

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

SERIES PHILOSOPHIA ET OECONOMICA

1964

C L U J

În cel de al IX-lea an de apariție (1964) *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* cuprinde seriile:

matematică—fizică (2 fascicule);
chimie (2 fascicule);
geologie—geografie (2 fascicule);
biologie (2 fascicule);
filozofie—economie politică;
psihologie—pedagogie;
științe juridice;
istorie (2 fascicule);
lingvistică—literatură (2 fascicule).

На IX году издания (1964), *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* выходит следующими сериями:

математика—физика (2 выпуска);
химия (2 выпуска);
геология—география (2 выпуска);
биология (2 выпуска);
психология—политэкономия;
психология—педагогика;
юридические науки;
история (2 выпуска)
языкознание—литературоведение (2 выпуска).

Dans leur IX-me année de publication (1964) les *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* comportent les séries suivantes:

mathématiques—physique (2 fascicules);
chimie (2 fascicules);
géologie—géographie (2 fascicules).
biologie (2 fascicules),
philosophie—économie politique;
psychologie—pédagogie;
sciences juridiques;
histoire (2 fascicules);
linguistique—littérature (2 fascicules).

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

SERIES PHILOSOPHIA_{ET} OECONOMICA

1964

C L U J

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ—BOLYAI
Anul IX 1964

REDACTOR ȘEF:

Acad. prof. C. DAICOVICIU

REDACTOR ȘEF ADJUNCT:

Acad. prof. ȘT. PÉTERFI

COMITETUL DE REDACȚIE AL SERIEI FILOZOFIE—ECONOMIE POLITICĂ:

Conf. T. HĂGAN, Conf. N. KALLÓS (redactor responsabil), Conf. C. MARE,
Conf. A. NEGUCIOIU, Conf. A. ROTH, Prof. E. ROZSA

Redacția:

CLUJ, str. M. Kogălniceanu, 1
Telefon 34—50

S U M A R – T A R T A L O M

N. KALLÓS, T. T. HĂGAN, Măiestria politică a Partidului Muncitoresc Român	9
A. NEGUCIOIU, Industrializarea socialistă — temelia progresului tuturor ramurilor economiei naționale și a reproducției socialiste largite	21
E. VELOVAN, Unele aspecte ale dezvoltării și perfecționării relațiilor de producție în etapa desăvârșirii construcției socialiste	39
T. IONESCU, Creșterea neconținută a nivelului de trai al oamenilor muncii — obiectiv suprem al politicii P.M.R.	53
A. MIHŪ, Dinamica rapidă a forțelor de producție ale țării noastre	69
I. BOJAN, Unele aspecte ale folosirii parlamentului în prima etapă a revoluției populare din țara noastră	89
A. ROTH, Despre structura conștiinței sociale socialiste	107
I. ALUAȘ, GH. TOMA, Din lupta ideologiei marxist-leniniste împotriva iraționalismului filozofic din România între cele două războaie mondiale	121
 Puncte de vedere	
C. MARE, Cauzalitatea în corelație cu întâmplătorul și posibilul	135
I. IRIMIE, Despre perspectivele modelării cibernetice	145
BALÁZS S., Célserűség a társadalomban (Finalitatea în societate)	153
 Contribuții românești în filozofie	
O valoroasă contribuție la dezvoltarea logicii (I. MESAROȘIU)	165
Elogiu omului (I. ALUAȘ)	179

СОДЕРЖАНИЕ

Н. КАЛЛОШ, Т. ХЭГАН, Политическое умение Румынской рабочей партии	9
А. НЕГУЧОЮ, Социалистическая индустриализация — основа прогресса всех отраслей народного хозяйства и расширенного социалистического воспроизводства	21
Е. ВЕЛОВАН, Некоторые аспекты развития и усовершенствования производственных отношений на этапе завершения социалистического строительства	39
Т. ИОНЕСКУ, Непрерывное повышение жизненного уровня трудящихся — высшая цель политики РРП	53
А. МИХУ, Быстрая динамика производительных сил нашей страны	69
И. БОЖАН, Некоторые аспекты использования парламента на первом этапе народной революции в нашей стране	89
А. РОТ, О структуре социалистического общественного сознания	107
И. АЛУАШ, Г. ТОМА, Из борьбы марксистско-ленинской идеологии против философского иррационализма в Румынии в период между двумя мировыми войнами	121
Точки зрения	
К. МАРЕ, Причинность в соотношении со случайным и возможным	135
И. ИРИМИЕ, О перспективах кибернетического моделирования	145
Ш. БАЛАЖ, Целесообразность в обществе	153
Вклад румынских исследователей в философию	165

SOMMAIRE

N. KALLÓS, T. HĂGAN, La maîtrise politique du Parti Ouvrier Roumain	9
A. NEGUCIOIU, L'industrialisation socialiste, fondement du progrès de toutes les branches de l'économie nationale et de la reproduction socialiste élargie	21
E. VELOVAN, Aspects du développement et du perfectionnement des rapports de production à l'étape d'achèvement de l'édification socialiste	39
T. IONESCU, L'élévation continue du niveau de vie des travailleurs, objectif suprême de la politique du P.O.R.	53
A. MIHU, La dynamique accélérée des forces de production dans notre pays	69
I. BOJAN, Quelques aspects de l'utilisation du parlement dans la première étape de la révolution populaire roumaine	89
A. ROTH, Sur la structure de la conscience sociale socialiste	107
I. ALUĂȘ, GH. TOMA, L'idéologie marxiste-léniniste en lutte avec l'irrationalisme philosophique en Roumanie entre les deux guerres mondiales	121
Opinions	
C. MARE, La causalité en corrélation avec le contingent et le possible	135
I. IRIMIE, Sur les perspectives de la „modélation” cybernétique	145
S. BALĂZS, La finalité dans la société	153
Contributions roumaines à la philosophie	165

LA CEA DE A XX-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII PATRIEI

MĂiestRIA POLITICĂ A PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÎN

de

NICOLAE KALLÓS și TROFIN T. HĂGAN

Poporul român sărbătorește în anul acesta a 20-a aniversare a eliberării țării de sub jugul fascist în condițiile victoriei definitive a socialismului la orașe și sate, ale luptei pentru avântul continuu al economiei, pentru înflorirea forțelor materiale și spirituale ale patriei.

Socialismul a eliberat oamenii muncii de exploatare, a înlăturat pentru totdeauna șomajul, mizeria, a deschis maselor toate căile spre bunăstare, spre cultură și știință, a ridicat demnitatea omului muncii. Au fost lichidate antagonismele de clasă, societatea dezvoltându-se pe baza prieteniei și a întruitorării tovarășești între oamenii liberi de exploatare. Socialismul a inaugurat un nou tip de stat, condus de oamenii muncii, spre binele oamenilor, un nou tip de democrație, democrația pentru popor. Triumful concepției științifice marxist-leniniste despre lume, creșterea conștiinței și nivelului de cultură al maselor populare, caracterizează prefacerile petrecute în domeniul ideologic.

Victoria definitivă a socialismului în țara noastră demonstrează încă o dată caracterul universal valabil al marxism-leninismului, capacitatea acestei științe de a ghida lupta revoluționară a tuturor popoarelor, fie ele din țări mari sau mici, înaintate sau mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic. Nici o altă teorie economică, politică, filozofică nu a fost și nu este în stare să găsească soluții științifice pentru problemele fundamentale social-politice pe care le are de rezolvat omenirea.

Generalizînd experiențele revoluției populare și ale construcției socialiste, aplicînd în mod creator și concret învățăturile general valabile ale marxism-leninismului, ținînd seamă totodată de particularitățile istorice-sociale din țara noastră, Partidul Muncitoresc Român contribuie într-o măsură considerabilă la dezvoltarea mai departe și la îmbogățirea ideologiei politice marxist-leniniste. Atît în documentele de importanță fundamentală ale partidului, cît și în munca sa politică practică, extrem de complexă și multilaterală se exprimă caracterul creator al ideologiei politice marxist-leniniste. În documentele partidului nostru, în lucrările tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej își găsesc un răspuns științific problemele dezvoltării sociale, ale construcției socialiste din țara noastră. Așa cum s-a subliniat și la Congresul al III-lea, partidul nostru a supus și supune cu regularitate unei analize teoretice pro-

funde problemele fundamentale ale construirii socialismului, precum și ale istoriei partidului și țării; rezolvarea acestor probleme reprezintă aportul partidului nostru la dezvoltarea mai departe a marxism-leninismului și în cadrul lui, a ideologiei politice marxist-leniniste.

Documentele partidului nostru au fost concepute în focul transformării revoluționare a societății, sub semnul marxismului creator, luînd-o înaintea dezvoltării practice, indicînd calea de urmat cu ajutorul prezidiunii științifice. Mersul transformărilor revoluționare din țara noastră în cele două decenii care s-au scurs de la eliberare au confirmat justetea analizelor și prezidiunilor făcute de Comitetul Central al Partidului, marea forță științifică și eficiența științei politice marxist-leniniste.

*

Politica partidelor marxist-leniniste este o politică realistă în sensul cel mai strict și cel mai nobil al cuvîntului. „Marxismul — scrie Lenin într-una dintre scrisorile sale — se situează pe terenul faptelor, și nu al posibilităților. Un marxist trebuie să ia ca premize în politica sa *numai fapte* dovedite precis și incontestabil“¹. Acest caracter al politicii marxiste, desigur, nu are nimic comun cu empirismul politic, cu practicisul îngust. Prin fapte, Lenin înțelegea nu numai fenomenele politice individuale, ci înainte de toate legile obiective de dezvoltare a societății, pe care numai sociologia marxistă, materialismul istoric, este în stare să le descopere. Caracterul științific, realist al politicii marxiste se manifestă înainte de toate prin faptul că are la bază dezvoltarea și cunoașterea acestor legi, fiind în concordanță cu ele. Dar aceste legi nu se manifestă în mod „pur“, ci întotdeauna în condiții și împrejurări date — de cele mai multe ori complexe —, întotdeauna într-o anumită situație concretă. Cerința fundamentală a politicii marxiste constă în analiza concretă a situației concrete.

Accentuînd că politica marxistă este știința faptelor și nu a posibilităților, o delimităm de orice fel de subiectivism. Politica nu poate fi terenul experiențelor subiectiviste fiindcă ea reprezintă soarta reală a milioanele de oameni; a se juca cu această soartă ar fi o iresponsabilitate criminală. Politica își are logica sa obiectivă proprie (tot așa ca și lupta de clasă), și această logică este independentă de obiectivele prelabile ale unor persoane sau partide. Obiectivele politice ale partidelor marxiste sînt juste tocmai pentru că aceste partide recunosc și dezvoltă această logică, sînt în stare să țină cont de ea.

Partidele marxist-leniniste se călăuzesc în mod consecvent după indicațiile amintite ale lui Lenin, cu privire la caracterul științific, realist, la logica obiectivă a politicii.

Linia și activitatea politică a partidului nostru, Partidul Muncitoresc Român, atît în domeniul politicii internaționale, cît și în cel al construcției socialiste din patria noastră se distinge printr-un caracter științific și simț realist lucid. Cu mult înainte de trecerea la construcția socialistă, partidul nostru s-a pronunțat hotărît împotriva teoriei false a „țării eminentemente agrare“, elaborînd pe baza situației reale un plan grandios, privind industrializarea țării. N-a fost nevoie de mult timp, ca justetea, fundamentarea științifică a liniei

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 35. E.S.P.L.P., 1958. p. 219.

partidului nostru să fie pe deplin confirmată. În întocmirea fiecărui plan concret de muncă a construcției socialiste partidul nostru are în vedere în cea mai mare măsură condițiile patriei noastre, capacitatea creatoare a oamenilor muncii. Una dintre premisele fundamentale ale îndeplinirii și depășirii planurilor noastre economice constă tocmai în această fundamentare științifică, în acest caracter realist.

Pe baza unei analize profunde, Congresul al III-lea al partidului a trasat sarcina încheierii colectivizării agriculturii. Caracterul realist, fundamentarea științifică a acestei politici s-a manifestat prin faptul că sarcina trasată de partid a fost îndeplinită cu succes. Transformarea socialistă a agriculturii a fost terminată înainte de termen, victoria socialismului în patria noastră devenind astfel definitivă. Lucrările sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naționale din aprilie 1962 au subliniat cu tărie justetea și caracterul realist al liniei elaborate la plenara Comitetului Central al Partidului din martie 1949. Mai mulți dintre vorbitori au arătat, că trădătorii de patrie, refugiați în străinătate, precum și stăpînii lor imperialiști, au încercat să-și justifice speranțele zadarnice și restaurarea vechii orînduirii prin aceea că țărănimea noastră ar fi refractară trecerii pe calea gospodăriei socialiste, n-ar vrea să rupă cu orînduiala „satului pitoresc și patriarhal de altădată“, că economia noastră națională nu va fi în stare să creeze bazele tehnice-materiale ale marii gospodării. Partidul și-a elaborat linia politică cu privire la transformarea socialistă a satului pe baza aplicării creatoare, temeinic științifice a învățaturii marxist-leniniste, sub semnul celui mai lucid caracter realist, cu o fermă credință și încredere în forța creatoare a poporului nostru. Aplicarea acestei politici, trecerea în masă, într-un ritm tot mai rapid a țărânimii la gospodărirea superioară în colectiv, a dat o lovitură mortală iluziilor reacționare, confirmînd în modul cel mai strălucit caracterul științific al politicii partidului nostru.

*

O trăsătură de bază a ideologiei politice marxist-leniniste, legată organic de caracterul ei științific, constă în principialitatea ei. Orice partid, socotit ca un factor politic important, tinde la realizarea anumitor principii. Aceste principii corespund intereselor fundamentale ale clasei reprezentate de partidul respectiv. În cazul partidelor burgheze constituie o practică obișnuită tendința de a camufla esența lor de clasă, formulînd cu scopul derutării maselor și asemenea principii, care se află în opoziție diametrală cu acțiunile lor politice reale. Activitatea și practica partidelor politice burgheze sînt determinate în esență și în ultimă instanță de un singur principiu de bază: apărarea intereselor de clasă ale exploatatorilor. Celelalte „principii“ ele le modifică ori de cîte ori e nevoie, și le schimbă după cum le cer interesele lor momentane.

Principialitatea politicii partidelor comuniste și muncitorești este asigurată de învățătura marxist-leninistă. Pentru aceste partide, principialitatea este echivalentă cu fidelitatea de neclintit față de învățătura general-valabilă a marxism-leninismului. În legătură organică cu aceasta, principialitatea înseamnă că ele apreciază orice problemă politică prin prisma scopului final al mișcării muncitorești. La timpul său Lenin s-a opus și a combătut fără cruțare concepțiile revizioniste, care sub lozincă falsă „scopul final nu în-

seamnă nimic, mişcarea înseamnă totul“ au căutat să împingă mişcarea muncitorească pe calea oportunistului, reformismului. Politica principială, rezolvarea fiecărei pas al mişcării ţinând cont de scopul *final* nu numai că nu micşorează caracterul practic al politicii, ci dimpotrivă, numai aceasta poate asigura rezolvarea justă a tuturor problemelor. „O politică principială amplă este în ultimă instanţă, singura politică cu adevărat practică, — a subliniat Lenin — ... Cel care porneşte de la rezolvarea problemelor particulare fără să fi rezolvat în prealabil problemele generale, în mod inevitabil la fiecare pas „se va ciocni“ fără să-şi dea seama, de aceste probleme generale. Şi a te ciocni orbeşte de ele în fiecare caz particular, înseamnă a-ţi condamna politica la neprincipialitate şi la cele mai periculoase oscilări“².

Congresul al III-lea al partidului nostru a indicat premisele fundamentale ale rezultatelor obţinute în domeniul construcţiei socialiste în justetea liniei politice a partidului, în principialitatea politicii lui. Întreaga istorie a partidului nostru este străbătută de lupta consecventă principială dusă de cadrele de bază ale partidului împotriva a tot soiul de aventurism şi neprincipialitate. Raportul tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej prezentat la şedinţa plenară a Comitetului Central din noiembrie-decembrie 1961, precum şi toţi vorbitorii la plenară au subliniat cu vigoare că deşi sub influenţa cultului personalităţii şi la noi în ţară s-au răspândit metode şi practici opuse normelor leniniste, consecinţele lui, nu au luat aşa proporţii, ca în alte ţări, ceea ce se datoreşte politicii principiale a cadrelor leniniste de bază ale partidului. „Este un mare merit al partidului nostru — a spus tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej — al activului său de bază că, deşi asupra sa au fost exercitate timp îndelungat foarte puternice presiuni atât din interior cât şi din afară, el a păzit principiile fundamentale ale partidului, nu a cedat presiunilor şi a apărat neşovăitor viaţa şi demnitatea cadrelor de partid“³.

În problemele mici şi mari deopotrivă, în linia sa de dezvoltare a economiei naţionale tot aşa, ca şi în politica sa în domeniul ştiinţei şi artei, în politica sa externă, ca şi în aprecierea problemelor mişcării muncitoreşti internaţionale, partidul nostru adoptă şi urmează o poziţie şi o atitudine consecventă, principială. Partidul a luat poziţie împotriva tuturor manifestărilor străine, împotriva oricărei devieri de la linia principială a partidului, împotriva influenţei duşmănoase, întărind neconţinut unitatea rindurilor sale, curăţindu-se de elemente antipartinice, fracţioniste. Politica principială i-a adus partidului nostru, conducerii lui, în frunte cu tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, o stimă şi un prestigiu bine meritat în cadrul sistemului mondial socialist şi al întregii mişcări comuniste mondiale, care vede în partidul călit şi consecvent al comuniştilor din patria noastră un detaşament puternic al ei.

Ideologia politică marxist-leninistă are un caracter *popular*, deoarece ea este expresia cea mai fidelă a obiectivelor, intereselor fundamentale ale popoarelor. „În masa poporului — a spus Lenin — noi nu sîntem totuşi decît o picătură în mare, şi putem cîrmui numai atunci, cînd exprimăm just lucrurile de care poporul este conştient. Fără aceasta partidul comunist nu va con-

² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 15. E.P. 1963, p. 380.

³ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări. 1961—1962*. E.P. 1962, p. 198.

duce proletariatul, iar proletariatul nu va conduce după sine masele și întregul mecanism se va destrăma⁴. Caracterul popular al ideologiei politice marxist-leniniste constă în aceea că ea formulează și exprimă just ceea ce gîndește poporul. Prin ce se explică, de exemplu, că Partidul Comunist din România chiar și în cele două decenii ale ilegalității a găsit legătura cu oamenii muncii, a știut să-i organizeze, i-a putut conduce la lupte eroice? Prin ce se explică faptul că acest partid, prigonit timp de două decenii, din primul moment al ieșirii sale din ilegalitate a devenit partidul cel mai popular, cel mai influent al țării, că la chemarea lui milioane s-au alăturat la lupta revoluționară? Explicația constă în aceea că politica partidului a exprimat just ceea ce gîndea poporul, a formulat voința poporului și a știut să-i explice modul cum își poate înlăptui voința.

Diferitele partide politice caută să influențeze masele în mod diferit. „Partidele istorice“ de tristă amintire au încercat să influențeze masele cu demagogie naționalistă. Partidele de tip fascist au încercat să dobîndească influență asupra maselor prin ațîțare rasială, prin planurile lor singeroase, îndreptate spre subjugarea altor popoare, spre strivirea altor țări. Dar în realitate aceste partide se temeau de mase, urau masele, ele fiind dușmani ai maselor. Aceste partide constituiau o tumoare canceroasă pe corpul țării, al poporului, străduindu-se să-i distrugă organismul. Fiecare partid burghez caută, într-un fel sau altul, să influențeze masele prin promisiuni goale, dar netemeinicia lor se vădește de grabă. Aceste partide sînt străine de popor, care nici nu le urmează, de îndată ce-și dă seama că este înșelat.

Partidul marxist-leninist poate mobiliza masele pentru că el nu este străin de popor, ci este carne din carnea, sînge din sîngele lui.

Partidul clasei muncitoare exercită influență asupra maselor nu cu ajutorul promisiunilor, el le mobilizează datorită faptului, că prin ideologia sa politică le arată cu o rigurozitate științifică singura cale justă, care duce la înlăptuirea intereselor lor fundamentale. Iată de ce ideologia politică marxist-leninistă pătrunde adînc în mase, mobilizîndu-le și conducîndu-le. Ideologia politică marxist-leninistă se afirmă ca cea mai populară ideologie a epocii noastre în sensul cel mai nobil al cuvîntului. Ea dezvăluie în fața maselor muncitoare, adevărul despre situația lor economică-socială, despre interesele lor fundamentale, despre sensul aspirațiilor lor, determinate de aceste interese. Tocmai de aceea ideologia politică marxist-leninistă, în virtutea esenței sale, este deschisă, sinceră, și întrucît masele simt mare afinitate față de ea, această ideologie politică cucerește teren din ce în ce mai mare în conștiința omînilor.

*

Ideologia politică marxist-leninistă se află în legătură indestructibilă cu practica.

Fiind unica știință politică autentică, ideologia politică marxist-leninistă, în virtutea esenței sale interne, urmează pas cu pas practica politică, experiențele ei, pe care le generalizează, dezvoltîndu-se mai departe. Conexiunea, unitatea dintre ideologia politică marxist-leninistă și practica ei politică corespunzătoare,

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., 1957, p. 296.

constituie izvorul uneia dintre trăsăturile cele mai caracteristice, de bază, ale acestei ideologii, caracterul ei creator.

Partidul nostru stînd pe postul de îndrumare, de organizare şi de conducere a revoluţiei populare şi a construcţiei socialiste, a aplicat în mod creator şi a îmbogăţit sub numeroase aspecte ideologia politică marxist-leninistă.

Privind începutul revoluţiei populare, cotitura de la 23 August, întîlnim o trăsătură vădit specifică. Nu există încă un precedent ca, sub influenţa partidului, armata vreunei ţări să-şi fi întors armele, transformînd războiul antisovietic într-un război antihitlerist, şi toate acestea să le facă în condiţiile, cînd insurecţia armată organizată şi condusă de partid, profitînd de situaţia prielnică pe front, a răsturnat dictatura fascistă. Felul cum partidul nostru, în pregătirea şi înfăptuirea insurecţiei armate, s-a dovedit a fi unicul factor politic activ al ţării, felul cum el a ştiut să unească în jurul lui toate forţele patriotice şi antifasciste, felul cum el, în virtutea logicii obiective a situaţiei istorice, a ştiut să determine pe rege şi anturajul lui, precum şi partidele „istorice” reacţionare să se apropie de forţele democratice în problema răsturnării dictaturii fasciste — toate acestea constituie exemple strălucitoare ale măiestriei politice a partidului, ale aplicării creatoare a ideologiei politice marxist-leniniste.

Cercetînd înfăptuirea revoluţionară a reformei agrare de asemenea vom da de numeroase trăsături specifice. La timpul ei puterea sovietică a rezolvat problema agrară în mersul revoluţiei socialiste pe calea naţionalizării tuturor pămînturilor şi a predării lor în folosinţă veşnică ţăranilor. La noi, reforma agrară a început în condiţiile existenţei unui guvern cu majoritatea reacţionară, în focul luptei revoluţionare a maselor muncitoare şi ţărăneşti. Pămîntul n-a fost naţionalizat, el a ajuns în proprietatea celor ce-l muncesc.

Exprimînd interesele fundamentale ale ţărănimii muncitoare, P. C. R. a trecut imediat după 23 August 1944 la înfăptuirea lozincii sale: „Pămînt ţăranilor muncitori în proprietate şi folosinţă!”, făurind în focul luptelor de clasă alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, baza socială trainică a revoluţiei socialiste.

Fiecare moment al făuririi noii orînduiri democrat-populare a puterii de stat a oamenilor muncii, conţine cîte o particularitate. A existat oare vreun exemplu precedent privind modul cum trebuie folosit parlamentul în interesul poporului, în interesul revoluţiei? A existat oare vreun exemplu istoric cum trebuie înaintat pas cu pas şi totuşi într-un singur avînt revoluţionar spre putere în condiţiile existenţei şi în pofida instituţiei monarhiei sprijinită de imperialism? Nu, astfel de experienţe nu aveam de unde să dobîndim. Şi aici, tot aşa ca şi în toate problemele, capacitatea de orientare, capacitatea de acţiune în mod creator a partidului înarmat cu ideologia marxist-leninistă, urmat de întregul popor, a fost aceea care a găsit modalităţile de rezolvare.

Revoluţia populară din ţara noastră aduce, în ansamblul ei, o serie de trăsături specifice în procesul trecerii de la capitalism la socialism. Elaborarea strategiei şi tacticii a tuturor momentelor sale politice a avut loc sub semnul marxismului creator. În prima etapă a revoluţiei populare trebuia să

pornim la lupta pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, avînd, tot timpul în fața ochilor perspectivele revoluției socialiste, trebuia să realizăm sarcinile legate de prima etapă a dezvoltării orînduirii democrat-populare, creînd, totodată, toate condițiile trecerii la etapa socialistă. Toate acestea au impus și au presupus atît în problemele mici, cît și în cele mari, atît în domeniul economic-politic, cît și în cel social-cultural, aplicarea creatoare a marxism-leninismului, iar partidul a făcut față cu măiestrie tuturor acestor sarcini.

Aplicarea creatoare a ideologiei politice marxist-leniniste s-a manifestat și prin înfăptuirea trecerii de la prima etapă a revoluției populare din țara noastră la cea de-a doua etapă a ei, la etapa socialistă. Partidul a avut în vedere că trecerea la revoluția socialistă poate fi înfăptuită atît pe cale pașnică, cît și pe cale nepașnică, în funcție de condițiile istorice date, și că nici una, nici alta nu poate fi considerată drept cale exclusivă a revoluției socialiste. Partidul a ținut cont de faptul că în prima etapă a revoluției populare raporturile social-politice s-au schimbat în mod decisiv în favoarea forțelor populare, creîndu-se posibilitatea pentru înfăptuirea trecerii la revoluția socialistă pe cale pașnică, fără vărsare de sînge. Din însărcinarea partidului, tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej i-a revenit sarcina, ca, împreună cu Dr. Petru Groza, să-l determine pe rege de a semna actul de abdicare ce i s-a prezentat. Dar această sarcină nu era de loc simplă; a existat pericolul ca regele și anturajul lui, sprijinindu-se pe forțele reacționare, încurajate de cercurile imperialiste, să recurgă la o aventură. Partidul a fost pregătit și pentru această eventualitate. Raportul de forțe era în așa fel, justetea liniei politice a partidului au dus la consecințe de așa natură, încît trecerea la revoluția socialistă în țara noastră era pregătită. Toate acestea demonstrează odată în plus, că partidul a aplicat creator ideologia politică marxist-leninistă, îmbogățind-o totodată.

După proclamarea republicii populare, sarcina cea mai importantă, a cărei necesitate se cocea de mult, a fost înființarea partidului muncitoresc unic. Deja în 1947, în raportul său informativ intitulat „Partidul Comunist Român în lupta pentru democratizarea țării”, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a vorbit despre faptul că năzuințele maselor muncitoare spre unitate au pus la ordinea zilei crearea partidului muncitoresc unic. Felul cum la noi s-a realizat crearea partidului muncitoresc unic, vasta muncă ideologică și politică-organizatorică de care ea a fost precedată, au reprezentat o manifestare a marxismului creator în acțiune.

Conducerea partidului în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, a preluat imediat după 23 August 1944 inițiativa reorganizării sindicatelor pe baze revoluționare, paralizînd încercările reacțiunii de a abate mișcarea sindicală de pe drumul ei firesc. Prestigiul de care se bucura P. C. R. în rîndurile maselor populare și, în primul rînd, în rîndurile clasei muncitoare, a făcut ca elementele de dreapta din P. S. D. să nu poată opune o rezistență cît de cît serioasă în acele împrejurări cînd se adoptau noile principii de organizare a sindicatelor. Important este că organizațiile sindicale s-au transformat în scurt timp în principalele „divizii de șoc” în lupta P. C. R. pentru instaurarea unui guvern democrat și cucerirea întregii puteri politice din mîna burgheziei.

P. C. R. prin intermediul organizațiilor sindicale ce avea la bază F. U. M., a pregătit în focul luptelor de clasă, zi de zi, unitatea trainică, indestructi-

bilă a mișcării muncitorești. Organizațiile sindicale și întregul lor aparat de jos și pînă sus, au constituit cea mai bună școală de apropiere și unire dintre comuniști și social-democrații de stînga, mediul social-politic de verificare a liniei politice a partidului marxist-leninist.

În raportul său prezentat la I-ul Congres al Partidului Muncitoresc Român, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat pe bună dreptate: „Nu numai faptul în sine al creării unui partid muncitoresc unic, dar și felul în care s-a făcut unificarea reprezintă o mare izbîndă a muncitorimii din România⁵“. Acest mod în care s-a îmfăptuit unitatea mișcării muncitorești a căpătat o însemnătate internațională prin faptul că, printre țările democrat-populare, țara noastră a fost prima care a realizat această unitate în condițiile revoluției populare. Experiența partidului nostru în acest domeniu a devenit un tezaur internațional al dezvoltării creatoare a științei politice marxist-leniniste.

Întreaga politică a P. M. R. se caracterizează prin fidelitatea neabătută față de învățătura marxist-leninistă, prin aplicarea ei creatoare la condițiile concrete ale țării noastre. Partidul îmbină devotamentul nemărginit față de popor, față de cauza ridicării și înfloririi patriei, cu îndeplinirea consecventă a îndatoririlor sale internaționaliste, unește elanul revoluționar, spiritul inovator, abordarea curajoasă a problemelor cu analiza profundă a realităților și stabilirea chibzuită a sarcinilor în funcție de posibilitățile practice și cerințele obiective ale fiecărei etape.

Partidul Muncitoresc Român a aplicat și aplică în mod creator toate legile general-valabile ale construirii socialismului, îmbogățind, prin aceasta, neconținut știința politică marxist-leninistă. În politica sa de industrializare socialistă a țării, partidul nostru aplică cu succes învățăturile general-valabile ale marxism-leninismului, ținînd seama, în același timp, de cea mai mare măsură de condițiile specifice, de posibilitățile economice, de necesitățile economiei naționale, de împărțirea populației pe ramurile principale ale producției din țara noastră, de necesitățile și tendințele schimbărilor structurale ale acestei împărțiri.

Analizînd profund științific situația economică sub toate aspectele ei și aplicînd în mod creator învățătura marxist-leninistă la condițiile țării noastre, Conferința Națională a P. C. R. din octombrie 1945 ajunge la singura concluzie justă, că: „O industrie grea puternică, bazată pe folosirea rațională a bogățiilor naturale ale țării și dezvoltată pe linia nevoilor interne și a posibilităților izvoare din legăturile comerciale trainice cu vecinii, constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condiții noi⁶“.

Conferința Națională, plecînd de la faptul că industria grea constituie baza întregii economii a unei țări, a arătat maselor populare că numai acordînd un loc de frunte industriei grele se poate merge înainte: „De existența unei industrii dezvoltate se leagă existența clasei muncitoare, care reprezintă garanția democratizării vieții noastre publice, garanția lichidării feudalismului și a moșierimii⁷ și trecerea rapidă la îmfăptuirea revoluției socialiste.

Spiritul creator al P. C. R. de a aplica învățătura marxist-leninistă la condițiile concrete ale țării noastre s-a manifestat cu putere în cel mai important

⁵ Gheorghe Gheorghiu-Dej. *Articole și cuvîntări*, Ed. IV., E.S.P.L.P. 1956, p. 198.

sector de activitate al oamenilor — în producția materială. Din complexitatea fenomenelor economice care se cerea deopotrivă a fi rezolvate fără nici o întârziere, P. C. R. cunoscînd legitatea dezvoltării sociale, a stabilit veriga principală a procesului de refacere a economiei naționale. „La baza acțiunii de refacere și reconstrucție a țării — spunea tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Conferința Națională a P. C. R. din octombrie 1945 — trebuie să stea . . . refacerea și dezvoltarea industriei grele⁶.

După înfăptuirea revoluției socialiste, P.M.R. a pus la temelia programului de construire a socialismului industrializarea socialistă a țării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele și, în primul rînd a industriei constructoare de mașini, pentru înzestrarea tuturor ramurilor economice cu o tehnică modernă, introducerea automatizării, sporirea continuă a productivității muncii, creșterea venitului național și pe această bază ridicarea nivelului de trai al poporului.

Pentru a șterge urmele trecutului de sărăcie, mizerie și înapoierie economică moștenite de la regimul burhezo-moșieresc, P. M. R. și-a consacrat întregul efort înaltei misiuni de a făuri o viață fericită pentru cei ce muncesc.

Programul elaborat de Congresul al III-lea al P. M. R. se realizează cu succes, planurile de producție înfăptuindu-se și depășindu-se an de an. În primii patru ani ai șesenalului, ritmul mediu anual de creștere a producției industriale este de 15% față de 13% cît s-a stabilit inițial, iar producția industrială este de 7,4 ori mai mare decît în 1938⁹.

Ce s-a ales din proorocirile făcute de partidele „istorice“ despre perspectiva dezvoltării economice a țării noastre, despre capacitatea creatoare a poporului muncitor. În urmă cu aproape două decenii, „Dreptatea“, organul P.N.Ț., în 18 aprilie 1947 scria: „Industria grea ca punct principal de grijă al politicii actuale este sinonim cu răsturnarea premiselor existenței noastre. Este îmbrățișarea unui crez cu desăvîrșire opus structurii romînești social-economice. Este sacrificarea tuturor realizărilor pe altarul unor interese străine de factura și putințele poporului român“. Iar organul „Liberalul“, tot din perioada respectivă, venea să întărească: „Industria grea are un caracter hibrid . . . nu cadrează nicidecum cu rosturile noastre de țară mică“. Aceste tendințe de permanentizare a înapoierii noastre economice preconizate de clasele reacționare, au fost zdrobite pentru totdeauna de lupta revoluționară a maselor populare conduse de partidul lor marxist-leninist, măturînd din drumul lor întregul putregai al societății vechi.

Rezultatele însemnate obținute în domeniul construirii și dezvoltării continue a industriei socialiste, ritmul dezvoltării noastre economice, transformarea țării noastre într-o țară industrială dezvoltată, ale cărei produse industriale dobîndesc pretutindeni în lume aprecierea mărcii „Fabricat în România“, toate acestea constituiesc o dovadă în plus că partidul nostru aplică cu succes învățătura marxist-leninistă cu privire la industrializarea socialistă.

⁶ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1956, p. 63.

⁷ Ibidem, p. 62.

⁸ Ibidem, p. 62.

⁹ Ion Gheorghe Maurer, *Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste internaționale*, în „Lupta de clasă“ nr. 10/1963, p. 19.

Și în transformarea socialistă a agriculturii, partidul nostru a îmbogățit experiența respectivă a științei politice marxist-leniniste cu noi trăsături. Ne gândim aici la fenomene ca inițierea și încetățenirea formelor cooperatiste de tranziție, care au înlesnit în mare măsură trecerea țărănimii muncitoare la gospodăria colectivă și care au ajutat-o în același timp să dobândească experiențe și cunoștințe însemnate privind gospodărirea în comun; la faptul extrem de important subliniat cu tărie și de Sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale consacrată încheierii procesului de colectivizare, că la noi producția agricolă a crescut neconținut, reușind să asigurăm proporții juste între diferitele sectoare ale economiei naționale; la modul de lichidare a chiaburimii ca clasă și așa mai departe.

Numeroși conducători din țările socialiste au apreciat ca un rezultat deosebit succesele noastre obținute în transformarea socialistă a agriculturii, accentuând importanța experiențelor câștigate de partidul nostru din punctul de vedere al îmbogățirii științei politice marxist-leniniste.

Elemente noi de aplicare creatoare a învățaturii marxist-leniniste aduce P.M.R. și în domeniul înfăptuirii revoluției culturale. P.M.R. manifestă o deosebită atenție în dezvoltarea bazei materiale a învățămîntului, a instituțiilor culturale, a așezămintelor de cultură și artă, punînd în slujba omului muncii întreg tezaurul culturii naționale și universale, toate cuceririle geniului uman. Apreciînd munca vastă desfășurată în acest domeniu de către P.M.R., directorul general al U.N.E.S.C.O., René Maheu, care ne-a vizitat țara în anul 1962, spunea: „Din punct de vedere cultural, rezultatele Romîniei în ce privește lichidarea analfabetismului, în dezvoltarea culturii populare pot constitui și pentru alte țări, chiar dacă nu aparțin acelorași regimuri politice-sociale, experiențe omenești perfect valabile¹⁰.”

Succesele remarcabile obținute în acest domeniu se datoresc faptului că P.M.R. a așezat întreaga viață spirituală a țării, creația științifică, artistică, întregul proces al revoluției culturale pe temelia marxism-leninismului, baza metodologică a tuturor științelor.

Se bucură de o înaltă apreciere din partea partidelor comuniste și muncitorești experiența P. M. R. realizată în procesul de formare a unei noi intelectualități, paralel cu munca desfășurată pentru atragerea și folosirea intelectualității vechi. Astăzi, cadrele vîrstnice și tinere ale intelectualității noastre formează un detașament unit, credincios partidului, își pun întreaga lor capacitate de muncă, talentul și cunoștințele în slujba socialismului.

Partidul nostru și-a adus și își aduce contribuția la îmbogățirea marxism-leninismului, a experienței colective a partidelor comuniste și muncitorești în perfecționarea formelor de organizare și metodelor de activitate ale statului democrat-popular.

Ostil oricăror tendințe voluntariste, subiectiviste, partidul a privit în permanență evoluția statului nostru de dictatură a proletariatului ca un proces necesar, legitim, care se dezvoltă în strînsă legătură cu schimbările petrecute în baza economică și structura de clasă. Pe măsură înaintării pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste, pe măsura creșterii sarcinilor economice și social-culturale, se lărgește neconținut baza socială a statului nostru, se adîncește

¹⁰ „Lupta de clasă” nr. 12/1962, p. 9.

democratismul lui. Sfaturile populare, organe locale ale puterii de stat, largi organizații de masă, reprezintă o adevărată școală a conducerii treburilor obștești, a zecilor de mii de oameni ai muncii.

Reorganizarea conducerii agriculturii reprezintă o îmbinare originală a conducerii de stat cu participarea maselor la conducerea economiei. De asemenea, înființarea Comitetului pentru Cultură și Artă asigură o largă participare obștească a intelectualilor la conducerea și rezolvarea problemelor de cultură și artă.

În scopul lărgirii democratismului socialist partidul perfecționează, selecționează și sprijină cele mai bune inițiative ale organizațiilor de masă în antrenarea oamenilor muncii la construcția socialistă. Formele de organizare a maselor folosite de organizațiile obștești cunosc o varietate tot mai mare. Astfel, în afara organelor alese, pot fi enumerate asemenea forme larg răspândite: comisiile pentru întreceri socialiste, de inovații, de rezolvare a litigiilor de muncă, comisii de legislație a muncii, de asigurări sociale, comisii ale muncii culturale de masă și multe altele.

În condițiile actuale, direcția principală în care evoluează viața noastră de stat — linie trasată de Congresul al III-lea al P. M. R. — este adâncirea continuă a democrației socialiste, căci astăzi: „prin conținutul său de clasă, prin funcțiile sale îndreptate spre slujirea intereselor fundamentale ale poporului, ca și prin întreaga sa activitate, arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, statul democrat popular întruchipează puterea politică a oamenilor muncii, formele de organizare a statului și metodele de exercitare a puterii, asigură participarea activă, permanentă, nemijlocită a celor mai largi mase la conducerea treburilor obștești. În aceasta constă izvorul forței de nebiruit a orinduirii noastre de stat”¹¹.

Odată cu lărgirea sferei muncii economice, politice și culturale — în etapa desăvârșirii construcției socialiste — rolul partidului crește, căci numai el poate asigura orientarea întregii activități sociale în lumina concepției marxist-leniniste, în strânsă legătură cu practica construcției socialiste.

V. I. Lenin a subliniat în repetate rânduri necesitatea ridicării continue a rolului conducător al partidului pe măsura creșterii și dezvoltării mișcării muncitorești. „Cu cât e mai mare avântul . . . maselor, cu cât devine mai largă mișcarea — scria V. I. Lenin —, cu atât mai multă conștiință și într-o proporție incomparabil mai mare, se cere atât în activitatea teoretică, cât și în cea politică și organizatorică a partidului”¹².

Practica celor două decenii care s-au scurs de la victoria insurecției armate, a dovedit cu prisosință ce forță puternică devine mișcarea maselor populare atunci, când în fruntea lor se află un partid de tip nou, încercat prin gândirea lui teoretică, prin măiestria lui politică, prin arta lui organizatorică.

Surgerea implacabilă a timpului ne îndepărtează tot mai mult, pe plan calendaristic, de ziua de 23 August 1944, cea mai mare sărbătoare națională a poporului român. Dar tot mersul istoriei noastre ne dezvăluie din ce în ce

¹¹ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1961—1962*, E.P. 1962, p. 452.

¹² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5. E.P. 1958, p. 380.

mai profund semnificația celor petrecute de atunci, rolul conducător al Partidului Muncitoresc Român, care — așa cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — „întruchipează tot ce e mai bun în poporul nostru; el este inima fierbinte și conștiința poporului, înțelepciunea și voința sa colectivă”¹³.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ УМЕНИЕ РУМЫНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПАРТИИ

(Р е з ю м е)

Настоящая работа выявляет аспекты политического умения Румынской рабочей партии, проявившиеся в творческом применении марксистско-ленинского учения в конкретных условиях нашей страны и в накоплении обширного опыта в области революции и социалистического строительства.

Авторы работы анализируют несколько основных черт политики партии: её научный и реалистический характер, её принципиальность и творческий характер.

В статье подчеркивается, что Румынская рабочая партия вносила и вносит ценный вклад в обогащение марксистско-ленинской политической науки, коллективного опыта коммунистических и рабочих партий в области социалистического строительства и международного коммунистического и рабочего движения.

LA MAÎTRISE POLITIQUE DU PARTI OUVRIER ROUMAIN

(R é s u m é)

La présente étude relève certains aspects de la maîtrise politique du P.O.R., manifestés dans l'application créatrice de la doctrine marxiste-léniniste aux conditions concrètes de notre pays et dans l'accumulation d'une vaste expérience sur le terrain de la révolution et de la construction socialistes.

Les auteurs analysent quelques traits fondamentaux de la politique du parti : son caractère scientifique et réaliste, sa conformité aux principes, son caractère créateur.

Ils soulignent le fait que le Parti Ouvrier Roumain a apporté et apporte une contribution précieuse à l'enrichissement de la science politique marxiste-léniniste, de l'expérience collective des partis communistes et ouvriers dans le domaine de la construction socialiste et du mouvement communiste et ouvrier international.

¹³ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, E.P. 1961, p. 442.

INDUSTRIALIZAREA SOCIALISTĂ — TEMELIA PROGRESULUI TUTUROR RAMURILOR ECONOMIEI NAȚIONALE ȘI A REPRODUCȚIEI SOCIALISTE LĂRGITE

de

A. NEGUCIOIU

„Linia generală a partidului nostru, călăuzită de învățătura leninistă, a confirmat că industrializarea socialistă este prîghia principală pentru ridicarea rapidă a tuturor ramurilor economiei naționale; înzestrarea și dezvoltarea industriei bunurilor de larg consum, pentru mecanizarea agriculturii și trecerea treptată a micilor gospodării țărănești la agricultura socialistă, pentru creșterea venitului național și asigurarea condițiilor necesare creșterii continue a nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc”.

GH. GHEORGHIU-DE J

În ultimele două decenii poporul nostru a străbătut perioada unor profunde transformări revoluționare economice și politice, de o amploare încă necunoscută în istoria poporului român. În mai puțin de două decenii, poporul nostru în frunte cu clasa muncitoare sub conducerea înțeleaptă a P.M.R. „inima fierbinte și conștiința poporului, înțelepciunea și voința sa colectivă“ a înfăptuit revoluția populară care a clădit din temelii noua societate socialistă. Victoria deplină și definitivă a socialismului este cea mai măreață cucerire obținută de poporul nostru.

Într-un termen relativ scurt România s-a rupt din ghiarele înapoierii sale economice și culturale, și a urcat treaptă după treaptă pe scara istorică a progresului social și înfloririi, trecînd de la situația de țară agrară slab dezvoltată, dependentă de capitalul monopolist financiar străin, la situația de țară independentă, cu o economie socialistă unitară care înaintează neabătut pe drumul desăvîrșirii construirii socialismului.

Toate succesele obținute de poporul nostru își au izvorul în politica profund științifică, realistă și creatoare a Partidului Muncitoresc Român, de construire și desăvîrșire a construirii socialismului. Conducînd oamenii muncii

din țara noastră pe drumul socialismului, P.M.R. devotat fără rezerve învățării marxist-leninist „a concentrat eforturile principale ale poporului în direcțiile hotărâtoare pentru victoria socialismului: crearea bazei tehnico-materiale a noii orânduiri prin industrializarea socialistă a țării, dezvoltarea continuă a industriei grele, cu pivotul ei — industria constructoare de mașini, înzestrarea tuturor ramurilor economiei cu tehnica modernă, introducerea automatizării, sporirea continuă a productivității muncii, creșterea venitului național — temelia ridicării nivelului de trai al poporului”¹.

Industrializarea socialistă a țării ca proces economic *obiectiv* a fost dictată înainte de toate de necesitatea imperioasă de a lichida înapoierea economică moștenită de la regimul capitalist-moșieresc și de necesitatea creării bazei tehnico-materiale a socialismului. Industrializarea țării era de asemenea dictată de necesitatea asigurării bazei economice a independenței țării, precum și de necesitatea ridicării ei la nivelul celor mai dezvoltate țări din punct de vedere economic.

România burghezo-moșierească ocupa unul din locurile din urmă în graficul dezvoltării economice a țărilor capitaliste din Europa. Chiar și în anii în care dezvoltarea economică a României capitalisto-moșierești a înregistrat cei mai înalți indici, țara continuă să rămână predominant agrară, cu o agricultură și o industrie slab dezvoltate. După datele recensământului statistic din 1930, în agricultură se aflau 72,3% din populația țării, iar dacă avem în vedere numai populația activă, atunci 78,2% din populație se ocupa cu exploatarea solului și numai 10,2% era ocupată în industrie². Slaba dezvoltare a țării și caracterul predominant agrar al economiei ei rezultă și din faptul că industria dădea o parte mai mică decât agricultura din venitul național. Astfel în anul 1938 în timp ce ponderea agriculturii și silviculturii în venitul național era de 38,5%, ponderea industriei reprezenta numai 30,8%³.

Ceea ce caracteriza industria României în perioada despre care este vorba, a fost în primul rând, *nivelul scăzut de dezvoltare*. În cadrul industriei românești predominau în mod sensibil ramurile industriale producătoare de bunuri de consum încadrate în grupa „B”, ponderea căreia a reprezentat în anul 1938 54,5% din volumul producției globale industriale, față de numai 45,5% — ponderea ramurilor industriale producătoare de mijloace de producție, încadrate în grupa „A”.

Slab dezvoltate erau înainte de toate ramurile hotărâtoare ale economiei naționale. În timp ce în același an — 1938, industria alimentară dădea 32,4% din volumul producției globale industriale, industria producătoare de energie electrică și termică dădea 1,1%, metalurgia feroasă (inclusiv extracția minereurilor feroase) 4,1%, metalurgia neferoasă (inclusiv extragerea minereurilor neferoase) — 2,6%, industria construcțiilor de mașini și prelucrare a metalelor — 10,2%, industria chimică — 2,7%, iar industria materialelor de construcții 1,2%⁴. Mai convingător decât orice: 6 ramuri ale industriei grele

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. pol, București, 1961, pag. 354.

² Zezi, V. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, Buc., 1940, p. 138.

³ *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 111.

⁴ *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 153.

care joacă rolul hotărîtor în dezvoltarea întregii economii naționale dădeau la un loc cu puțin mai mult decît 2/3 din producția industriei alimentare. Lipsa unei industrii constructoare de mașini proprii, dezvoltate, făcea ca țara să importe aproximativ 95% din utilajul industrial. La aceasta mai adăugăm că cele mai multe întreprinderi industriale erau slab mecanizate, iar utilajul lor ajunsese să fie uzat atît moral cît și fizic într-o măsură însemnată. La naționalizarea principalelor mijloace de producție, în anul 1948, peste 40% din utilajul folosit în industria prelucrării metalelor avea o vechime de peste 25 de ani, iar în industria textilă se găseau răsboaie de țesut cu o vechime de peste 60 de ani⁵.

Industria din România capitalisto-moșierească era *irațional* repartizată pe teritoriul țării. Faptul că la baza repartiției teritoriale a industriei au stat interesele claselor exploatoare și nu considerente și criterii științifice a făcut ca regiuni întregi ca Dobrogea, Maramureșul, Oltenia, Suceava și altele — în pofida condițiilor favorabile dezvoltării industriale — să rămînă mult în urma altor regiuni. În anul 1938, orașul București, Valea Prahovei, Brașovul, Hunedoara, Timișoara și Reșița împreună cu împrejurimile dădeau 70% din producția industrială a țării, în timp ce întreaga Moldovă, Dobrogea și Oltenia — la un loc — dădeau mai puțin de 12% din producția globală industrială a țării.

Totodată industria Romîniei din perioada la care ne referim, se afla într-un pronunțat grad de *dependență* față de capitalul monopolist străin. Magnații marelui capital din străinătate fiind interesați în obținerea de profituri ridicate de monopol și în întărirea dominației lor economice în Romînia, au frînat pe toate căile crearea și dezvoltarea unei industrii puternice și mai ales a unei industrii de sine stătătoare care să constituie baza independenței economice a patriei. „Romînia, unde capitalul străin deținea peste 90% din petrol și între 70% și 90% din celelalte ramuri industriale era destinată de imperialiști să rămînă un hinterland agricol al puterilor apusene. Ea era tributară acestor puteri pentru cel mai simplu utilaj industrial. Orice încercare de a smulge din ghearele trusturilor imperialiste una sau alta din bogățiile țării era rapid lichidată de „Standard-Oil“, „Royal-Dutch-Sheill“ și alte asemenea concerne”⁶. Dominația capitalului străin în Romînia este una din cele mai puternice cauze care au frînat dezvoltarea economiei în general, a industriei ei în special. Menținerea țării noastre într-o stare de înapoiere economică, transformarea ei într-o anexă agrară și de materii prime și într-o piață de desfacere pentru produsele străine ușura exploatarea și jefuirea ei de către imperialiștii străini. Această stare făcea ca Romînia să vîndă „produsul muncii a zece muncitori agricoli contra produsului unui singur lucrător industrial din Occident”⁷. Aceasta și explică într-o măsură importantă eforturile tot mai intense pe care exponenții oligarhiei financiare străine le făceau pentru permanentizarea stării de înapoiere economică, de anexă agrară și de materii

⁵ *Probleme ale creării și dezvoltării bazei tehnice-materiale a socialismului în R.P.R.* Ed. Academiei R.P.R. 1963, p. 13.

⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.I.P. 1955, ed. IV-a, p. 724.

⁷ *Enciclopedia Romîniei*, vol. III, p. 880.

prime a Romîniei. „Romînia este o țară bogată în resurse materiale — declara reprezentantul comerțului german la București, — Germania este o țară cu surplus de populație care are nevoie de hrană și materie primă. Iată acea corelație ideală de forțe, dar care ar fi nejust înțeleasă dacă Germania nu ar putea să-și desfacă mărfurile sale în Romînia”⁸. Pentru a întregi imaginea concepției imperialiștilor germani cu privire la relațiile lor cu țara noastră, mai cităm declarația lui K. Clodius, șeful delegației germane — care în 1938 spunea: „Economiiile Romîniei și Germaniei se completează în mod ideal una pe alta. Germania produce toate bunurile industriale de care Romînia are nevoie. Pe de altă parte, este un cumpărător permanent și de nădejde al celor mai importante produse romînești, și anume al oricăror feluri de produse agricole și înainte de toate produse animaliere, cereale și petrol”⁹. Însușirea unei asemenea concepții de către clasele stăpînitoare din Romînia, a dus după cum se știe, la transformarea țării într-un apendice al Germaniei hitleriste, cu prețul pierderii oricărei independențe economice și politice, și condamnării popoului la exploatarea cea mai nemiloasă și oprimarea cea mai sălbatică din partea imperialismului agresiv german.

Industria Romîniei, ca de altfel și celelalte ramuri ale economiei naționale a înregistrat un simțitor regres în anii celui de-al doilea război mondial ca urmare a jafurilor și distrugerilor provocate de hitleriști în timpul războiului, a bombardamentelor anglo-americe și a luptelor duse pe teritoriul țării. Drept urmare a războiului capacitatea de prelucrare a rafinăriilor a scăzut cu 85%; au fost distruse căi ferate pe o lungime de aproximativ 7700 km; peste 50% din parcul locomotivelor și 32% din parcul vagoanelor au fost scoase din circulație. Din totalul de 3260 de mașini-unelte aflate în funcțiune înainte de începerea bombardamentelor, la începutul lunii noiembrie 1944 mai rămăseseră în funcțiune doar 300. Datorită acestui fapt nivelul producției industriale era în anul 1945 cu mult sub nivelul anului 1938, la extractia de cărbune reprezentînd 72,3%, la țitei — 70,3%, la fontă — 43,1%, la oțel — 48,0%, la ciment — 48,9%, la fire de bumbac — 40,1% la ulei comestibil — 5,5% iar la zahăr — 18%¹⁰.

Pentru a justifica starea de înapoiere economică a Romîniei clasele exploatare și reprezentanții lor spirituali au născocit cele mai reacționare teorii potrivit cărora slaba dezvoltare a economiei țării, caracterul ei predominant agrar ar corespunde chipurile unei situații firești. Considerarea industrializării țării drept o „iluzie” lipsa factorilor „geografici, orografici, geologici și climaterici” care să favorizeze dezvoltarea industriei, „lipsa de piață”, „lipsa unei tradiții industriale”, „lipsa disciplinei pe care sufletul romînesc bogat în expansiuni subiective nu a putut-o realiza”, — și alte construcții analoge în conținut erau „argumentele” ce se aduceau în scris sau verbal pentru fundamentarea teoriei „Romînia țară eminentemente agricolă”.

⁸ „Buletinul industriei și comerțului,” anul III. nr. 29, ianuarie 1937.

⁹ Citat după C. I. Băicoianu, *Studii economice, politice și sociale, 1898 — 1940*, București 1941, p. 848.

¹⁰ Vezi: G. Vrișteli, *Industrializarea socialistă în R.P.R.* Ed. științifică, București, 1959, p. 44.

După părerea economiștilor și politicienilor burghezi ai timpului dezvoltarea unei industrii puternice în România era lipsită de perspectivă. „Nici astăzi în România întregită — susținea V. Madgearu într-un discurs parlamentar rostit în anul 1927 —, nu există condițiile care să ne facă să putem aștepta o dezvoltare industrială care să transforme statul român într-un stat industrial... Trebuie deci să admitem astăzi, ca un postulat al vremii, necesitatea unei noi politici social-economice, care să aibă ca orientare primatul agriculturii față de industrie”¹¹. În favoarea aceleiași idei pleda și Gh. N. Leon atunci când susținea că „întrucât producția bunurilor este condiționată de factori geografici, orografici, geologici și climaterici... țara noastră în condițiile geografice respective este sortită să rămână veșnic agricolă”¹². Prin aceasta clasele stăpînitoare au dovedit încă o dată că politica pe care o promovau era în contradicție flagrantă cu necesitățile de dezvoltare economică a țării și cu interesele poporului, urmărind un singur scop principal — obținerea de cât mai multă plusvaloare din munca muncitorilor salariați.

În condițiile create după terminarea celui de-al doilea război mondial, o sarcină de prim ordin ce stătea în fața poporului român, era refacerea economiei țării în general, a industriei în special. Conștient de marea răspundere față de destinele țării, P.C.R., în urma unei analize ample a situației concrete, a arătat care era singura cale de urmat pentru a reface economia și a asigura dezvoltarea ei. „Încă la Conferința Națională din toamna anului 1945, partidul nostru, sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — la cel de-al doilea Congres al partidului —, indicînd căile refacerii economiei distruse de război, a trasat ca linie generală a dezvoltării economice a Romîniei, linia industrializării și electrificării țării”¹³.

Concepția nouă, științifică, realistă, care a stat la baza industrializării țării și-a găsit expresia în politica leninistă a partidului nostru de dezvoltare mai accelerată a industriei grele — cu pivotul ei, industria constructoare de mașini. Aceasta era singura cale de urmat pentru a putea asigura:

- a) smulgerea țării din înapoierea economică moștenită;
- b) crearea bazei tehnico-materiale a socialismului;
- c) înzestrarea tuturor ramurilor economiei naționale cu tehnica cea mai înaltă pe plan mondial și lichidarea gravelor disproporții în repartizarea forțelor de producție pe teritoriul țării, moștenite de la capitalism și asigurarea dezvoltării multilaterale a tuturor regiunilor economice ale țării;
- d) ridicarea țării la nivelul celor mai dezvoltate țări socialiste;
- e) baza economică a independenței țării;
- f) ridicarea bunăstării materiale și spirituale a tuturor celor ce muncesc — obiectivul suprem al activității partidului. O astfel de privire a industrializării socialiste corespunde întru totul învățaturii leniniste. „Singura bază reală pentru consolidarea resurselor — preciza V. I. Lenin —, pentru crearea

¹¹ V. N. Madgearu, *Agrarianism* (discurs parlamentar), Buc. 1927, p. 6, 7.

¹² Gh. N. Leon, *Economia politică și politica economică*, București, 1944, p. 465.

¹³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. pol. 1959, p. 27.

societății socialiste este marea industrie și numai aceasta... Fără o mare industrie bine organizată nici vorbă nu poate fi de socialism în general, și cu atât mai puțin poate fi vorba de socialism într-o țară cu caracter țărănesc¹⁴. Industrializarea socialistă a fost și este *veriga principală și hotărâtoare* în opera complexă de construire și desăvârșire a construirii socialismului. Tocmai din această cauză în centrul activității partidului a stat și stă industrializarea socialistă — dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cu pivotul ei, industria construcțiilor de mașini, capabilă să asigure înzestrarea cu mașini și utilaje a tuturor ramurilor industriei, agriculturii, transporturilor.

Industrializarea socialistă a devenit astfel *linia generală a politicii economice* a partidului nostru, de înfăptuirea căreia se lega rezolvarea tuturor celorlalte probleme economice și culturale. Această linie generală a partidului de industrializare socialistă a țării și-a găsit expresia în primele două planuri anuale 1949 și 1950, în planul cincinal 1951—1955; în planul de 10 ani de electrificare a țării 1951—1960; în Directivele celui de al doilea Congres al P.M.R. pentru dezvoltarea economiei naționale pe anii 1956—1960. Linia generală a partidului de industrializare socialistă a țării se oglindește în planul de 6 ani (1960—1965), precum și în Directivele celui de-al III-lea Congres al P.M.R. cu privire la dezvoltarea economiei noastre naționale în perspectivă.

Traducînd cu fermitate și consecvență în viață politica P.M.R. de industrializare socialistă poporul nostru a reușit ca într-un termen relativ scurt să smulgă țara din înapoierea economică moștenită și să o transforme într-o țară cu o industrie și agricultură socialistă în plin avînt. În anii puterii populare industria țării noastre a cunoscut o dezvoltare fără precedent, așa cum rezultă și din următorul tabel:

Tabel 1

Dinamica producției industriale globale și pe ramuri¹⁵

1938 = 100

	1962	1963		1962	1963
Total industrie	660	742	Construcții mașini și Prelucrarea metalelor	1 500	1 700
Grupa A.	908	10 ori	Chimie	800	2 300
Grupa B.	442	483	Materiale de construcții	1 500	18 ori
Energie elec. termică	1 500	17 ori	Textilă	505	553
Cărbune	339	351	Alimentară	300	315
Cocso-chimică	2 600	26 ori	Oțel	860	952
Metalurgia neferoasă	720	810	Pontă	1 100	1 280

Datele cuprinse în acest tabel prezintă imaginea sintetică cifric-statistică a dezvoltării industriei noastre în anii regimului democrat-popular. Ele permit cititorului cel puțin următoarele concluzii:

a) ramurile industriei românești au cunoscut în anii puterii populare o dezvoltare *proporțională, armonioasă, pe linie mereu ascendentă*.

¹⁴ V. I. Lenin. *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 411.

¹⁵ După Ion Gh. Maurer, *Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste internaționale*, „Lupta de clasă” nr. 10/1963 și *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 144—145 și 160—161. *Breviar statistic al R.P.R. 1961*, pp. 68—71.

b) datorită îmfăptuirii programului leninist al P.M.R. de industrializare socialistă a țării, România s-a transformat dintr-o țară agricolă înapoiată într-o țară cu o industrie și agricultură în plin avînt;

c) o trăsătură importantă a dezvoltării industriei romînești după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, este *ritmul înalt de creștere*.

Într-adevăr, dacă nu uităm că după terminarea celui de-al II-lea război mondial, în fața poporului nostru a stat sarcina grea a refacerii economiei distruse de război și că această sarcină, a fost îndeplinită în linii generale pînă în anul 1948, rezultă că realizările în domeniul industrializării socialiste au fost obținute într-o perioadă de timp *relativ scurtă*. Aceasta înseamnă că deși raportăm nivelul anilor 1962—1963 la cel al anului 1938, faptic realizările respective au fost obținute într-o perioadă de numai 15 ani. Față de anul 1938 nivelul producției globale industriale a fost de 6,6 ori mai mare în 1962 și de 7,42 ori mai mare în anul 1963.

În ceea ce privește ritmul de creștere a producției industriale țara noastră ocupă unul din primele locuri din lume, așa după cum reiese și din următorul tabel:

Tab:1 2

Ritmul mediu anual de creștere a producției industriale în perioada 1951—1961¹⁶

Țările socialiste	Ritmul mediu anual de creștere în %	Țările capitaliste	Ritmul mediu anual de creștere în %
În toate țările soc.	13,0	În toate țările capit.	5,1
Din care : U.R.S.S.	11,4	Din care : S.U.A.	3,5
R.P. Bulgaria	11,7	Anglia	2,9
R. S. Cehoslovacă	10,75	Franța	7,0
R.D.G.	10,8	R.F.G.	9,2
R.P. Polonă	12,7	Italia	8,8
Republica Populară Română	13,2	Belgia	3,5
R.P. Ungară	10,3	Suedia	3,5
R. P. Mongolă	13,2	Norvegia	5,4

În timp ce în România burghezo-moșierească ritmul mediu anual de creștere a producției industriale în perioada 1929—1938 a fost de circa 4%, în perioada 1951—1961 creșterea medie anuală a reprezentat 13,2%. România socialistă, a lăsat în urmă în ceea ce privește ritmul de dezvoltare, țări dintre cele mai dezvoltate ale lumii capitaliste ca S.U.A., Anglia, Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Suedia etc.

Așa cum a arătat tov. Ion Gheorghe Maurer „un element caracteristic pentru avîntul industriei romînești care constituie în același timp cheazăia înfăptuirii Directivelor celui de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român, este creșterea producției industriale în perioada 1960—1963 cu un ritm

¹⁶ După *Ekonomika stran soțialisticeskovo lagheria v fiľrah 1961*, Soľekgiz, Moscva, 1962, p. 18—19.

¹⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Ed. pol., București, 1961, p. 444—445.

mediu anual de aproximativ 15 la sută față de 13 la sută cât era prevăzut, precum și faptul că sporurile cele mai mari se realizează în ramurile de bază ale industriei¹⁸. În primii patru ani ai șesenalului producția a crescut cu un ritm mediu anual de 18,5% în industria constructoare de mașini, cu 16,5% în industria siderurgică, cu aproape 19% în industria energiei electrice, cu peste 24% în industria chimică și cu aproape 14% în industria materialelor de construcții¹⁹.

Ritmul înalt în care s-a înfăptuit și se înfăptuiește industrializarea țării noastre ca și a celorlalte țări ale sistemului economic mondial socialist reflectă superioritatea economiei socialiste asupra celei capitaliste și „confirmă — așa cum arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej —, că ritmul rapid de dezvoltare este o lege generală a socialismului care-i asigură victoria în întrecerea pașnică cu capitalismul”²⁰.

Continuarea susținută a politicii de industrializare a țării, realizarea și în continuare a unui ritm înalt de industrializare ne va permite ca într-o perioadă cât mai scurtă să egalăm nivelul țărilor industriale avansate din punct de vedere al producției și consumului calculate pe locuitor.

Ritmul înalt de dezvoltare a industriei noastre socialiste a dus la creșterea accelerată a puterii economice a țării. În anul 1963 întreaga producție industrială a anului 1938 a fost obținută în mai puțin de 50 de zile. În anii 1962 și 1963 echivalentul întregii producții a anului 1938 a fost obținut într-o serie întreagă de ramuri după cum urmează:

Tabel 3

Numărul de zile în decursul cărora a fost obținut echivalentul producției din întregul an 1938²¹

Nr. crt.	Ramura industrială	Nr. de zile în care s-a obținut echivalentul producției din întreg anul 1939	
		1962	1963
1	Energia electrică și termică	24	20
2	Cocso-chimică	14	—
3	Construcția de mașini și prelucrarea metalelor	24	circa 21 și 1/2
4	Chimia	0	16
5	Materiale de construcții	24	—
6	Textilă	73	—
7	Alimentară	122	—
8	Fontă	33	circa 28 și 1/2
9	Oțel	circa 42	circa 38 și 1/3

¹⁸ Ion Gh. Maurer, *Dave de seamă asupra înfăptuirii planului de stat pe anul 1963 și cu privire la planul de stat pe anul 1964*. „Făclia” anul XVIII, nr. 5338 din 27 decembrie 1963 p. 1.

¹⁹ Idem.

²⁰ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, București, Ed. pol. 1961. p. 99 — 100.

²¹ Calculat pe baza: Ion Gh. Maurer, *Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste internaționale*, „Lupta de clasă” nr. 10/1963 și *Anuarul statistic al RPR. 1963*, p. 144—145 și 160—161.

La creșterea cantitativă a producției industriei românești trebuie să mai adăugăm că în anii puterii populare au fost create noi ramuri ale industriei ca producția de utilaje petroliere, construcții navale, camioane, mașin-unelte, utilaj tehnologic pentru industria minieră, siderurgică, chimică, alimentară, ușoară, rulmenți, mașini și transformatori electrici, linii tehnologice complete pentru diferite ramuri ale economiei, locomotive Diesel electrice, mașini agricole complexe, etc. etc. Apariția și dezvoltarea acestor noi producții nu au putut să nu determine modificări calitative în însăși structura industriei. Numai în anul trecut au intrat în funcțiune noile laminoare de la Hunedoara și s-au obținut succese deosebite în construirea hanelor laminorului de tablă de la Galați al cărui montaj va începe anul acesta. În anul trecut a început producția de serie a noului tip de autocamion cu motor de 140 Cp. și a noului tip de tractor de 65 Cp. cu caracteristici tehnice și economice superioare. Au intrat de asemenea în producția de serie mașini și utilaje de mare complexitate și s-a executat prototipul instalației de foraj pentru adâncimi de 6000 m ale cărei caracteristici de funcționare sînt la nivelul celor mai bune instalații similare fabricate pe plan mondial. În industria constructoare de mașini nivelul prevăzut de planul șesenal pentru anul 1964 a fost realizat și depășit încă în cursul anului 1963. În industria chimică în anii șesenalului au fost puse în funcțiune uzina de fibre și fire sintetice de la Săvinești, marea uzină chimică de la Borzești, noi uzine și secții în domeniul medicamentelor și coloranților, uzina de prelucrare a maselor plastice de la Iași și uzina modernă de anvelope „Danubiana“. În industria celulozei se ridică în ritm rapid complexul de la Brăila (în cadrul căruia vor mai fi date în funcțiune în cursul anului acesta fabricile de celofibră și de cord), precum și combinatele de celuloză și hîrtie din orașele Dej și Călărași.

Dezvoltarea rapidă a industriei țării noastre a permis înzestrarea într-o măsură tot mai mare a ramurilor economiei naționale. Astfel, de pildă, dacă România capitalistă-moșierească apreciată de ideologii claselor stăpînitoare ca fiind „eminamente agricolă“ dispunea în anul 1938 doar de 4049 de tractoare fizice, toate provenite din import, România socialistă a produs într-un singur an — 1962 — 21 500 de tractoare. La sfîrșitul anului 1962, parcul de tractoare din agricultura noastră număra 57 500 de tractoare fizice — de peste 14 ori mai mult decît în 1938. Numai în ultimii 3 ani țara noastră a exportat 16 000 de tractoare într-o serie de țări ale lumii.

Baza dezvoltării întregii economii este industria grea, producătoare de mijloace de producție. „Primatul producției mijloacelor de producție creează condițiile pentru dezvoltarea și perfecționarea neîncetată a producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte, pentru creșterea rapidă și neînteruptă a productivității muncii sociale — în ultimă instanță chează victoria noii orînduirii —, pentru asigurarea unui belșug de bunuri materiale și spirituale, în scopul satisfacerii mai depline a cerințelor crescînde ale oamenilor muncii“²².

Aplicînd în mod consecvent și creator în condițiile țării noastre indicațiile leniniste despre primatul producției de mijloace de producție, Partidul Mun-

²² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*. Ed. pol., București, 1961, p. 443.

citoresc Român a asigurat dezvoltarea mai rapidă a ramurilor cheie, hotărîtoare pentru dezvoltarea întregii economii — industria producătoare de energie, construcția de mașini, industria siderurgică, chimică, a materialelor de construcții — cu un cuvînt a ramurilor industriale încadrate în grupa „A”, așa după cum se poate constata din următorul tabel:

Tabel 4

Dinamica și structura producției globale industriale pe grupele „A” și „B”²³

Dinamica prod. industriale			Structura producției industriale		
	1938	1962		1938	1962*
Total industrie	100	660	Total industrie	100	100
Grupa „A”	100	908	Grupa „A”	45,5	66
Grupa „B”	100	442	Grupa „B”	54,5	34

Dezvoltarea mai accelerată a ramurilor industriale cuprinse în grupa „A” a dus la creșterea ponderii acestora în cadrul producției globale industriale de la 45,5% cît a reprezentat în anul 1938, la 66% în 1962. Ponderea industriei constructoare de mașini și prelucrarea metalelor a crescut de la 10,2% în anul 1938 la 26,3% în anul 1962, cea a metalurgiei feroase (inclusiv extracția minereurilor feroase) de la 4,1% la 6,3%, cea a industriei chimice de la 2,7% la 7,4%, iar ponderea industriei materialelor de construcții de la 1,2% la 3,3%²⁴. Aceste cifre dau expresie cantitativă noii structuri a industriei noastre în care greutatea specifică a ramurilor hotărîtoare devine tot mai însemnată, ceea ce permite înzestrarea tuturor celorlalte ramuri cu tehnica necesară. Pentru a avea o imagine cît mai fidelă despre dezvoltarea industriei noastre și despre modificările intervenite în structura ei, se cuvine să menționăm că mărirea greutății specifice a ramurilor cuprinse în grupa „A” a avut loc pe fondul unui ritm înalt caracteristic pentru *întreaga* industrie. Astfel, în perioada despre care este vorba producția ramurilor industriale încadrate în grupa „B” a crescut de aproape patru ori și jumătate.

Înfăptuirea cu consecvență a politicii partidului de industrializare socialistă, a făcut ca țara noastră să se apropie, să ajungă și chiar să întrecă unele țări capitaliste avansate în privința unei serii întregi de produse dintre cele mai importante.

Lectura datelor cuprinse în tabelul nr. 5 arată că România a făcut într-adevăr pași însemnați pe drumul dezvoltării ei industriale. Datorită ritmului înalt de dezvoltare țara noastră a reușit să reducă în mod simțitor distanța ce o despărțea de Austria, Belgia și Finlanda în ceea ce privește producția globală de energie electrică; s-a apropiat simțitor de asemenea de Austria, Olanda și Suedia în ceea ce privește producția de fontă și fero-aliaje, de Austria și Suedia la producția de oțel. În același timp România a reușit să ajungă și să întrecă în mod considerabil Danemarca la producția de

²³ După *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 142—143 și 152—153.

* Datele sînt calculate pe baza metodei destinației preponderente a produselor.

²⁴ *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 152—153.

energie electrică, Norvegia la producția de fontă și fero-aliaje, Italia în ceea ce privește extracția de minereuri de fier, Spania la producția de oțel și Austria, Suedia și Finlanda la producția de ciment.

Tabel 5

Ponderea producției României în producția unui șir de țări²⁵

Țara	Ponderea producției României în prod. țării respective. %		Țara	Ponderea producției României în prod. țării respective. %	
	1938	1962		1938	1962
Energie electrică			Oțel brut		
Austria	37,7	68,9	Austria	42,2	82,5
Belgia	21,3	59,3	Spania	49,9	111,1
Danemarca	98,9	168,7	Suedia	28,7	60,8
Finlanda	36,3	91,4	Ciment		
Minereu de fier.			Austria	78,6	113,1
Italia	13,8	150,8	Finlanda	102,0	217,2
Fontă și fero-aliaje			Suedia	51,3	114,4
Austria	24	71,3			
Norvegia	76,3	209,3			
Olanda	49,9	96,1			
Suedia	18,6	83,3			

Puterea de convingere a acestor realizări este așa de mare încât a determinat creșterea prestigiului țării noastre în întreaga lume. „Transformarea României din una din cele mai înapoiate țări din Europa într-un stat industrial — scria ziarul austriac „Arbeiter Zeitung“ din 20. VI. 1962 —, se desfășoară într-adevăr în ritm rapid. Această impresie au câștigat-o vizitatorii atunci când au vizitat un număr mare de întreprinderi industriale“. „România — nota în aceeași ordine de idei ziarul elvețian „Die Tat“ —, se află în prezent într-o epocă de înflorire economică cum n-a mai cunoscut niciodată în frământata ei istorie de secole“. În sfârșit, cităm și o recunoaștere a organului de presă american „New-York Herald Tribune“, care scria în unul din numerele sale din mai 1961: „Comunismul, acest medicament greu de înghițit, provoacă în România schimbări, care după toate probabilitățile, vor determina Occidentul să-și revizuiască aprecierea asupra acestei țări. Concepția tradițională despre România că ar fi mai curînd un stat balcanic neeficient va trebui să fie revizuită ca urmare a progresului vertiginos pe care comuniștii l-au imprimat aici... Comuniștii români au împins țara dintr-un punct mort într-o epocă de industrializare“.

Înfăptuirea programului de industrializare socialistă a țării, promovarea consecventă a politicii partidului nostru de introducere în producție a celor mai noi realizări ale științei și tehnicii mondiale au dus la lărgirea și creșterea

²⁵ Calculat după *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 539, 546, 547.

continuă a volumului comerțului nostru exterior, precum și la schimbarea structurii importului și exportului. „Romîni — scria în numărul său din 23 octombrie 1963, ziarul american „Christian Science Monitor“ —, sînt pe piață cu toate produsele industriale din aproape toate ramurile, adică din toate sectoarele de oțel și fier, produse chimice, extracția și rafinăria petrolului, fibre sintetice și cauciuc, produse electronice, produse alimentare — de fapt orice“. Calitatea superioară, corespunzătoare nivelului științei și tehnicii mondiale a produselor care poartă inscripția „Fabricat în Romînia“ — a făcut ca ele să fie tot mai mult căutate în diferite țări ale globului. Numai în anul 1963 sortimente tot mai variate de mărfuri cu inscripția „Fabricat în Romînia“ au fost expuse la 30 de tîrguri internaționale. Dacă, așa cum s-a mai arătat, Romînia capitalistă-moșierească era nevoită să importe aproximativ 95% din mașinile și utilajul necesare, în prezent uzinele noastre constructoare de mașini-unelte asigură într-o măsură tot mai însemnată acoperirea nevoilor interne și totodată furnizează exportului un larg sortiment de produse cu caracteristici tehnice și economice ridicate. Țara noastră exportă circa 30 de tipuri de mașini și unelte în peste 28 de țări printre care, în afară de țările socialiste figurează și astfel de țări capitaliste dezvoltate ca Franța, Japonia, R.F.G., Suedia, Italia etc. Concomitent, țara noastră exportă instalații și utilaje petrolifere în peste 16 țări, tractoare în 36 de țări, a sporit mereu numărul țărilor care importă produse chimice romînești. Nomenclatorul produselor chimice romînești exportate a cuprins în anul 1963 aproape 200 de produse.

Cele cîteva spicuri din nomenclatorul de export al produselor romînești, precum și creșterea considerabilă a cantității de produse romînești cerute de un număr tot mai mare de cumpărători străini constituie una din cele mai elocvente mărturii ale recunoașterii cu mult dincolo de granițele țării a progresului economic înregistrat de țara noastră. Romînia nu mai este astăzi o țară cu o economie înapoiată predominant agrară. Ea este astăzi o țară cu o industrie și agricultură socialistă în plin avînt. Acesta este rodul promovării și traducerii în viață a politicii marxist-leniniste, profund științifice, elaborată de P.M.R.

Înfăptuirea industrializării socialiste, crearea bazei tehnico-materiale a socialismului în țara noastră, a deschis noi perspective pentru progresul patriei socialiste.

Prin Directivele aprobate de cel de-al III-lea Congres și prin sarcinile planului șesenal partidul a îndreptat eforturile principale ale oamenilor muncii din patria noastră în direcția dezvoltării rapide și neîntrerupte a forțelor materiale de producție —, factorul hotărîtor în asigurarea progresului socialismului.

Dezvoltarea rapidă și neîntreruptă a forțelor materiale de producție ale țării se concretizează înainte de toate în dezvoltarea bazei tehnico-materiale de producție a socialismului, *fundamentul material*, cheazășia îndeplinirii și a celorlalte sarcini economice și social-culturale. Dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului se va realiza prin:

a) Continuarea în ritm susținut a industrializării țării, acordându-se prioritate industriei grele, cu pivotul ei industria constructoare de mașini, „temelia temelilor socialismului“;

b) Asigurarea progresului tehnic continuu în toate ramurile economiei naționale.

Promovarea unei asemenea politici, fundamentată multilateral din punct de vedere teoretic, va asigura o creștere rapidă a potențialului economic al țării noastre, așa după cum se poate constata și din tabelul de mai jos:

Tabel 6

Creșterea producției unor produse industriale conform planului șesenal între anii 1959-1965²⁶

	Unitatea de măsură	1959	plan 1956	Nivelul anului 1965 față de 1959
Energie electrică	mil. kwh	6 824	18 500	2,7 ori
Cocso-metalurgie	mii tone	609	1 600	2,6 ori
Minereu de fier	mii tone	1 064	4 000	3,8 ori
Oțel	mii tone	1 419	3 300	2,3 ori
Mașini-unelte de așchiere a metalelor	bucăți	3 116	7 500—8 000	2,4—2,6 ori
Motoare electrice	M. W.	467	1 100	2,4 ori
Îngrășăminte minerale 100%	mii tone	52	500	9,6 ori
Ciment	mii tone	2 850	6 500	2,3 ori
Țesături (total)	mil. m ²	282	540—550	1,9 ori
Încălțăminte (total)	mil. per.	28,7	45	1,6 ori
Carne	mii tone	241	610	2,5 ori
Lapte și produse lactate	mil. hl.	5 800	21 500	3,7 ori

Conform Directivelor celui de-al III-lea Congres al partidului, volumul producției globale industriale — „temelia forței economice a țării“ va fi în anul 1965 de 2,1 ori mai mare decât în anul 1959; volumul producției ramurilor industriale încadrate în grupa „A“ fiind de 2,2 ori mai mare. Canalizând eforturile în direcțiile principale partidul a stabilit sarcini mai mari pentru ramurile *hotărâtoare* producătoare de mijloace de producție. Astfel, producția de oțel va crește în perioada șesenalului de 2,3 ori, extracția de minereu de fier de 3,8 ori, construcția de mașini de 2,2 ori, producția de energie electrică de 2,7 ori etc.

Directivile Congresului al III-lea certifică în modul cel mai *evident* că și în continuare P.M.R. aplică în mod consecvent și în mod creator în condițiile țării noastre indicațiile leniniste, conform cărora producția de energie electrică trebuie să meargă cu un pas înaintea celorlalte ramuri ale industriei. Amintim că V. I. Lenin apreciind în mod foarte pozitiv broșura lui G. M. Krî-

²⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări. 1959 — 1961*, Ed. pol. 1961, p. 112—113.

jijanovski „Sarcinile fundamentale ale electrificării Rusiei“, a scris: „Autorul broșurii a avut perfectă dreptate când a ales ca motto la această broșură — »Secolul aburului a fost secolul burgheziei, secolul electricității este secolului socialismului«. Trebuie să avem o bază tehnică nouă pentru noua construcție economică. Această bază tehnică nouă este electricitatea. Pe această bază va trebui să clădim totul”²⁷, și „Comunismul este puterea sovietică plus electrificarea întregii țări“. Electrificarea întregii țări constituie baza întregului progres tehnic cotermporan. Fără electrificarea întregii țări nu este posibilă trecerea la mecanizarea complexă și automatizarea proceselor de producție, nu este posibilă trecerea la chimizarea proceselor de producție în industrie și agricultură și nici trecerea la folosirea energiei nucleare în producția bunurilor materiale. Fără electrificarea întregii țări nu se poate asigura nici ridicarea economică și culturală a statului. „Organizarea industriei pe o bază tehnică modernă mai înaltă, pe baza electrificării, care va lega orașul de sat va face cu puțință ridicarea culturală a satului, lichidarea înapoierii, a ignoranței, a mizeriei, a bolilor și sălbăticiiei pînă la colțurile cele mai îndepărtate”²⁸ — a subliniat V. I. Lenin. „Pe temelia orînduirii sovietice electrificarea va făuri victoria definitivă a bazelor comunismului în țara noastră, a bazelor unei vieți civilizate, fără exploatare, fără capitaliști, fără moșieri și fără negustori”²⁹. Directivele Congresului prevăd că sporul mediu anual al producției de energie electrică va fi în perioada 1960—1965 de 18% față de 13%, ritmul mediu de creștere a producției globale industriale.

În cadrul planului de 6 ani partidul nostru acordă în continuare o importanță deosebită industriei siderurgice, condiție esențială pentru dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale. În acest domeniu obiectivul principal în primii 10 ani ai programului de perspectivă îl constituie centrul siderurgic de la Galați, care va avea un rol de cea mai mare importanță în dezvoltarea tuturor ramurilor la nivelul cerut de sarcinile desăvîrșirii construcției socialismului.

O altă ramură importantă a industriei românești, neglijată în condițiile regimului burghezo-moșieresc, este industria chimică, pentru dezvoltarea căreia țara noastră a dispune și dispune de o puternică bază de materii prime. Dezvoltarea acestei ramuri a industriei are importanță pentru descoperirea de noi procedee tehnologice și perfecționarea celor existente, pentru lărgirea considerabilă a gamei de bunuri ce pot fi folosite, fie ca mijloace de muncă, fie ca obiecte de consum precum și pentru îmbunătățirea calității diferitelor bunuri materiale. Chimizarea producției industriale și agricole reprezintă una din direcțiile principale de înfăptuire a progresului tehnic, căreia partidul nostru îi acordă o atenție tot mai mare.

Factorul principal de asigurare a dezvoltării bazei tehnico-materiale a socialismului este progresul tehnic. Conform Directivelor celui de al III-lea Congres al P.M.R. și Hotărîrii C.C. al P.M.R. și Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la ridicarea nivelului tehnic al producției, în perioada de 6 ani va avea

²⁷ V. I. L e n i n, *Raport cu privire la activitatea C.E.C. din Rusia și a Consiliului Comisariilor Poporului prezentat la prima sesiune a C.E.C. din Rusia, în cea de a VII-a legislatură, 2 februarie 1920*. În „Opere”, vol. 30, E.S.P.L.P. București, 1956, p. 326.

²⁸ V. I. L e n i n, loc. cit.

²⁹ V. I. L e n i n, *Răspuns la întrebările corespondentului ziarului englez "Daily Express"*, în „Opere” vol. 30. ESPLP. București, 1956, p. 359.

loc extinderea mecanizării și automatizării producției, reutilizarea întreprinderilor existente și înzestrarea noilor întreprinderi cu utilaje și agregate la nivelul celor mai noi realizări ale tehnicii și științei, aplicarea pe o scară din ce în ce mai mare a procedurilor tehnologice moderne. În condițiile actuale progresul tehnic își găsește expresia în perfecționarea continuă a mijloacelor de muncă, atât a celor mecanice care constituie, după expresia lui Marx, „scheletul și sistemul muscular al producției“, cât și a celorlalte mijloace de muncă definite de genialul gânditor ca reprezentând „sistemul vascular al producției“, sau pentru cele denumite „condițiile generale de muncă“. Epocile economice — ne învață Marx — se deosebesc între ele nu prin ceea ce se produce, ci prin modul *cum* se produce, cu ce mijloace de muncă³⁰. Perfecționarea permanentă a tehnicii, înlocuirea pe scară din ce în ce mai largă a muncii manuale cu a muncii ce se efectuează cu ajutorul mașinilor, a mașinilor mai puțin perfecționate cu altele mai perfecționate și a acestora cu altele și mai perfecționate și o dată cu aceasta perfecționarea continuă a tehnologiei reprezintă drumul progresului tehnic. Tocmai de aceea înfăptuirea lui este legată de dezvoltarea în ritm accelerat a industriei constructoare de mașini, de electrificarea întregii țări, de chimizarea proceselor de producție, — cu alte cuvinte de dezvoltarea ramurilor cheie, hotărâtoare ale economiei naționale, să asigure înzestrarea tuturor ramurilor economiei cu tehnica cea mai avansată pe plan mondial.

Realizările obținute în primii 4 ani ai șesenalului și caracterul realist al sarcinilor stabilite prin planul de stat pe anul 1964 confirmând justetea Directivelor celui de al III-lea Congres al partidului creează certitudinea că sarcinile stabilite prin aceste directive ale partidului vor fi îndeplinite cu succes, iar țara noastră va urca noi trepte pe drumul ascendent al dezvoltării industriale, că ea se va transforma într-o țară industrială dezvoltată cu o agricultură multilaterală și de înaltă productivitate. Datorită acestui fapt bogățiile țării puse în valoare de oamenii muncii vor pulsa din plin și vor asigura întregului popor condiții de viață demne de epoca socialismului victorios și a construcției comunismului.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ — ОСНОВА ПРОГРЕССА ВСЕХ ОТРАСЛЕЙ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА И РАСШИРЕННОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ВОСПРОИЗВОДСТВА

(Р е з ю м е)

Народно-демократический строй унаследовал от капиталистическо-помещичьего строя народное хозяйство с преобладанием сельского хозяйства и со слабо развитой промышленностью.

Ведя трудящихся нашей страны по пути строительства социализма, РПП сосредоточила главные усилия народа в *главных, решающих направлениях*, для победы социализма: создание материально-технической базы нового строя посредством социалистической индустриализации страны, непрерывное развитие крупной промышленности себе основой — машиностроение, оборудование всех отраслей народного хозяйства современной техникой, введение автоматизации, непрерывное повышение производи-

³⁰ К. М а р х, *Capitalul*, vol. I. Ed. P.M.R. 1948, p. 187.

тельности труда, рост народного дохода — основа повышения жизненного уровня народа. Автор работы выявляет необходимый и объективный характер процесса социалистической индустриализации страны.

После того, как показываются главные черты промышленности, унаследованной от капиталистическо-помещичьего строя, а именно низкий уровень технического развития, структура в некоторой степени односторонняя, с резкими диспропорциями, иррациональное распределение в пределах страны и зависимость от международного монополистического капитала, — показано на основе конкретного фактического материала и статистических данных, что благодаря последовательному претворению в жизнь ленинской политики РРП, в относительно короткое время Румыния смогла вырваться из когтей экономической отсталости и подняться постепенно по исторической лестнице общественного прогресса, становясь независимой страной с единым социалистическим народным хозяйством, которое неуклонно продвигается по пути завершения строительства социализма. Это заключение вытекает из анализа:

— динамики валовой промышленной продукции и её отраслей в годы народной власти,

— годового среднего темпа прироста промышленной продукции Румынии по сравнению с другими странами,

— уровня достигнутого валовой промышленной продукцией нашей страны в последнее время,

— количественных и качественных изменений, происшедших в структуре нашей промышленности и в рамках других показателей.

На основе фактического материала показано, что общая линия нашей партии, руководящейся ленинским учением, подтвердила, что социалистическая индустриализация является главной движущей силой для быстрого повышения всех отраслей народного хозяйства, для оборудования и развития промышленности товаров широкого потребления, для механизации сельского хозяйства, для прироста народного дохода и обеспечения условий, необходимых для непрерывного роста материального и духовного жизненного уровня всего нашего народа.

L'INDUSTRIALISATION SOCIALISTE, FONDEMENT DU PROGRÈS DE TOUTES LES BRANCHES DE L'ÉCONOMIE NATIONALE ET DE LA REPRODUCTION SOCIALISTE ÉLARGIE

(Résumé)

Le régime de démocratie populaire a hérité du régime capitaliste-agrarien une économie à prédominance agraire avec une industrie faiblement développée.

Guidant les travailleurs de notre pays dans la voie de la construction du socialisme, le P.O.R. a concentré les efforts principaux du peuple dans les *directions principales*, décisives pour la victoire du socialisme : création de la base technique et matérielle du nouveau régime par l'industrialisation socialiste du pays ; développement continu de l'industrie lourde, ayant son pivot dans l'industrie des constructions mécaniques ; dotation de toutes les branches de l'économie nationale en moyens techniques modernes ; introduction de l'automatisation ; augmentation continue de la productivité du travail ; accroissement du revenu national, condition de l'amélioration du niveau de vie de la population. L'auteur de l'étude met en relief le caractère nécessaire et objectif du processus d'industrialisation socialiste du pays.

Après avoir montré les caractères dominants de l'industrie héritée du régime capitaliste-agrarien, son faible niveau de développement technique, sa structure dans une certaine mesure unilatérale, avec de profondes disproportions, irrationnellement répartie sur le territoire du pays, enfin sa dépendance à l'égard du capital de monopole international, l'auteur explique, d'après tout un ensemble de fait concrets et de données statistiques, comment la Roumanie, grâce à l'application conséquente de la politique léniniste du P.O.R. à la réalité vivante, est parvenue en un délai relativement bref à se dégager de l'étreinte du retard économique et à gravir peu à peu l'échelle historique du progrès social, devenant ainsi un pays indépendant, à l'économie socialiste unitaire et qui avance avec sûreté dans

la voie de l'achèvement de l'édifications socialiste. Cette conclusion se dégage de l'analyse :

- de la dynamique de la production industrielle globale et par branches depuis l'instauration de pouvoir populaire ;
- du rythme annuel moyen de croissance de la production industrielle en Roumanie, par comparaison avec d'autres pays ;
- du niveau atteint par la production globale industrielle de notre pays dans les dernières années ;
- des changements quantitatifs et qualitatifs survenus dans le cadre de la structure de notre industrie et d'autres indices.

Les faits rassemblés montrent que la ligne générale de notre parti, guidé par la doctrine léniniste, a confirmé que l'industrialisation socialiste est le principal levier permettant le développement rapide de toutes les branches de l'économie nationale, la dotation et l'extension de l'industrie des produits de grande consommation, la mécanisation de l'agriculture, l'accroissement du revenu national et la garantie des conditions nécessaires à l'amélioration continue du niveau de vie matérielle et spirituelle de notre peuple tout entier.

UNELE ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII ȘI PERFECȚIONĂRII RELAȚIILOR DE PRODUCȚIE ÎN ETAPA DESĂVÎRȘIRII CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE

de

ELISA VELOVAN

Etapa istorică a desăvârșirii socialismului este etapa înaintării mai rapide, într-un stadiu superior, a întregii construcții socialiste, în cadrul căreia are loc *creșterea și consolidarea multilaterală a trăsăturilor specifice socialismului* precum și *perfecționarea* lor, corespunzător cerințelor legilor obiective ale societății socialiste, determinând trăsături calitative deosebit de importante pentru dezvoltarea societății socialiste spre comunism.

Relațiile de producție socialiste, modul specific de unire, nemijlocit, a factorilor materiali și a factorului personal ai producției, pe baza proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, determină *superioritatea calitativă a socialismului* față de toate formațiunile social-economice anterioare. Aceasta își găsește expresia înainte de toate în faptul că relațiile de producție socialiste corespund întru totul caracterului social al producției, determinând rolul lor de motor în dezvoltarea neîntreruptă și în ritm rapid a forțelor de producție, a producției socialiste, în faptul că atât dezvoltarea forțelor de producție cât și a relațiilor de producție reprezintă un proces planificat, realizat pe baza proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, prin activitatea conștientă a maselor de oameni ai muncii conduși de partidul marxist-leninist. Această împrejurare asigură stabilirea și menținerea, totodată, a concordanței între forțele de producție și relațiile de producție, creează condiții pentru realizarea deplină a unității forțelor de producție și a relațiilor de producție.

Etapa desăvârșirii construcției socialiste în țara noastră pune sarcini deosebite, ridică probleme noi în ce privește dezvoltarea și perfecționarea ambelor laturi ale modului de producție socialist, pune în lumină rolul motric sporit al concordanței forțelor de producție și relațiilor de producție.

Prin făurirea economiei socialiste unitare, ca urmare a încheierii procesului de colectivizare a agriculturii în țara noastră, relațiile de producție socialiste și-au întărit rolul lor de factor activ în dezvoltarea forțelor de producție, în accelerarea dezvoltării tuturor ramurilor economiei naționale pe baza dezvoltării cu precădere a industriei grele, aceasta constituind factorul hotărîtor al creșterii forțelor de producție în toate etapele construirii socialismului și comunismului. Creșterea rapidă și multilaterală a forțelor de producție pe baza industrializării socialiste condiționează întregul proces de desăvârșire a construc-

ției socialiste. În acest sens, Congresul al III-lea al P.M.R. a stabilit ca principală sarcină atât pentru planul de 6 ani cât și pentru programul de perspectivă continuarea în ritm susținut a industrializării țării prin creșterea cu precădere a industriei grele cu pivotul ei, industria constructoare de mașini, ca pîrghie hotărîtoare a dezvoltării puternice a bazei tehnico-materiale a socialismului.

Dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului constituie fundamentul material al dezvoltării și perfecționării relațiilor de producție socialiste în întreaga economie. În același timp, sarcinile mari, deosebite, pe care desăvîșirea construcției socialiste le pune în ce privește dezvoltarea forțelor materiale de producție sînt totodată sarcini privind dezvoltarea continuă a relațiilor de producție socialiste, întărirea și perfecționarea lor, pe baza avîntului forțelor de producție fiind necesare eforturi conștiente, susținute în domeniul dezvoltării, maturizării relațiilor de producție socialiste.

Dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de producție socialiste are loc în procesul reproducției socialiste lărgite și reprezintă un proces complex și permanent ce cunoaște căi și forme strîns legate între ele, îmbinîndu-se și condiționîndu-se reciproc. Acestea au în vedere înainte de toate dezvoltarea și perfecționarea relațiilor socialiste de proprietate asupra mijloacelor de producție, latură determinantă a relațiilor de producție, în legătură directă cu care se afirmă și se dezvoltă și celelalte laturi, elemente ale relațiilor de producție socialiste: relațiile socialiste de schimb de activități și relațiile socialiste de repartitie.

În perioada pînă la victoria deplină a socialismului în țara noastră, perioada construirii bazei economice a socialismului, reproducția relațiilor de producție socialiste, dezvoltarea acestora a însemnat, în principal, extinderea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională, concomitent cu consolidarea și perfecționarea lor acolo unde s-au statornicit. În etapa actuală a construcției socialismului, accentul cade din ce în ce mai mult pe perfecționarea diverselor laturi ale relațiilor de producție, pe ansamblul economiei, ceea ce are loc în procesul dezvoltării, consolidării lor continue. Astfel, în perioada desăvîșirii construcției socialismului se impune cu necesitate consolidarea și perfecționarea proprietății socialiste de stat care deține rolul conducător, adîncirea și perfecționarea, pe baza diviziunii socialiste a muncii, a legăturilor de producție, a schimbului de activități între ramuri și unități economice, ridicarea pe o nouă treaptă de organizare a raporturilor economice dintre industrie și agricultură, dintre oraș și sat, perfecționarea repartitiei socialiste pe baza dezvoltării pîrghiilor sistemului socialist de cointeresare materială a oamenilor muncii în progresul rapid al producției și productivității muncii.

Dezvoltarea continuă și maturizarea proprietății socialiste sub cele două forme ale ei — proprietatea de stat și proprietatea cooperatist-colectivistă — constituie una dintre cele mai importante laturi ale procesului de desăvîșire a socialismului în țara noastră. Iar faptul că în prezent, proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție cuprinde întreaga economie națională, subliniază odată mai mult această necesitate.

Dezvoltarea proprietății socialiste de stat și a proprietății cooperatist-colectiviste formează un tot dialectic, interacțiunea strînsă dintre cele două forme de proprietate, rolul conducător al proprietății socialiste de stat reflectînd

caracterul unitar al procesului de dezvoltare rapidă și neîntreruptă a forțelor de producție în întreaga economie. Totodată, fiecare din cele două forme de proprietate socialistă se dezvoltă și se perfecționează în condiții specifice.

Un aspect de cea mai mare însemnătate în legătură cu dezvoltarea și perfecționarea bazei economice a socialismului în etapa actuală îl constituie *întărirea și perfecționarea continuă a proprietății socialiste de stat, proprietate a întregului popor*. Aceasta are loc în procesul reproducției socialiste lărgite și se concretizează în crearea de noi întreprinderi ale statului, în creșterea proprietății socialiste de stat atât în industrie cât și în agricultură, în lărgirea și reutilizarea întreprinderilor existente.

Directivele celui de al III-lea Congres al P.M.R., prevăd pentru anii 1960—1965 un volum de investiții din fondurile statului de 170—180 miliarde lei, aproximativ de două ori mai mult decât în perioada de 6 ani precedentă. Prin îndreptarea către industrie a unor fonduri de investiții ce depășesc 100 miliarde lei — cea ce reprezintă aproximativ 59% din totalul investițiilor din economie și din sectorul social-cultural, — valoarea fondurilor fixe industriale ce vor fi puse în funcțiune în anii 1960—1965 întrece întreaga valoare a fondurilor fixe existente în industrie la sfârșitul anului 1959. În industria republicană vor intra în funcțiune peste 180 de întreprinderi noi și aproape 300 de secții noi, vor fi lărgite și reutilate aproape 400 de întreprinderi din toate ramurile economiei, la aceasta adăugându-se întreprinderile ce vor fi construite în industria locală. În anul 1964, peste 57 la sută din volumul total al investițiilor sînt destinate industriei care primește în perioada 1960—1964 aproape 85 de miliarde. În acest fel, proprietatea socialistă de stat se dezvoltă și se întărește neîncetat, își îmbogățește tot mai mult conținutul. Calea principală de dezvoltare și perfecționare a proprietății socialiste în industrie și o premiză esențială a lărgirii ei în agricultură o constituie dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului pe temelia industrializării socialiste și a progresului tehnico-științific rapid, în toate ramurile economiei naționale. La rîndul ei, consolidarea proprietății socialiste și în primul rînd a proprietății de stat, deschide un cîmp larg perfecționării mijloacelor de muncă, a proceselor tehnologice, promovării celor mai noi tendințe tehnice-economice, factori deosebit de importanți ai îmbunătățirii continue a calității producției, ai creșterii productivității muncii și reducerii prețului de cost. Aceasta constituie unul din aspectele esențiale în care se manifestă rolul de principal motor al relațiilor de producție socialiste în dezvoltarea neîntreruptă și accelerată a forțelor de producție, în dezvoltarea rapidă și multilaterală a progresului tehnic, unul din aspectele în care se manifestă superioritatea relațiilor de producție socialiste față de relațiile de producție capitaliste.

Extinderea mecanizării și automatizării producției, reutilizarea întreprinderilor existente și înzestrarea noilor întreprinderi cu utilaje și agregate la nivelul celor mai noi realizări ale tehnicii, aplicarea în producție în măsură tot mai largă a proceselor tehnologice moderne, constituie o sarcină de bază a planului pe 1960—1965. În lumina acestei sarcini au fost luate măsuri importante pe baza Hotărîrii C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. din iulie 1960 cu privire la ridicarea nivelului tehnic al producției.

Dezvoltarea proprietății socialiste de stat în condițiile continuării în ritm intens a industrializării socialiste, a extinderii mecanizării și automatizării pro-

ducției, asigură, conform Directivelor Congresului al III-lea al partidului, în 1965 o producție globală industrială aproximativ de 2,1 ori mai mare decât în 1959, iar în următorii 15 ani o creștere a producției industriale globale de 6 ori.

În procesul de extindere și consolidare a proprietății socialiste de stat și în strânsă legătură cu progresul tehnico-științific are loc totodată și perfecționarea ei, organizarea tot mai eficace în întreprinderile socialiste de stat a uniunii forței de muncă cu mijloacele de producție, pe baza îmbunătățirii permanente a metodelor de gospodărire socialistă, a întăririi principiului leninist al cointeresării materiale ș. a. Aceasta pune în lumină odată mai mult rolul calitativ superior pe care-l deține progresul tehnic în etapa desăvârșirii construcției socialismului.

O trăsătură importantă a dezvoltării proprietății socialiste de stat în această perioadă o constituie continuarea concentrării a producției, adâncirea neconținută a specializării și a cooperării ramurilor producției materiale pe baza creșterii diviziunii sociale a muncii. În cursul planului de 6 ani ca și în perioada la care se referă programul economic de perspectivă pe 15 ani, acest proces va cunoaște intensificare prin orientarea investițiilor în industrie, în primul rând spre modernizarea, reutilizarea și dezvoltarea întreprinderilor industriale și a construirii unor mari obiective industriale cum sînt de pildă Combinatul siderurgic de la Galați, combinatele chimice care prin nivelul lor întrușipează tehnica cea mai avansată în acest domeniu pe plan mondial, etc. Aceasta va duce totodată la intensificarea gradului de socializare a producției, la accentuarea caracterului social al procesului de producție, ceea ce va atrage după sine și va impune măsuri privind continuarea perfecționare a relațiilor de producție socialiste: îmbunătățirea neconținută a formelor de organizare a producției și de participare tot mai largă a oamenilor muncii la conducerea producției, creșterea fără precedent a activității productive a oamenilor, avîntul întrecerii socialiste, întărirea gospodăririi socialiste, etc.

Pe baza acestor măsuri de dezvoltare și perfecționare permanentă a proprietății socialiste de stat are loc creșterea continuă a rolului ei conducător în economie și ca urmare și al clasei muncitoare, în sistemul dictaturii proletariatului.

În etapa desăvârșirii construcției socialiste proprietatea cooperatist-colectivistă se dezvoltă pe baza procesului de încheiere a făuririi relațiilor de producție socialiste, concomitent cu procesul de consolidare și perfecționare, de dezvoltare pe mai departe a relațiilor de producție socialiste.

„Transformarea întovărășirilor agricole în gospodării colective, unirea gospodăriilor colective mici în gospodării colective mai mari, — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej în Raportul prezentat la cel de-al III-lea Congres — întărirea economico-organizatorică și dezvoltarea lor multilaterală constituie un proces unic neîntrerupt, care consolidează și lărgeste relațiile de producție socialiste la sate „¹“. Aceste procese determină, totodată, latura calitativă a reproducției lărgite a relațiilor de producție socialiste la sate, perfecționarea continuă a acestora, încheierea colectivizării agriculturii sporind considerabil posibilitățile în acest sens, accelerînd ritmul acestor procese.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.* Ed. politică, 1960, p. 49—50.

În etapa actuală, principala cale de dezvoltare pe mai departe a proprietății cooperatist-colectiviste o constituie consolidarea economico-organizatorică a gospodăriilor colective și sporirea producției la hectar, introducerea pe mai departe în ritm rapid a tehnicii și agrotehnicii înaintate, ridicarea nivelului cultural tehnic al cadrelor din agricultură.

Consolidarea economico-organizatorică a gospodăriilor colective reprezintă o latură importantă a perfecționării relațiilor de producție socialiste la sate.

În cadrul procesului de consolidare economico-organizatorică locul central îl ocupă dezvoltarea proprietății obștești — baza relațiilor de producție socialiste din gospodăriile colective, proprietatea obștească constituind condiția principală de realizare în G. A. C. a reproducției socialiste lărgite și a unei juste îmbinării a intereselor generale ale statului socialist și a celor obștești ale gospodăriei cu interesele personale ale fiecărui colectivist.

Încheierea colectivizării agriculturii și reorganizarea conducerii agriculturii au creat condiții deosebit de favorabile în acest sens. În noua situație creată, lărgirea proprietății obștești a unităților socialiste cooperatiste se realizează în principal, pe seama acumulărilor interne ale gospodăriilor, aceasta sporind importanța unei judicioase repartizări a venitului obținut de gospodării, a sporirii prelevărilor destinate creșterii fondului de bază și, ca urmare, determinând creșterea ponderii acestuia în raport cu părțile sociale. Aceasta, după cum și unirea gospodăriilor colective mai mici în gospodării colective mai mari — proces în linii generale încheiat — acționează în sensul întăririi caracterului social al proprietății cooperatist-colectiviste.

În condițiile dezvoltării bazei tehnico-materiale a agriculturii creșterea proprietății cooperatist-colectiviste are un rol esențial în îndeplinirea sarcinilor tratate de Congresul al III-lea al P.M.R. cu privire la dezvoltarea multilaterală și intensivă a producției agricole și ridicarea tuturor gospodăriilor colective la nivelul celor frunțase, asigurându-se creșterea considerabilă a producției agricole vegetale și animale, pentru a se crea în cel mai scurt timp posibil un belșug de produse agro-alimentare. În același timp, consolidarea economico-organizatorică a sectorului cooperatist-colectivist, mecanizarea și chimizarea agriculturii, creșterea producției medii și a productivității muncii la hectar, etc. sînt tot atîtea măsuri care asigură creșterea continuă a gradului de socializare și cooperare a muncii, apropierea tot mai mult a proprietății cooperatist-colectiviste de nivelul de socializare a producției în cadrul proprietății socialiste de stat, creînd, treptat, sub unul din aspectele hotărîtoare, premisele și condițiile apropierei celor două forme de proprietate și, în cele din urmă, contopirea lor în proprietatea comunistă, unică, a întregului popor, în procesul trecerii treptate de la socialism la comunism.

Desăvîrșirea construcției socialismului în țara noastră pune sarcini deosebite și în privința dezvoltării și perfecționării schimbului socialist de activități, ca parte integrantă a bazei economice a socialismului.

Referitor la această latură a relațiilor de producție, în lucrarea sa „Munca salariată și capital“ K. Marx scrie că oamenii „ . . . nu produc decît cooperînd, într-un fel anumit și făcînd între ei schimb de activități“². Și tot Marx

² K. Marx, Fr. Engels, *Opere alese, în două volume*, vol. I. ed. II. ESPLP. 1955, p. 72-73.

arată că „...intensitatea schimbului precum și expansiunea în felul acestuia sînt determinate de dezvoltarea și structura producției”³.

Schimbul de activități constituie o latură complexă a relațiilor de producție socialiste ce se concretizează în raporturile stabilite între oameni în producția socialistă, legăturile economice dintre oraș și sat, dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, dintre diferitele unități productive, în cadrul acestor unități ș. a., manifestîndu-se sub diferite forme de legături economice.

Esența schimbului de activități exprimată în fiecare din aceste forme o constituie colaborarea oamenilor muncii în procesul producției sociale, în vederea dezvoltării continue a economiei socialiste și a creșterii nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc.

În orînduirile bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, raporturile de asigurare și exploatare care generează interese antagoniste, concurență, subordonarea și înlăturarea celui slab își pun pecetea asupra diviziunii sociale a muncii și cooperării în producție, imprimîndu-le un caracter anarhic și limitîndu-le dezvoltarea.

Pe temeiul proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție care nu dezbină ci unește pe oamenii muncii asigurînd o reală comunitate de interese și o strînsă colaborare între clase, schimbul socialist de activități exprimă un conținut social-economic cu totul nou, conținut ce se îmbogățește mereu în cursul construcției socialismului, în strînsă legătură cu dezvoltarea forțelor de producție, a producției socialiste, cunoscînd, totodată, forme noi, precum și perfecționare în formele lui de realizare.

Avîntul forțelor de producție, amploarea proporțiilor și ritmul rapid de creștere a producției socialiste în etapa pe care o străbatem ridică pe o treaptă mai înaltă schimbul socialist de activități, sporește importanța factorului conștient în realizarea sa, acesta trebuind să oglindească tot mai deplin progresul realizat în ridicarea nivelului tehnic al producției, în dezvoltarea diviziunii sociale a muncii și specializarea întreprinderilor, în creșterea gradului de concentrare a producției ș. a.

Se ridică pe o treaptă mai înaltă, în primul rînd colaborarea economică dintre cele două clase, ale societății noastre — clasa muncitoare și țărănimea colectivistă, — fapt care reflectă legăturile tot mai strînse dintre industrie și agricultură, dintre oraș și sat în condițiile desăvîrșirii construcției socialismului la sate, ale creșterii înzestrării tehnice a agriculturii și ale adîncirii continue a diviziunii sociale a muncii. Încheierea colectivizării agriculturii a determinat un nou stadiu în relațiile economice dintre clasa muncitoare și țărănime, a ridicat alianța muncitorească-țărănească pe o treaptă mai înaltă, a creat posibilitatea întăririi continue a dezvoltării planice a legăturilor de producție și schimb dintre industria socialistă și agricultură, dintre oraș și sat. Aceasta, întrucît, *în etapa actuală schimbul dintre oraș și sat oglindește raporturile dintre industria socialistă și agricultura socialistă.*

În cadrul acestor legături economice se relevă rolul considerabil crescut al relațiilor marfă-bani bazate exclusiv pe producția de mărfuri de tip socialist și al principalelor pîrgihii economice folosite, în această direcție, de către sta-

³ K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, ESPLP. 1954, p. 224.

tul socialist: sistemul de prețuri, stimulentele rentabilității, măsuri de cointeresare materială, etc.

În prezent, forma economică dominantă în relațiile de schimb dintre oraș și sat o constituie contractările, cea mai bună metodă de organizare a schimbului dintre oraș și sat, în condițiile agriculturii colectivizate, oferind avantaje reciproce, sporind conteresarea țărănimii collectiviste în sporirea producției-marfă.

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej subliniind importanța pe care partidul și guvernul au acordat-o permanent cointeresării materiale a țărănimii în creșterea producției agricole-marfă arată că „Sistemul de contractări pregătit prin măsuri introduse treptat din 1933 — a contribuit în măsură considerabilă la creșterea, an de an, a producției agricole și a volumului de produse agricole intrate în fondul central. Numai în anul 1961, veniturile bănești ale țărănimii provenite din vânzări către stat s-au ridicat la 9 miliarde lei”⁴.

Un rol hotărâtor în dezvoltarea și perfecționarea relațiilor economice dintre oraș și sat îl joacă industrializarea socialistă. Astfel dezvoltarea industriei socialiste și crearea marilor gospodării socialiste la sate creează premisele necesare sporirii producției, creșterii cantității de bunuri destinate schimbului de mărfuri dintre oraș și sat. În același timp, adâncirea diviziunii sociale a muncii între cele două ramuri mărește continuu dependența agriculturii de industrie ca și a industriei de posibilitățile agriculturii în privința aprovizionării ei cu materii prime, iar a populației de la oraș cu produse agro-alimentare.

Perioada desăvârșirii construcției socialiste în țara noastră este marcată de creșterea aportului orașului socialist, al clasei muncitoare la dezvoltarea satului, creșterea rolului conducător al clasei muncitoare în cadrul alianței. Sprijinul sporit pe care clasa muncitoare îl acordă țărănimii collectiviste în creșterea producției agricole, în ridicarea generală a satului este determinat de nivelul actual de dezvoltare a industriei noastre socialiste și în primul rând a industriei grele și de dezvoltarea, în continuare, a acesteia în ritm susținut. Industria noastră socialistă livrează în prezent cantități mereu sporite de mijloace de muncă, de mijloace de producție, în general, asigură dotarea agriculturii cu tractoare, pluguri, etc. Agricultură noastră dispune în prezent de un parc de aproape 66 mii tractoare, peste 63 mii semănători, 32 100 combine pentru păioase, precum și alte numeroase mașini.

Se prevede dotarea, în continuare, cu mijloace mecanizate, a agriculturii, care va primi în anul 1964 un număr de peste 10 mii tractoare, aproape 4 mii semănători, 3 mii combine pentru recoltat păioase și alte mașini agricole. Cantitatea de îngrășăminte minerale ce se va livra agriculturii în anul 1964 va crește cu 20 la sută față de 1963. În anul 1965 numărul tractoarelor fizice va fi de peste 2,2 ori mai mare decât în 1959 iar cantitatea de îngrășăminte chimice va ajunge la 2 000 000 tone față de 295 100 tone.

În noua etapă, sarcini sporite revin, totodată, și țărănimii collectiviste, în ceea ce privește contribuția ei la dezvoltarea economiei socialiste, la aprovi-

⁴ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la sesiunea extraordinară a M.A.N., 27 aprilie 1962*, Ed. politică 1962, p. 17

zionarea crescîndă a industriei cu materii prime și a populației cu produse alimentare.

Creșterea producției și a productivității muncii agricole pe baza intensificării mecanizării și chimizării producției și a consolidării continue a proprietății obștești sporește aportul satului la formarea fondului central de produse al statului, lărgind simțitor proporțiile schimbului de mărfuri dintre oraș și sat. Dezvoltarea bazei materiale a agriculturii, legăturile economice tot mai strînse dintre clasa muncitoare și țărănimea colectivistă concomitent cu ridicarea nivelului cultural-tehnic și cu creșterea conștiinței socialiste a țărănimii colectivistice, constituie în procesul desăvîșirii construcției socialismului baza trainică obiectivă a apropierei continue a țărănimii colectivistice de clasa muncitoare, a apropierei, ca nivel de dezvoltare, a satului de oraș.

Colaborarea economică dintre lucrătorii diferitelor ramuri ale producției socialiste, precum și dintre lucrătorii întreprinderilor din aceeași ramură, ca forme de manifestare ale schimbului socialist de activități, se dezvoltă în această perioadă și se perfecționează ca urmare a adîncirii specializării întreprinderilor și extinderii continue a relațiilor de cooperare, a dezvoltării unor legături strînse și multilaterale între acestea.

Forme nemijlocite ale desfășurării producției, specializarea și cooperarea reflectă, totodată, conținutul nou, caracterul specific al legăturilor socialiste de producție dintre oameni, determinat de esența proprietății socialiste.

Adîncirea specializării și extinderea relațiilor de cooperare în perioada desăvîșirii construcției socialiste reflectă dezvoltarea rapidă și multilaterală a forțelor de producție, gradul înalt de concentrare a producției, avantajele proprietății socialiste în continuă dezvoltare și perfecționare. Dată fiind importanța deosebită pe care o au specializarea producției și dezvoltarea cooperării între întreprinderi privind introducerea mecanizării și automatizării, folosirea unor utilaje și procedee tehnologice perfecționate, creșterea calificării cadrelor, etc., factori hotărîtori ai creșterii productivității muncii, ai reducerii prețului de cost și ai îmbunătățirii calității produselor, Directivele Congresului al III-lea al partidului pentru planul de 6 ani precum și pentru programul economic de perspectivă pun sarcini de mare importanță în direcția adîncirii continue a specializării producției și cooperării socialiste. În vederea îndeplinirii acestor sarcini Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la ridicarea nivelului tehnic al producției din iulie 1960 a preconizat trecerea la cooperarea întreprinderilor pe baza principiului uzinei coordonatoare, organizarea activității consiliilor coordonatoare cărora le revine răspunderea pentru livrarea la termen, pentru nivelul tehnic, calitatea produselor fabricate în cadrul planului de cooperare ș. a.

Adîncirea specializării și cooperării între întreprinderi și ramuri, între regiuni și raioane și în rîndurile lucrătorilor, în condițiile creșterii gradului de concentrare a producției, determină creșterea caracterului social al muncii, pe această bază avînd loc dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de producție socialiste.

În procesul dezvoltării și perfecționării relațiilor socialiste de producție se adîncesc continuu, totodată, legăturile directe de colaborare și ajutor reciproc în procesul de producție dintre lucrătorii din fabrici, uzine, gospodă-

rii de stat, gospodării colective, colaborarea creatoare dintre clasa muncitoare și țărâniea colectivită, pe de o parte și intelectualitate, pe de altă parte, legăturile economice existente între lucrătorii din sfera producției materiale și lucrătorii ocupați în sfera circulației, etc.

Dezvoltarea și perfecționarea relațiilor directe, de colaborare și ajutor reciproc ale muncitorilor dintre ei în procesul de producție îmbracă forme multiple, dintre care cele mai importante sînt: întrecerea socialistă, ajutorarea celor rămași în urmă, consfătuirile de producție, larga mișcare a raționalizatorilor și inovatorilor, diferite forme de participare la conducerea producției, ridicarea calificării la locul de muncă, etc. Caracteristica esențială a acestor forme de perfecționare a relațiilor de producție o constituie caracterul lor de mișcări de masă.

O expresie grăitoare a relațiilor de colaborare și ajutor reciproc statornicite între membrii societății socialiste pe baza proprietății obștești asupra mijloacelor de producție o constituie întrecerea socialistă, indisolubil legată de extinderea și de generalizarea experienței înaintate. Directivele C.C. al P.M.R. cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste stabilesc ca obiectiv principal al întrecerii socialiste, în etapa actuală, îmbunătățirea permanentă a calității producției, concomitent cu ridicarea productivității muncii și reducerea prețului de cost al producției.

Multiplele forme de colaborare tovarășească în producție în cadrul schimbului de activități dintre participanții la producția materială dovedesc faptul că în țara noastră, ca rezultat al transformărilor social-economice ce au avut loc în anii puterii populare a luat naștere și se dezvoltă neîncetat o morală nouă, socialistă, o atitudine creatoare nouă față de muncă, față de bunurile obștești și îndatoririle sociale. Conștiința socialistă a maselor, identificarea lor cu interesele generale reprezintă o mare forță în opera de desăvîrșire a construcției socialiste. Aceasta exercită influență directă asupra dezvoltării schimbului socialist, asupra dezvoltării și perfecționării relațiilor de colaborare și ajutor reciproc în totalitatea lor. În același timp, victoria definitivă a socialismului în țara noastră ridică pe o treaptă mai înaltă unitatea moral-politică a întregului popor muncitor. „Cele două clase prietene, clasa muncitoare, conducătoare a tuturor oamenilor muncii și clasa țărâniei colectiviste împreună cu intelectualitatea merg umăr la umăr, înainte, sub conducerea încercată a partidului spre desăvîrșirea construirii socialismului și trecerea treptată la construirea comunismului”⁵.

În procesul reproducerii socialiste, pe măsura dezvoltării forțelor de producție, a creșterii venitului național și ridicării conștiinței socialiste a oamenilor muncii și în strînsă legătură cu dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de proprietate și a schimbului socialist de activități, are loc perfecționarea continuă a relațiilor de repartiție, a principiului socialist al repartiției după muncă. Perfecționarea formelor concrete de înfăptuire a repartiției duce la sporirea neconținută a cointeresării materiale, la creșterea nivelului de trai al celor ce muncesc.

⁵ G. h. G h e o r g h i u - D e j, *Raport prezentat la sesiunea extraordinară a M.A.N., 27 aprilie 1962*, Ed. politică 1962, p. 5.

Partidul nostru s-a preocupat și se preocupă permanent de îmbunătățirea aplicării principiului repartiției după muncă, preconizând măsuri care măresc efectul lui stimulat. Subliniind importanța acestui fapt tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, arată că „pe măsura dezvoltării construcției economiei socialiste, a creșterii venitului național și a ridicării nivelului conștiinței socialiste a oamenilor muncii, partidul și statul democrat-popular perfecționează neconținut formele de repartiție, astfel, încât acestea să contribuie tot mai mult la perfecționarea producției și la ridicarea nivelului de pregătire tehnică al muncitorilor, la mersul înainte al construcției socialiste”⁶.

Directivele Congresului al III-lea al partidului prevăd o creștere a salariului real al muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor pînă în anul 1965 cu cca. 40—45% față de nivelul atins în a doua jumătate a anului 1959. În lumina acestor directive, semnificative sînt măsurile adoptate de Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri privind pregătirea și promovarea cadrelor tehnice, economice și de cercetare științifică și îmbunătățirea salarizării lor, precum și măsurile privind reducerea de prețuri și creșterea salariilor în diferite ramuri ale economiei. Numai în anul 1962 s-au alocat 2.5 miliarde lei pentru aplicarea hotărîrii privind sporirea salariilor și reducerea de prețuri. De asemenea, importante măsuri au fost luate pentru perfecționarea salarizării în construcții, S.M.T.

O latură importantă a procesului de perfecționare a formelor de repartiție o constituie îmbunătățirea neîncetată a sistemului de salarizare și de normare a muncii, înlocuirea normelor statistice experimentale cu norme științifice, fundamentate din punct de vedere tehnic. „Aplicînd neabătut principiul leninist al cointeresării materiale — sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al partidului — al repartiției după cantitatea și calitatea muncii, trebuie să consolidăm rezultatele bune obținute în perfecționarea sistemului de salarizare și normare a muncii, prin stimularea mai eficientă a oamenilor muncii pentru introducerea tehnicii noi, îmbunătățirea calității produselor și realizarea de economii”⁷. Ca efect al hotărîrilor luate de conducerea partidului nostru în această privință, la sfîrșitul anului 1962 normele tehnice au ajuns să reprezinte peste 78% din volumul muncii în acord pe industria republicană față de 23% în 1957, iar salariul tarifar circa 82% din cîștigul total al muncitorilor. Eficiența sistemului tarifar crește în etapa actuală și ca urmare a elaborării mai rigurose științifice a criteriilor de determinare a numărului de categorii și de creștere a coeficienților tarifari de la o categorie la alta precum și ca urmare a corelării mai juste a rețelilor între ramuri, îmbunătățindu-se indicatoarele tarifare de calificare și încadrarea muncitorilor în categoriilor tarifare pe baza acestor indicatoare.

Relațiile de repartiție se perfecționează și în agricultura, în cadrul gospodăriilor colective aplicarea consecventă a principiului cointeresării materiale a colectivităților prezentînd o deosebită importanță pentru întărirea economică-organizatorică a acestor unități socialiste, pentru realizarea sarcinilor sporite, ale etapei actuale, de creștere a producției și productivității muncii.

⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică, 1961, p. 157.

⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.* Ed. politică, 1960, p. 63.

În acest sens, o importanță mare are întărirea rolului zilei-muncă, ceea ce se realizează prin stabilirea de norme de muncă mobilizatoare, corespunzătoare condițiilor concrete din fiecare gospodărie colectivă. Această măsură ca și cea privind retribuirea muncii, nu numai după lucrările efectuate, ci și după rezultatele muncii depuse preconizată de documentele Plenarei C.C. al P.M.R. din 30 iunie—1 iulie 1961 a fost în mod deosebit subliniată de Raportul cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii, prezentat la sesiunea extraordinară a M.A.N. din 27 aprilie 1962.

Drept urmare, tendința principală, înaintată, manifestată în perioada actuală în tot mai multe gospodării colective are în vedere retribuirea muncii în condițiile unei mai bune corelări a acesteia, sub aspectul cantității și calității, al cuantumului și rezultatelor ei. Alături de aceste măsuri, un mijloc puternic de sporire a cointeresării materiale a colectivștilor îl constituie acordarea cu regularitate a avansurilor bănești, lunare sau trimestriale. Astfel, în 1961 aproape 2300 de gospodării colective au acordat asemenea avansuri care s-au ridicat, în primele trei trimestre ale anului, la aproximativ 900 de milioane lei. Sistemul de contractări și achiziții constituie, de asemenea o pîrghie puternic stimulatorie în direcția ridicării producției și productivității muncii în agricultură în etapa actuală.

Un alt element nou care se dezvoltă cu perfecționarea relațiilor de repartiție în agricultură îl constituie schimbarea raportului între repartiția în natură și în bani, în direcția creșterii continue a părții repartizate sub forma bănească.

Dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de repartiție în etapa desăvîrșirii construirii socialismului au în vedere, totodată, unele schimbări, în cadrul lor, privind unele elemente ale relațiilor de repartiție care se transformă treptat în elemente ale repartiției comuniste. Un asemenea element îl constituie creșterea absolută și relativă a fondului de consum social.

Dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de producție socialiste în etapa desăvîrșirii construcției socialiste, ridică pe un plan mai înalt importanța înfăptuirii conștiente, pe baze planificate, a dezvoltării economice, a înlăturării oricăror manifestări de spontaneitate; impun îmbunătățirea continuă a formelor și metodelor de gospodărire și conducere a producției, organizarea mai eficace și mai judicioasă a procesului de producție, corespunzătoare cerințelor dezvoltării forțelor de producție precum și ale legilor economice obiective. Pe baza dezvoltării proprietății socialiste, a creșterii producției și productivității muncii în industrie și agricultură, pe baza adîncirii diviziunii sociale a muncii apar noi cerințe în domeniul conducerii și organizării producției socialiste, fapt care constituie un aspect important al perfecționării relațiilor de producție socialiste. Planificarea economiei naționale își extinde sfera, în condițiile noii etape, în întreaga economie, urmărind o îmbinare mai rațională a eforturilor productive din industrie și agricultură, din economie în ansamblul ei, perfecționarea activității de planificare asigurînd oglindirea mai precisă a resurselor existente, exigențele față de calitatea producției, o eficacitate economică sporită a investițiilor. Totodată, în ce privește folosirea la un nivel superior a resurselor existente și a avantajelor colaborării cu celelalte țări socialiste precum și asigurarea unui caracter științific al

dezvoltării economiei, o însemnătate sporită o au planurile economice de perspectivă, precum și îmbinarea mai strânsă, mai unitară a acestora cu planurile anuale, întocmite la timp și în bune condițiuni. Se afirmă, de asemenea, marea eficacitate a îmbinării tot mai strânse a conducerii centralizate, a activității organelor de stat cu atragerea maselor largi la acțiunea de planificare a dezvoltării economice, în condițiile creșterii rolului organizațiilor obștești, necesitatea întăririi continue a principiului centralismului democratic în conducerea întregii vieții economice.

Încheierea construcției socialiste la sate a făcut necesară reorganizarea conducerii agriculturii, noua etapă de dezvoltare a agriculturii noastre socialiste „impunând adoptarea unei noi concepții organizatorice care să asigure agriculturii o conducere științifică, competentă și unitară, capabilă să facă față cu succes noilor sarcini de mare răspundere privind dezvoltarea continuă a agriculturii socialiste”⁸. În acest scop, s-a înființat Consiliul Superior al Agriculturii, ca organ al Consiliului de Miniștri și consiliile agricole regionale și raionale, ca organe ale sfaturilor populare. Reorganizarea radicală a sistemului de conducere a agriculturii constituie o măsură revoluționară, proprie partidului nostru, izvorită din realitățile țării noastre.

*

Victoria relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, dezvoltarea și perfecționarea lor în etapa desăvârșirii construcției socialiste determină acțiunea legilor economice ale socialismului pe întreaga economie națională, intensifică această acțiune.

În același timp, nevoile dezvoltării forțelor de producție oglindite în cerințele concrete de consolidare și perfecționare a relațiilor de producție, după cum întregul mers al țării noastre pe drumul desăvârșirii construirii socialismului exprimă într-o măsură tot mai mare cerințele acestor legi, se bazează pe necesitățile istorice obiective ale dezvoltării spre comunism.

Înfăptuirea acestor procese într-un ritm rapid și în proporții din ce în ce mai mari ridică pe o treaptă mai înaltă importanța activității conștiente a maselor muncitoare, importanța înfăptuirii planice a întregii dezvoltări sociale, determină, în ultimă analiză, dezvoltarea statului socialist, creșterea într-o măsură mai mare a rolului și a însemnătății funcțiilor economico-organizatorice și cultural-educativă ale statului. O asemenea dezvoltare conștientă asigură avântul impetuos al forțelor de producție, perfecționarea continuă a relațiilor socialiste de producție, mersul mereu ascendent al întregii vieți sociale.

Totodată, sarcinile multiple și deosebit de complexe ale etapei desăvârșirii construcției socialiste care cer într-o măsură tot mai mare aplicarea creatoare a legilor dezvoltării sociale ca și creșterea generală a activității conștiente, creatoare a maselor impun ca o *necesitate obiectivă, esențială*, pentru etapa pe care o străbatem, *creșterea și întărirea rolului conducător al partidului în întreaga activitate de stat economică și social-culturală a țării*, îmbunătățirea continuă și perfecționarea formelor de organizare și dezvoltare a legăturilor partidului cu masele de oameni ai muncii.

⁸ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la sesiunea extraordinară a M.A.N., 27 aprilie 1962*, Ed. politică, 1962, p. 43.

O vie expresie a acestui fapt ca și a avântului creator și entuziasmului cu care masele urmează linia partidului nostru și traduc în viață politica sa de desăvîrșire a construcției socialiste în țara noastră îl constituie bilanțul activității rodnice a oamenilor muncii cuprins în Darea de seamă asupra îmfăptuirii planului de stat pe anul 1963, dezbătută în cadrul celei de a cincea Sesiuni a Marii Adunări Naționale.

Aceste realizări, după cum și succesele obținute în dezvoltarea economiei, în întreaga perioadă a primilor patru ani ai planului de 6 ani dovedesc marea forță mobilizatoare a sarcinilor trasate de Congresul al III-lea al P.M.R. fundamentarea lor profund științifică, corespunzător cerințelor legilor obiective și necesităților actuale de dezvoltare a țării, în vederea desăvîrșirii construcției socialismului și trecerii treptate spre comunism.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ И УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ЭТАПЕ ЗАВЕРШЕНИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

(Резюме)

В настоящей работе, автор задаётся целью выявить некоторые существенные аспекты, связанные с развитием и усовершенствованием социалистических производственных отношений на этапе завершения строительства социализма, в рамках которого происходит повышение и многостороннее укрепление характерных для социализма черт, а также их усовершенствование, в соответствии с требованиями объективных законов социалистического общества, определяя качественные черты особого значения для перехода социалистического общества к коммунизму.

Автор исходит из подчёркивания марксистско-ленинского положения относительно определяющей, решающей роли производительных сил в развитии производственных отношений, из того факта, что в настоящий период, период завершения социалистического строительства в нашей стране, развитие материально-технической базы социализма, — на основе социалистической индустриализации — является материальной основой развития и усовершенствования социалистических производственных отношений, развития всего народного хозяйства темпом и пропорциями, установленными III-ьим Съездом РРП. Одновременно, подчёркивается мысль о том, что созданием единой социалистической экономики, в результате завершения процесса коллективизации сельского хозяйства в нашей стране социалистические производственные отношения укрепили свою роль активного фактора, движущей силы в быстром и разностороннем развитии производительных сил во всём народном хозяйстве, что на современном этапе растёт движущая роль соответствия производительных сил с производственными отношениями.

Подчёркивая тот факт, что в настоящее время, в условиях полной победы социализма в городах и в сёлах обращается всё больше внимания на усовершенствование различных сторон производственных отношений, на экономику в целом, что происходит в процессе их развития и непрерывного укрепления, автор указывает на главные пути и процессы, проявляющиеся в этом направлении.

Автор работы приходит к заключению, что для многочисленных и особенно сложных заданий этапа завершения социалистического строительства, которые требуют всё более творческого применения законов общественного развития, как и общее повышение сознательной деятельности масс, рост и укрепление руководящей роли партии во всей экономической и общественно-культурной государственной деятельности являются существенной объективной необходимостью.

ASPECTS DU DÉVELOPPEMENT ET DU PERFECTIONNEMENT DES RAPPORTS
DE PRODUCTION À L'ÉTAPE D'ACHÈVEMENT DE L'ÉDIFICATION
SOCIALISTE

(R É S U M É)

A cette étape de développement, les caractères spécifiques du socialisme augmentent, se consolident de façon multilatérale et se perfectionnent pour répondre aux exigences des lois objectives de la société socialiste, déterminant l'apparition de traits qualitatifs particulièrement importants pour le développement de la société socialiste dans la direction du communisme.

L'auteur souligne au départ la thèse marxiste-léniniste sur le rôle décisif des forces de production dans le développement des relations de production, ainsi que le fait que, dans la période présente, qui est celle de l'achèvement de l'édification socialiste dans notre pays, le développement de la base matérielle technique du socialisme à partir de l'industrialisation socialiste constitue le fondement matériel du progrès des relations de productions socialistes et de l'économie nationale tout entière au rythme et dans les proportions établies par le III-ème Congrès du P.O.R. On souligne en même temps l'idée que, par l'édification de l'économie socialiste unitaire grâce à l'achèvement de la collectivisation de l'agriculture dans le pays, les relations de production socialistes ont renforcé leur rôle moteur, de facteur actif dans le développement rapide et multilatéral des forces de production, de l'économie nationale tout entière et que, à l'étape actuelle, l'impulsion donnée par la concordance des forces de production avec les relations de production augmente sans cesse.

En soulignant le fait que, de nos jours, quand le socialisme est totalement victorieux dans les villes comme à la campagne, l'accent tombe de plus en plus sur le perfectionnement des différents aspects des relations de production et sur l'ensemble de l'économie, l'auteur indique les principales voies et les principaux processus qui se manifestent dans ce sens.

L'étude aboutit à la conclusion que les tâches multiples et particulièrement complexes de l'étape d'achèvement de l'édification socialiste, qui réclament toujours davantage une application créatrice des lois du développement social ainsi que l'accroissement général de l'activité consciente des masses, imposent avec une nécessité objective essentielle l'augmentation et le renforcement du rôle directeur du parti dans toute l'activité d'état tant économique que sociale et culturelle.

CREȘTEREA NECONTENITĂ A NIVELULUI DE TRAI AL OAMENILOR MUNCII — OBIECTIV SUPREM AL POLITICII P.M.R.

de
TOADER IONESCU

În decursul celor două decenii care au trecut de la eliberarea patriei noastre de sub jugul fascismului, poporul nostru a obținut sub înțeleapta conducere a Partidului Muncitoresc Român succese hotărâtoare în dezvoltarea economiei naționale și a culturii, pășind cu fermitate pe calea luminoasă a desăvârșirii construcției socialismului.

Mărețele realizări economice și sociale obținute de poporul român în opera de construcție a socialismului constituie temelia creșterii sistematice și neîntrerupte a nivelului de trai al celor ce muncesc din patria noastră — obiectiv suprem al întregii activități a Partidului Muncitoresc Român.

Partidul nostru, încă de la înființarea sa, s-a situat în fruntea luptei oamenilor muncii împotriva exploatării, pentru un trai mai bun și mai fericit. „De 40 de ani — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — partidul nostru, ținând sus steagul marxism-leninismului, luptă cu abnegație pentru înfăptuirea aspirațiilor vitale ale poporului. În condițiile grele ale ilegalității, sub crunta opresiune a statului burghezo-moșieresc, comuniștii au fost aceia care au purtat nestinsă flacăra luptei pentru lichidarea exploatării celor ce muncesc, pentru o viață mai bună, pentru independența și libertatea țării”¹.

Conducându-se după atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă cu privire la scopul producției sociale și folosirea acțiunii legilor economice ale socialismului, Partidul Muncitoresc Român și statul nostru democrat popular au luat toate măsurile pentru asigurarea unei creșteri sistematice a bunăstării poporului și dezvoltarea multilaterală social-economică a țării pe baza creșterii și perfecționării neîntrerupte a producției. Satisfacerea necontenită a necesităților mereu crescînde ale membrilor societății, creșterea sistematică a bunăstării oamenilor muncii este o necesitate economică obiectivă, proprie orînduirii socialiste, reprezintă o forță motrice a dezvoltării neîncetate și în ritm rapid a producției socialiste, constituie una din dovezile grăitoare ale superiorității economiei socialiste asupra celei capitaliste. Lenin arată că „nu-

¹ Gh. Gheorghiu-Dej *Articole și cuvîntări. 1959—1961*. Editura politică, 1961, p. 385.

mai socialismul va da posibilitatea de a subordona cu adevărat producția socială și repartitia produselor potrivit unor considerente științifice care să arate cum să se facă ca viața tuturor oamenilor muncii să fie cât mai ușoară și să le ofere posibilitatea unui trai înstărit. Numai socialismul poate înfăptui acest lucru. Și noi știm că el trebuie să înfăptuiască acest lucru, și în înțelegerea acestui adevăr constă întreaga greutate a marxismului și întreaga sa forță².

Aplicînd neabătut învățătura marxist-leninistă cu privire la scopul producției socialiste, Partidul Muncitoresc Român a ținut seamă de faptul că, o dată cu dezvoltarea modului de producție socialist se largesc trebuințele omului și de faptul că, în același timp, trebuiesc dezvoltate și forțele de producție care le satisfac.

Trebuie subliniat că scopul specific unui mod de producție nu este ceva arbitrar. El este propriu fiecărui stadiu istoric de dezvoltare a producției sociale. Scopul este un fenomen generat de însăși producția socială. Producția creează bunurile materiale necesare consumului, consumul creează necesitatea reluării continue a producției. Fără consum nu există producție. Consumarea bunurilor materiale furnizate de producție este scopul final al oricărei producții sociale. Dar producția se desfășoară întotdeauna în cadrul anumitor relații sociale, întemeiate pe o anumită formă de proprietate asupra mijloacelor de producție; între producție și consum se interpun schimbul și repartitia, determinate de natura relațiilor de producție dominante. Caracterul acestor relații imprimă producției, în fiecare orînduire dată, un anumit scop nemijlocit.

Dominația proprietății privat-capitaliste asupra mijloacelor de producție, în cadrul orînduirii burgheze, generează ca scop nemijlocit al producției obținerea de către capitaliști a unei plusvalori cât mai mari prin exploatarea clasei muncitoare.

„Producția de plusvaloare, sau arta de a stoarce plusvaloare — scria Marx — este legea absolută a acestui mod de producție³.”

Creșterea avuției sociale și repartizarea plusprodusului în condițiile capitalismului fiind subordonată realizării unor profituri cât mai mari, este însoțită de lărgirea și adîncirea prăpastiei dintre burghezie și proletariat.

În socialism oamenii muncii fiind stăpîni pe mijloacele de producție sînt stăpîni și pe produsul muncii lor, pe care îl folosesc pentru dezvoltarea societății și satisfacerea nevoilor lor individuale. Referindu-se la caracterul împărțirii plusprodusului muncii în orînduirea socialistă V. I. Lenin definea socialismul drept societatea unde „plusprodusul revine nu clasei proprietarilor, ci tuturor oamenilor muncii și numai lor⁴.”

În condițiile socialismului, subordonarea producției sociale intereselor poporului a devenit nu numai o necesitate, ci și o posibilitate obiectivă. Modul de producție socialist se poate dezvolta numai prin ridicarea sistematică a nivelului de trai al poporului deoarece:a) numai prin aceasta se asigură cointeresarea materială a oamenilor muncii în dezvoltarea rapidă a forțelor de pro-

² V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 27, Editura politică, 1959, p. 396—397.

³ K. M a r x, *Capitalul*, vol. I, ediția a IV-a p. 620.

⁴ *Culegeri din Lenin*, vol. XI, Ediția rusă, p. 382.

ducție, b) nevoile crescînde ale consumului popular determină creșterea și perfecționarea continuă a producției sociale.

Formulînd scopul nemijlocit al producției socialiste, V. I. Lenin arăta că societatea socialistă va produce „pentru a asigura o bunăstare deplină și o dezvoltare liberă multilaterală a tuturor membrilor ei”⁵.

Necesitatea obiectivă a subordonării producției sociale față de interesele poporului își găsește expresia concentrată în țelul programatic al partidelor marxist-leniniste, care urmăresc prin politica lor economică îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai ale oamenilor muncii.

Sintetizînd cele spuse în legătură cu scopul nemijlocit al producției socialiste putem afirma că acesta constă în *satisfacerea nevoilor materiale și culturale ale poporului, dezvoltarea multilaterală a tuturor membrilor societății*.

Crearea, dezvoltarea și perfecționarea bazei tehnice-materiale a socialismului în țara noastră fiind însoțită de accelerarea progresului tehnic, creșterea productivității muncii, asigurarea completă a posibilității de a munci pentru întreaga populație aptă de muncă, creșterea nivelului tehnico-cultural și a gradului de cultură generală al celor ce muncesc a constituit o premiză esențială a ridicării nivelului de trai al întregului popor.

Succesele obținute de poporul român în dezvoltarea producției, în creșterea sistematică a producției pe cap de locuitor și a venitului național, în folosirea forțelor de producție și a avutului obștesc, în interesul oamenilor muncii în anii construcției socialismului în țara noastră, dovedesc că numai socialismul creează „posibilitatea de a asigura tuturor membrilor societății, cu ajutorul producției sociale, o existență care să fie nu numai pe deplin îndesulătoare, devenind pe zi ce trece mai îmbelșugată din punct de vedere material, dar care să le garanteze și o dezvoltare și manifestare pe deplin liberă a aptitudinilor lor fizice și spirituale”⁶.

Creșterea neconținută a nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc, constituie una din cerințele esențiale ale orînduirii socialiste, determinată de legea sa economică fundamentală. Comparînd situația materială și culturală a oamenilor muncii din țara noastră în anii regimului democrat-popular, și situația în care se găseau în regimul burghezo-moșieresc, vom vedea că aceasta se deosebește radical, datorită celor două linii fundamentale deosebite de dezvoltare a economiei naționale, determinate de scopurile complet opuse în numele cărora s-a înlăptuit și se înlăptuiește producția socială. Economia Romînei burghezo-moșierești se caracteriza printr-un ritm lent, discontinuu de dezvoltare, iar în anii de criză producția nu numai că nu creștea ci era aruncată înapoi cu ani de zile. Întreaga economie era aservită capitalului monopolist străin, ceea ce contribuia la creșterea gradului de exploatare a clasei muncitoare. Situația materială a clasei muncitoare se caracteriza prin pauperizarea absolută și relativă care se manifesta prin reducerea salariului real, creșterea impozitelor, lipsa unor măsuri de securitate a muncii, accidente în muncă, zi de muncă mărită, șomaj cronic de masă, lipsă de asistență medicală, prin repartitia de clasă a venitului național în interesul burgheziei și moșierimii

⁵ V. I. L e n i n, *Opere complete*, vol. 6, Editura politică, 1961, ediția II, p. 202.

⁶ F r. E n g e l s, *Anti-Dühring*, București, E. S. P. L. P. 1955, ediția III-a p. 313.

etc. „Epoca luminoasă pe care o trăiește poporul român — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — ne apare într-o strălucire și mai vie cînd ne amintim cît de amar era traiul oamenilor muncii sub călciiul burgheziei și moșierimii.

Muncă peste puteri și salarii de foame, amenințarea de fiecă zi de a se vedea azvîrlîți în rîndurile șomerilor, teroare și gloanțe în loc de pîine și drepturi — aceasta era partea muncitorilor, din truda cărora capitaliștii din țară și de peste hotare îngrămădeau uriașe profituri. Pe spinarea țărănilor, lipsiți de pămînt, de unelte și vite, înglodăți în datorii, goi și înfomețați, se îmbogățeau moșierii, fabricanții și negustorii, cămătarii și chiaburii. Cea mai mare parte a intelectualilor ducea o viață de lipsuri și umilințe, izbindu-se de disprețul cu care clasele stăpînitoare priveau cultura națională și talentele poporului“⁷.

Acum toate aceste aspecte ale situației materiale a celor ce muncesc din țara noastră au rămas și mai mult de domeniul întunecat al trecutului. Dezvoltarea economică a țării noastre, creșterea producției industriale și agricole au dus la ridicarea continuă a nivelului de trai al poporului. În anul 1962 volumul producției industriale a depășit pe cel din 1948 de aproape 8 ori. Creșteri importante realizîndu-se în toate ramurile economiei naționale.

Sporirea producției în anii regimului democrat-popular în țara noastră a dus nemijlocit la creșterea neîncetată a nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc. „Succesele obținute în dezvoltarea economiei naționale și în sporirea venitului național — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — dau partidului și guvernului posibilitatea să înfăptuiască în mod sistematic măsurile destinate ridicării nivelului de trai material și cultural al poporului, scop al întregii noastre activități. Socialismul se construiește tocmai pentru ca cei ce muncesc să se bucure de o viață tot mai bună, de un nivel de civilizație tot mai înalt“⁸.

Creșterea bunăstării oamenilor muncii în țara noastră în anii construcției socialiste s-a înfăptuit și se înfăptuiește pe căi multiple și variate. Pentru înțelegerea căilor care duc la îmbunătățirea situației materiale și culturale a celor ce muncesc în socialism, o deosebită importanță o are clarificarea noțiunii de „nivel de trai“.

Economiștii burghezi în încercările lor de a denatura realitatea se străduiesc să demonstreze că orînduirea capitalistă poate oferi oamenilor un nivel de trai ridicat, că socialismul nu este superior capitalismului. În acest scop, ei recurg la metode simpliste, denaturate, de calcul a nivelului de trai, luînd în considerare de obicei numai nivelul salariilor și al prețurilor bunurilor de consum. În cadrul salariilor ei înglobează de regulă și salariile marilor capitaliști care dețin diferite funcții de răspundere în cadrul întreprinderilor. În calcularea nivelului de trai, economiștii burghezi nu iau în considerare asemenea indicatori esențiali cum ar fi: șomajul care bîntuie în capitalism, intensificarea muncii, condițiile grele de muncă, de locuit, etc. care ar scoate la lumină realitatea pe care burghezia încearcă s-o ascundă. În calculele lor, aceștia se referă de asemenea, la nivelul de trai în general și nu la nivelul de trai al oamenilor

⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Editura politică, București, 1961, pp. 5—6.

⁸ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1955—1959* Editura politică, p. 376

muncii. Pentru o cercetare cu adevărat științifică trebuie avut în vedere că noțiunea de nivel de trai este o noțiune istorică concretă și are un conținut de clasă. Noțiunea de „nivel de trai în general“, „de-asupra claselor“, cu care operează economiștii burghezi, nu este nimic altceva decât o ficțiune cu ajutorul căreia se urmărește mascarea situației mizere a oamenilor muncii și nivelul de trai foarte ridicat al claselor exploatare.

Marxism-leninismul a demonstrat că nivelul de trai poate fi caracterizat complet numai dacă se ține seama, în primul rând, de gradul de dezvoltare al forțelor de producție și de natura relațiilor de producție existente în societate. În acest fel, nivelul de trai este determinat de o serie de factori economici-sociali, ca de exemplu: productivitatea muncii sociale, mărimea avuției naționale, nivelul producției bunurilor de consum, volumul veniturilor reale, condițiile de muncă, de locuit, asistența socială, condițiile de transport, de factori cultural-politici: învățământ, știință, literatură, artă, precum și de totalitatea cuceririlor politice.

Acești factori acționează în mod fundamental deosebit în socialism față de capitalism, determinând și urmări radical deosebite asupra nivelului de trai.

Indicatorul sintetic care caracterizează cel mai bine creșterea nivelului de trai material și cultural este sporirea continuă a venitului național. În anul 1962 venitul național era de peste 3 ori mai mare decât în anul 1938 și de circa 4,6 ori mai mare decât în anul 1948. În perioada 1950—1959 venitul național a sporit în țara noastră de peste 2,4 ori realizându-se un ritm mediu anual de peste 10%⁹, în timp ce în România burghezo-moșierească într-o perioadă de 9 ani, și anume între 1929—1937 a crescut numai cu 9,6% realizându-se un ritm de creștere de circa 1,1%. În etapa desăvârșirii construcției socialiste în țara noastră, venitul național urmează să crească de 1,7—1,8 ori în comparație cu 1959. În primii 3 ani ai planului șesenal venitul național a crescut în ritm rapid, fiind cu circa 30% mai mare decât în 1959.

Important este nu numai faptul că în anii construcției socialiste are loc o creștere rapidă a venitului național în țara noastră, ci și schimbările care au avut loc în greutatea specifică a ramurilor producției materiale în venitul național. În România burghezo-moșierească, agricultura și silvicultura au ocupat primul loc în producerea venitului național dînd în 1938, 38,5% din venitul național față de 30,8% cît dădea industria, ceea ce reflectă caracterul agrar înapoiat al țării. România se situa înainte de eliberare pe unul din ultimele locuri din Europa în ceea ce privește venitul național pe locuitor.

Politica de industrializare socialistă a țării înfăptuită cu consecvență de partid și guvern, a permis dezvoltarea industriei și în primul rând a industriei grele, temelia avîntului continuu al economiei naționale. Schimbările care au avut loc în structura pe ramuri a economiei naționale au determinat modificarea contribuției diferitelor ramuri la crearea venitului național în favoarea industriei. Astfel, ponderea industriei a crescut la 48,8% în 1962, iar a agriculturii și silviculturii este în același timp de 29,4%, deși volumul absolut al venitului național creat în agricultură și silvicultură s-a mărit față de 1938¹⁰.

⁹ Vezi *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 113.

¹⁰ Vezi *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 111.

Trebuie remarcat faptul, că spre deosebire de societatea capitalistă, în socialism venitul național aparține în întregime celor ce muncesc și este folosit pentru ridicarea nivelului de trai al acestora. În România burghezo-moșierească cea mai mare parte a venitului național era însușită de clasele exploatare și folosită pentru întărirea dominației lor. Astfel, în anul 1938, oamenii muncii care reprezentau 90% din populație, nu-și însușeau nici 40% din venitul național, în timp ce clasele exploatare își însușeau peste 60%. Astăzi poporul nostru muncitor dispune de întregul venit național pe care-l folosește în interesele sale proprii.

Creșterea rapidă a venitului național în țara noastră a dus la sporirea neîncetată a veniturilor reale a celor ce muncesc. Un indicator foarte important care ne arată ridicarea nivelului de trai a celor ce muncesc din țara noastră este creșterea salariului real. Urmărind dinamica salariului real vom vedea că acesta a cunoscut o creștere neconținută ca și întreaga noastră economie națională. În anul 1959 salariul real era cu 85% mai mare decât în anul 1950. Partidul și guvernul au luat o serie de măsuri de sporire a salariului real al celor ce muncesc din țara noastră. Făcând bilanțul realizărilor obținute de poporul nostru sub conducerea partidului în domeniul dezvoltării economiei naționale și ridicării nivelului de trai în perioada anilor 1955—1959, plenara C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959 a stabilit un ansamblu de măsuri menite să asigure creșterea importantă a nivelului de trai al celor ce muncesc. Astfel plenara amintită a stabilit:

- a) creșterea salariilor nominale;
- b) reducerea prețurilor cu amănuntul la 2600 de articole;
- c) desființarea impozitului pe salariile pînă la 500 de lei lunar, iar la salariile pînă la 1500 lei lunar impozitul a fost simțitor redus. Ca urmare a măsurilor trase de această plenară, salariul real al muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor a fost în 1959 cu 30% mai mare ca în 1955. Totodată plenara din iulie 1959 a hotărît îmbunătățirea sistemului de pensionare și majorarea tuturor categoriilor de pensii, realizîndu-se o creștere simțitoare a nivelului de trai al pensionarilor și al familiilor lor. Traducerea în viață a ansamblului de măsuri prevăzute de plenara din 13—14 iulie 1959, a determinat creșterea veniturilor oamenilor muncii din țara noastră cu, 4,7 miliarde de lei. Reducerea prețurilor de vînzare la unele produse înfăptuită în anul 1960 a mai sporit veniturile populației din țara noastră cu 1 miliard de lei.

Directivele Congresului al III-lea al P.M.R. prevăd creșterea salariului real al muncitorilor, inginerilor și funcționarilor pînă în 1965 cu 40—45%, față de a două jumătate a anului 1959 prin sporirea salariilor nominale și reducerea treptată a prețurilor de desfacere la mărfurile de larg consum.

Aplicarea prevederilor Hotărîrii C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri din iulie 1961 cu privire la creșterea salariilor și reducerea prețurilor cu amănuntul la unele bunuri de consum și a unor tarife a avut ca efect creșterea veniturilor bănești ale salariaților și ale altor categorii ale populației pînă la sfîrșitul anului 1961 cu circa 400 milioane de lei, iar în anul 1962 cu peste 2,5 miliarde. Începînd cu anul 1963, cînd măsurile prevăzute s-au aplicat un an întreg în toate ramurile economiei naționale, acest spor a reprezentat sume și mai mari. Din cele arătate mai sus reiese că în socialism salariul a crescut

și crește necontentit, aceasta constituind una din legitățile socialismului, determinată de acțiunea legii economice fundamentale a acestei orînduirii.

În cele două decenii care au trecut de la eliberarea țării noastre s-au îmbunătățit în mod simțitor condițiile de viață ale țărănimii muncitoare. Între anii 1950—1959 veniturile țăranilor obținute prin desfacerea produselor către unitățile de stat și cooperatiste au crescut de circa 4,5 ori, iar în 1960—1961 țărănimea a primit numai din vânzarea produselor către stat 18,5 miliarde de lei. Creșterea însemnată a producției agricole și valorificarea produselor agricole către stat pe calea contractărilor și achizițiilor va avea ca efect sporirea veniturilor reale ale țărănimii în anul 1965 cu circa 40% față de a doua jumătate a anului 1959.

Realizările obținute de oamenii muncii din țara noastră în creșterea veniturilor reale ne apar și mai evidente dacă le vom compara cu situația existentă în România burghezo-moșierească. De exemplu din anul 1934 și pînă în anul 1939 prețurile cu amănuntul au crescut cu 47%. După anul 1939 și mai ales în perioada războiului prețurile au continuat să crească și mai puternic. Față de această creștere puternică a prețurilor, indicele general al salariilor nominale a înregistrat în 1939 după datele oficiale o creștere de numai 13% în comparație cu anul 1934¹¹.

Un rol important în pauperizarea clasei muncitoare și în ruina și proletarizarea maselor țărănești din timpul Romîniei burghezo-moșierești l-au jucat prețurile de monopol care au cunoscut o continuă creștere. Astfel, în anul 1938 indicele prețurilor din România arată o creștere de 49,6% față de 1933 în timp ce indicele prețurilor mondiale a crescut în 1938 numai cu 3,8% față de același an¹². Aceasta ne dovedește că prețurile în țara noastră au crescut în această perioadă mai mult decît creșterea medie mondială, iar salariile au scăzut mai jos decît scăderea medie mondială. Datele cu privire la dinamica salariului în perioada analizată din timpul Romîniei burghezo-moșierești demonstrează că în capitalism salariul prezintă tendința de scădere. Referindu-se la mișcarea salariului în capitalism Marx arată că „Tendința generală a producției capitaliste nu este să ridice nivelul mediu al salariului, ci să-l coboare”¹³ (s.n.).

Creșterea salariului real și a veniturilor reale, în general ale celor ce muncesc din țara noastră în anii regimului democrat popular a avut ca efect, atît sporirea rapidă a circulației mărfurilor prin comerțul socialist, cît și schimbarea structurii mărfurilor alimentare și industriale achiziționate de populație.

În perioada 1950—1962 volumul de mărfuri desfăcute cu amănuntul prin comerțul socialist a sporit de 3,8 ori, din care mărfurile alimentare de 5,48 ori, alimentația publică de 5,46 ori, iar mărfurile nealimentare de 3,78 ori¹⁴. Din aceste date se observă că vânzările efectuate prin forme de deservire publică în do-

¹¹ Vezi Gh. Surpat, *Pauperizarea clasei muncitoare din România burghezo-moșierească*. Editura științifică, București, 1962, p. 117.

¹² Vezi Gh. Surpat, *Pauperizarea clasei muncitoare din România burghezo-moșierească*, Editura științifică, București, 1962, p. 120.

¹³ K. Marx, Fr. Engels, *Opere alese*, în două volume, vol. I. ed. II-a București, E.S.P.L.P., 1955, p. 467.

¹⁴ Vezi, *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 385.

meniul alimentației a crescut cu mult mai repede decât vânzarea mărfurilor alimentare direct către consumatori. Aceasta are ca efect atât îmbunătățirea deservirii populației cu preparate alimentare de calitate superioară cât și ușurarea muncii, și chiar eliberarea parțială a femeilor de munca casnică neproductivă. Totodată se observă că vânzările de produse nealimentare cresc și ele mai repede decât cresc vânzările de produse alimentare.

Schimbarea structurii mărfurilor achiziționate de către cei ce muncesc, se observă și din faptul că vânzarea produselor alimentare bogate în substanțe nutritive și calorice a crescut mai repede decât creșterea medie a vânzărilor de produse alimentare către populație. Astfel, în timp ce vânzarea de cartofi a crescut de 1,85 ori, de marmeladă de 1,35 ori, iar cea de alcool și băuturi alcoolice chiar scăzând în anul 1962 față de 1950 cu 14%, vânzarea de preparate de carne a crescut de 5,88 ori, de conserve de carne de 12 ori, de conserve și semiconserve de pește de 3,65 ori, de brânzeturi de 4,5 ori, lapte de 5,24 ori etc. Studiarea structurii vânzării mărfurilor nealimentare de asemenea ne indică o deplasare, o creștere mai rapidă a produselor care contribuie la creșterea nivelului material și cultural a celor ce muncesc conform cu cerințele de viață, demne de societatea socialistă. A sporit în deosebi cererea populației în ceea ce privește obiectele de uz îndelungat ca: televizoare, frigider, mașini de spălat, aspiratoare, mobilă și altele. Vânzarea de aparate de radio a crescut în 1962 față de 1955 de 2,37 ori, cea de televizoare a crescut în perioada 1957—1962 de 7,91 ori, de frigider de 17 ori, de mașini electrice de spălat rufe de 10 ori în aceeași perioadă, iar cea de mobilă de 32 ori în anii 1951—1962¹⁵.

Creșterea veniturilor populației, și deci a puterii sale de cumpărare, va determina sporirea substanțială a volumului desfacerilor de mărfuri în anul acesta față de anii trecuți. Volumul desfacerilor de mărfuri prin comerțul socialist va fi în anul curent de 63,7 miliarde, ceea ce va însemna o creștere cu aproape 78% față de realizările anului 1959. În cadrul desfacerilor de mărfuri pe anul 1964 produsele alimentare vor crește cu circa 76% iar produsele nealimentare cu circa 79% față de 1959. Creșteri deosebit de mari în comparație cu realizările din 1959 vor avea loc la vânzările bunurilor de uz cultural și gospodăresc: televizoare, frigider, aspiratoare, etc. Volumul desfacerilor de mărfuri prin comerțul socialist va crește în anul 1964 cu 9,6% față de anul 1963. Realizările în ceea ce privește desfacerea de mărfuri către populație pe anul 1964 vor contribui la realizarea sarcinilor planului de 6 ani, care prevede ca desfacerile de mărfuri prin comerțul de stat și cooperatist să fie de 2 ori mai mari decât în 1959. O atenție deosebită se va acorda în anul 1964 și în anii viitori îmbunătățirii calității produselor și lărgirii sortimentelor în vederea satisfacerii în cât mai mare măsură a cererii consumatorilor. Planul de stat pe anul 1964 prevede ca pentru dezvoltarea bazei tehnice-materiale a comerțului socialist să fie construite noi magazine dotate cu mobilier și utilaj modern.

În creșterea nivelului de trai al celor ce muncesc, în socialism, alături de reducerile de prețuri, un rol important îl joacă politica P. M. R. de reducere a impozitelor și scădere a chirilor. Reducerile de impozite se reflectă în faptul

¹⁵ *Idem*, p. 395.

că ponderea impozitelor pe veniturile populației scade an de an. În timp ce în anul 1958 ponderea impozitelor pe veniturile populației era de 10,5% în totalul veniturilor bugetare, ea a scăzut la 8,4% în 1959 la 6,0% în 1960, iar în 1962 ea a fost numai de 5,2%. Chiriile reprezintă în etapa actuală în țara noastră aproximativ 3% din salariile reale ale celor ce muncesc.

În privința impozitelor și a chiriilor situația celor ce muncesc în R. P. R. se deosebește radical de cea care există în România burghezo-moșierească. Astfel, printre factorii care au contribuit la scăderea salariilor muncitorilor în perioada dintre cele două războaie mondiale, pe lângă inflație și împrumuturi forțate, se enumără și creșterea forțată a poverilor fiscale. În perioada 1933—1939 creșterea impozitelor directe și indirecte constituie unul din factorii care au acționat deosebit de puternic asupra scăderii salariilor reale, iar mărirea impozitelor a fost de fapt una din consecințele militarizării economiei naționale. Povara impozitelor asupra oamenilor muncii în această perioadă a ajuns să fie atât de grea încât înșiși exponenții burgheziei au fost nevoiți să recunoască că fiscalitatea era în România mult mai apăsătoare în comparație cu cea din țările occidentale și că limita capacității de plată a contribuabililor (maselor muncitoare — n.n) a fost depășită.¹⁶

Impozitele indirecte au crescut de la 7516 milioane lei în anul bugetar 1933/1934 la 30 905 milioane lei în anul bugetar 1941/1942 adică cu 310%¹⁷. O creștere deosebită au cunoscut în această perioadă taxele percepute la unele mărfuri ca: produse textile, încălțăminte, chibrituri, petrol lampant, sare, pâine, zahăr etc. Taxele asupra zahărului au ajuns în 1935 să reprezinte 14 lei pe kg față de 4 lei în 1929. În 1935 au fost introduse taxe noi pentru țesăturile de lână, fire, tablă, laminate, sirme și alte produse. Numai în perioada 1934—1939 cota impozitelor și a taxelor cuprinsă în prețul unui kg de fire de bumbac a crescut de la 10,89 lei la 64,19 lei (o creștere de 6 ori) iar în prețul unui kg. de bumbac brut de la 4,92 lei la 58,98 lei (de aproape 12 ori)¹⁸.

În anii 1933—1942 se observă o creștere puternică a impozitelor pe salarii care se măresc de 5,52 ori.

Construirea socialismului în țara noastră a avut ca rezultat faptul că șomajul și ruina în masă a țăranimii la sate — însoțitori inevitabili ai capitalismului — au dispărut în întregime, iar numărul salariaților a crescut neîntrerupt. Astfel, numărul mediu scriptic al salariaților pe întreaga economie națională a sporit de la 2123,0 mii în 1950 la 3741,1 mii în 1962, ceea ce reprezintă o creștere de 1,76 ori. În această creștere se observă că în unele ramuri ritmul de sporire al numărului de salariați este mai mare decât creșterea medie pe întreaga economie națională. Spre exemplu, în industrie numărul de salariați crește în 1962 de 1,8 ori față de 1950, în construcții de 2,55 ori, telecomunicații de 2,06 ori, în știință și deservire științifică de 2,20 ori etc. Acesta este un rezultat al dezvoltării în ritm rapid a industriei, a construcțiilor, a dezvoltării științei, a îmbunătățirii ocrotirii sănătății etc. conco-

¹⁶ Ministerul Finanțelor, *Proiectul de buget general al statului, ordinar și extraordinar, pe exercițiul 1934—1935*, București, 1935, p. 50.

¹⁷ Calculat după *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 1024.

¹⁸ Vezi. V. Madgearu, *Evoluția economiei românești*, p. 182—183.

mitent cu creșterea productivității muncii și creșterea salariilor tuturor categoriilor de salariați¹⁹.

În România burghezo-moșierească cei ce muncesc n-au putut scăpa niciodată de spectrul apăsător al șomajului. În perioada dintre cele două războaie mondiale, șomajul în România burghezo-moșierească și-a păstrat în toată perioada un caracter cronic de masă. Evoluția șomajului a fost strâns legată de oscilațiile ciclice ale producției capitaliste. Chiar și în perioada stabilizării relative a capitalismului (1923—1928) numărul șomerilor se ridică la un procent de 20% din totalul salariaților. În perioada crizei economice din 1929—1933, șomajul crește vertiginos ajungând la cifra de 300 000 de șomeri totali; într-o serie de ramuri principale numărul șomerilor era de câteva ori mai mare decât numărul muncitorilor ocupați. În perioada care a urmat crizei economice (1929—1933), șomajul în România burghezo-moșierească și-a păstrat caracterul cronic de masă, menținându-se, în medie, la nivelul celui din perioada stabilizării relative a capitalismului.

Referindu-se la situația minerilor din Valea Jiului „Scinteia“ ilegală din aprilie 1932 arată că „Ziua de lucru se prelungește pînă la 12 ore. Muncitorii sînt aruncați afară, cite unul, grupuri, în masă, rămînînd fără de lucru, flămînzi cu copiii lor. La Lupeni, din 4040 muncitori lucrează 2795, la Vulcan cîm 3000 muncitori din 1931 au rămas 200 muncitori. În toată Valea Jiului avem 16 000 muncitori șomeri; cu familia, avem cîteva zeci de mii de muncitori fără nici un ajutor“.

Creșterea neîntreruptă a numărului de oameni ocupați în cadrul economiei noastre naționale este însoțită de o permanentă ușurare și îmbunătățire a condițiilor de muncă în întreprinderile noastre socialiste, determinate în primul rînd de introducerea tehnicii noi. Aplicarea mașinilor în orînduirea socialistă ușurează munca, o face mai plăcută, în timp ce aplicarea lor capitalistă în loc să ducă la ușurarea muncii duce la intensificarea ei și la creșterea gradului de exploatare.

Statul nostru democrat popular depune eforturi stăruitoare pentru înzestrarea economiei cu mașini dintre cele mai perfecționate, realizate la nivelul tehnicii mondiale. Lenin arăta că „Socialismul nu e de conceput fără tehnica marii industrii. . . , fără o tehnică bazată pe ultimul cuvînt al științei moderne“²⁰. Dar trebuie avut în vedere că statul socialist în aplicarea tehnicii noi se orientează atît după obținerea celei mai mari eficacități economice, concretizată prin creșterea productivității muncii și reducerea prețului de cost, cît și după criteriul ușurării muncii. Mergînd pe această linie, Congresul al III-lea al P.M.R., a trasat sarcina să se acorde o atenție deosebită mecanizării lucrărilor grele din industria minieră, din exploatarea lemnului, în construcții, precum și a muncilor auxiliare și a transporturilor interne din întreprinderi. În anul 1965 o serie de operații grele cu volum mare de muncă vor fi aproape complet mecanizate, iar altele vor atinge un grad înalt de mecanizare. Aceasta va avea ca rezultat, că în cadrul economiei noastre vor dispărea unele categorii de muncă grea necalificată și unele profesii cu un grad slab de calificare. Automatizarea treptată a economiei naționale și progresul

¹⁹ Vezi *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 122.

²⁰ V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P. p. 334.

tehnic, în general, vor crea condiții și mai bune de muncă pentru toți cei ce muncesc.

În vederea îmbunătățirii condițiilor de viață ale oamenilor muncii, Partidul Muncitoresc Român a acordat și acordă o deosebită atenție construcției de locuințe în întreaga țară. La cel de al III-lea Congres al P.M.R. tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta că: „Asigurarea oamenilor muncii cu locuințe corespunzătoare va constitui și pe viitor o preocupare permanentă de cea mai mare importanță a partidului și guvernului nostru”²¹.

Cel de al III-lea Congres al P.M.R. a prevăzut pentru perioada 1960—1965 construirea de locuințe noi din fondurile statului cu o suprafață totală de 9 000 000 m², de peste 3 ori mai mult decât s-a realizat în cei 6 ani precedenți. Pentru îndeplinirea programului stabilit în scopul rezolvării în perspectivă a problemei locuințelor, statul investește an de an fonduri materiale și bănești foarte însemnate. În primii 4 ani ai șesenalului s-au construit numai din fondurile statului circa 160 mii apartamente, iar în 1964 se vor da în folosință încă 54 000 apartamente. Aceasta înseamnă că în perioada 1960-1964 peste 800 mii de persoane beneficiază de locuințe noi pentru care statul a alocat aproape 11 miliarde lei. Numărul apartamentelor construite din fondurile statului și ale organizațiilor cooperatiste a crescut de la 5736 în 1951 la 41 993 în 1962 fiind de cca 7,4 ori mai mare; în conformitate cu planul anului 1964 acest număr va crește de aproximativ 9,4 ori față de același an 1951.

O mare amploare a luat construcția de locuințe și la sate. În anii 1960-1963 s-au construit din fondurile proprii ale populației sătești peste 350 000 case noi. Paralel cu amploarea construcției de locuințe s-au realizat lucrări importante de alimentare cu apă și canalizare, de termoficare precum și de extindere a transportului în comun. Dacă ținem seamă de nivelul scăzut de echipare tehnico-edilitară a orașelor de la care s-a pornit, statul nostru democrat-popular a trebuit să investească fonduri însemnate în acest domeniu, acordând prioritate noilor cartiere de locuințe. Numai în anii 1960—1964 volumul investițiilor în gospodăria comunală va reprezenta 5 miliarde lei. În anul 1964, numărul total al orașelor dotate cu instalații centralizate de alimentare cu apă va ajunge la 145, iar rețeaua de distribuție a apei va spori cu 36% față de anul 1959. De o atenție deosebită se va bucura și termoficarea urbană care va fi introdusă în anul 1964 în orașe cum sînt: Iași, Pitești, Oradea, Suceava.

În perioada 1960—1963 condițiile țăranimii s-au îmbunătățit și prin faptul că au mai fost electrificate încă 2500 sate iar 500 au fost radioficate.

Amploarea care s-a dat și se dă construcției de locuințe în țara noastră, ca și în celelalte țări socialiste, demonstrează că problema locuințelor constituie o preocupare permanentă numai a statului socialist, și deci, ea poate fi rezolvată numai în socialism.

În România burghezo-moșierească, din cauza nepăsării burgheziei față de nevoile muncitorilor, problema construcției de locuințe se găsea într-o situație gravă. După datele statisticii burgheze referitor la noile construcții din 18 orașe, inclusiv București, reiese că în perioada 1919—1928 s-au cons-

²¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Editura politică, București, 1961, p. 155.

truit de către particulari, județ sau comună un număr de 44 625 de case, dintre care 33 198 (74,37%) cu apartamente de una încăpere, 7772 (17,41%) cu două apartamente, 2513 (5,65%) cu 3 apartamente și 1142 (2,55%) cu mai multe apartamente²².

În regimul burghezo-moșieresc majoritatea muncitorilor se adăposteau în cocioabe jalnice, situate la periferiile orașelor. Ei locuiau în încăperi întunecoase, neîncăpătoare. Locuințele muncitorilor oglindeau neagra mizerie la care erau condamnați de către regimul burghezo-moșieresc să trăiască, și ele constituie un indicator concludent al pauperizării absolute a clasei muncitoare. Din cele 175 de orașe existente în anul 1938, 114 nu aveau lucrări de canalizare, 108 nu dispuneau de instalații de apă, iar 25% din ele nu aveau lumină electrică²³. Orașele României burghezo-moșierești, îndeosebi orașele industriale mai mari se caracterizau printr-un contrast izbitor dintre centrul orașului cu locuințele luxoase ale exploatatorilor și periferia acestuia, cu locuințe proaste, insalubre, în care locuiau familiile muncitorilor măcinate de cea mai cruntă mizerie. Prin grija permanentă a partidului și guvernului nostru de rezolvare a problemei locuințelor, de îmbunătățire a urbanizării și gospodăriei comunale, această situație a condițiilor de locuit, care exista în România burghezo-moșierească, rămîne tot mai mult de domeniul trecutului.

În societatea socialistă nivelul de trai, bunăstarea oamenilor muncii se îmbunătățește continuu nu numai prin creșterea veniturilor, și pe această bază a fondului de consum individual, ci și cu ajutorul fondurilor de consum social. În socialism fondurile pentru consum individual se repartizează după cantitatea și calitatea muncii depusă de fiecare membru al societății. Dar, încă în socialism, o parte a bunurilor materiale, parte care devine din ce în ce mai mare, se repartizează membrilor societății în mod gratuit, sau cu o plată redusă, adică indiferent de muncă depusă: învățămîntul public, ocrotirea sănătății, lărgirea rețelei de instituții pentru copii, construcții de locuințe etc. Repartizarea unei părți din produsul social în mod gratuit constituie germele viitoare repartizării comuniste, cînd repartizarea se va face după necesități.

Urmărind dinamica finanțării acțiunilor social-culturale de către statul nostru prin buget, vom vedea că sumele alocate în acest scop au crescut an de an confirmînd prin aceasta teza lui Marx, că partea fondurilor obștești destinate nevoilor sociale va crește tot mai mult pe măsură ce se va dezvolta socialismul.

Spre exemplu, dacă în anul 1950 această sumă era de 3444,9 milioane lei, ea ajunge în 1955 la 6 809,8 milioane lei, fiind de aproape două ori mai mare, în 1960 ajunge la 13 744,1 milioane lei fiind de circa 4 ori mai mare, iar în 1962 ajunge la suma de 17 555,7 milioane, fiind de peste 5 ori mai mare decît în 1950²⁴.

Cheltuielile făcute de stat în primii 4 ani ai șesenalului pentru dezvoltarea învățămîntului, culturii, ocrotirii sănătății și pentru alte acțiuni social-culturale au fost cu 56% mai mari decît în anul 1959 și vor spori în anul

²² Vezi, Gh. Surpat, *Op. cit.*, p. 221.

²³ Vezi, Gh. Surpat, *Op. cit.*, 220-221

²⁴ Vezi *Anuarul statistic al R.P.R. 1963*, p. 412.

1959 cu încă 1,7 miliarde de lei, ocupînd 23% din totalul cheltuielilor bugetare.

În anii puterii populare a luat o mare dezvoltare învățămîntul public de toate gradele. „În domeniul învățămîntului public, ca și în alte domenii, sau chiar într-o măsură mai mare decît în alte domenii, — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej —, regimul burghezo-moșieresc a lăsat țării noastre o grea și tristă moștenire. Clasele exploatoare nu erau interesate să dea o largă dezvoltare școlii. Fabricanților și moșierilor din țara noastră nu le trebuia lichidarea analfabetismului. Ei nu erau interesați în culturalizarea maselor populare, deoarece ar fi dus la o creștere a conștiinței maselor, la intensificarea luptei pentru un trai mai bun. Clasele exploatoare n-aveau nevoie de un popor cult, ci de robi supuși, care să lucreze pentru ele. Interesul lor pentru școală și cultură se limita la acele cunoștințe pe care trebuia să le aibă omul muncitor de la oraș și de la sat pentru a munci cu mai mult randament în interesul capitaliștilor, moșierilor și al statului”²⁵.

Socialismul este deschizător de noi orizonturi minții omenești, este purtător de lumină. Conducînd opera de construire și desăvîrșire a construcției socialiste partidul s-a ocupat cu neabătută atenție de revoluția culturală, de formarea conștiinței socialiste a maselor, de educarea omului nou, participant activ, conștient la crearea noii orînduirii.

Una din cele mai mari cuceriri ale poporului nostru este lichidarea analfabetismului. Sub regimul burghezo-moșieresc țara noastră număra peste 4 000 000 analfabeți și semianalfabeți. După datele oficiale de atunci, cu mult micșorate, numai în 1933 peste 1 000 000 de copii de vîrstă școlară nu puteau urma școala și îngroșau astfel numărul neștiutorilor de carte. Pe cînd în orînduirea burgheză oamenii simpli, striviți de capitalism, de nesiguranța zilei de mîine rămîn în bună măsură departe de comorile culturii, în țara noastră ca și în celelalte țări socialiste, muncitorii și țărani nu numai că au o existență materială asigurată, dar dezvoltarea continuă a economiei le asigură condițiile materiale pentru a-și însuși cele mai înalte valori ale artei și culturii.

În anii puterii populare s-a dezvoltat într-o foarte mare măsură rețeaua de școli de toate gradele, precum și numărul total de elevi și studenți. Astfel, numai numărul de elevi din școlile de cultură generală a crescut în anul școlar 1962—1963, față de anul 1938 de circa 1,9 ori²⁶.

Numărul studenților a crescut de la 48 676, cît era în anul școlar 1948/49, la 98 929 în anul școlar 1962/63, deci de peste două ori²⁷. Planul de dezvoltare al economiei naționale pe anii 1960—1965 prevede construirea a circa 15 000 săli de clasă, noi spații de școală pentru învățămîntul superior, cămine studențești cu peste 15 000 de locuri, etc. Pentru învățămîntul nostru anul 1964 are o deosebită importanță fiind anul în care se înfăptuiește generalizarea învățămîntului general de 8 ani în urma căruia numărul elevilor va crește cu încă 340 000. În anul 1964 numărul sălilor de clasă va fi cu 40% mai mare, iar căminele studențești își vor dubla capacitatea față de anul 1959. Accesul spre cultură al omului muncii este unul dintre criteriile principale ale grijii

²⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV-a, București, 1955, p. 454.

²⁶ Vezi *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1963, p. 412.

²⁷ Idem, p. 444.

unei orînduirii sociale pentru dezvoltarea multilaterală a omului, pentru valorificarea capacităților sale creatoare. În țara noastră în afară de lărgirea rețelei de învățămînt s-a lărgit rețeaua așezămintelor de cultură; știința, arta, literatura au devenit un bun al întregului popor. În această privință sînt edificatoare cifrele care ne arată creșterea numărului de biblioteci, de case de cultură și cămine, teatre, cinematografe, creșterea rețelei de radio și televiziune, creșterea numărului și tirajelor cărților, ziarelor și revistelor tipărite în țara noastră în ultimii ani. Numărul cinematografelor a crescut de la 338 cît era în anul 1938 la 4701 în 1962, deci de circa 14 ori, iar producția de filme artistice de lung metraj a crescut între 1951—1962 de 6 ori²⁸. Numărul teatrelor și al instituțiilor muzicale a crescut de la 18 cît era în 1938, la 126, iar cel al spectatorilor și auditorilor de la 1477 mii la 14 354 mii ceea ce constituie unul din indicatorii care demonstrează creșterea interesului celor ce muncesc pentru artă și cultură²⁹.

Pentru dezvoltarea bazei materiale a culturii se realizează, în perioada 1960—1964 60 de cinematografe noi și circa 3400 de instalații cinematografice la sate, 10 posturi noi de radioemisiune și 7 stații de televiziune.

O expresie a griii statului democrat popular față de om este și politica de asigurări sociale. Numărul oamenilor trimiși gratuit sau cu plata redusă în stațiuni de odihnă și la tratament balnear s-a ridicat de la 266 000 în 1950 la aproape 700 000 în anul 1962. Asistența medicală se lărgeste continuu. În 1938 revenea un medic la 1895 de locuitori, pe cînd în 1961, deși populația crește în măsură însemnată, revenea un medic la 717 locuitori. Creșterea numărului de medici va face ca în 1964 la un medic să revină în medie 680 de locuitori față de 717 în anul 1961. Pe linia îndeplinirii prevederilor planului de 6 ani în domeniul ocrotirii sănătății, în anul 1964 se vor aloca fonduri importante pentru continuarea marilor construcții spitalicești moderne din Hunedoara, Onești, Constanța, Suceava, Baia Mare, Slobozia, Medgidia etc.

Grija pentru om se reflectă în mod impresionant în creșterea duratei medii a vieții de la 42 ani în 1932, la 66 ani în 1961. Mortalitatea generală a scăzut în aceeași perioadă în țara noastră de la 21,1 la mie la 8,7 la mie.

Politica social-culturală a statului democrat popular exprimă umanismul orînduirii socialiste în contrast cu capitalismul, unde omul și nevoile sale sînt pe un plan cu totul secundar. Întreaga activitate depusă de Partidul Muncitoresc Român demonstrează în mod strălucitor că omul, constructor al vieții noi, se află în centrul preocupărilor sale și că socialismul se construiește pentru ca poporul muncitor să aibă un nivel de civilizație tot mai ridicat. Slujirea intereselor poporului, bunăstarea și fericirea sa constituie rațiunea supremă a politicii și activității partidului și a puterii populare.

Realizările de însemnătate istorică din perioada celor două decenii ce au trecut de la eliberarea țării noastre ilustrează forța creatoare a poporului, eliberat de exploatare. Ele se datoresc instaurării orînduirii socialiste, relațiilor de producție socialiste, conducerii țării de către partidul comunistilor.

²⁸ *Idem*, p. 474 și 47

²⁹ *Idem*, p. 478 7.

НЕПРЕРЫВНОЕ ПОВЫШЕНИЕ ЖИЗНЕННОГО УРОВНЯ ТРУДЯЩИХСЯ — ВЫСШАЯ ЦЕЛЬ ПОЛИТИКИ РРП

(Резюме)

В работе показано, что в течение двух десятилетий, прошедших с освобождения нашей страны от фашистского гнёта, наш народ, под мудрым руководством Румынской рабочей партии, достиг решающих успехов в развитии народного хозяйства и культуры, решительно идя по светлому пути завершения социалистического строительства.

Великие экономические и общественные достижения, которых добился румынский народ в деле строительства социализма являются основой систематического и непрерывного повышения жизненного уровня трудящихся нашей родины, высшим объектом всей деятельности Румынской рабочей партии.

В работе иллюстрируются при помощи статистических данных успехи, достигнутые в области повышения народного дохода, реальной зарплаты, покупательной способности, увеличения численности служащих в рамках народного хозяйства, жилищного строительства и т. д.

В статье показано, что в социалистическом обществе жизненный уровень и благосостояние трудящихся непрерывно улучшаются при помощи всё больших расходов, сделанных государством для общественно-культурных потребностей населения, как: обучение, здравоохранение, отдых трудящихся, пенсия и т. д.

Достижения исторического значения в период двух десятилетий, прошедших с освобождения нашей страны, иллюстрируют творческую силу народа, освобожденного от эксплуатации. Они являются результатом установления социалистического строя, социалистических производственных отношений, руководства партии коммунистов страной.

L'ÉLEVATION CONTINUE DU NIVEAU DE VIE DES TRAVAILLEURS. OBJECTIF SUPRÊME DE LA POLITIQUE DU P.O.R.

(Résumé)

L'auteur montre que, durant les deux décades écoulées depuis la libération du pays de sous le joug fasciste, notre peuple a obtenu, sous la sage direction du Parti Ouvrier Roumain, des succès décisifs dans le développement de l'économie nationale et de la culture, s'avançant avec fermeté sur la voie lumineuse de l'achèvement de l'édification socialiste.

Les grandioses réalisations économiques et sociales du peuple roumain dans l'œuvre d'édification du socialisme constituent le fondement sur lequel s'élève méthodiquement et sans interruption le niveau de vie des travailleurs du pays — objectif suprême de toute l'activité du P.O.R.

L'article illustre de données statistiques les succès obtenus quant à l'accroissement du revenu national, du salaire réel, du pouvoir d'achat, du nombre de salariés dans le cadre de l'économie nationale, de la construction de logements etc.

L'auteur montre que si, dans la société socialiste, le niveau de vie et le bien-être des travailleurs s'améliorent sans cesse c'est aussi grâce aux dépenses croissantes que supporte l'état pour satisfaire les besoins sociaux, d'ordre culturel de la population: enseignement, protection de la santé, repos des travailleurs etc.

Les réalisations d'importance historique dans la période de vingt ans écoulée depuis la libération du pays illustrent la force créatrice du peuple délivré de l'exploitation. Elles sont dues à l'instauration du régime socialiste, aux relations de production socialistes et à la direction du pays assurée par le parti des communistes.

DINAMICA RAPIDĂ A FORȚELOR DE PRODUCȚIE ALE ȚĂRII NOASTRE

de

ACHIM MIHU

Concepția materialistă despre societate privește evoluția modurilor de producție ca un proces istorico-natural în cadrul căruia forțele de producție dețin un rol de prim ordin.

Este îndeobște cunoscută teza lui Marx conform căreia epocile economice se deosebesc nu prin ceea ce se produce, ci prin modul cum se produce, cu ce mijloace de muncă. „Mijloacele de muncă — se arată în „Capitalul“ — indică nu numai gradul de dezvoltare a forței de muncă omenești, dar și raporturile sociale în care se lucrează”¹. V. I. Lenin a subliniat nu numai o dată, rolul principal al forțelor de producție în mersul înainte al societății. În 1907, în lucrarea „Programul agrar al social-democrației în prima revoluție rusă din 1905—1907“, el denumește forțele de producție „criteriu suprem al progresului social”², iar în 1921, la Congresul al X-lea al P.C. (b) din Rusia, „criteriu fundamental al întregii dezvoltări sociale”³.

Aceste teze sînt în măsură să sugereze elocvent importanța deosebită pe care o prezintă pentru studiul vieții sociale cercetarea tuturor problemelor legate în general de forțele de producție și în special a acelor care se referă la legitățile dinamicii lor.

Marx și Engels, analizînd multilateral starea și evoluția forțelor de producție, în mod deosebit, în societatea capitalistă au elaborat o serie de teze care constituie o moștenire teoretică fără de care înțelegerea aprofundată a legilor dezvoltării criteriului fundamental al progresului social este de neconceput. Unele dintre ele se referă la dinamica forțelor de producție în socialism. În acest sens, clasicii marxismului au anticipat teoretic un fapt obiectiv, care avea să se întîmple aproximativ cu aproape o sută de ani mai tîrziu: ritmul rapid de dezvoltare a forțelor de producție în societatea socialistă. Această idee își găsește originea încă în vestitul document al mișcării comuniste internaționale, „Manifestul Partidului Comunist”: „Proletariatul va folosi dominația lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întregul capital,

¹ K. M a r x, *Capitalul*, vol. I. Ed. P.M.R. 1948, p. 187.

² V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 13. E.S.P.L.P. București, 1957, p. 237.

³ V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P. București, 1956, p. 228.

pentru a centraliza toate instrumentele de producție în mâinile statului, adică în mâinile proletariatului organizat ca clasă dominantă și *pentru a mări, cât se poate de repede* (subl. noastră), masa forțelor de producție⁴. Începînd din deceniul al doilea al secolului nostru, și pînă astăzi, ipoteza unui ritm înalt de dezvoltare a forțelor de producție a fost confirmată ca adevăr obiectiv în procesul construirii socialismului și comunismului în U.R.S.S. și a socialismului în țările de democrație populară din Europa și Asia.

„În ansamblul lor țările socialiste și-au sporit producția industrială în ultimii ani cu peste 70 la sută în timp ce în țările capitaliste această creștere este de 25 la sută. În 1962 producția industrială a țărilor socialiste membre ale C.A.E.R. a crescut cu aproximativ 9 la sută iar în țările Europei occidentale cu 4 la sută⁵. Însuși biroul de statistică al Națiunilor Unite a recunoscut la sfîrșitul anului 1963 faptul că creșterea producției în Uniunea Sovietică și țările socialiste din Europa răsăriteană în anii de după război a depășit pe aceea a tuturor celorlalte țări industrializate sau în curs de industrializare⁶.

Adeptii teoriilor burgheze ale dinamicii forțelor de producție, negînd deosebirea calitativă dintre modul de producție socialist și cel capitalist, fac o analogie esențial nejustificată între dezvoltarea forțelor de producție ale societății în cadrul relațiilor de producție capitaliste și în general în condițiile societății capitaliste și între dezvoltarea lor în cadrul relațiilor de producție socialiste instaurate în țările sistemului mondial socialist. Pornind de la constatarea reală că actualele țări capitaliste dezvoltate, ca S.U.A., Anglia, Franța etc. la începutul industrializării lor și-au dezvoltat economia, o perioadă oarecare de timp, într-un tempo mai accentuat iar apoi și l-au încetinit în mod simțitor, economiștii burghezi o aplică mecanic și pentru țările care s-au desprins din lagărul imperialist și au pășit pe calea industrializării socialiste, pe calea construirii socialismului. Ei substituie condițiilor și cauzelor reale care generează ritmul rapid al țărilor sistemului mondial al socialismului un singur fapt, prezent doar în unele țări socialiste și numai la începutul industrializării lor socialiste pe care îl consideră determinant: înapoierea lor economică, gradul lor scăzut de industrializare. Această deformare a realității slujește la prezicerea sentențioasă a caracterului temporar al ritmului înalt de dezvoltare economică a țărilor socialiste și la omiterea stimulenților principali care îl determină.

Aceeași teorie, într-o formă aproape neschimbată, a mai fost folosită de către ideologii burgheziei imperialiste și înainte de al doilea război mondial în mod deosebit cu scopul de a induce în eroare masele din țările mai puțin dezvoltate economiceste, dependente țărilor imperialiste, în privința motivului de bază al înapoierii forțelor de producție și de a le crea iluzia că în cadrul relațiilor de producție capitaliste este posibilă o dezvoltare economică într-un ritm apreciabil.

⁴ K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese*, vol. I. E.S.P.L.P., ed. III-a, 1955, p. 31-32.

⁵ Cuvîntarea rostită la postul de televiziune din Moscova de tov. Alexandru Bîrlădeanu, „Știința”, Nr. 5056, anul XXXIII, vineri 25 octombrie 1963.

⁶ Ilie Zaharia, *Ritmuri socialiste*, „Știința” nr. 6123, anul XXXIII, marți, 31 decembrie 1963.

Într-un capitol din „Enciclopedia Română“ (vol. III) elaborată și editată cu câțiva ani înainte de izbucnirea celui de al doilea război mondial, un sociolog burghez, inspirându-se din literatura de specialitate din Occident, s-a ocupat printre altele și de problema ritmului de dezvoltare industrială a României, țară slab dezvoltată din punct de vedere industrial în raport cu țările occidentale.

Pornind de la o „lege“ valabilă în toate orînduirile și în toate timpurile, întru totul inventată, anume aceea a raportului invers proporțional dintre gradul de industrializare și mărimea ritmului de dezvoltare a industriei, el a împărțit țările capitaliste în două grupe mari: „tinere“ și „bătrîne“. În categoria țărilor „tinere“ el a inclus țările cu un slab nivel de industrializare și cu un ritm rapid de dezvoltare economică, sub stare potențială, și în categoria celor „bătrîne“ pe cele cu un înalt nivel de industrializare și cu un ritm scăzut, lent, de dezvoltare. Printre țările „tinere“ se număra și România care deși nu avea un ritm rapid de dezvoltare avea în schimb o serie de avantaje asupra țărilor „bătrîne“. Faptul că România avea un grad de industrializare extrem de scăzut față de S.U.A., Anglia, Germania și Franța, era considerat drept o premiză a dezvoltării noastre industriale: „*tocmai în această situație structurală constă și extraordinara posibilitate de a mări intensitatea industrială a României de unde se poate prevedea cu necesitate o epocă de mari investiții în utilajul industrial*“⁷. Era suficient, pentru dezvoltarea în ritm rapid a industriei țării noastre, un impuls dat de „un regim drept al investițiilor industriale, subordonat intereselor noastre nu numai economice, ci și naționale“⁸.

Aceste afirmații constituiau o apologie fățarnică a orînduieilor burgheze nu pentru ceea ce au făcut ele în sensul industrializării țării, ci mai ales pentru ceea ce n-au făcut. Pentru faptul că clasele exploatoare, burghezia și moșierimea în compania fructuoasă în profit a puterilor imperialiste au ținut România într-o stare economică deosebit de înapoiată, nu trebuiau condamnate ci dimpotrivă felicitate, căci totodată ele au „creat“ condițiile unei viitoare dezvoltări economice puternice! Totodată utopic, ideologul aservit intereselor exploataților, preconiza o dezvoltare rapidă a industriei țării noastre în cadrul relațiilor de producție burgheze, ca urmare a unor simple măsuri politico-economice.

Dezvoltarea țării noastre după 23 August 1944 a dovedit cu prisosință netemeinicia „profeției“ respectivului sociolog român. Dacă țara noastră a realizat un ritm rapid de dezvoltare economică, încă începînd din primii ani de după 1947, acest lucru s-a datorat nu înapoierii noastre economice, un fapt real, însă prin el însuși incapabil de a impulsiona în vreun fel dezvoltarea economică, și nici unui „regim drept“ al investițiilor de capital. Motivul de bază al acestui fenomen social, după cum ne-o arată cercetarea experienței țării noastre de construire a socialismului, se află în altă parte, și anume în schimbările survenite în anii regimului democrat-popular în special în domeniul relațiilor de producție dintre oameni. Datorită aceleiași cauze nu s-a împlinit, de asemenea, nici cealaltă prognoză. Pe măsură ce țara noastră și-a dezvoltat, an

⁷ *Enciclopedia Română*, vol. III, p. 830.

⁸ *Ibidem*.

de an, baza tehnico-materială a socialismului construindu-și o industrie dezvoltată, ritmul de dezvoltare a forțelor de producție nu numai că nu a scăzut ci a crescut continuu. Engels a avut în acest sens perfectă dreptate când a arătat că eliberarea din cătușele impuse de modul de producție capitalist „este singura condiție a unei dezvoltări neîntrerupte și din ce în ce mai rapide a forțelor de producție și odată cu aceasta a creșterii practic nelimitate, a producției însăși”⁹.

*

Răsturnarea de către masele populare sub conducerea P.C.R. a regimului fascist al lui Antonescu, la 23 August 1944, a pus bazele obținerii de către țara noastră a independenței sale politice și economice față de puterile imperialiste, deschizându-i largi posibilități pentru a înlătura rezultatele dezastruoase ale subjugării țării noastre de către monopolurile străine care „... au frînat dezvoltarea economiei, au jefuit bogățiile sale naturale și au exploatat munca harnicului popor român”¹⁰, și pentru a trece la refacerea forțelor de producție grav lovite de război și la dezvoltarea lor în continuare. Însă preponderența reacționară a guvernelor care au urmat la conducerea țării pînă la 6 martie 1945, nu a permis utilizarea acestor posibilități reale, ci din contră a subminat opera de refacere a economiei, adăugînd la greutățile moștenite altele noi.

În primele luni de existență a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, cu toate că s-au creat noi condiții favorabile, pe linia dezvoltării sociale ele nu au dus la rezultatele posibile îndeosebi din cauza sabotajului sistematic efectuat de marii industriași și bancheri care urmăreau pe această cale să compromită puterea populară în ochii maselor și să-și recîștige pozițiile politice puternic zdruncinate. Producția, pe ansamblul economiei naționale, în perioada cuprinsă între 6 martie și octombrie 1945 nu se poate afirma, așa după cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, că a crescut cu mult. În octombrie 1945 industria petroliferă realiza o producție medie de 13 400 de tone pe zi, ceea ce însemna o producție anuală de 4 800 000 tone față de 3 505 000 tone în 1944. Producția a crescut și în industria textilă. „În celelalte industrii producția nu a crescut prea mult, ba chiar în unele, cum este în special industria cărbunelui, ea a scăzut simțitor”¹¹.

Un rol de seamă în orientarea și desfășurarea procesului de refacere a forțelor de producție l-a jucat Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945. La această conferință a fost elaborat un program concret de dezvoltare a forțelor de producție ale țării fundamentat științific pe învățătura marxist-leninistă și pe cunoașterea profundă a realității economico-politice a țării noastre și a legilor ei de dezvoltare. Opera de refacere a țării a fost încadrată, în planul prezentat poporului nostru de către partid, într-o perspectivă istorică luminoasă care nu se reducea numai la cîțiva ani, ci la o perioadă de timp mai îndelungată. Sarcinile politice ale Partidului Comunist Român și ale guvernului democratic după octombrie 1945 erau le-

⁹ Fr. Engels, *Anti-Dühring*, Ed. P.M.R. 1952, p. 332.

¹⁰ Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la a 15-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U.* Ed. politică, 1960, p. 31.

¹¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Ed. IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 48

gate „de ridicarea producției și refacerii țării sub toate aspectele și în toate domeniile vieții economice”¹². Însă aceste sarcini nu ținteau numai atingerea volumului și nivelului forțelor de producție ale țării obținute înainte de al doilea război mondial. Ele urmăreau nu numai a „reface ceea ce s-a distrus, ci și de a construi și dezvolta economia României”¹³. „Refacerea industriei actuale și folosirea integrală a capacității de producție în problemele de bază ale reconstrucției generale a țării, și rezolvarea lor, constituie punctul de plecare pentru dezvoltarea industrială a României”¹⁴. Pentru prima dată la Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945 problema viitorului forțelor de producție ale țării noastre a fost tratată în legătură cu refacerea și dezvoltarea în primul rînd a industriei grele. Industria grea era socotită pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării urma să se dezvolte în condiții noi, să atingă un înalt nivel tehnic, un mare volum și un ritm accentuat de dezvoltare.

În prima etapă a revoluției democrat-populare relațiile de producție au fost în mod precumpănitor capitaliste. Ca atare, principalele legi care guvernau dezvoltarea forțelor de producție erau specifice formațiunii capitaliste. Ritmul scăzut de dezvoltare a forțelor de producție și spontaneitatea acestei dinamici care continua să dețină încă o pondere destul de ridicată caracterizau starea relațiilor materiale dintre oameni și natură. Aceste trăsături negative ale dezvoltării economiei noastre au fost corelate cu starea dezastruoasă economică și financiară provocată de războiul antonescian și menținută mai departe printr-o largă acțiune de sabotaj organizată de către capitaliști și partidele burgheze. Toate acestea nu sînt însă în măsură să ne facă să uităm că în această perioadă istorică necesitatea socială nu a acționat exclusiv ca o necesitate oarbă, spontană, în fața căreia poporul nostru nu a avut nici o putere, așa cum s-au petrecut lucrurile în societățile bazate pe proprietatea privată capitalistă și moșierească asupra mijloacelor de producție. În economia României, în acest timp, pentru prima oară a apărut în persoana statului democrat-popular, un factor de reglementare, de îndrumare organizată și conștientă a economiei naționale. Activitatea de reglementare a statului democrat-popular în această etapă a revoluției noastre se explică prin aceea că politica sa economică sprijinită de masele populare era fundamentată de către Partidul Comunist Român pe baza cunoașterii aprofundate a legilor obiective ale dezvoltării noastre sociale.

Cu toate că pînă la 30 Decembrie 1947 au existat unele premize capabile de a contribui la accelerarea ritmului de refacere a forțelor de producție: pe plan politic instaurarea dictaturii democrat-revoluționare a proletariatului și țărănimii și descătușarea inițiativei patriotice a poporului nostru muncitor, pe plan economic înfăptuirea reformei bănești din august 1947, instituirea controlului muncitoresc asupra industriei și finanțelor etc., pe plan internațional obținerea independenței politice și economice față de puterile capitaliste, totuși ele nu au fost suficiente pentru a impulsiona rapid dezvoltarea forțelor de producție ale țării. În vara anului 1947 nivelul producției industriale reprezenta abia

¹² Idem, p. 60.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Ed. IV-a, E.S.P.L.P. 1955, p. 61-62.

48% față de anul 1938, iar cel al productivității muncii de numai 50%. În al doilea semestru al anului 1947 au fost realizate următoarele cifre de producție față de a doua jumătate a anului 1938: la fontă 86%, oțel: 79%, industria chimică și de bază 100% și ciment 105%¹⁵.

Lipsea cauza esențială care să determine desfășurarea într-un ritm accelerat a procesului de refacere și dezvoltare a forțelor de producție, cauză prevăzută de clasicii marxism-leninismului: socializarea principalelor mijloace de producție, de către dictatura proletariatului. Încă în ajunul revoluției socialiste din octombrie 1917 Lenin sublinia, cu convingere, că exproprierea capitaliștilor va avea ca rezultat inevitabil o uriașă dezvoltare a forțelor de producție ale societății omenești.

Ca urmare a succeselor obținute spre sfârșitul anului 1947 de poporul nostru sub conducerea partidului său marxist pe drumul revoluției, eliminarea reprezentanților burgheziei din guvern, abolirea monarhiei și instaurarea dictaturii proletariatului, s-au deschis toate posibilitățile pentru a se înlăpăta o schimbare calitativă, esențială, pe planul economiei naționale, în vederea dezvoltării impetuoase a forțelor de producție. Această schimbare, conștient în trecerea în mâinile statului ca bun al întregului popor a principalelor mijloace de producție, așa cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în „Expunerea de motive la Proiectul de lege pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport“, urma să asigure Republicii Populare Române „un ritm încă necunoscut în dezvoltarea economică, politică și socială“¹⁷.

Odată cu înlăpătarea acestui act revoluționar la 11 iunie 1948, procesul de refacere a forțelor de producție ale țării ia un puternic avânt, tinzând spre a se desăvârși. Sectorul socialist a suprimat legitățile obiective ale capitalismului într-o parte însemnată a economiei noastre naționale, generând noi legități specifice economiei socialiste. „În locul legilor economiei capitaliste, care și-au pierdut puterea, în sectorul socialist au început să acționeze legi noi specifice orânduirii socialiste, ca legea economică fundamentală a socialismului și legea dezvoltării planice proporționale a economiei naționale“¹⁸. Una din importanțele legi care a început să se manifeste în viața țării noastre, după instaurarea regimului de dictatură proletară, ca o urmare nemijlocită a naționalizării principalelor mijloace de producție, a fost legea ritmului rapid de dezvoltare a societății. Naționalizarea principalelor mijloace de producție a avut o influență excepțional de însemnată asupra economiei țării noastre, ea „a înlăturat piedica principală pe care o pune capitalismul în calea creșterii forțelor de producție și a descătușat forțele creatoare ale celor ce muncesc, făcând posibil un ritm de creștere a producției și o ridicare a productivității muncii care erau cu neputință în condițiile economiei capitaliste...“¹⁹. *Experiența revoluției noastre populare a dovedit astfel că naționalizarea principalelor mijloace de producție*

¹⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Ed. IV-a E.S.P.L.P. 1955, p. 146.

¹⁶ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, E.S.P.L.P. 1954, p. 462.

¹⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Ed. IV-a E.S.P.L.P. Buc. 1955, p. 173.

¹⁸ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Ed. IV-a, E.S.P.L.P., Buc. 1955, p. 696.

¹⁹ Idem, p. 393.

de către dictatura proletariatului constituie cauza determinată care asigură dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție, generînd un ritm permanent înalt de dezvoltare a lor.

Cercetarea indicilor de dezvoltare a forțelor de producție ale țării noastre imediat după naționalizarea principalelor mijloace de producție este deosebit de elocventă în ilustrarea acestui fapt. Dacă în februarie 1948 ritmul de creștere a producției — cu toate că nivelul producției industriale se apropia de nivelul anului 1938 — era încă nesatisfăcător spre sfîrșitul anului 1948 și în anii următori, așa după cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la primul Congres al P.M.R., situația s-a schimbat radical. Ritmul de dezvoltare a forțelor de producție ale țării noastre prezenta de acum trăsăturile ritmurilor socialismului.

Încă în primele luni după naționalizare oamenii muncii, urmînd cu entuziasm și încredere partidul și statul nostru, au obținut rezultate însemnate în sporirea producției industriale și reducerea prețului de cost. În lunile iulie, august și septembrie au fost depășite cu mult în industria petroliferă programele de foraj, cu 29% în luna iulie, cu 34% în luna august și cu 16% în luna septembrie²⁰. Numai în două luni, iulie și august, furnaliștii din Reșița au redus cu 21% prețul de cost al fontei²¹. În luna august industria metalurgică prelucrătoare a depășit simțitor programele de producție la numeroase sortimente, cu 117% la semănători de cereale, cu 22% la semănători de porumb, cu 110% la pompe portabile pentru stropit pomii, cu 90% la extractoare etc²². Programele de producție la o serie de metale neferoase au fost realizate în luna septembrie în următoarele proporții: 102,7% la aur, 102,8% la argint, 103,6% la plumb și 128,3% la cupru²³. În luna octombrie programul de producție al Centralei Fierului și Metalelor conexe a fost depășit în general cu 140%²⁴. La sfîrșitul anului 1948 nivelul producției la principalele produse industriale era mai înalt decît în anul 1938. De pildă nivelul producției la fontă a ajuns în comparație cu 1938 la 144%, la oțel cu 123%, la produse laminate cu 131%, la minereu de fier cu 149% etc.²⁵.

Dacă producția globală industrială a Romîniei a fost în 1948, cu toate străduințele de refacere postbelică făcute în primii ani ai regimului democrat, și mai ales în a doua jumătate a anului 1948, cu 15% mai mică decît în 1938²⁶, la sfîrșitul anului 1949, oamenii muncii au depășit nivelul producției industriale dinainte de război²⁷. În primele 6 luni ale anului 1949 față de perioada corespunzătoare a anului 1948, industria noastră a obținut următoarele rezultate la cîteva produse principale: 164% la fontă, 133,2% la oțel, 118,2% la laminate, 157,8% la minereu de fier și 119,7% la cărbuni²⁸. Planul de producție

²⁰ „Scînteia” nr. 1230 din 23 sept. 1948 și nr. 1252 din 18 oct. 1948.

²¹ „Scînteia” nr. 1231 din 23 sept. 1948.

²² „Scînteia” nr. 1230 din 23 sept. 1948.

²³ „Scînteia” nr. 1250 din 16 oct. 1948.

²⁴ „Scînteia” nr. 1274 din 13 noiembrie 1948.

²⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949*, „Articole și cuvîntări,” Ed. IV-a E.S.P.L.P. 1955, p. 191.

²⁶ *Economia Romîniei între anii 1944-1959*, Ed. Acad. R.P.R. 1949 p. 640.

²⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul la Congresul al II-lea al P.M.R.*, ed. E.S.P.L.P., 1955, p. 38.

²⁸ „Scînteia” nr. 1509 din 21 august 1949.

pe întreaga industrie a fost realizat în trimestrul al III-lea al anului 1949, după datele oferite de Institutul central de statistică, în proporție de 108,9%. În același trimestru s-au obținut următoarele rezultate pe produse principale: 109,6% la fontă, 107% la oțel, 111,8% la laminate, 111% la energie electrică etc.³⁰. Primul nostru plan de stat pe 1949 a fost realizat în sectorul industrial în proporție de 108%, obținându-se față de 1948 următoarele creșteri la produsele industriale principale: la fontă cca 43%, la oțel cu cca 27% la cărbuni cu 24%, la extrase de minereu de fier cu 50%, la țiței extras cu 9%. În primul an de economie planificată, investițiile au întrecut de trei ori volumul realizat în anul 1948, iar productivitatea muncii a sporit în cursul anului 1949 cu 18%.

Prin realizarea planurilor de stat pe anii 1949 și 1950, care „au prevăzut un ritm înalt de creștere a industriei în special a industriei grele...³¹, „producția industriei noastre socialiste a sporit de 2,4 ori față de 1948³².

Avantajul ritmului rapid de dezvoltare a forțelor de producție a permis țării noastre, să atingă și să depășească înainte de 1950 nivelul antebelic al producției industriale, fapt nerealizat de nici una din țările capitaliste care au aderat la planul Marshall. Creșterea anuală a producției industriale în țările de democrație populară, în perioada respectivă era cu mult mai mare decât a țărilor încăpute pe mâinile imperialiștilor americani și englezi³³. Raportul secretariatului O.N.U. asupra situației economice mondiale pe anul 1948, recunoștea că Bulgaria, Polonia, Ungaria, Albania, în 1948 și 1949 au depășit simțitor producția lor industrială dinainte de război în timp ce nivelul producției industriale în Italia, Grecia, Germania Occidentală și Belgia era mult inferior celui antebelic³⁴. În majoritatea țărilor capitaliste din apusul Europei nivelul dinainte de război a fost realizat de abia în 1950³⁵.

Dezvoltarea rapidă și ascendentă a forțelor de producție este dovedită convingător nu numai de datele cu privire la dinamica producției imediat după naționalizarea de către dictatura proletariatului a principalelor mijloace de producție, deși ele sînt în măsură să ne indice în mod deosebit momentul ivirii acestei noi determinări cantitative corespunzătoare noii calități sociale adică modului de producție socialist. Practica socială a țării noastre în întreaga perioadă care s-a scurs de la înfăptuirea actului revoluționar al naționalizării și pînă astăzi demonstrează cu prisosință faptul că dezvoltarea forțelor de producție într-o țară în care masele populare sub conducerea unui partid marxist-leninist au înlăturat exploatarea omului de către om, este supusă cu necesitate unei acumulări specifice, deosebit de rapide. La congresul al III-lea al P.M.R., făcînd bilanțul înfăptuirilor poporului nostru muncitor între anii 1956—1960, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a arătat în acest sens: „Rit-

²⁹ „Scînteia” nr. 1569 din 31 oct. 1949.

³⁰ „Scînteia” nr. 1569 din 31 oct. 1949.

³¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la Congresul al II-lea al P.M.R.*, Ed. E.S.P.L.P. 1955, p. 37.

³² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Ed. IV-a, E.S.P.L.P. p. 393.

³³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Ed. IV-a, E.S.P.L.P. p. 353.

³⁴ „Scînteia” nr. 1509 din 21 august 1949.

³⁵ „Mirovaia ekonomika i mejdunarodnee otnoșenia,” nr. 7/1960. (*Structura schimbărilor în economia țărilor din Europa occidentală*, S. V i ș n e v).

mul intens al industrializării țării noastre, ca și al celorlalte țări ale lagărului nostru, reflectă superioritatea economiei socialiste asupra economiei capitaliste și confirmă că ritmul rapid de dezvoltare este o lege generală a socialismului, care-i asigură victoria în întrecerea economică pașnică cu capitalismul³⁶. „Economia țării noastre — se spune în expunerea făcută de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 31 octombrie 1960 — se caracterizează prin dezvoltarea în ritm intens a forțelor de producție, prin creșterea însemnată a veniturii naționale, a acunulărilor și prin continua ridicare a nivelului de trai al oamenilor muncii³⁷.”

Între anii 1928 și 1938 România burghezo-moșierească și-a sporit producția industrială cu numai 40,7%. În anii regimului democrat-popular producția industrială a crescut incomparabil mai mult. În 1962 ea a atins un nivel de dezvoltare de 660 la sută față de 1938 (100). Dacă ritmul mediu anual de creștere a producției industriale între anii 1928—1938 a fost 3,5 la sută, între anii 1951—1962 el a atins 13,3 la sută fiind prin urmare de aproape 4 ori mai mare. În primii 4 ani ai șesenalului producția industrială a înregistrat un spor mediu anual de aproximativ 15 la sută, întrecând creșterea medie planificată pînă în 1965 de 13 la sută.

Ritmul de creștere a producției industriale globale obținut de România după 1948 este superior nu numai ritmului de creștere a producției industriale a României burghezo-moșierești ci în general și ritmului de creștere propriu țărilor capitaliste. În țările capitaliste, în ansamblu, producția industrială a crescut în 1959 față de anul 1950 luat ca bază cu numai 47 la sută, în timp ce în țara noastră în aceeași perioadă ea a crescut cu 194 la sută. Ritmul mediu anual de creștere a producției globale industriale la noi între anii 1951—1960 a fost mult superior ritmului mediu anual de creștere a producției industriale în toate țările capitaliste în aceeași perioadă de numai 4,9 la sută. Acestea sînt în măsură să oglindească superioritatea orînduirii noastre sociale nu numai față de orînduirea social-economică a țării noastre în trecut ci și în comparație cu sistemul social actual al țărilor capitaliste.

După instaurarea dictaturii proletariatului, așa cum ne demonstrează dezvoltarea economiei țării noastre pe drumul socialismului, ceea ce este valabil pentru întreg — pentru unitatea forțelor de producție — este valabil și pentru părțile lui componente, adică pentru elementele forțelor de producție. Pe linia tuturor articulațiilor forțelor de producție s-au obținut asemenea indici de dezvoltare care întrec detașat creșterile semnalate în anii regimului burghezo-moșieresc. De aceea, pentru a oglindi cît mai bine conținutul ritmului rapid de dezvoltare a forțelor de producție, această nouă determinare cu caracter de lege a societății socialiste, nu putem rămîne numai la relevarea unui singur indice statistic: ritmul de creștere a producției globale industriale deși acesta are un caracter general și oglindește mai bine și mai mult decît oricare altul tempo-ul dezvoltării forțelor de producție. Varietatea și complexitatea domeniului forțelor de producție ale societății determină bogăția aspectelor rit-

³⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R.* Ed. politică, București, 1961, p. 8.

³⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică București 1961 p. 272.

mului acumulărilor cantitative. Ritmul de dezvoltare a forțelor de producție este un fenomen deosebit de bogat în conținut, complex ce nu poate fi reflectat adecvat decât numai printr-o serie întregă de indicatori statistici economici care exprimă laturi, aspecte ale procesului de acumulare ce se desfășoară în cadrul fiecărui element al raporturilor istoricește constituite dintre om și natură.

Credincios învățaturii marxist-leniniste, conform căreia industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor, ce urmărește sporirea volumului și a gradului de perfecționare a mijloacelor de muncă mecanice, deține un rol conducător printre ramurile care contribuie la dezvoltarea forțelor de producție ale unei țări. P.M.R. a acordat o atenție majoră acestui domeniu principal al economiei naționale.

Această ramură a economiei lipsea aproape cu desăvîrșire în industria Romîniei dinainte de 23 August 1944, fapt recunoscut chiar de către unii ideologi burghezi. Producția națională acoperea numai cca 5 la sută din necesitățile de mașini și utilaje. În 1938 întreaga valoare a producției globale a industriei metalurgice și a industriei constructoare de mașini se cifra doar la 13,5 miliarde lei, în timp ce importul de mașini și metal a fost în același an de 10,8 miliarde lei, adică cca 32 la sută din valoarea întregului import al Romîniei³⁸. În „Enciclopedia Romîniei“ la întocmirea căreia au lucrat cei mai de frunte sociologi și economiști burghezi, se recunoaște că „Proportia atât de redusă în care noi suplinim astăzi (1938 n.n.) prin propria noastră producție consumul de mașini și instalații industriale, ne arată gradul redus de industrializare a țării în sectorul industriei mijloacelor de producție“³⁹.

În decursul anilor de democrație-populară în țara noastră a fost construită o puternică industrie constructoare de mașini, aflată în continuă ascensiune, care contribuie într-o mare măsură la acoperirea necesarului de mașini și utilaje al țării. Ea stă în fruntea ramurilor economiei naționale în promovarea progresului tehnic aducîndu-și astfel aportul într-o măsură însemnată la dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului.

Importanța pe care a acordat-o partidul și statul nostru industriei constructoare de mașini și a prelucrării metalelor în anii construcției socialismului rezultă limpede din orientarea investițiilor. În perioada 1951—1962 în această ramură s-au investit 9 420 milioane, ceea ce reprezintă 8,4 la sută din volumul total al investițiilor făcute în industrie. Din totalul investițiilor pentru întreaga economie națională în perioada 1950—1962, 34,9 la sută au fost folosite în direcția utilajelor și instrumentelor. Dacă în anul 1938 industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor deținea numai 10,2 la sută din volumul producției industriale globale, mai puțin decât industria alimentară și chiar decât industria textilă și a confecțiilor, în prezent ea deține o greutate specifică mai mare decât a oricărei ramuri a industriei naționale, adică de 26,3 la sută, înregistrînd între anii 1960—1962 unul dintre cele mai rapide ritmuri medii anuale: 20,1 la sută.

³⁸ După I. P. Oleinik, *Dezvoltarea industriei Romîniei în anii regimului democrat-popular*, Ed. politică, 1960, p. 257.

³⁹ *Enciclopedia Romîniei*, vol. III. p. 827.

Ca urmare a dezvoltării accelerate a industriei noastre constructoare de mașini, an de an, agricultura este dotată cu noi tractoare și mașini moderne care permit executarea lucrărilor agricole în bune condițiuni. În prezent agricultura noastră dispune de un parc de aproape 66 000 tractoare, peste 63 000 semănători, 31 000 combine pentru păioase etc., iar în acest an ea va mai primi un număr de peste 10 000 tractoare, aproape 4 000 semănători, 3 000 combine pentru recoltat păioase și alte mașini agricole.

Așa după cum rezultă din moștenirea teoretică leninistă, în dezvoltarea forțelor de producție are importanță deosebită producția de energie electrică. „O mare industrie mecanizată, spunea Lenin, nu înseamnă altceva decât electrificarea întregii țări”⁴⁰. Faptul că V. I. Lenin a acordat electrificării o însemnătate excepțională în construirea bazei tehnico-materiale a socialismului indicînd că aceasta trebuie să meargă cu un pas înaintea industrializării, este pe deplin justificat mai ales astăzi în condițiile producției contemporane cînd întregul proces tehnic modern este legat într-un fel sau altul de folosirea energiei electrice. Continuînd analogia pe care a făcut-o Marx între edificiul producției și părțile componente ale unui organism și luînd în considerare aprecierile lui Lenin despre marea industrie și importanța electrificării am putea spune că energia electrică formează țesătura nervoasă, fluxul nervos al producției moderne.

Partidul nostru încă de la Conferința Națională din 1945 a socotit electrificarea țării ca unul din obiectivele principale ale dezvoltării economiei noastre naționale. Veriga centrală în procesul de electrificare a țării noastre a constituit-o planul de electrificare pe perioada 1951—1960. Planul șesenal a stabilit noi jaloane pe linia dezvoltării lui ascendente și rapide.

În România înainte de cel de al doilea război mondial producția de energie electrică era de 3,5 ori mai mică decît în Cehoslovacia și de 12,7 ori mai mică decît în acea parte a Germaniei ce formează astăzi Republica Democrată Germană. Danemarca cu un teritoriu de peste 5 ori și jumătate mai mic decît al Romîniei, avea o producție de energie electrică aproximativ egală cu a țării noastre.

În 10 ani, 1931—1940 puterea instalată a crescut în România burghezo-moșierească cu 197 mii kW, iar producția de energie electrică cu 581 milioane kWh. În 10 ani de construcție a socialismului, 1951—1960, puterea instalată a grupurilor electrogene din centrale a crescut cu 1 100 mii kW, iar producția de energie electrică cu 5 513 milioane kWh adică aproape 9,6 ori mai mult decît între 1931—1940. În anul 1962 s-au produs peste 10 miliarde kWh. În anii șesenalului ritmul mediu anual prevăzut de creștere a producției de energie electrică este de 18 la sută față de 13 la sută cît este prevăzut ritmul mediu de creștere a producției industriale globale.

Urmărirea chiar succintă a procesului de dezvoltare rapidă a forțelor de producție ale țării noastre nu poate fi nici pe departe completă fără a ține seama și de dinamica obiectului muncii a cărui însemnătate în dezvoltarea producției nu poate fi pusă la îndoială.

Partidul și statul nostru au acordat o atenție sporită descoperirii unor noi resurse de materii prime, a dezvoltării limitelor celor cunoscute și folo-

⁴⁰ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P. București 1956, p. 499.

sirii cât mai judicioase a acestor rezerve în vederea obținerii unor materii prime noi, indispensabile economiei naționale. În acest fel trebuie să ne referim la succesele obținute în câteva ramuri principale ale economiei noastre.

Metalurgia neagră, cum este denumită siderurgia este o ramură principală a industriei grele ce furnizează economiei naționale metalul necesar confecționării celor mai importante mijloace de producție.

Nivelul atins în dezvoltarea producției de fontă și oțel reprezintă unul din principalii indicatori ai stării torțelor de producție ale unei țări. Tocmai de aceea în Raportul prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al P.M.R., industria siderurgică este numită „condiția esențială pentru dezvoltarea tuturor ramurilor economiei”⁴¹.

Atenția acordată de puterea socialistă acestei ramuri a producției în asigurarea unui ritm accelerat de dezvoltare este ilustrată de următoarele date. Întreaga producție de oțel a anului 1938 a fost realizată în 1962 în mai puțin de 6 săptămâni. Dacă în anul 1938 produceam 133 mii tone fontă și 284 mii tone de oțel, în 1962 am produs 1 511 mii tone fontă și 2 451 mii tone oțel. Datorită acestor realizări a sporit considerabil producția de fontă și oțel pe cap de locuitor. În 1938 reveneau la un locuitor 8,5 kg fontă și 18,2 kg oțel, în 1961 reveneau pe cap de locuitor 59,2 kg. fontă și 114,5 kg. oțel. Decalajul dintre producția de oțel a țării noastre era în 1938 de 71 la sută față de nivelul producției de oțel al Suediei și 58 la sută față de cel al Austriei. În 1962 el s-a redus la 30 la sută față de producția Suediei și la 17 la sută față de cea a Austriei.

Înainte de 23 August 1944 industria chimică a României era slab dezvoltată. Câteva cifre sînt concludente în acest sens. Din totalul importului din 1938 aproape 10 la sută revenea importului de produse chimice⁴². România — o țară bogată în țiței — a exportat între anii 1936—1937 mai puține produse petrolifere și gudronate decît a importat.

Investiția cu fonduri însemnate ce au crescut de la 182 milioane în 1951 la 2 140 milioane în 1962, totalizînd între 1951—1962 suma uriașă de 11 632 milioane lei, adică 10,30 la sută din totalul investițiilor, industria chimică a înregistrat un ritm mediu anual de creștere între 1951—1962 de 21,5. Producția de îngrășăminte chimice (substanță activă 100 la sută) a ajuns în 1962 la peste 130 mii tone față de nici o tonă în 1938, producția de acid sulfuric a ajuns în 1962 la 326 mii tone față de numai 44 mii tone în 1938, producția de coloranți organici pe care nu îi produceam ci îi importam în 1938 a ajuns în 1962 la aproape 5 mii tone. Ca urmare a acestei creșteri puternice an de an a crescut și greutatea specifică a industriei chimice în ansamblul producției industriale. În 1938 industria chimică (inclusiv cauciuc) producea 2,7 la sută din producția globală industrială iar în 1962 7,4 la sută.

Oamenii, purtătorii forței de muncă reprezintă, după cum arată învățătura marxist-leninistă, un factor de cea mai mare importanță pentru întregul proces de producție. Ei sînt aceia care determină scopul producției,

⁴¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R.* Ed. politică, București, 1961, p. 32.

⁴² *Enciclopedia României*, vol. III. p. 1012.

concep, confecționează, perfecționează și pun în mișcare uneltele de producție, creează din resurse naturale noi și noi materii prime etc. Toate celelalte elemente ale forțelor de producție fără a fi supuse acțiunii forței de muncă nu au nici o valoare reală în procesul de muncă. Analizând situația economică și căile de dezvoltare a Rusiei Sovietice în 1919, V. I. Lenin spune că „*Într-o țară ruinată prima sarcină este salvarea celui ce muncește. Prima forță de producție a întregii omeniri este muncitorul, cel ce muncește. Dacă acesta va trăi, vom salva și vom reface totul*“⁴³.

Creșterea volumului forței de muncă între anii 1950—1962 este ilustrată pregnant de dinamica numărului salariaților. În cei 12 ani cuprinși de perioada amintită numărul salariaților a crescut cu 76%. În 1962 numărul salariaților a ajuns la 3,74 milioane ceea ce înseamnă 20% din întreaga populație a țării în anul respectiv. În 1950 numărul salariaților reprezenta numai 13% din populație. Corespunzător cu necesitățile dezvoltării economiei naționale creșterea numărului de salariați nu a fost uniformă în diferite ramuri ale producției. Cei mai mulți salariați au fost angajați în construcții și industrie.

Modificări importante s-au înregistrat în anii puterii populare și în legătură cu starea forței de muncă. Gradul ei de pregătire a crescut în ultimii ani într-o măsură susținută. Este suficient să semnalăm că în 1951 circa 550 de mii de salariați, peste 15% din total, aveau studii medii sau superioare. A sporit numărul acelor care au absolvit școli profesionale și tehnice cursuri de calificare și institute tehnice de învățământ superior.

Explicația faptului că relațiile de producție socialiste născute în 1948 și dezvoltate în anii următori ai construcției socialismului au impulsivat favorabil dezvoltarea forțelor de producție ale țării noastre se găsește, sub formă teoretico-generală, încă în indicațiile clasicilor marxism-leninismului. Modul de producție este format, după cum rezultă din lucrările fondatorilor marxism-leninismului (în special din celebra prefață la „Contribuții la critica economiei politice“), din două laturi deosebite prin conținutul lor, prin esența lor: forțele și relațiile de producție. În unitatea dialectică dintre forțele și relațiile de producție, primele reprezintă conținutul producției, iar ultimele forma ei. Forțele de producție constituie baza existenței și dezvoltării producției. Dezvoltarea producției sociale începe întotdeauna cu transformări în starea forțelor de producție (în primul rând în cea a uneltelor de producție). Relațiile de producție, adică forma în care există și se desfășoară dezvoltarea forțelor de producție se modifică în funcție de modificarea forțelor de producție. Ca formă a procesului producției materiale relațiile de producție manifestă o relativă independență în raport cu forțele de producție ce se concretizează printre altele într-un rol pozitiv (când ele corespund nivelului de dezvoltare a forțelor de producție) sau negativ (când: „Din forme ale dezvoltării forțelor de producție aceste relații se prefac în cătușe ale lor“⁴⁴) în dezvoltarea societății.

⁴³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P. București, 1956, p. 347.

⁴⁴ K. Marx, *Prefață la „Contribuții la critica economiei politice“*, E.S.P.L.P. 1954, p. 9—10.

În țara noastră, ca urmare a desfășurării construcției socialismului, între caracterul forțelor de producție și relațiile de producție s-a stabilit o concordanță fundamentală prin definiție opusă oricăror piedici pe calea dezvoltării forțelor de producție. La rîndul său creînd cele mai favorabile condiții pentru folosirea în producție a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, pentru organizarea pe baze științifice și în conformitate cu legile obiective ale conducerii producției de către partid și de stat, pentru mobilizarea largă și din plin a maselor populare la realizarea indicilor de plan, pentru folosirea maximă a rezervelor naturale și sociale, etc., influențează puternic mișcarea ascendentă, rapidă a forțelor de producție ale societății. Tocmai în această influență își găsește explicația rolul esențial jucat de relațiile de producție socialiste în asigurarea unui ritm rapid de dezvoltare a raporturilor materiale dintre om și natură.

Acțiunea exercitată de relațiile de producție asupra forțelor de producție ale societății constituie un fenomen obiectiv deosebit de complex ce posedă în socialism anumite particularități în raport cu felul în care se desfășoară în alte orînduiri social-economice.

În diferitele etape ale construirii societății socialiste, deși proprietatea obștească — temelia noilor relații — nu se schimbă esențialmente, raportul legic dintre caracterul forțelor de producție și relațiile de producție are întotdeauna o existență concretă. El are loc în condițiile în care forțele de producție nu stau pe loc, nu sînt izolate de restul fenomenelor sociale și posedă o relativă independență în dezvoltarea lor în cadrul modului de producție rezultată îndeosebi ca urmare a interacțiunii elementelor ce le compun. Totodată înseși relațiile de producție sînt supuse unui proces continuu de transformare mai mult sau mai puțin intens nu numai ca urmare a acțiunii exercitate de forțele de producție, ci și în virtutea relativei lor independente și influenței permanente a suprastructurii. Starea lui exactă din punctul de vedere atît al unității cît și al ambilor termeni trebuie sesizată de către partid și pusă, sub formă de măsuri și sarcini la temelia politicii economice de dezvoltare a relațiilor de producție astfel încît ele nu numai să nu împiedice dezvoltarea forțelor de producție dar să le și influențeze cu toată forța lor stimulativă.

Datorită politicii științifice desfășurată de partidele de tip marxist-leninist ajunse partide de guvernămînt în țările socialiste, relațiile de producție corespund nivelului și caracterului forțelor de producție nu numai în perioada inițială de dezvoltare a modului de producție socialist, așa după cum s-au întîmplat lucrurile în orînduirile exploataoare presocialiste, ci pe parcursul tuturor etapelor exercitîndu-și permanent rolul lor pozitiv. Așa se explică, printre altele, de ce actualele țări capitaliste puternic industrializate au astăzi un ritm mai scăzut de dezvoltare decît atunci cînd au pășit pe calea industrializării iar țările socialiste reușesc să permanentizeze această acumulare rapidă.

Este cunoscută în acest sens activitatea depusă de către partidul și statul nostru pentru dezvoltarea neîntrepută și în concordanță cu caracterul forțelor de producție din ce în ce mai bogate și perfecționate a relațiilor de producție socialiste.

După naționalizarea principalelor mijloacele de producție relațiile de producție socialiste au fost generalizate pînă în anul 1962 în întreaga economie națională. În cadrul acestei schimbări profunde a structurii economice a țării noastre, procesul de transformare socialistă a agriculturii a deținut un loc deosebit de important prin dimensiunile, complexitatea și urmările sale. Partidul Muncitoresc Rormîn, aplicînd creator la condițiile țării noastre planul cooperatist al lui Lenin, desfășurînd o muncă vastă și îndelungată pentru unirea de bună voie a țărănimii în gospodării agricole colective, a reușit în primăvara anului 1962, cu aproape 4 ani înainte de termenul stabilit de Congresul al III-lea al P.M.R. să termine colectivizarea agriculturii. Ca urmare a acestui fapt relațiile de producție socialiste s-au lărgit și consolidat în toate domeniile economiei noastre într-o așa măsură încît socialismul a învins definitiv atît la orașe cît și la sate.

Dezvoltarea continuă a relațiilor de producție socialiste ale țării noastre în anii construcției socialismului poate fi constatată atît pe linia extinderii lor cît și a modificărilor lor interne. Ele constau în sporirea proprietății obștești, creșterea concentrării producției în întreprinderi care posedă însemnate fonduri fixe, perfecționarea relațiilor dintre producătorii direcți ai bunurilor materiale și a relațiilor de repartiție, etc. Astfel, valoarea fondurilor fixe ale economiei naționale a crescut între 1950—1962 cu 80 la sută reușindu-se ca în acest interval de timp fondurile fixe ale industriei să crească de aproape trei ori iar ale construcțiilor de aproape șase ori. Dacă în 1950 întreprinderile cu pînă la 500 de muncitori reprezentau 73 la sută din totalul întreprinderilor, în 1962 ele constituiau 47 la sută. În 1950 erau cuprinși în întreprinderi cu peste 500 de muncitori numai 407 600 muncitori. Numărul lor a crescut în 1962 la mai mult de două ori ajungînd la 906 507 muncitori.

Acțiunea stimulativă a relațiilor de producție socialiste asupra dezvoltării forțelor de producție nu poate fi înțeleasă aprofundat decupînd din țesătura vie a organismului social raportul reciproc dintre elementele de bază ale existenței sociale și omițînd legăturile lui cu restul societății. Pentru a ne forma o imagine completă asupra ritmului rapid de dezvoltare a forțelor de producție, adevărul general că relațiile de producție nou instaurate prin calitatea lor de formă adecvată a forțelor de producție intensifică dezvoltarea socială, este insuficient. El trebuie neapărat îmbogățit în următorul sens. Influența relațiilor de producție socialiste asupra dinamicii accelerate a forțelor de producție are loc în prezența acțiunii simultane și convergente a unor stimulente multiple și complexe, directe și mijlocite, obiective și subiective, interne și externe, care devin deplin eficiente numai în condițiile create de existența bazei economice socialiste. Rolul esențial al relațiilor de producție în dezvoltarea forțelor de producție se realizează și se evidențiază ca tendință determinantă numai în interacțiunea lor cu aceste cauze și condiții.

Tocmai de aceea, analizînd cauzele dezvoltării rapide a țării noastre, trebuie să încadrăm factorul determinant în contextul celorlalte elemente și laturi ale revoluției și societății socialiste care contribuie la progresul celui mai mobil element al modului nostru de producție socialist. Deși urmărirea lor amănunțită

nu face obiectul acestui studiu considerăm necesar să le amintim măcar pe cele mai însemnate dintre ele.

Făurirea și dezvoltarea sectorului socialist al economiei naționale a însemnat crearea posibilităților obiective de bază pentru realizarea ritmurilor înalte de dezvoltare a forțelor de producție. Însă, datorită uneia din particularitățile dialecticii vieții sociale subliniate de Fr. Engels în lucrarea sa „Ludwig Feuerbach și sfârșitul filozofiei clasice germane” realizarea posibilităților amintite presupune două cerințe principale: în primul rând cunoașterea, aprecierea lor și apoi pe această bază stabilirea modalităților de traducere a lor în viață. În al doilea rând ele trebuie să cuprindă masele, să fie aduse la cunoștința acestora, pentru ca acestea să devină conștiente de sarcinile istorice ce le revin și să acționeze pe linia satisfacerii lor. „Istoria nu este o personalitate aparte care se folosește de om ca de un mijloc pentru atingerea țelurilor ei. Istoria nu este altceva decât activitatea omului care își urmărește țelurile sale”⁴⁵. „Ideile — spunea Marx în „Sfânta familie sau critica criticii critice” — nu pot niciodată să ducă numai dincolo de cadrul ideilor vechii orânduiri a lumii. În general, ideile nu pot înfăptui nimic. Pentru înfăptuirea ideilor este nevoie de oameni care trebuie să întrebuințeze *forța practică*.”⁴⁶

Așa după cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al partidului: „Toate realizările în dezvoltarea economiei și culturii, în ridicarea nivelului de trai, sint rodul muncii eroice a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, care prin activitatea lor creatoare înalță tot mai sus edificiul măreț al socialismului”⁴⁷. Însă toate aceste victorii în opera de construire a socialismului, arată în continuare tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, se datoresc faptului că avem o călăuză sigură, Partidul Muncitoresc Român, credincios atotbiruitoarei învățăturii marxist-leniniste și care, datorită politicii sale juste, a fost urmat cu hotărâre de masele largi ale poporului nostru muncitor. Promovînd o politică științifică, bazată pe cunoașterea legilor sociale, partidul nostru organizează cu pricepere activitatea oamenilor muncii în așa fel încît să accelereze ritmul de dezvoltare a istoriei și să apropie viitorul luminos: comunismul.

În felul acesta experiența construcției socialismului în țara noastră a confirmat justetea tezei leniniste conform căreia una dintre cerințele indispensabile obținerii unui ritm înalt al progresului social o constituie conducerea operei de construire a societății socialiste de către un partid revoluționar. Iată cuvintele sale: „. . . vom reuși să ajungem din urmă celelalte state cu o repeziciune la care ele nici n-au visat . . . într-o astfel de repeziciune, dacă mișcarea este condusă de un partid cu adevărat revoluționar, într-o astfel de repeziciune noi credem și o astfel de repeziciune o vom obține cu orice preț”⁴⁸.

⁴⁵ K. Marx — Fr. Engels, *Opere*, vol. II, E.S.P.L.P. 1958, p. 104.

⁴⁶ K. Marx — Fr. Engels, *Opere*, vol. III, E.S.P.L.P. 1958, p. 133.

⁴⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R.* Ed. politică, 1960, p. 7.

⁴⁸ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P. București, 1957, p. 384.

V. I. Lenin a arătat că un rol însemnat în dezvoltarea forțelor de producție ale societății îi revine statului de dictatură a proletariatului care desfășoară conducerea centralizată, pe bază de plan, a întregii economii. Economia socialistă, spunea Lenin, nu poate fi condusă decât numai atunci când întregul mecanism economic de stat este transformat într-o mașină, unică, uriașă, într-un organism economic care să funcționeze în așa fel încît sute de milioane de oameni să se conducă după un plan unic.

Statul nostru cunoscînd faptul că una dintre legile generale ale construcției socialismului și comunismului este dezvoltarea planificată a economiei naționale s-a preocupat îndeaproape, în cadrul activității sale economico-organizatorice, de planificarea economiei noastre naționale. Asigurînd proporțiile și corelațiile necesare dintre ramurile economiei și folosirea la maximum a tuturor resurselor naționale, statul nostru democrat-popular creează astfel anumite premise obligatorii avîntului economic rapid.

După cum se știe, societatea socialistă își poate dovedi superioritatea în comparație cu societatea capitalistă, printre altele, obținînd o productivitate a muncii sporită. Ea constituie un factor de seamă al creșterii rapide și neînterupte a forțelor de producție ale socialismului. Pentru a se realiza această necesitate obiectivă ridicată de istorie trebuiesc folosite îndeosebi avantajele tehnicii celei mai moderne.

În acest sens documentele partidului și statului nostru pun un accent deosebit pe calitatea mașinilor și utilajelor tehnologice ce sînt fabricate de către economia noastră socialistă deoarece: „De calitatea mașinilor, utilajelor și instalațiilor depinde în cea mai mare măsură nivelul tehnic al proceselor de fabricație în întreprinderile noi și în cele care vor fi utilizate și modernizate”⁴⁹. Principala sarcină a industriei construcțiilor de mașini, se subliniază în Raportul C.C. al P.M.R. prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea, este ridicarea continuă a nivelului tehnic, îmbunătățirea calității, creșterea randamentului și economicității mașinilor și instalațiilor. Directivele de partid și de stat prevăd ca o sarcină esențială a economiei noastre îmbunătățirea mașinilor și utilajelor la nivelul celor mai perfecționate produse similare de pe piața mondială.

O dată cu înfăptuirea actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție, condițiile externe favorabile create după 23 August, contracarate de o serie de factori interni (acțiunea legilor economice ale capitalismului, actele de sabotaj ale burgheziei, etc.) devin acum eficiente. Cu timpul țara noastră a intrat în relații economice multilaterale cu țările de democrație populare din Europa și Asia care au pășit pe drumul socialismului. O dată cu aceasta, forța de influență a condițiilor respective asupra dezvoltării forțelor de producție ale țării noastre a sporit considerabil.

În vederea îndeplinirii cu succes a sarcinilor complexe pe care le ridică dezvoltarea forțelor de producție în fiecare țară socialistă este necesară pe

⁴⁹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R.* Ed. politică, București, 1960, p. 38.

lingă mobilizarea tuturor forțelor și resurselor interne, pe lingă maxima valorificare a propriilor posibilități și folosirea pe deplin a avantajelor colaborării și întraajutorării din cadrul sistemului mondial socialist.

Înfăptuirea planului de 6 ani ce „va deschide în fața poporului nostru noi orizonturi și mai luminoase: desăvârșirea construcției socialiste și perspectiva trecerii treptate la construirea comunismului”⁵⁰ presupune o creștere continuu ascendentă a producției industriale a țării noastre. Dacă între 1956—1960 ritmul mediu anual de creștere a producției industriale globale a fost de 10,8 la sută, pentru planul șesenal 1960—1965 s-a prevăzut un ritm mediu anual de creștere de 13 la sută, care, așa după cum am mai arătat, a fost depășit substanțial în primii patru ani. De asemenea a fost păstrată orientarea de dezvoltare într-un ritm mai accentuat decât cel global, a ramurilor industriei grele (industria chimică cca. 26 la sută, industria constructoare de mașini 14 la sută, industria siderurgică 15,1 la sută, producția de energie electrică 18 la sută). Măsură dezvoltării forțelor de producție ca urmare a îndeplinirii planului șesenal este ilustrată de faptul că în 1965 industria noastră va produce în 40 de zile echivalentul producției industriale a întregului an 1938; producția de oțel a anului 1938 va fi furnizată în mai puțin de o lună de zile, a construcției de mașini în 20 de zile, a energiei electrice în 20 de zile și a chimiei în 12 zile.

Dezvoltarea și mai rapidă a industriei noastre în anii planului de 6 ani este posibilă datorită faptului că în timpul celor două cincinale țara noastră „a făcut un uriaș pas înainte în dezvoltarea sa economică și socială, ceea ce creează condițiile pentru progresul continuu, într-un ritm și mai înalt”⁵¹.

Pentru a avea un tablou mai exact despre dezvoltarea impetuoasă a industriei țării noastre în anii viitori nu este suficient să rămânem numai la semnalarea ritmului mediu anual de creștere a producției industriale globale. În viitor, dată fiind dezvoltarea ascendentă a economiei noastre, chiar în cazul unui ritm mediu aproximativ același ca în anii precedenți, sporul valoric al producției industriale globale și sporul absolut, natural al principalelor produse industriale va fi mult mai mare. Numai în 1965 producția industrială va reprezenta trei pătrimi din producția totală obținută în cursul primului cincinal. „Un spor de 1 la sută al producției industriale socialiste în 1965 va reprezenta 1 miliard 450 milioane lei față de 695 milioane lei în 1959 și 220 milioane lei în 1950.”⁵²

Forțele de producție de care dispune țara noastră în prezent, perfecționarea continuă a relațiilor de producție socialiste, conducerea de către partid și stat a procesului de desăvârșire a construcției socialismului, dezvoltarea construcției socialismului și a experienței câștigate de oamenii muncii, de cadrele de partid și stat, entuziasmul și avântul deosebit în muncă al poporului nostru sînt o cheazăsie sigură că și în viitor țara noastră va realiza o creștere rapidă și neîntreruptă a criteriului fundamental al progresului social.

⁵⁰ Idem p. 78.

⁵¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R.* Ed. politică, București, 1960, p. 18.

⁵² Idem, p. 24.

БЫСТРАЯ ДИНАМИКА ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ СИЛ НАШЕЙ СТРАНЫ

(Р е з ю м е)

Опыт развития нашей страны социалистическим путём подтверждает справедливость положения классиков марксизма, согласно которому быстрая динамика производительных сил — специфический закон нового способа производства — является результатом экспроприации эксплуататорских классов, создания и развития социалистических производственных отношений. События опровергают, таким образом, псевдообъяснения буржуазных идеологов, которые, не имея в виду типа существующих производственных отношений, считают, что низкая степень индустриализации была бы существенной причиной, которая интенсивно побуждает, в период относительно короткой, экономическое развитие отсталых стран.

В результате развёртывания социалистического строительства в нашей стране было установлено основное соответствие производственных отношений характеру и уровню развития производительных сил. Социалистическая собственность не является пассивным эффектом развития производительных сил. В свою очередь, создавая самые благоприятные условия для использования в производстве новейших завоеваний науки и техники, для организации на научных основах и в соответствии с объективными законами руководства партии и государства производством, для широкой мобилизации народных масс на осуществление плановых показателей, для максимального использования природных и общественных запасов и т. д., социалистическая собственность сильно влияет на быстрое, восходящее движение производительных сил общества.

Решающее влияние социалистических производственных отношений на быструю динамику производительных сил происходит в присутствии одновременного и конвергентного действия некоторых многократных и сложных, прямых и косвенных, объективных и субъективных, внутренних и внешних стимулов, которые становятся полностью эффективными лишь в условиях, созданных существованием экономической основы социалистического строя. Среди них числятся главным образом руководство революционной марксистско-ленинской партии делом строительства социализма, централизованное, плановое руководство государства диктатуры пролетариата всей экономикой, использование преимуществ новой техники, преимуществ сотрудничества и взаимопомощи в рамках социалистической мировой системы.

LA DYNAMIQUE ACCÉLÉRÉE DES FORCES DE PRODUCTION DANS NOTRE PAYS

(R é s u m é)

L'expérience issue du développement de notre pays dans la voie du socialisme confirme la justesse de la thèse des classiques du marxisme, suivant laquelle la dynamique rapide des forces de production — une des lois spécifiques du nouveau mode de production — est la conséquence de l'expropriation des classes exploitantes ainsi que de la formation et du développement des rapports de production socialistes. Les faits démentent ainsi les pseudo-explications des idéologues bourgeois qui faisant abstraction du type des rapports de production existants, considèrent que le bas niveau d'industrialisation serait la cause essentielle qui, en une période relativement courte, donne une impulsion intense au développement économique des pays demeurés en arrière.

On a établi, comme résultant du développement de la construction socialiste dans notre pays, une concordance fondamentale entre le caractère des forces de production et les rapports de production. La propriété socialiste, effet du développement des forces de production, ne demeure pas passive : créant à son tour les conditions les plus favorables à l'emploi dans la production des plus récentes conquêtes de la science et de la technique ; à l'organisation, sur des bases scientifiques et conformément aux lois objectives, de la direction de la production par le

parti et l'état ; à une mobilisation aussi large que possible des masses populaires en vue de réaliser les indices de plan ; à l'utilisation maxima des réserves naturelles et sociales etc., elle influence puissamment le mouvement ascendant et rapide des forces productives de la société.

L'action déterminante des rapports de production socialistes sur la dynamique accélérée des forces de production se produit en présence de l'action simultanée et convergente de stimulants multiples et complexes, directs et médiats, objectifs et subjectifs, internes et externes, qui ne deviennent pleinement efficaces que dans les conditions créées par l'existence de la base économique socialiste. Parmi ces conditions il faut citer tout particulièrement la conduite de l'oeuvre de construction socialiste par un parti révolutionnaire, marxiste-léniniste, la direction centralisée, suivant un plan, de toute l'économie par l'état de la dictature du prolétariat, l'utilisation des avantages de la nouvelle technique, les avantages de la collaboration et enfin de l'entraide dans le cadre du système socialiste mondial.

UNELE ASPECTE ALE FOLOSIRII PARLAMENTULUI ÎN PRIMA ETAPĂ A REVOLUȚIEI POPULARE DIN ȚARA NOASTRĂ*

de

IOAN BOJAN

Ca rezultat al victoriei forțelor democratice, conduse de P.C.R., în alegerile parlamentare din noiembrie 1946, apare primul parlament democratic din istoria țării noastre, care oglindește profunde schimbări politico-sociale ce avuseseră loc în România după 23 august 1944 și în special după 6 martie 1945.

Noul parlament se deosebea esențial de parlamentul vechi, burghezo-moșieresc, atît prin compoziția de clasă cît și prin conținutul activității sale. Parlamentul din România burghezo-moșierească a avut tot timpul un pronunțat caracter de clasă, fiind un instrument docil în mîinile claselor exploatare. Constituțiile și legile electorale din această perioadă au legiferat excluderea muncitorilor și țăranilor de la activitatea acestei instituții, deși ei formau majoritatea populației țării.

Pentru prima dată în istoria țării noastre, parlamentul devine organ reprezentativ al voinței poporului. Majoritatea deputaților erau muncitori, țărani muncitori, intelectuali progresiști și alți reprezentanți ai forțelor patriotice.¹ Așa cum sublinia reprezentantul grupului parlamentar comunist — Gheorghe Apostol —, „pentru prima dată în viața parlamentară a țării noastre . . . parlamentarii sînt reprezentanți autentici ai muncitorilor, țăranilor și intelectualității progresiste”². Același aspect era scos în evidență și de C. I. Parhon — primul președinte al noului parlament³ — care spunea:

* Studiul de față reprezintă o parte dintr-o lucrare mai vastă intitulată: „Folosirea parlamentului de către forțele democratice conduse de P.C.R., în prima etapă a revoluției din țara noastră.”

¹ Din totalul de 378 deputați — aici nu sînt incluși cei 36 deputați aparținînd grupărilor politice P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu, care nu au participat la lucrările parlamentului — 77 erau muncitori, 56 țărani, un număr însemnat de intelectuali, funcționari, meseriași, etc.

În parlament mai întîlnim un număr mic (în total 4), deputați industriași. Ei aparțineau grupării politice P.N.L. Tătărescu (3 deputați) și grupării P.N.P. (1 deputat). (A d u n a r e a D e p u t a ț i l o r, *Listă nominală cu arătarea grupării politice, profesiei, stării civile și domiciliul domnilor deputați aleși în alegerile din 19 noiembrie 1946. Sesiunea ordinară 15 octombrie 1947—1948*).

² Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 9 din 21 ianuarie 1947, pagina 124.

³ Conform dispozițiilor regulamentului Camerei Deputaților, pînă la alegerea biroului Camerei locul de președinte al camerei era ocupat de cel mai în vîrstă deputat, în cazul de față C. I. Parhon.

„Am cinstea să prezidez primul parlament într-adevăr democratic. Nimeni nu se va supăra cînd voi spune că precedentele parlamente n-au îndeplinit această condiție esențială. Pentru prima dată parlamentul ales este realmente parlamentul poporului”⁴.

Deschiderea lucrărilor primului parlament democrat al țării, — la 1 decembrie 1946 — a fost primită cu multă bucurie de oamenii muncii care în numeroase telegrame și moțiuni își manifestau hotărîrea de a sprijini prin munca lor activitatea parlamentului.⁵

Partidele burgheziei și moșierimii — P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu — care au suferit o zdrobitoare înfrîngere în alegerile din anul 1946, deși aveau posibilitatea să-și desfășoare mai departe activitatea politică legală în parlament (țărăniștii avînd 33 deputați, iar liberalii 3 deputați) au refuzat să participe la lucrările parlamentului⁶.

Prin deschiderea lucrărilor parlamentului au eșuat încercările făcute de Maniu și Brătianu de a determina pe rege să nu participe la deschiderea parlamentului, să nu rostească mesajul de deschidere. Deși împărțășa întru totul părerile reacțiunii, regele nu a avut curajul să le dea curs, de teama unei compromiteri rapide în fața maselor și din dorința de a-și păstra prerogativele și bogățiile pe care le deținea. Această poziție era determinată și de faptul că puterile occidentale care aveau numeroase interese economice și politice în România nu se puteau lipsi de serviciile pe care monarhia le-ar mai fi putut aduce menținîndu-și pozițiile. Ca atare regele a participat la deschiderea lucrărilor parlamentului rostind obișnuitul său mesaj.⁷

Atitudinea ostilă a reacțiunii față de noul parlament a produs indignarea în rîndul maselor muncitoare și a mării majorității a deputaților, unii din ei cerînd chiar la primele ședințe invalidarea mandatelor deputaților celor două partide reacționare.⁸

Faptul că în noul parlament ales la 19 noiembrie 1946 exista o puternică majoritate democratică, în frunte cu deputații comuniști⁹ a permis ca, în pe-

⁴ Ibidem, nr. 2 din 2 decembrie 1946, p. 3.

⁵ În ședința parlamentului din zilele de 4 și 12 decembrie 1946, au fost citite mai multe scrisori și moțiuni sosite de la oamenii muncii din diferite localități ale țării. (Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 4 din 4 decembrie 1946, p. 8 și nr. 9 din 21 ianuarie 1947, p. 85)

⁶ Conducerea P.N.Ț.—Maniu, anunța printr-o adresă trimisă președintelui Adunării Deputaților că: „deputații național-tărăniști, proclamați aleși, au hotărît să se abțină de la lucrările acestui parlament”. (*Dreptatea* nr. 225 din 5 decembrie 1946.)

⁷ Cf. Gh. Țuțui, Al. Popescu, *Zdrobiți de popor (Falimentul partidelor burghezo-moșierești) 1944—1947*, Editura politică, București, 1959, p. 101.

⁸ În ședința parlamentului din 12 decembrie 1946, unul din deputații grupării P.N.Ț.—Alexandrescu a cerut să fie contestate mandatele deputaților P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu, pentru că „aceste mandate sunt luate cu fals, sunt luate cu calomnie”. (Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 9 din 21 ianuarie 1947, p. 89.)

⁹ Compoziția noului parlament era următoarea:

B.P.D.	347 mandate,	adică	84,58 %
U.P.M.	29 mandate,	„	7,00 %
P.N.Ț.—Maniu	33 mandate,	„	7,22 %
P.N.L.—Brătianu	3 mandate,	„	0,72 %
Partidul țărănist democrat	2 mandate,	„	0,48 %

(Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar nr. 6, fond 2, fila 213).

rioadă care a urmat, să fie promulgate importante legi menite să ducă la învierea vieții economice a țării, la combaterea speculei, sabotajului și la îngrădirea exploatării capitaliste.

Parlamentul a fost instrumentul cu ajutorul căruia s-au realizat în prima etapă a revoluției populare o serie de măsuri anticapitaliste ca: etatizarea Băncii Naționale a României; legea pentru înființarea și funcționarea Oficiilor industriale; legea pentru reglementarea circulației și stabilirea regimului juridic al imobilelor agricole; reforma monetară etc.

Ca organ al puterii de stat, parlamentul a adoptat măsuri importante și pe tărîm politic cum a fost: dizolvarea P.N.Ț.—Maniu; înlăturarea din guvern a reprezentanților grupării liberale condusă de Gh. Tătărescu; abolirea la 30 decembrie 1947 a monarhiei și proclamarea R.P.R.**

Victoria obținută de forțele democratice, conduse de P.C.R., în alegerile parlamentare din noiembrie 1946, a dus la consolidarea din punct de vedere politic a regimului democrat-popular și la completa izolare de masă a partidelor burgheziei și moșierimii P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu.

Cu toate că au fost obținute unele succese în refacerea economiei naționale prin eforturile oamenilor muncii îndrumați de P.C.R.¹⁰, datorită sabotajului organizat de reacțiunea internă sprijinită de cea din exterior, datorită distrugerilor provocate de război și a consecințelor dăunătoare a celor doi ani consecutivi de secetă producția industrială și agricolă era la sfîrșitul anului 1946 sub 50% față de nivelul dinainte de război.

Datorită faptului că burghezia păstra în mîinile ei cea mai mare parte a puterii economice, avea posibilitatea să se opună cu înverșunare consolidării economice a noii puteri de stat. Capitaliștii închideau fabricile, refuzau să facă investiții, să primească comenzi, sau dacă primeau, trăgăneau executarea lor, făceau stocuri de materii prime și produse, pe care le vindeau apoi la preț de speculă. Datorită reducerii activității întreprinderilor industriale s-au micșorat cantitățile de produse pe piață. Elementele capitaliste se îmbogățeau prin urcarea prețurilor la mărfuri și prin devalorizarea monetei.

Devalorizarea monetei ducea la scumpirea continuă a mărfurilor, pe cînd salariile rămîneau în urmă față de creșterea prețurilor ceea ce ducea la înrăutățirea situației maselor muncitoare. Inflația lovea în primul rînd pe oamenii muncii.

Reacțiunea încerca să folosească în mod conștient situația dezastruoasă în care se găsea economia pentru a doborî regimul democratic. Așa cum se arată în raportul politic al C.C. la Conferința Națională a P.C.R. din octom-

** În studiul de față ne vom referi numai la măsurile care au dus la învierea vieții economice a țării, la combaterea speculei, sabotajului și la îngrădirea exploatării capitaliste, punînd accent mai mare pe măsurile anticapitaliste adoptate de parlament în prima etapă a revoluției populare.

Măsurile politice, adoptate de parlament ca organ al puterii de stat, vor face obiectul unui alt studiu.

¹⁰ Producția medie lunară la oțel a crescut în 1946 la 13 081 t de la 10 346 t în anul 1945, laminate — în aceeași perioadă de la 10 752 t la 12 602 t, iar la ciment de la 10 829 t la 31 119 t. (Vz. datele în „Studii, revistă de istorie” anul XIII — 1960, nr. 6, p. 53.)

brie 1945: „Din primul moment s-a văzut clar că reacțiunea, care pierduse o bătălie pe tărîm politic, își va concentra toate forțele și va folosi toate resursele pentru a înfrînge guvernul pe plan economic“¹¹.

Claselor exploataoare răsturnate de la putere, continuînd diversiunea „teoretică“ după care România trebuie să rămînă țară agricolă înapoiată, desfășurau o activitate de sabotare a refacerii economiei naționale și de subminare a regimului democrat-popular. În ura lor înverșunată împotriva poporului muncitor, care pășise cu hotărîre la înfăptuirea unor transformări democratice radicale, economice și sociale, burghezia și moșierimea expropriată au recurs la o multitudine de căi, de metode și forme de luptă, de la cele mai ascunse pînă la acte directe de diversiune, care au cuprins într-o rețea vastă multe sectoare ale economiei și domenii importante de activitate.

Ca urmare a sabotajului capitaliștilor, producția de cărbune a scăzut în anii 1944 și 1945 cu 20% și respectiv 39% față de nivelul anului 1943. În Valea Jiului producția zilnică a scăzut de la 7000—7500 tone în anul 1944 la 4000—4500 tone în anul 1945¹².

În industria petrolieră sabotajul capitaliștilor a îmbrăcat diferite forme ca: micșorarea forajului, în special a celui de explorare, distrugerea sondeilor productive, sustragerea de materiale și utilaje, întîrzierea reparațiilor, refuzul de a face noi investiții de capital, schimbarea destinației creditelor acordate de stat și altele. Din 59 de întreprinderi petrolifere existente în 1947, au lucrat numai 38¹³.

Acțiunile evazioniste și de sabotaj ale capitaliștilor erau încurajate și sprijinite de reprezentanții grupării liberale a lui Gheorghe Tătărescu, din guvern și parlament.

Legăți prin mii de fire de mării moșieri, liberalii tătărescieni, prin poziția adoptată în guvern și parlament s-au demascat ca apărători ai acestora, căutînd prin tot felul de mașinațiuni să sustragă cît mai mult pămînt moșieresc de la dreapta expropriere. Astfel în ședința Consiliului de Miniștri din ziua de 19 martie 1945, Tătărescu se ridică împotriva confiscării pămînturilor moșieresti motivînd că această măsură nu ar fi „constituțională“ și nici „echitabilă“.

În aceeași ședință, el cere, ca recolta de pe pămînturile ce au fost expropriate să fie lăsată moșierilor pentru ca în felul acesta să se dea „satisfacție celor ce au însămîntat. . . . indiferent că sînt proprietari sau țărani“¹⁴.

Deputatul tătărescian, marele bogătaș Rizescu-Braniște, a cerut în parlament ca „statul să predea tractoarele și toate celelalte mașini agricole . . . vechilor proprietari“ (adică moșierilor n.n.)¹⁵.

Miniștrii liberali foloseau poziția lor în guvern pentru a apăra interesele fabricanților, bancherilor, marilor comercianți, moșierilor expropriați și ca-

¹¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P. 1956, ediția a IV-a, p. 37.

¹² *Dezvoltarea economică a Romîniei între anii 1944—1957*. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1950, p. 106.

¹³ *Op. cit.* p. 132.

¹⁴ Arhiva Consiliului de Miniștri, București, dosar nr. 24/1945, pachet 3, fila 8,19.

¹⁵ Dezbaterile parlamentare, în „Monitorul Oficial“ partea III-a nr. 38 din 3 mai 1947, p. 600.

pitaliștilor străini. Proiectele de legi economice, propuse de Partidul Comunist pentru a fi examinate de guvern și parlament, întâmpinau rezistență înverșunată nu numai din partea partidelor reacționare a lui Maniu și Brătianu ci și din partea reprezentanților grupării Tătărescu, mai ales atunci când aceste măsuri atingeau interesele marelui capital. În special legea pentru înființarea și funcționarea Oficiilor industriale a întâmpinat o rezistență dîră din partea deputaților din grupa lui Tătărescu și în general din partea conducerii acestei grupări.

În multe ședințe ale parlamentului în special deputații comuniști au criticat cu asprime, politica de favorizare a industriașilor, comercianților și altor elemente capitaliste, dusă tot timpul de către Ministerul de Finanțe în perioada cît acesta a fost condus de reprezentantul grupării liberale a lui Tătărescu¹⁶. Alexandrini, ministru de finanțe în această perioadă, acorda atenție deosebită încasării impozitelor indirecte de la populație, fără însă să ia măsurile necesare pentru achitarea impozitelor datorate de industriași și comercianți.

Reprezentanții forțelor democratice au luat poziție hotărîtă și împotriva politicii financiare, dusă de Ministerul de Finanțe față de populația satelor lovite de secetă, politică nejustă ce putea duce la provocarea unor nemulțumiri ale țăranilor împotriva guvernului democrat¹⁷.

În toate chestiunile hotărîtoare ale politicii interne și externe ale Romîniei, linia lui Tătărescu exprima interesele marii burghezii. „Datorită acestui lucru — arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — forțele democratice din guvern ajunseseră în situația legendarului meșter Manole din povestea populară, care noaptea vedea surpîndu-se cea ce zidea ziua”¹⁸.

Pe baza liniei tratate de Conferința Națională a P.C.R. din 1945, înfrîngînd împotrivirea claselor exploatatoare, a celor două partide reacționare: P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu, sprijinite de gruparea liberală ce făcea parte din guvern, puterea democrat populară a luat spre sfîrșitul anului 1946 și începutul anului 1947, o serie de măsuri menite să ducă la refacerea economiei naționale, la ridicarea producției industriale și agricole, măsuri fără de care nu se putea concepe ridicarea nivelului de viață a oamenilor muncii și prosperitatea economică a întregului popor.

„După alegeri, în fața parlamentului și a întregului popor s-a pus problema trecerii la refacerea economică a țării. Era necesară să se ia măsuri radicale împotriva acțiunii de subminare a monedei, dusă de cercurile capitaliste, de a curma inflația, de a scoate economia din haosul în care se găsea”¹⁹.

¹⁶ Vz. cuvîntarea deputatului comunist Ion Vințe, ținută în parlament, în ședința din 24 iunie 1947. (Ibidem nr. 40, din 9 septembrie 1947, p. 1043).

¹⁷ În ședința parlamentului din ziua de 2 iulie 1947, deputatul Ion Vințe, pune în discuție situația din județul Covurlui, unde au apărut pe porțile primăriilor anunțuri prin care țăranii erau somați să plătească impozitele — deși erau anumite ușurări date de guvern pentru regiunile lovite de secetă, în care se încadra și județul respectiv, — sub amenințarea că în cazul neplătirii impozitelor nu li se va elibera nici un act oficial din partea autorităților locale. (Ibidem nr. 46, din 16 septembrie 1947, p. 1199).

¹⁸ „Pentru pace trairnică, pentru democrație populară,” nr. 4 din 1 ianuarie 1948.

¹⁹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed IV-a, E.S.P.L.P. 1956, p. 109.

În proiectul de răspuns la mesajul tronului, aprobat de deputați în unanimitate²⁰, parlamentul se angaja să legifereze fără întârziere o serie de măsuri ca: etatizarea Băncii Naționale; măsuri energice și imediate care să ducă la rapida și completa stăvilire a speculei; raționalizarea consumului, necesară ca o consecință a războiului și secetei care a avut loc; măsuri pentru o mai bună repartizare a creditelor, conform intereselor păturilor producătoare; modificări structurale în legiferarea fiscală, prin simplificarea impunerilor și așezarea lor pe adevărate principii democratice.

Una din măsurile importante pentru realizarea programului de refacere și dezvoltare a economiei naționale, pentru întărirea monetei, însănătoșirea finanțelor publice și reglementarea creditului a fost *etatizarea Băncii Naționale a României*, legiferată de parlament în ședința din 20 decembrie 1946²¹. Banca Națională a României se considera etatizată cu data de 1 ianuarie 1947 prin legea nr. 1056²².

Prin aceasta Banca Națională trece din mâna elementelor capitaliste, care se aflau sub directa influență a familiei Brătianu, în mâna statului, în proprietatea întregului popor.

În lucrarea sa „Catastrofa ce ne amenință și cum să luptăm împotriva ei” scrisă în anul 1917, V. I. Lenin referindu-se la însemnătatea naționalizării băncilor arăta: „Numai prin naționalizarea băncilor *se va putea obține* ca statul să știe încotro și cum, de unde și în ce moment se pompează milioanele și miliardele. Și numai controlul exercitat asupra băncilor, asupra centrului, asupra pivotului principal și mecanismului esențial și circulației capitaliste va permite organizarea efectivă, și nu în vorbe, a unui control asupra întregii vieți economice, asupra producției și repartiției celor mai importante produse, organizarea „reglementării vieții economice”, care altfel este condamnată inevitabil să rămână o frază ministerială pentru înșelarea poporului”²³.

Prin legea de etatizare a Băncii Naționale, statul democrat popular primea dreptul de a exercita controlul asupra creditului, creditele putând fi dirijate spre operațiunile productive, pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale.

Pe lângă faptul că dirija și controla creditul bancar, Banca Națională în noua situație mai exercita și controlul asupra tuturor băncilor publice sau particulare. Prin intermediul Băncii Naționale erau supuse controlului statului și marile bănci în frunte cu Banca Românească.

²⁰ La discuția purtată asupra proiectului de răspuns la mesaj au participat 35 deputați. Deputații majorității grupărilor politice prezentate în parlament au aprobat în cuvântările lor măsurile economice și politice cuprinse în proiectul de răspuns la mesaj. Proiectul este aprobat apoi de parlament în ședința din 17 decembrie 1946. (Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” nr. 9, 10, 11, 12, 13 din ianuarie 1947 p. 86—200).

²¹ Rezultatul votului pentru etatizarea B.N.R. a fost următorul :

— votanți	289
— majoritate reglementară	146
— bile albe pentru	282
— bile negre contra	7

(Dezbaterile parlamentare, în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 15 din 3 februarie 1947, p. 274).

²² „Monitorul Oficial”, partea I-a, nr. 298 din 28 decembrie 1946.

²³ V. I. L e n i n , *Opere*, vol. 25, E.S.P.L.P., 1954, p. 324—325.

Banca Națională putea cere orice informații și face orice recomandări întreprinderilor de bancă și instituțiilor de credit. De asemenea ea putea da orice norme și instrucțiuni socotite necesare în interesul economiei naționale. Legea prevedea sancțiuni pentru băncile care nu se vor conforma normelor și instrucțiunilor primite, sau vor refuza organelor Băncii Naționale datele cerute în vederea executării controlului.

Legea asigura o justă și prealabilă despăgubire stabilită prin justiție pentru foștii acționari ai băncii, dându-le o procedură simplă, rapidă, necostisitoare de a-și asigura cu maximum de garanție răscumpărarea drepturilor lor.

Cu ocazia discutării în parlament a proiectului de lege pentru etatizarea Băncii Naționale, deputații partidelor democratice și în special reprezentanții Partidului Comunist Român, au făcut o amplă analiză a activității desfășurate de acest institut de emisiune creat în anul 1880.

Faptul că a fost o întreprindere particulară, în care reprezentanții capitalului bancar și monopolist²⁴ dominați de familia Brătianu aveau majoritatea acțiunilor, s-a reflectat în activitatea sa în tot timpul existenței pînă la etatizare.

Astfel, Banca Națională a ținut în loc dezvoltarea industrială a țării, prin politica de credite pe care a practicat-o, finanțînd doar acele industrii de care grupul bancar, monopolist al partidului brătienist era legat prin interese; a împiedicat dezvoltarea agriculturii și în special a micilor gospodării țărănești, pe care le-a lipsit de credite ieftine, dînd astfel posibilitate cămătarilor să le perceapă dobînzii a căror valoare la un moment dat depășea valoarea pămîntului²⁵.

Rezultatul acestei activități a Băncii Naționale, a politicii duse de guvernele burghezo-moșierești, care s-au perindat la conducerea țării, a fost concretizat în situația existentă în economia țării noastre. Deși dispuneam de mari bogății naturale, totuși aveam o industrie slab dezvoltată, iar agricultura era printre cele mai înapoiate din Europa, standardul de viață a populației fiind și el corespunzător acestei situații.

În timpul dictaturii antonesciene, Banca Națională, stînd în întregime la dispoziția hitleriştilor, a fost unul din principalele instrumente prin inter-

²⁴ Un grup restrîns de 200 de acționari, stăpîneau mai bine de 70% din acțiuni. Statul nu a avut niciodată cuvînt hotărîtor în conducerea acestei instituții. La înființarea ei în anul 1880, din capitalul de 30 000 000 lei, statul deținea numai 10 000 000, ceea ce îi dădea drept la 10 voturi în adunarea generală. Din anul 1900 pînă în anul 1926, capitalul băncii este deținut exclusiv de particulari, statul renunțînd la dreptul lui în schimbul unei despăgubiri de 4 000 000 lei, vînzîndu-le la cursul de 1 850 lei bucata deși cursul mediu la bursă era de 2830—2200 lei.

În ianuarie 1926, se revine la un regim mixt cu participarea statului, care deține 1/3 din capitalul ei sporit dobîndind astfel 100 de voturi în adunarea generală. Nici prin această schimbare, statul nu a avut putința unui cuvînt hotărîtor în conducerea Băncii. (Dezbaterile parlamentare, în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 14 din 1 februarie 1947 p. 226, 257, 267).

²⁵ Datoria totală a proprietății sub 10 ha intrată în conversiune (1934) se ridică la 37 400 000 lei, ceea ce însemna 15 102 lei de fiecare debitor sau 6 585 lei de fiecare hectar. Aceste credite au fost procurate astfel: acei care au acordat credite acestor debitori erau băncile particulare cu 43,58 la sută; băncile populare cu 24,21 la sută; particulari, adică cămătari, datorii neregistrate nicăieri cu 31,42 la sută; alte instituții, la care se adăugau și așa zisele instituții de credit specializate agricole 0,79 la sută. (Ibidem nr.4 din 1 februarie 1947, p. 258).

mediul cărora hitleriștii au jefuit țara. Cu ajutorul ei s-au încheiat toate acordurile cu Germania hitleristă, atât în ceea ce privește cantitatea de bunuri cât și condițiile de plată. Acest lucru era recunoscut de conducătorii de atunci ai Băncii.

Astfel, Dinu Brătianu în calitate de președinte al consiliului de administrație al Băncii Românești, referindu-se la convenția tilhărească încheiată cu Germania la 4 octombrie 1940, prin care țara noastră a fost jefuită de Germania hitleristă, spunea: „Această convenție nu poate fi decît bine venită“ și continua: „raporturile noastre (ale Băncii Românești) cu instituțiile bancare din Germania și Italia, au luat o dezvoltare considerabilă“²⁶.

În perioada războiului antisovietic, același Brătianu sublinia în adunarea generală a Băncii Românești solidaritatea politicii băncii cu politica generală a lui Antonescu²⁷.

După 23 august 1944 și mai ales după instaurarea guvernului democratic la 6 martie 1945, Banca Națională în a cărei conducere erau reprezentanții partidelor „istorice“, devine unul din principalele instrumente ale reacțiunii interne.

Conducerea B.N.R. în această perioadă a dus o politică de sistematică dezorganizare a economiei naționale prin felul cum erau dirijate creditele. În timp ce fonduri uriașe erau date pentru operațiuni cu scopuri speculative, pentru producție politica de credit a Băncii Naționale a fost caracterizată printr-o excesivă reținere.

Singura soluție pentru remedierea acestei situații era trecerea Băncii Naționale, pînă atunci o citadelă a capitalului brătienist, în mîinile statului democrat-popular.

Trecînd în mîna statului prin etatizare, ea devine un puternic instrument de îndrumare a activității economice și a creditului, de consolidare economică și financiară a țării.

Prin etatizare, Banca Națională se încadra în efortul general de redresare economică și financiară a țării. Creditele puteau fi îndrumate în raport cu necesitățile reale ale activității economice și în primul rînd puteau fi folosite pentru mărirea producției industriale.

Această măsură inițiată de Partidul Comunist, acceptată de forțele democratice și de parlamentul țării, avea un pronunțat caracter anticapitalist.

Din mîinile burgheziei a fost luată una din principalele pîrghii economice-financiare și transformată într-un institut de emisiune ca bun al întregului popor. „Etatizarea Băncii Naționale care va face din instituția națională de emisiune un bun într-adevăr al întregului popor și în acest fel creditele să fie îndreptate numai spre operațiuni productive și să ducă la întărirea monedei noastre naționale“ spunea tovarășul Cheorghie Apostol în cuvîntarea ținută în parlament în cadrul discuțiilor purtate pe marginea proiectului de răspuns la mesaj²⁸.

²⁶ Vezi G. h. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV-a, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 39.

²⁷ Idem, p. 40.

²⁸ Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial“ partea III-a, nr. 10 din 21 ianuarie 1947, p. 125.

În aceeași ședință în care s-a legiferat etatizarea B.N.R., parlamentul a mai votat: *Legea pentru interzicerea în convențiuni a clauzei de plată în aur, monede străine și medalii comemorative, precum și operațiunile pe gaj pe asemenea valori; Legea pentru stabilirea regimului de vânzare al acțiunilor societăților pe acțiuni; Legea privitoare la regimul mărfurilor aflate în străinătate plătite sau acontate de comercianți români, prin devize puse la dispoziție de B.N.R. sau credite în clearing*²⁹.

Legile amintite mai sus, propuse de guvern și aprobate de parlament, erau menite să ducă la învierea vieții economice, la apărarea monedei naționale, precum și la înlăturarea speculei de devize și aur.

În vederea îndeplinirii programului de refacere și dezvoltare a economiei, statul democrat-popular trebuia să controleze și să îndrume toate secțiunile economiei naționale. Eforturile pentru refacerea economică trebuiau coordonate de stat, astfel ca inițiativa capitaliștilor să nu se mai poată transforma în sabotaj.

Referindu-se la această problemă tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea: „Măsurile de organizare și îndrumare a producției și a circulației mărfurilor, cât și măsurile de asigurare a evidenței și a controlului în materie de producție sînt menite să ridice productivitatea muncii, să ridice rentabilitatea întreprinderilor, să înlătore risipa și drept rezultat principal să mărească volumul de mărfuri și prin aceasta să facă cu puțință o reală îmbunătățire a traiului celor ce muncesc”³⁰.

Trebuiau create instrumentele necesare pentru a se pune ordine în viața economică a țării.

O mare importanță în această direcție a avut-o organizarea Ministerului Industriei și Comerțului, votată de parlament la 5 aprilie 1947³¹.

Potrivit prevederilor legii nr. 144³², Ministerul Industriei și Comerțului primea posibilitatea să exercite controlul economic asupra producției și circulației mărfurilor.

Astfel, în art. 1 al legii respective se arată că: Ministerul Industriei și Comerțului este serviciul public care organizează, îndrumază, supraveghează și controlează activitatea economică a țării în domeniul producției industriale a întreprinderilor particulare și de stat — cu excepția întreprinderilor care intră în sfera de activitate și supraveghere a altor departamente³³, al repar-

²⁹ Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 15 din 3 februarie 1947, p. 277—284.

³⁰ Din cuvîntarea ținută de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 mai 1947. („Scînteia” nr. 813 din 4 mai 1947).

³¹ Rezultatul votului la legea de organizare a Ministerului Industriei și Comerțului a fost următorul:

votați	165
majoritate reglementară	105
bile albe	155
bile negre	10

(Ibidem. nr. 68 din 11 iunie 1947 p. 1047)

³² „Monitorul Oficial” partea I-a, nr. 89 din 19 aprilie 1947.

³³ Conform legii de organizare a Ministerului Industriei și Comerțului (legea nr. 114), competența lui nu se extindea asupra industriilor care intrau în sfera de activitate a Ministerului Minelor și Petrolului (art. 53, legea nr. 114).

tizării materiilor prime și semifabricatelor și al distribuiri produselor alimentare și industriale, al comerțului interior și al relațiilor economice cu străinătatea, stabilind și regimul prețurilor³⁴.

Prin legea de organizare, ministerul respectiv primea posibilitatea să reglementeze circulația materiilor prime și semifabricatelor, să îndrume creditele — de acord cu Ministerul de Finanțe — pentru ca acestea să corespundă cât mai bine intereselor reale ale industriei.

Ministerul Industriei și Comerțului era competent în urmărirea felului cum se întocmesc planurile de producție și cum sînt realizate. Dacă nu erau întocmite în conformitate cu interesele economiei naționale, ministerul putea să le schimbe. În felul acesta statul, prin intermediul ministerului respectiv condus de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — ca reprezentant al P.C.R. —, putea să împiedice sabotajul industriașilor proprietari de întreprinderi.

Programele de producție au avut un rol însemnat — mai ales după schimbările intervenite la Ministerul Industriei și Comerțului —, permițînd folosirea într-o măsură mai mare a capacităților de producție existente în industrie pe linia intereselor economiei țării. De asemenea au ajutat la îmbunătățirea coordonării producției, aprovizionării și desfacerii.

În afară de faptul că legea permitea ministerului să fixeze regimul prețurilor și salariilor în industrie, el mai putea să fixeze și beneficiile industriașilor, împiedicîndu-i în felul acesta să obțină beneficii exagerat de mari prin intensificarea exploatării muncitorilor și în detrimentul calității producției.

În perioada de pregătire și în timpul războiului, economia țării era condusă de mai multe instituții economice care lucrau independent una de alta³⁵. Ministerul Industriei și Comerțului care formal constituia puntea de legătură între aceste servicii publice, s-a mărginit la supravegherea unor domenii limitate. Se ajunsese la o fărîmițare a atribuțiilor în domeniul economiei fără să se aibă în vedere caracterul de ansamblu al economiei naționale. Prin legea nr. 976 din 30 noiembrie 1946, aceste instituții cu caracter economic au fost unificate fără însă a li se da sudura administrativă și organizatorică necesară. Deși cu această ocazie ele au fost contopite și incluse în Ministerul Economiei Naționale³⁶, atribuțiile lor erau răspîndite în texte de legi de organizare diferite începînd din anul 1942 și pînă în anul 1946, uneori ele fiind contradictorii.

Prin legea de organizare a Ministerului Industriei și Comerțului se realizează o unitate de conducere și de acțiune în ansamblu prin contopirea sferelor de acțiune a instituțiilor publice cu caracter economic. Unitatea de conducere se realizează în persoana șefului departamentului, a ministrului industriei și comerțului ajutat de subsecretari de stat și de secretarii generali.

³⁴ Art. 1 a legii nr. 114/1947.

³⁵ Instituțiile principale erau: Ministerul Înzestrării Armatei; Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării Armatei și Populației Civile; Comisariatul General al Prețurilor; Comisariatul General al Comerțului Exterior și al Schimburilor cu Străinătatea. (Dezbaterile parlamentare, în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 68 din 11 iunie 1947 p. 1039).

³⁶ Denumirea de Minister al Industriei și Comerțului o primește prin legea de organizare nr. 141 din aprilie 1947.

Atribuțiunile Ministerului erau duse la îndeplinire de organele administrative centrale (direcțiuni generale) și de către organele administrative exterioare (Oficiile Economice Județene și Municipale; Inspectoratele Industriale Regionale; Inspectoratele Comerciale Regionale și Serviciile Exterioare de Măsură, Greutăți și Metale Prețioase³⁷).

Pentru reprimarea speculei și a sabotajului economic, au avut o mare importanță atribuțiile pe care legea de organizare a ministerului le acorda Direcției generale a controlului, care primea dreptul să organizeze și să conducă controlul în aplicarea legilor și deciziilor privitoare la colectarea produselor agricole și a materiilor prime de orice fel; repartizarea, distribuirea, circulația și consumul produselor alimentare și industriale indigene și a celor provenite din import sau destinate exportului; regimul prețurilor, tarifelor, salariilor și al beneficiarilor; organizarea și controlul activității economice de orice fel, etc.

Proiectul de lege pentru organizarea Ministerului Industriei și Comerțului, propus de Partidul Comunist pentru a fi examinat de parlament și guvern, a întâmpinat rezistență înverșunată din partea grupării liberale a lui Tătărescu, care a luat poziție deschisă împotriva lui atât în parlament cât și în presă.

Unii deputați ca N. Rizescu-Braniștea și Petre Bejan, aparținători acestei grupări burgheze, au apelat în cuvântul lor la tot felul de digresii prin care au încercat să denigreze proiectul de lege respectiv. Au început prin a arăta că prin noua organizare a ministerului s-ar ajunge la o organizare dusă la extrem³⁸, că puterea executivă și-a luat atribuții care aparțin puterii legislative³⁹, sau că prin această lege ar fi îngădită libertatea producției și inițiativa privată⁴⁰ și au terminat citind în numele grupului Partidului Național Liberal o declarație prin care anunțau că se vor abține de la votarea legii de organizare a Ministerului Industriei și Comerțului⁴¹.

La obiecțiunea făcută de deputații liberali proiectului de lege „care ar crea un mare amestec a statului în economia națională”, tovarășul Ion Gheorghie Maurer le-a răspuns în aceeași ședință a parlamentului, arătând că „intervenția statului în activitatea economică este o necesitate”⁴².

Parlamentul, respingând toate „argumentele” reprezentanților grupării burgheze din parlament și guvern, a aprobat legea pentru organizarea Ministerului Industriei și Comerțului transformându-l prin aceasta într-un instrument puternic în mâna statului democrat-popular în lupta pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale, în lupta dusă împotriva sabotajului economic al elementelor capitaliste.

Un pas înainte în lupta pentru lichidarea haosului economic, pentru îngădirea manifestărilor anarhice ale producției capitaliste și pentru organizarea procesului de producție l-a constituit înființarea „*oficiilor industriale*”.

³⁷ Art. 8—51 a legi nr. 114/1947

³⁸ Dezbaterile parlamentare, în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 68 din 11 iunie 1947, p. 1041.

³⁹ Ibidem, p. 1044.

⁴⁰ Ibidem, p. 1043.

⁴¹ Ibidem, p. 1046.

⁴² Ibidem, p. 1045.

*Ele au fost constituite pe baza legii elaborate de Ministerul Industriei și Comerțului, votată de parlament în 24 mai 1947*⁴³.

Înființând oficiile industriale, partidul s-a călăuzit după indicațiile lui Lenin cu privire la faptul că „...gruparea obligatorie în uniuni“ este o condiție prealabilă necesară oricărui control cât de serios și oricărei economisiri a muncii poporului⁴⁴.

Oficiile industriale au avut un pronunțat caracter anticapitalist, cu ajutorul lor clasa muncitoare în condițiile existenței proprietății private asupra mijloacelor de producție a îngăduit activitatea capitaliștilor, obligând întreprinderile capitaliste să lucreze în interesele generale ale statului democrat-popular. Prin ele statul primea posibilitatea de a îndruma și controla activitatea industrială și comercială în întreprinderile particulare.

În cuvîntarea ținută în parlament cu ocazia discuțiilor purtate asupra proiectului de lege pentru înființarea oficiilor industriale, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că: „Nimeni nu poate contesta datoria și dreptul statului de a apela la măsuri de îndrumare și de sprijinire a efortului productiv, de a interveni în acest sector vital atât de zdruncinat în urma evenimentelor prin care a trecut în ultimii ani. Statul este obligat să stimuleze și să îndrumeze acțiunea de refacere, acțiunea de revenire la normal⁴⁵”.

În condițiile grele de atunci, în condițiile distrugerilor provocate de război, ale degradării utilajului, a scăderii productivității muncii, ale urmărilor celor doi ani de secetă, ale speculei și ale sabotajului economic din partea elementelor capitaliste — conducerea unitară și concentrarea pe ramuri a diferitelor sectoare industriale se impunea ca o necesitate. Era necesară intervenția statului în acest sector important al economiei naționale pentru a da directive și a veghea ca toate forțele națiunii să fie îndreptate către același țel comun: refacerea și dezvoltarea economică a țării, îmbunătățirea situației materiale a celor ce muncesc.

Potrivit art. 1 a legii nr. 189 din anul 1947⁴⁶ oficiile industriale aveau menirea de a permite aplicarea coordonată a măsurilor prevăzute de legile pentru reglementarea activității industriale. Prin ele se crea „cadru prin care statul să poată veni cu aportul său de sprijin și de orientare generală“, așa cum se arată în expunerea de motive ce însoțea proiectul de lege.

Oficiile industriale funcționau ca societăți pe acțiuni (art. 3), fiind conduse de un consiliu de administrație format din 6 sau 7 membri aleși de adunarea generală și 3 sau 4 membri numiți de Ministerul Industriei și Comerțului (art. 17).

⁴³ Legea pentru înființarea și funcționarea oficiilor industriale a fost votată de deputați prin aplauze prelungite și îndelung repetate. Rezultatul votului a fost următorul:

— votanți	224
— majoritate reglementară	113
— bile albe pentru	218
— bile negre contra	6

(Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 19 din 14 august 1947, p. 426).

⁴⁴ V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 25, E.S.P.L.P., 1954, p. 336

⁴⁵ Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 19 din 14 august 1947, p. 423.

⁴⁶ „Monitorul Oficial” partea I-a, nr. 129 din 10 iunie 1947.

Prin prezența delegaților M.I.C. în consiliile de administrație, statul avea posibilitatea să îngreădească manevrele capitaliștilor încadrați în Oficii.

Pentru ca Consiliile să poată lua hotărâri era necesară o majoritate de 3/4 din voturi, delegații M.I.C. în mod obligator trebuind să fie și ei de față (art. 17).

Oficiile industriale erau înființate pe baza hotărârii Consiliului de Miniștri la propunerea Ministerului Industriei și Comerțului (art. 4). Prin jurnalul Consiliului de Miniștri privind hotărârea de înființare a Oficiilor se stabilea și întreprinderile care intrau în sfera lor de activitate (art. 4).

Dispozițiile Oficiilor industriale, date în baza legilor și în baza atribuțiilor lor, erau obligatorii pentru întreprinderile componente (art. 10).

Oficiile erau în drept să ceară întreprinderilor din sfera lor de activitate orice date în legătură cu stocurile, intrarea și preluarea de materii prime și semifabricate, orice date în legătură cu utilajul și în general cu procesul de producție. Oficiile la rândul lor erau obligate să comunice M.I.C. precum și ministerelor interesate, oricare din datele respective la cererea acestora (art. 27).

Legea obliga de asemeni oficiile să ducă la îndeplinire însărcinările primite din partea M.I.C. (art. 11).

Atribuțiile oficiilor industriale constau în colaborarea cu M.I.C. la întocmirea programelor de producție, organizarea colectărilor de materii prime și a aprovizionării cu acestea, repartizarea materiilor prime și a materialelor pe întreprinderile competente, efectuarea unor operațiuni de comerț exterior privind importul și exportul în ramura respectivă, elaborarea de propuneri pentru perfecționarea proceselor de producție, îndrumarea și controlarea procesului de producție în întreprinderile existente, ținerea evidenței utilajului industrial în sfera lor de activitate etc. (art. 7).

În felul acesta, prin Oficiile industriale, statul căpăta posibilitatea să controleze și să dirijeze întreaga activitate economică a țării în domeniul producției industriale, în repartizarea materiilor prime și semifabricate, în domeniul repartiției produselor alimentare și industriale, în domeniul comerțului intern și extern și în domeniul fixării prețurilor la mărfuri și alimente.

Deși această măsură nu ținea la lichidarea imediată a proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, ea îngreădea posibilitățile de exploatare a marelui capital și pregătea condițiile economice pentru trecerea ulterioară la construirea socialismului în țara noastră.

Legea pentru înființarea și organizarea Oficiilor industriale a fost ținta atacurilor nu numai din partea grupărilor reacționare ale lui Maniu și Brătianu ci și din partea grupării liberale a lui Tătărescu care avea reprezentanți în guvern și în parlament.

Așa cum arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej „s-a creat un front comun al reacțiunii”⁴⁷.

„Dreptatea“, „Liberalul“, „Drapelul” (oficiosul grupării P.N.L.-Tătărescu) susțineau că prin Oficiile industriale ar fi „încătușată inițiativa particu-

⁴⁷ Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 19 din 14 august 1947. p. 424.

lară“, „că ar fi violat dreptul de proprietate“, sau că această lege ar constitui „o piedică în sporirea producției industriale“⁴⁸.

Aceste falsificări ale spiritului legii Oficiilor industriale au fost combătute de către tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej care arăta că: „Inițiativa particulară trebuie să însemneze contribuția proprie a întreprinzătorilor... la dezvoltarea industriei în care activează. Această posibilitate este larg deschisă prin legea de față“⁴⁹.

Inițiativa particulară își găsea prin oficiile industriale încurajarea și largi posibilități creatoare în opera de refacere economică a țării, dar pentru aceasta „trebuia să îndeplinească o funcțiune socială precisă și anume aceea de a se îndrepta spre producție“⁵⁰.

În parlament, gruparea lui Tătărescu care s-a ridicat împotriva proiectului de lege pentru înființarea oficiilor industriale a rămas complet izolată⁵¹.

Reprezentanții majorității grupărilor politice au susținut cu tărie proiectul propus de reprezentantul Partidului Comunist — tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — ceea ce arată că această măsură corespundea intereselor majorității populației din țara noastră.

Parlamentul democrat a votat și alte legi importante pentru refacerea și consolidarea economiei naționale. Astfel, ministrul industriei și comerțului, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a prezentat spre aprobarea parlamentului: legea pentru înființarea controlului economic, legea asupra controlului utilizării creditelor, legea pentru constituirea Comisiei interministeriale, însărcinată cu redresarea economică și stabilizarea monetară⁵².

Un moment important în lupta pentru refacerea economică a țării, pentru lichidarea inflației monetare, l-au constituit propunerile P.C.R. din 14 iunie 1947, aprobate de guvern și parlament⁵³.

În propunerile sale, P.C.R. indica în mod concret căile în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării. P.C.R. arăta că în primul rând era necesară atingerea nivelului de producție a muncii corespunzătoare cu 60—70% față de cel din 1938.

Măsuri importante erau prevăzute pentru ridicarea producției agricole, pentru refacerea transporturilor, pentru realizarea echilibrului bugetar etc.

Propunerile partidului nostru pentru redresarea economică și financiară a țării s-au bucurat de adeziunea maselor, de sprijinul lor, cu toate încercările reacțiunii de a le zădărnici.

Traducerea în viață a acestor propuneri, succesele obținute de muncitori și țărani muncitori în sporirea producției industriale și agricole⁵⁴, au creat

⁴⁸ „Dreptatea” din 19 mai 1949; „Liberalul” din 24 mai 1946; „Drapelul” din 21 mai 1946.

⁴⁹ Dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial” partea III-a nr. 19 din 14 august 1947, p. 425.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem p. 416—426.

⁵² Ibidem, nr. 10 din 8 noiembrie 1947, pag. 86.

⁵³ „Scnteia” nr. 847 din 16 iunie 1947.

condiții favorabile în prima jumătate a lunii august pentru a se putea înlăptui una din cele mai importante măsuri de redresare economică a țării votată de parlament în ședința din 15 august 1947⁵⁵, reforma monetară.

Reforma monetară avea un profund caracter democratic. Prin ea s-a ridicat standardul de viață al maselor muncitoare, realizându-se o nouă redistribuire a venitului național între clasele sociale din țara noastră, o parte însemnată din ele revenind muncitorilor, țăranilor și intelectualilor.

Prin ea s-a stabilit un raport nou între prețuri și salarii, ceea ce a dus la creșterea puterii de cumpărare a muncitorilor, tehnicienilor, funcționarilor și pensionarilor de 2—3 ori față de perioada inflației.

Reforma monetară a slăbit considerabil pozițiile economice ale marelui capital. Sume enorme de lei vechi, câștigați de capitaliști și speculanți prin exploatarea oamenilor muncii, au încetat să mai aibă curs legal, fiind retrași din circulație⁵⁶.

În sectorul agricol, parlamentul democrat a legiferat măsuri de mare importanță prin care țăranimea împroprietărită și în general țăranimea cu pământ puțin a fost pusă la adăpostul încercărilor moșierimii și chiaburimii de a o deposeda din nou de pământul său. Aceasta a fost caracteristica legii prin care se declarau acte de guvernământ lucrările pentru înlăptuirea reformei agrare înlăptuite în anul 1945⁵⁷.

Prin legiferarea de către parlament, reforma agrară primea caracter de lege, ne mai puțin și pusă în discuție pe nici o cale, nici chiar pe calea justiției. În felul acesta se punea capăt încercărilor făcute de moșierii expropriati de a-și recâștiga pământurile chemând pe țăranii împroprietăriți în fața instanțelor judecătorești.

Legea pentru reglementarea circulației și stabilirea regimului juridic al imobilelor agricole⁵⁸, care, printre alte dispoziții prevedea și anularea vânzărilor de pământ făcute de țăranii muncitori din regiunile lovite de secetă în anii 1946—1947, a fost un mare act de dreptate pentru țăranimea muncitoare.

Dacă votarea legii de către parlament a provocat protestele reacțiunii pe motivul că ar fi lovit în dreptul „sfint” al proprietății, în schimb masele largi

⁵⁴ În ansamblu producția industrială a crescut în decursul lunii iulie de la 58,5% la 60,8%, iar productivitatea muncii de la 45% la 50% față de anul 1938. Transporturile C.F.R. au atins 88% față de anul 1938. Recolta de grâu se ridică la circa 140 000 vagoane, cea de porumb la peste 500 000 vagoane. (G. h. G h e o r g h i u - D e j, *Cvântare finută la posturile de radio în seara zilei de 29 august 1947*, publicată în ziarul „Știința” nr. 909 din 30 august 1947).

⁵⁵ „Monitorul Oficial” partea I-a, nr. 187 din 16 august 1947.

⁵⁶ Conform legii pentru reforma monetară, fiecare salariat și liber profesionist avea dreptul să schimbe 3 000 000 lei vechi, primind 150 lei stabilizați. Fiecare țăran putea schimba 5 000 000 lei, iar cei care au predat statului cotele de cereale mai avea dreptul să preschimbe o sumă de 2 500 000 lei. Industriașii și comercianții puteau schimba echivalentul salariului pe două luni al muncitorilor, funcționarilor din întreprinderea respectivă. Persoanele care nu au prezentat acte doveditoare a unei profesiuni nu puteau schimba decât suma de 1 500 000 lei vechi. („Monitorul Oficial” partea I-a, nr. 187 din 16 august 1947.)

⁵⁷ „Monitorul Oficial” partea I-a, nr. 127 din 7 iunie 1947.

⁵⁸ „Monitorul Oficial” partea I-a, nr. 140 din 23 iunie 1947.

ale țărănimii muncitoare au primit cu satisfacție această lege ce corespundea într-întregul intereselor lor. În scrisoarea văduvei Florica Neagu din Nucet, județul Dâmbovița, adresată Ministerului Agriculturii, citită în parlament, se spunea: „Am aflat din ziare că veți veni cu o lege prin care se vor declara nule vânzările de pământ făcute după 1 august 1946. Noi muncitorii și săracii vă felicităm și vă mulțumim fierbinte că vă gândiți la noi și ne salvați”⁵⁹.

*Tot în sectorul agricol au fost votate legi menite să dea o organizare rațională, științifică, activității multilaterale din acest domeniu. Dintre acestea amintim: legea pentru apărarea patrimoniului forestier, legea reglementării vînatului, legea pentru organizarea învățămîntului agricol și a numeroase institutе științifice etc.*⁶⁰.

*

Desfășurarea revoluției populare din țara noastră a demonstrat încă o dată că leninismul este o teorie și tactică universal valabilă, care dă partidelor marxist-leniniste din fiecare țară posibilitatea de a se orienta în cele mai diferite și complexe împrejurări ale luptei de clasă.

Partidul nostru și-a dovedit în nenumărate rînduri capacitatea de a aplica în mod creator teoria leninistă a revoluției la condițiile istorice concrete din România, de a stabili în fiecare etapă a luptei sarcinile strategice și tactice, metodele și mijloacele menite să ducă clasa muncitoare la victorie.

Folosirea activității parlamentului în prima etapă a revoluției populare, reprezintă un aspect al elaborării de către partidul nostru a formelor și metodelor luptei revoluționare în lumina teoriei marxist-leniniste pe baza studierii multilaterale a condițiilor dezvoltării revoluției din țara noastră.

O particularitate a folosirii parlamentului în țara noastră, constă în faptul că puterea populară ca dictatură revoluționară-democratică a proletariatului și țărănimii, a fost instaurată în România nu ca rezultat al activității parlamentului, ci în urma luptei maselor populare conduse de P.C.R. Alegerea noului parlament — primul parlament democrat al țării noastre — a putut fi posibilă numai în urma înlăturării de la putere a guvernelor cu majoritate reacționară și instaurarea la 6 martie 1945 a regimului democrat-popular. Noul parlament în care muncitorii și țărani au cuvînt hotărîtor, se transformă în organ al revoluției populare. El este folosit de forțele democratice, conduse de P.C.R., în condițiile existenței monarhiei și a predominării relațiilor capitaliste în economie pentru întărirea puterii populare și pregătirea condițiilor necesare trecerii la revoluția socialistă. Deși în formele lui de activitate s-au mai menținut unele elemente caracteristice parlamentarismului burghez: deschiderea parlamentului prin mesajul tronului, irevocabilitatea deputaților etc., prin compoziția sa și mai ales prin activitatea sa primește un conținut nou.

Unele din măsurile economice luate de puterea democratică și legiferate de parlament în prima etapă a revoluției populare au depășit cadrul desăvîrsirii revoluției burghezo-democratice, avînd un pronunțat caracter antica-

⁵⁹ „Dezbaterile parlamentare, în „Monitorul Oficial” partea III-a, nr. 30 din 28 august 1947 pag. 722.

⁶⁰ Idem nr. 10 din 8 noiembrie 1947, pag. 87.

pitalist. Așa cum arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej: „În decursul primei etape au fost luate măsuri cu un pronunțat caracter anticapitalist — controlul muncitoresc sub forma oficiilor industriale, reforma bănească din 1947, legea cu privire la interzicerea cumpărărilor de pământ de către chiaburi, etatizarea Băncii Naționale —,...”⁶¹. Deși prin ele nu se urmărea lichidarea imediată a proprietății capitaliste, aplicarea lor în viață a dus pe de o parte la slăbirea pozițiilor economice ale capitaliștilor, iar pe de altă parte la întărirea continuă a statului democrat-popular, creînd premisele economice pentru dezvoltarea neîntreruptă a revoluției spre revoluția socialistă.

Împreună cu guvernul democrat, parlamentul limitează rolul politic al regelui ca factor al puterii.

Toate legile și hotărârile adoptate de parlament în această perioadă au fost posibile datorită faptului că majoritatea din parlament se baza pe lupta și inițiativa revoluționară a maselor populare, conduse de Partidul Comunist. Legile adoptate corespundeau cerințelor maselor largi de oameni ai muncii, de aceea ele susțineau cu tărie aceste legi, luptînd pentru traducerea lor în viață. În felul acesta se traducea în viață indicația marxist-leninistă de îmbinare a activității parlamentului cu organizarea luptei extraparlamentare a maselor largi muncitoare.

Prin legile și hotărârile adoptate, parlamentul, în care rolul conducător l-a avut partidul nostru, a devenit un instrument puternic al revoluției populare care a contribuit la desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice și trecere la revoluția socialistă.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАРЛАМЕНТА НА ПЕРВОМ ЭТАПЕ НАРОДНОЙ РЕВОЛЮЦИИ В НАШЕЙ СТРАНЕ

(Р е з ю м е)

В результате победы демократических сил, руководимых РКП, на парламентских выборах, состоявшихся в ноябре 1946 г., возникает первый в нашей стране демократический парламент, отражавший глубокие общественно-политические изменения, происшедшие после 23 Августа 1944 г. и, главным образом, после 6 марта 1945 г.

Новый парламент существенно отличался от прежнего буржуазного парламента как своим классовым составом, так и содержанием своей деятельности.

Впервые в истории нашей страны парламент становится представительным органом народной воли. Большинство депутатов были рабочие, трудящиеся крестьяне, прогрессивные интеллигенты и другие представители патриотических сил.

Новый парламент, в котором коалиция демократических сил, руководимых РКП, имела наибольшее число мандатов (84,58% от всего числа мандатов), становится органом народной демократии революционно-демократической диктатуры пролетариата и крестьянства.

Парламент был орудием посредством которого были осуществлены на первом этапе народной революции главные антикапиталистические мероприятия: национализация Национального банка Румынии, закон промышленных служб, переустройство Министерства промышленности и торговли, введение экономического контроля, стабилизация валюты и т. д.

⁶¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român la Congresul al II-lea al partidului*. E.S.P.L.P., București, 1956, p. 26.

Парламент, как орган государственной власти, принял важные меры и на политическом поприще, которые привели к ликвидации политических партий, враждебных новой демократии, к полному завоеванию политической власти рабочим классом, к отмене монархии и к установлению диктатуры пролетариата и государственной формы соответствующей последней — народной республики.

QUELQUES ASPECTS DE L'UTILISATION DU PARLEMENT DANS LA PREMIÈRE ÉTAPE DE LA RÉVOLUTION POPULAIRE ROUMAINE

(R é s u m é)

Conséquence de la victoire des forces démocratiques conduites par le P.C.R. lors des élections parlementaires de novembre 1946, fait son apparition le premier parlement démocratique de l'histoire de notre pays, événement qui reflétait les profonds changements politiques et sociaux qui s'étaient produits en Roumanie après le 23 août 1944 et particulièrement après le 6 mars 1945.

Le nouveau parlement différait essentiellement de l'ancien parlement bourgeois, tant par sa composition de classe que par la matière de son activité.

Pour la première fois dans l'histoire de notre pays, le parlement devient l'organe représentatif de la volonté du peuple. La majorité des députés étaient des ouvriers, des paysans laborieux, des intellectuels progressistes et d'autres représentants des forces patriotiques.

Le nouveau parlement, où la coalition des forces démocratiques, conduites par le P.C.R., détenait la grande majorité des mandats (84,58%), devint un organe de la démocratie populaire, de la dictature révolutionnaire-démocratique du prolétariat et du paysannat.

Le parlement fut l'instrument par lequel furent prises, dans cette première étape de la révolution populaire, les principales mesures anticapitalistes : l'étatisation de la Banque Nationale de Roumanie, la loi des Offices industriels, la réorganisation du Ministère de l'Industrie et du Commerce, l'introduction du contrôle économique, la stabilisation monétaire etc.

Le parlement, en tant qu'organe du pouvoir d'état, prit aussi sur le terrain politique d'importantes décisions, qui aboutirent à la liquidation de l'activité politique hostile à la démocratie nouvelle, à la conquête totale du pouvoir politique par la classe ouvrière, à l'abolition de la forme d'état monarchique et à l'instauration de la dictature du prolétariat et de la forme d'état correspondante, la république populaire.

DESPRE STRUCTURA CONȘTIINȚEI SOCIALE SOCIALISTE

de

ANDREI ROTH

Frontul filozofic marxist din țara noastră se ocupă intens, la indicația Partidului, de problemele formării și dezvoltării conștiinței socialiste, aducându-și pe această cale contribuția specifică la desăvârșirea construcției socialiste în țara noastră¹. Cercetarea structurii conștiinței sociale socialiste poate contribui, credem, la îndeplinirea acestei sarcini; studiul *structurii* obiectului este o treaptă necesară a procesului de cunoaștere a *acțiunii* obiectului, a legilor sale de dezvoltare. Legile dezvoltării sociale au fost dezvăluite de materialismul istoric prin elaborarea unui sistem de categorii care indică structura societății omenești în toate formele sale istorice; dezvoltarea materialismului istoric implică îmbogățirea concomitentă a cunoștințelor noastre despre legile și forțele motrice ale mișcării sociale, precum și a cunoștințelor despre structura societății omenești în ansamblu și a diferitelor laturi sau domenii ale vieții sociale deopotrivă.

Pentru a vorbi de structura conștiinței sociale *socialiste*, va trebui, în chip necesar, să pornim de la structura conștiinței sociale *în general*, menționând, totodată, *particularitățile* socialismului.

I. Definiția.

Prin *conștiință socială*, cum arată termenul, înțelegem conștiința societății, ceea ce după Marx nu este altceva decât existența societății devenită conștientă; mai precis, ea cuprinde conștiința societății despre sine (despre existența socială), precum și despre natură, despre existența în general, căci existența socială include sau presupune nu numai relațiile dintre oameni în societate ci și relațiile dintre oameni și natură; și aceste din urmă relații sînt oglindite în conștiința socială. Prin urmare, în cea mai largă accepțiune, *con-*

¹ O importantă realizare o constituie în această direcție volumul de studii *Dezvoltarea conștiinței sociale în Republica Populară Română* (Editura Academiei R.P.R., 1961), alături de numeroase studii și articole din revistele „Lupta de clasă”, „Cercetări filozofice” și altele.

știința socială cuprinde întreaga viață spirituală a societății. Am făcut această precizare pentru a ne delimita de poziția acelor autori², după care termenii de conștiință *socială* nu ar cuprinde stările de spirit ale oamenilor referitoare la natură.

Acest punct de vedere ni se pare eronat din mai multe motive. El conține ideea — explicit formulată de apărătorii săi — că științele naturii nu fac parte din conștiința socială; științele sociale, bineînțeles, da. Știința formează însă un întreg; între științele naturii și științele sociale nu există o deosebire principială, așa cum au afirmat mulți gânditori burghezi de pe pozițiile idealismului istoric. Marxismul a transformat studiul societății în știință, explicând mișcarea socială ca un proces istorico-natural; sociologia marxistă are un caracter tot atât de obiectiv ca și științele naturii. La nivelul contemporan al dezvoltării cunoștințelor despre realitatea înconjurătoare, științele naturii și cele sociale nu mai sînt atât de îndepărtate unele de altele ca în trecut; în mai multe puncte, ele se întrepătrund. (De pildă în psihologie, în întretărirea geografiei cu economia politică, în lingvistică, în legăturile matematicii cu economia, în cibernetică etc.)

De fapt, consecvența logică ar cere ca acest punct de vedere să excludă nu numai științele naturii din conștiința socială, ci parțial și arta, filozofia și religia. Căci arta oglindește nu numai relațiile sociale, ci și natura (raportată la lumea intelectuală, emoțională și morală, istoricește condiționată, a omului). Filozofia, după cum se știe, tinde să dea o imagine de ansamblu a realității și a cunoașterii acesteia, deci inclusiv a naturii. Religia este o reflectare — denaturată, bazată pe credința în supranatural — a vieții sociale și a naturii, a poziției omului în societate și natură. Ca și știința, filozofia, arta, religia nu pot fi dezmembrate, pentru a considera cîte o parte a lor ca aparținătoare conștiinței sociale și o altă parte ca fiind în afara acesteia, ele constituind în întregul lor domenii specifice, forme distincte ale vieții spirituale a societății. Autorii respectivi, consecvenți, ar trebui să reducă conștiința *socială* propriu zisă la conștiința politică, juridică și morală, care reflectă într-adevăr exclusiv realitatea socială.

Această concepție mai pierde din vedere împrejurările că, întîi, societatea omenească trăiește în strînse relații cu natura și deci conștiința de sine a societății trebuie cu necesitate să cuprindă și conștiința acestor relații; în al doilea rînd, că toate cunoștințele despre natură sînt dobîndite în procesul *social* al cunoașterii, iar îmbogățirea acestor cunoștințe se desfășoară conform legilor generale ale dezvoltării conștiinței sociale, în strînsă interdependență cu celelalte forme ale conștiinței sociale (conștiința politică, filozofia etc.).

Pe baza acestor considerente, concepem categoria de conștiință socială ca cea mai largă, cuprinzătoare categorie, opusă celei de existență socială. Credem că această părere e în spiritul concepției leniniste despre categoriile cele mai generale ale științei despre societate. După cum pentru filozofia marxistă categoriile de materie și conștiință sînt cele mai largi, cele mai

² Vezi de ex. V. P. Tugarinov, *Corelația dintre categoriile materialismului istoric* Editura științifică, 1960, p. 127.

generale, pentru sociologia marxistă categoriile cele mai largi, mai cuprinzătoare sînt cele de existență socială și conștiință socială.

Ni se pare important, tocmai din unghiul de vedere al problemei noastre, să nu se excludă importante domenii ale vieții spirituale a societății din sfera conștiinței sociale socialiste. Conștiința socialistă trebuie să pătrundă și pătrunde de fapt în toate sferele vieții spirituale a societății. Conștiința socială socialistă se caracterizează prin caracterul său unitar, dat prin fundamentarea în conținut a tuturor domeniilor vieții spirituale pe baza ideologică solidă a marxism-leninismului. În această perioadă de desăvîrșire a construcției socialiste, sarcina noastră este tocmai de a întări conștiința *socialistă* nu numai în domeniul conștiinței politice, juridice și morale (unde ea se dezvoltă și se întărește cu prioritate) ci și în cel al concepției generale despre lume, al concepțiilor și creației artistice, al concepțiilor și cercetării științifice, al făuririi concepției științifico-ateiste a oamenilor muncii.

Prin urmare: *conștiința socială socialistă cuprinde*, în accepțiunea proprie, cea mai largă, *întreaga viață spirituală a societății socialiste*, excluzînd, desigur, elementele de conștiință străine socialismului prin proveniența și caracterul lor. Zicem: în accepțiunea proprie, cea mai largă — pentru a deosebi conștiința socială socialistă, oglindire a *realității socialiste*, de conștiința socialistă în devenire în condițiile orînduirii capitaliste, oglindire, de pe pozițiile mișcării socialiste a clasei muncitoare, a unei realități nesocialiste. Conștiința socialistă a maselor muncitoare, în primul rînd a clasei muncitoare, apare și se dezvoltă încă în condițiile capitalismului, în strînsă legătură cu mișcarea revoluționară care țintește răsturnarea relațiilor capitaliste și trecerea de la capitalism la socialism. În capitalism, cu toate succesele sale în transformarea conștiinței și dirijarea practicii revoluționare a maselor, conștiința socialistă nu poate fi niciodată dominantă în cadrul ansamblului vieții spirituale a societății. Ea devine dominantă în procesul construirii socialismului, dobîndind, prin condițiile obiective ale existenței sociale socialiste, terenul propriu și adecvat de dezvoltare. Vorbînd de structura conștiinței sociale socialiste, ne vom referi deci — parafrazîndu-l pe Marx — la existența socialistă devenită conștientă.

Structura conștiinței sociale socialiste — ca și a conștiinței sociale în general — trebuie cercetată avîndu-se în vedere concomitent două feluri de diviziuni. Trebuie urmărite, pe de o parte, deosebirile și legăturile dintre *formele* conștiinței sociale, ca domenii sau laturi distincte ale vieții spirituale a societății; pe de altă parte, deosebirile și legăturile dintre „treptele” sau „etajele” conștiinței sociale în ansamblu, conștiința comună și conștiința sistematică. Cu alte cuvinte, structura conștiinței sociale — inclusiv a celei socialiste — trebuie examinată pe două coordonate: una orizontală, pe care se înșiră „formele” și alta verticală, pe care se înșiră „treptele” sau „etajele” conștiinței sociale, notînd că cele două împărțiri se întretaie: deosebirile dintre conștiința comună și cea sistematică se manifestă — în moduri și proporții diferite — în toate formele conștiinței sociale.

II. Formele conștiinței sociale socialiste.

Formele sau domeniile în care se manifestă viața spirituală a societății — conștiința politică, conștiința juridică, morala, religia, arta, filozofia și știința — se deosebesc întâi după obiectul reflectat — un domeniu sau altul al existenței sociale sau al existenței în general — sau după unghiul de vedere al reflectării, în cazul în care obiectul reflectării este comun; în al doilea rând după modul de reflectare al obiectului lor specific. Nu este cazul să intrăm aici în analiza generalităților privitoare la deosebirile și apropierile dintre diferitele forme ale conștiinței sociale în general. Vom observa numai că fiecare dintre aceste forme are un loc și un rol specific, deosebit și ireductibil în viața spirituală a societății și în ansamblul vieții sociale.

Pentru cercetarea structurii conștiinței sociale socialiste ni se pare mai important a sublinia caracterul *istoric* al diviziunii vieții spirituale a societății în forme distincte. Cele șapte forme mai sus înșirate nu sînt „tipare veșnice“ ale mișcării spiritului uman, n-au existat toate întotdeauna în viața spirituală a societății și nici nu vor dăinui toate întotdeauna; n-au apărut deodată și se dezvoltă inegal. Acest caracter istoric al formelor conștiinței sociale este o expresie a dependenței generale a conștiinței sociale de existența socială; viața spirituală a societății s-a diferențiat în funcție de cerințele specifice ale existenței sociale, în raport de specificul realității sociale pe diferitele trepte istorice ale dezvoltării sale. Mai precis, formele conștiinței sociale cunoscute astăzi s-au dezvoltat ca urmare a cel puțin trei factori: a) necesitățile luptei pentru progresul social, care în orînduirile antagoniste iau forma necesităților luptei de clasă, b) diviziunea socială a muncii (legată de factorul precedent) și c) dezvoltarea capacității omenești de oglindire.

Mai mult decît problema originii diverse a diferitelor forme ale conștiinței sociale ne interesează aici caracterul lor istoric sub aspectul posibilității de dispariție a unora. Astfel, în concret, religia, ca formă distinctă a conștiinței sociale, nu e generată de relațiile socialiste. Ea mai există azi în viața spirituală a societății noastre; nu are însă și nu poate avea un conținut socialist, fiind în contradicție deopotrivă cu practica vieții socialiste și cu conținutul ideologic marxist-leninist al conștiinței socialiste. De aceea, sub influența dublă a procesului obiectiv al desăvîrșirii construcției socialiste și a rolului educativ al partidului, al ideologiei sale marxist-leniniste, religiozitatea oamenilor muncii se restrînge pas de pas sub ochii noștri. Pe treapta superioară a noii orînduiri — comunismul — religia urmează să dispară cu necesitate din viața spirituală a societății. Alte forme ale conștiinței sociale străbat în orînduirea noastră o cale dialectică specifică a dezvoltării. Ne gîndim la conștiința politică și cea juridică, al căror rol și importanță este foarte mare și chiar în continuă creștere în etapa desăvîrșirii construcției socialiste. Ele își vor păstra rolul și importanța în întreaga perioadă istorică de trecere de la socialism la comunism, urmînd totuși să dispară treptat în comunismul pe deplin construit, după ce societatea va fi trecut de la conducerea statală la autoconducerea obștească comunistă, cînd, pe planul vieții spirituale a societății, rolul reglementării conduitei și atitudinii sociale a oamenilor va fi îndeplinit exclusiv de conștiința lor morală. Formele de bază ale cunoașterii: știința, filozofia și arta își păstrează, mai mult: își sporesc neîncetat importanța în viața

spirituală a societății socialiste și comuniste, aceasta constituind o orînduire în care au dispărut barierele sociale — specifice orînduirilor antagoniste — din calea cunoașterii veridice a naturii și societății și a omului însuși, a poziției sale în lume. Știința, arta și filozofia își continuă neîncetat diferențierea lăuntrică, îmbogățindu-se cu ramuri și discipline noi, tot atîtea culori și nuanțe noi în bogăția vieții spirituale a societății.

Prin urmare, în structura conștiinței sociale socialiste intervin, în privința formelor sale, unele aspecte noi față de structura vieții spirituale a orînduirilor precedente. Aceste aspecte noi nu includ însă, după părerea noastră, constituirea unor forme completamente noi ale conștiinței sociale, apariția unor divizuni noi ale vieții spirituale a societății, față de cele mai sus înșirate. S-a scris la noi în ultimul timp despre „gîndirea economică”³ în plină dezvoltare a oamenilor muncii din țara noastră, ceea ce ni se pare perfect îndreptățit: această expresie desenează efortul crescînd al oamenilor muncii individuali și al colectivelor din unitățile industriale și agricole socialiste de a avea mereu în vedere efectele economice cele mai favorabile ale activității lor productive, de a-și spori preocupările îndreptate spre ridicarea calității produselor, spre reducerea prețului de cost etc. Aceasta nu este însă o „conștiință economică” aparte, ca formă a conștiinței sociale alături de conștiința politică, juridică, morală etc. A îndeplini sarcinile de producție în spiritul și în lumina conștiinței socialiste înseamnă, în fond, a le îndeplini înainte de toate în spiritul conștiinței politice și morale socialiste. Atitudinea socialistă față de muncă și față de bunul obștesc este cu deosebire atitudine politică și morală. Conștiința socialistă cere să se aibă în vedere consecințele sociale generale ale activității desfășurată de indivizi și colective în producție, să se țină seama de perspectiva de ansamblu a dezvoltării societății noastre pe calea desăvîrșirii construcției socialiste. Se știe doar că politicul nu este altceva decît expresia concentrată și cristalizată a economicului; pe planul conștiinței sociale, interesele economice și perspectivele dezvoltării economice apar tocmai în forma conștiinței politice. Sub aspectul îndatoririlor indivizilor și colectivelor de muncă față de societatea socialistă, sarcinile dezvoltării producției apar ca îndatoriri juridice și morale, găsindu-și oglindirea și călăuza în conștiința juridică și cea morală socialistă, la rîndul lor bazate solid pe conștiința politică socialistă. Este vorba prin urmare aci despre aspecte noi, specifice, ale influențării reciproce și interdependenței diferitelor forme ale conștiinței sociale.

O altă problemă este aceea a ponderii specifice a unor forme ale conștiinței sociale în sistemul vieții spirituale a societății noastre. Influența unor forme ale conștiinței sociale asupra altora nu este de obicei egală; importanța mai mică sau mai mare a unor forme ale conștiinței sociale în structura de ansamblu a vieții spirituale a societății e de asemenea în funcție de particularitățile și cerințele concrete ale practicii social-istorice, a societății. Astfel, — pentru a aminti un exemplu din trecut — în feudalism, după cum se știe, religia a jucat rolul central în viața spirituală a societății, această situație exprimînd în modul cel mai deplin interesele clasei dominante și nivelul general al dezvoltării sociale din acea orînduire.

³ M. Cernea, *Practica producției socialiste și dezvoltarea gîndirii economice a clasei muncitoare*, în „Cercetări filozofice”, nr. 1/1963.

În viața spirituală a societății socialiste, rolul central și hotărîtor îl joacă conștiința politică. Socialismul este prima orînduire în care spontaneitatea mișcării sociale este în mod constant și sistematic înlocuită cu dezvoltarea conștiință și planică. Rolul factorului subiectiv în mișcarea socială crește nemăsurat de mult în socialism. Masele populare sînt atrase în mod constant și continuu la activitatea creatoare conștiință în toate domeniile construcției socialiste. Toate acestea implică creșterea continuă a rolului conștiinței politice socialiste a oamenilor muncii, situarea conștiinței politice în centrul sistemului conștiinței socialiste. Acest rol își are corespondentul în rolul conducător al partidului marxist-leninist în sistemul suprastructurii socialiste și în întreaga viață a societății noastre. Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a arătat la Congresul al III-lea al P.M.R.: „Creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile activității sociale, întărirea continuă a rîndurilor sale, vasta muncă organizatorică și politică pe care a desfășurat-o în mase, au constituit factorul hotărîtor care a dus la obținerea de către poporul muncitor al victoriei de însemnătate istorică — construirea bazei economice a socialismului în țara noastră”⁴.

Acest rol conducător al partidului se datorește faptului că el este instituția principală purtătoare a ideologiei conducătoare a socialismului, a ideologiei care oglindește, promovează, apără baza socialistă și totodată este avangarda clasei muncitoare, a clasei purtătoare a relațiilor de producție socialiste. De aceea, partidul marxist-leninist este singurul care poate conduce toate instituțiile și întreaga viață ideologică pe calea desăvîșirii construcției socialiste. De aceea, după cum arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Pe măsura înaintării pe calea socialismului rolul conducător al partidului în viața socială crește tot mai mult, deoarece sarcinile construcției socialiste cer unitatea de voință și acțiune a întregului popor, profunda cunoaștere a legilor de dezvoltare a societății, o clară perspectivă istorică”⁵. O asemenea cunoaștere și perspectivă istorică poate avea numai avangarda conștiință și organizată a clasei muncitoare.

Importanța și ponderea diferită a diverselor forme ale conștiinței sociale în viața spirituală a societății socialiste își are corespondentul în inegalitatea modului și ritmului dezvoltării lor. Conștiința politică socialistă, care joacă, după cum am văzut, rolul central în ansamblul vieții spirituale a societății noastre, a fost totodată și prima în ordine istorică care s-a format și a pătruns adînc în conștiința maselor. În procesul revoluției populare masele populare s-au dezbărat cel mai repede și cel mai deplin de iluziile politice cultivate cu atîta sînguință de vechile clase dominante (despre „veșnicia” capitalismului, despre „democrația” burgheză etc.). În procesul revoluției populare și al construcției socialiste, oamenii muncii și-au dezvoltat și întărit atașamentul față de puterea de stat socialistă, pe care au recunoscut-o ca cea mai prețioasă cucerire a lor, au înțeles și recunoscut profund rolul conducător al Partidului Muncitoresc Român, forța conducătoare a întregului popor. Înțelegînd justetea politicii partidului, dîndu-și seama în practică de eficacitatea acestei politici pentru interesele fundamentale ale oamenilor muncii, ei și-au

⁴ *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român*, E.P., 1960, p. 76.

⁵ *Idem*, p. 89—90.

însușit această politică și o transformă zi de zi în realitate prin activitatea lor. Fiind — dintre toate formele conștiinței sociale — cea mai apropiată de baza economică, constituind expresia cea mai directă și concentrată a intereselor economice fundamentale ale clasei muncitoare și ale aliaților săi, conștiința politică socialistă urmează cel mai îndeaproape formarea, dezvoltarea și desăvârșirea relațiilor socialiste în viața practică, reală a societății noastre.

Acele forme ale conștiinței sociale care sînt relativ mai îndepărtate de baza economică au și o relativă independență mai mare în dezvoltarea lor. Ele pot rămîne, în consecință, mai mult în urmă față de ritmul transformărilor din viața reală a societății, necesitatea lichidării acestei rămîneri în urmă se ridică deci cu mai mare acuitate. Trebuie subliniat că în actuala etapă a dezvoltării societății noastre, în toate formele conștiinței sociale (afară, bineînțeles, de religie, care prin specificul său este străin și impenetrabil pentru conținutul socialist), deci nu numai în conștiința politică, în cea juridică și morală, ci și în domeniul concepției generale despre lume, în viața artistică și științifică a țării noastre conținutul socialist este de-acum dominant. Însă în cele din urmă domenii, posibilitatea menținerii sau pătrunderii unor elemente de conștiință străine socialismului este relativ mai mare. De aceea, sarcina actuală pe frontul activității ideologice și a muncii educative subordonate sarcinilor desăvârșirii construcției socialiste constă în a desăvârși *unitatea* conștiinței sociale socialiste, în a o dezvolta ca sistem monolit atît în extensiune cît și în adîncime. În extensiune — în sensul cuprinderii depline a tuturor domeniilor vieții spirituale a societății noastre; în adîncime — în sensul pătrunderii în toate culele conștiinței tuturor oamenilor muncii. Acest din urmă aspect îl vom cerceta în cele ce urmează.

III. Conștiința comună și conștiința sistematică. Psihicul social și ideologia.

Pe coordonata verticală vom găsi două „etaje” ale conștiinței sociale, care se deosebesc după gradul de elaborare conștientă și sistematică a vederilor și reprezentărilor, după gradul de pătrundere în obiect, sau după gradul de conștientizare al reflectării, folosind termenul cunoscutului psiholog sovietic S. L. Rubinștein⁶. Engels vorbește de „conștiința comună, de toate zilele”, care nu cuprinde „arta de a opera cu noțiunile” științei⁷. În acest sens distingem ceea ce numim *conștiința comună*, nesistematică, spontană și ceea ce se numește *conștiință sistematică* sau teoretică. Preferăm termenul de conștiință sistematică, deoarece cel de conștiință teoretică nu este suficient de precis, în sensul că nu e suficient de general.

Spre deosebire de G. M. Gak⁸, după care una din însușirile ideologiei este „caracterul ei conceptual” și „orice ideologie este teorie”, noi sîntem de părere că numai în unele forme ale conștiinței sociale, ca în filozofie, știință și politică, conștiința sistematică dobîndește o expresie teoretică. În schimb, în artă, ca și în religie, modul specific al reflectării este străin, după cum se știe, de oglindirea *teoretică* a realității. Invocarea existenței unei discipline teoretice — estetica — ce se ocupă cu arta, nu poate constitui un argument

⁶ S. L. Rubinștein, *Existență și conștiință*, Editura științifică, 1959, p. 321.

⁷ F. Engels, *Anti-Dühring*, Ed. a III-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 20.

⁸ G. M. Gak, *Formî obščestvennogo sosnaniia*, Moscova, 1960.

valabil împotriva acestei păreri, deoarece estetica este o știință *despre* artă, nu e ea însăși artă. Iar în arta însăși se distinge, după cum vom vedea mai jos, conștiința comună de conștiința sistematică. Religia, după cum se știe, exprimă în forma *credinței* concepția despre lume care presupune existența supranaturalului, aceeași concepție pe care idealismul filozofic o exprimă în formă conceptuală, cu mijloacele gândirii discursive. Iar teologia nu se identifică cu religia, ci e un sistem de discipline teoretice care slujesc credința religioasă.

Partea cea mai amplă a conștiinței sistematice este ideologia, care în societatea antagonistă reflectă existența socială de pe poziții de clasă. Dar conștiința socială sistematică nu se reduce totuși numai la ideologie, ci mai cuprinde și o parte neideologică, în primul rînd în domeniul științei.

La nivelul conștiinței comune, categoria corespunzătoare ideologiei de la nivelul conștiinței teoretice este psihicul social. Acesta din urmă cuprinde de asemenea partea cea mai mare a conștiinței comune, fără a se identifica totuși cu ea, incluzînd stările de spirit cu caracter de clasă în societatea antagonistă, deci — ca și ideologia — elemente cu caracter suprastructural ale conștiinței sociale.

Conștiința comună reprezintă oglindirea spontană a realității în conștiința socială, este rezultatul acțiunii directe a condițiilor de existență, a experienței de viață a oamenilor asupra conștiinței lor. Ea este nesistematică, nu e rezultatul unei preocupări speciale sau specializate, deci al unei diviziuni speciale a muncii. Atît prin origine cît și prin extindere ea este difuză în societate. Se află la un grad scăzut, incipient de conștientizare, adică la un grad incipient al juxtapunerii conștiente față de realitate, la un grad scăzut de distincție între elementele esențiale și neesențiale, întîmplătoare și necesare ale relațiilor din realitate. Conștiința comună cuprinde elemente de cunoaștere empirică a realității, reacțiile artistice spontane și colective ale poporului (care formează ceea ce se numește folclor), păreri și atitudini politice spontane, convingeri morale, credințe și superstiții religioase și, în sfîrșit dar nu în ultimul rînd, concepția spontană despre lume a oamenilor. Conștiința comună cuprinde, alături de elemente cu rol cognitiv, importante elemente afective și volitive. Datorită nivelului lor scăzut de conștientizare și sistematizare, elementele înșirate, care aparțin diferitelor forme ale conștiinței sociale, se întrepătrund într-o măsură mai mare, sînt mult mai puțin distincte, delimitate la nivelul conștiinței comune, spontane decît la nivelul mai înalt al conștiinței sistematice, unde deosebim filozofia de religie, filozofia idealistă de teologie etc.

Conștiința sistematică este oglindirea realității la un nivel mai înalt de elaborare, de sistematizare, de conștientizare și de specializare; la acest nivel reflectarea se face pe baza unei diviziuni speciale a muncii sociale: prelucrarea materialului reflectării se face de către oameni cu preocupări speciale într-un anumit domeniu, ca rezultat al diviziunii sociale a muncii.

★

Conștiința comună îmbracă mai multe aspecte în funcție de grupul social care o elaborează. Astfel vorbim de psihicul de clasă (trăsăturile psihice ale unei clase sociale), al unei națiuni sau al unei epoci date.

Cea mai importantă dintre acestea este, într-o societate antagonistă, *psihicul de clasă*. Modul de existență diferit, experiența de viață diferită, interesele diferite și opuse generează trăsături psihice opuse la oamenii aparținând unor clase opuse. „Pe diferitele forme de proprietate, pe condițiile sociale de existență se ridică o întreagă suprastructură de sentimente, de iluzii, de mentalități și de concepții despre lume, diferite și caracteristice. Întreaga clasă le crează . . .”⁹ — scrie Marx. Totalitatea sentimentelor, iluziilor, mentalităților, concepției despre lume create de o clasă pe baza comunității condițiilor sale de existență și a intereselor sale și care o caracterizează — iată conținutul psihicului de clasă.

Nu este greu de observat cum condițiile sale de existență în capitalism generează în sinul proletariatului trăsăturile colectivismului, solidarității, optimismului revoluționar pe baza poziției sale de clasă, a misiunii sale istorice, tot așa cum poziția sa istorică generează individualismul, egoismul, pesimismul, decadentismul burgheziei în perioada de prăbușire a capitalismului. Se poate scoate în evidență, pe baza datelor istorico-culturale, repetarea legică a unor trăsături psihice la clase sociale diferite, dar cu poziție asemănătoare: ura și disprețul față de exploatați la clasele exploatoare, pesimismul claselor intrate pe panta decăderii ca și trăsăturile contrare la clasele revoluționare, ascendente.

Pe lângă trăsăturile psihice caracteristice claselor fundamentale din societățile antagoniste, trebuie totdeauna avute în vedere și particularitățile psihicului social ale claselor intermediare sau a diferitelor pături sociale. Aici dăm de un fenomen foarte interesant și frecvent: ceea ce la nivelul conștiinței sistematizate se polarizează net, la nivelul conștiinței comune apare încă mult mai difuz.

Astfel, în condițiile desăvârșirii construcției socialiste a dobândit o foarte mare importanță lupta împotriva rămășițelor mentalității mic burgheze a unor pături ale oamenilor muncii. Aceste rămășițe se manifestă difuz, în situațiile vieții cotidiene, fără a se cristaliza în forme ideologice clare. Ele apar în atitudinea față de muncă, față de proprietatea obștească, față de femeie etc. Împotriva lor, partidul mobilizează toate resursele conștiinței socialiste. Influența *ideologiei* socialiste — pe baza modului de viață socialist — are rolul hotărâtor în transformarea psihicului oamenilor muncii.

În strinsă legătură cu aceasta, trebuie ținut seama de încă un aspect al chestiunii: în procesul construcției socialiste, multe elemente care făceau în trecut parte din particularitățile psihice ale clasei muncitoare se extind, pătrund în psihicul țărânimii collectiviste și a intelectualității. Nu afirmăm, bineînțeles, că în condițiile socialismului ar fi dispărut sau ar putea să dispară total deosebirile dintre psihicul de clasă al clasei muncitoare și cel al țărânimii muncitoare sau dintre trăsăturile psihice specifice ale intelectualității. Asemenea deosebiri există și ele vor persista, într-o anumită măsură, pînă vor exista în general deosebiri de clasă dintre clasa muncitoare și țărânimia colectivistă, pînă vor persista deosebirile actuale dintre condițiile de viață și de muncă dintre sat și oraș, dintre oamenii muncii fizice și cei ai muncii intelec-

⁹ K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. 8, Editura politică, 1960, p. 145.

tuale. Nu putem uita însă că au existat și în trecut elemente comune ale psihicului social al oamenilor muncii: ura împotriva exploataților — manifestată în forme diferite —, dorința de a se elibera de exploatare, de a duce o viață demnă de om, de a înlătura relațiile care înjoseau pe oamenii muncii și le răpeau bucuria muncii creatoare — aceste și alte stări de spirit asemănătoare puteau fi identificate nu numai la membrii clasei muncitoare, ci și la mulți țărani muncitori și intelectuali. În condițiile noastre situarea tuturor pe terenul relațiilor socialiste a generat de-acum asemenea schimbări în modul de viață al țăranimii colectiviste și al intelectualității, care, alături de influența hotărâtoare a ideologiei socialiste fac ca în psihicul tuturor categoriilor de oameni ai muncii să se înrădăcineze tot mai adânc colectivismul, prețuirea omului după munca și faptele sale, sinceritatea și principialitatea în relațiile cu alți oameni și altele. Unitatea moral-politică a societății socialiste își are corespondentul și în formarea unor trăsături psihice comune, care se manifestă în viața și activitatea cotidiană a oamenilor, în cadrul unităților mai restrânse de viață și de muncă ale acestora.

Existența unor *trăsături psihice naționale* este de mult acceptată în știința marxistă. Aceste trăsături reprezintă rezultatul conviețuirii istorice îndelungate, a comunității de teritoriu, limbă, economie, cultură a unor comunități istorice formate de oameni.

Psihicul național poate fi just înțeles numai cu ajutorul esențialei indicații leniniste despre existența a două culturi în fiecare cultură națională: una socialistă și democratică a clasei muncitoare și a maselor populare și alta reacționară, conservatoare a claselor exploatare. Anumite trăsături psihice comune nu exclud ci dimpotrivă aduc cu sine contradicțiile profunde dintre psihicul de clasă al forțelor sociale opuse; este vorba de unitatea și lupta contrariilor. Trăsăturile psihice comune se dezvoltă în funcție de conviețuirea istorică îndelungată a națiunilor, popoarelor respective și în cadrul aceleiași conviețuiri istorice, în cadrul aceleiași comunități se ivește și se maturizează opoziția dintre conștiința claselor vrăjmașe. În raport cu opoziția de conținut dintre particularitățile psihice ale claselor fundamentale din societatea antagonistă, comunitatea de trăsături a psihologiei naționale cuprinde mai ales elemente secundare, formale. Acestea pot influența însă, în mod foarte vizibil, manifestările sau creațiile din domeniul conștiinței sistematice. Astfel, în artă e foarte evidentă exprimarea psihicului național chiar în creațiile culte, în stilul, problematica, mijloacele specifice de expresie a muzicii, literaturii, plasticii.

Ceea ce este de menționat în privința trăsăturilor psihice naționale se află în strânsă legătură cu ceea ce subliniasem mai sus cu privire la psihicul de clasă al diferitelor categorii de oameni ai muncii în socialism. Transformarea națiunii române într-o națiune socialistă, desființarea claselor exploatare și înlăturarea ideologiei lor din vechea sa situație dominantă nu poate decît să ducă la restrîngerea treptată și dispariția cercului de acțiune al trăsăturilor psihice ale căror principale purtătoare au fost forțele antipopulare. Pentru prima dată în cadrul națiunii socialiste, unitatea națională se realizează de fapt, avîndu-și corespondentul în comunitatea psihică a întregului popor muncitor, care-și dezvoltă și valorifică din plin moștenirea progresistă în toate domeniile vieții și culturii.

Al treilea aspect amintit este *psihicul epocii* sau *spiritul vremii* (cum se spune uneori), adică modul spontan și general răspândit de a reacționa la problemele caracteristice ale vremii.

În multe studii consacrate conștiinței sociale în general și psihicului social în particular, psihicul epocii nu este luat în discuție; autorii se opresc, pe lângă psihicul de clasă, numai la psihicul național. Dar pe lângă acesta din urmă, psihicul epocii are o existență reală aparte, bine determinată. Se înțelege doar că particularitățile psihicului național, cu tot caracterul lor relativ constant, suferă totuși schimbări sub acțiunea condițiilor istorice schimbătoare; poporul român a dobândit, indiscutabil, particularități psihice naționale noi în condițiile socialismului, când a cîștigat conștiința de stăpîn, liber și independent al țării sale, egal în drepturi cu toate națiunile libere, când fiecare om al muncii își însușește sentimentul demnității omului eliberat de exploatare. În afară de aceasta, psihicul epocii poate cuprinde trăsături comune mai multor națiuni din aceeași epocă, aflate pe aproximativ aceeași treaptă a dezvoltării sociale. „...în psihologia fiecărui om există trăsături specifice orînduirii sociale, epocii în care trăiește, trăsături tipice, generate de o orînduire socială determinată“ — scrie eminentul psiholog sovietic S. L. Rubinștein¹⁰.

Psihicul epocii cuprinde în primul rînd oglindirea caracteristicilor formațiunii social-economice, oglindește deci gradul dezvoltării și caracterul forțelor de producție, particularitățile relațiilor de producție și în ansamblu a tuturor formelor și domeniilor de activitate socială.

Dar problema poate fi just înțeleasă doar prin analogie cu cele spuse despre psihicul național. Există trăsături generale ale psihicului epocii dar și aici se manifestă lupta și unitatea *contrariilor*, nu există un psihic unitar al epocii. Oamenii din aceeași epocă se raportează în moduri diferite la problemele fundamentale ale epocii lor. Aceleași probleme ridicate de condițiile materiale de existență se oglindesc în conștiința claselor opuse din societate, a claselor antagoniste în mod diferit. Astfel, de pildă, în zilele noastre se discută mult despre problema modernismului sau contemporaneității în cultură. Este în afară de orice îndoială că există probleme ale contemporaneității care interesează pe toți oamenii secolului al XX-lea. Modul de viață al oamenilor secolului nostru poartă anumite caracteristici, ridică anumite probleme care n-au existat nici odată, în alte secole. Forțele de producție actuale caracteristice industrializării înalte, căile de telecomunicație, nivelul de trai mediu, marile probleme ale războiului și păcii, călătoriile cosmice interesează pe toată lumea; dar la aceste probleme oamenii se raportează diferit și opus în funcție de interesele lor, de opoziția lor de clasă, de orînduirea socială în care trăiesc. Parafrazînd pe Lenin, putem spune că așa cum există două culturi națională, două psihologii de clasă în sinul fiecărei națiuni, există și două culturi contemporane, două psihologii contemporane, corespunzătoare opoziției mondiale dintre socialism și capitalism.

Să mai adăugăm: psihicul de clasă muncitoresc, cu trăsăturile sale ce se extind treptat la toți oamenii muncii, psihicul național din care se înlătură tot ce ținea de poziția și interesele claselor exploatare răsturnate de la putere și desființate, în sfîrșit trăsăturile psihice corespunzătoare celor mai

¹⁰ S. L. Rubinștein, *op. cit.*, p. 282.

înaintate tendințe ale epocii noastre — toate acestea se contopesc, în țara noastră, în procesul făuririi psihicului social unitar, cu trăsături specific socialiste, al oamenilor muncii angajați în marea operă a desăvârșirii construcției socialiste.

Conștiința *sistematică* reprezintă, cum spuneam, oglindirea realității la un nivel mai înalt de elaborare, conștientizare și specializare. La acest nivel reflectarea este orientată spre cuprinderea mai largă, sistematică a relațiilor esențiale ale realității.

Între psihicul social și ideologie, între conștiința comună și cea sistematică relațiile sînt complexe. Conștiința sistematică nu este pur și simplu o sistematizare, însumare mecanică a conștiinței comune cum susțin unele formulări neclare sau chiar nejuste, ce se găsesc, de pildă, la Plehanov. Împotriva părerii lui Plehanov că rădăcina comună a tuturor ideologiilor este psihicul epocii date, rădăcina reală a conștiinței sistematice cu toate aspectele sale trebuie căutată direct în existența socială, pe care o oglindește, aducînd, în raport cu conștiința comună, un spor de cunoaștere analog cu trecerea de la empirie la rațional.

Dar această analogie nu trebuie absolutizată: constituind oglindirea spontană a realității, conștiința comună nu este lipsită de elementele cunoașterii prin gîndire, de elementele cunoașterii raționale. Numai că aceste elemente nu iau forma sistematică pe care o dobîndesc la „etajul“ superior al conștiinței sociale. E necesar să subliniem, împotriva unor formulări care simplifică problema — alunecînd, chiar fără vrere, pe făgașul bătut de „psihologia socială“ burgheză — că psihicul social nu se reduce la sentimente; atitudinea spontană față de fenomenele vieții cotidiene nu este numai afectivă, ci se bazează pe păreri și vederi care se formează cu instrumentele obișnuite ale cunoașterii: noțiuni, judecăți, idei. Este însă adevărat că tocmai datorită nivelului mai scăzut de conștientizare, afectele joacă un rol mai mare la nivelul conștiinței comune decît al celei sistematice. Acest din urmă aspect are o mare importanță practică. Experiența a dovedit, de exemplu, cît de necesar este ca în lupta împotriva prejudecăților religioase ale unor oameni ai muncii înapoiți să se țină seama de latura afectivă a conștiinței religioase comune, care joacă adesea, în condițiile socialismului, un rol mai mare decît forma sistematică a religiei.

Ideologia este reflectarea la un nivel mai înalt a intereselor și poziției istorice a clasei respective. Însuși caracterul ei de clasă apare de aceea într-un mod mai precis delimitat, mai cristalizat decît în cazul psihicului de clasă. Ca oglindire sistematică, cu orizont incomparabil mai larg, ideologia marxist-leninistă reflectă interesele *fundamentale* ale clasei muncitoare, sesizează misiunea ei istorică, îi arată calea și mijloacele cele mai adecvate pentru îndeplinirea acestei misiuni și realizarea acestor interese. Practica vieții, experiența istorică a ultimelor douăsprezece decenii a convins și convinge în tot mai mare măsură clasa muncitoare internațională de justetea ideologiei marxist-leniniste. Tocmai acest lucru explică creșterea armatei comuniștilor din lumea întregă de la cîteva sute în momentul apariției „Manifestului“ lui Marx și Engels la peste 40 de milioane în zilele noastre și a influenței mișcării comuniste mondiale mult peste forța reprezentată de această cifră.

De aceea influența acestei ideologii asupra psihicului de clasă al proletariatului este mult mai puternică decât influența psihicului de clasă asupra ideologiei; dar această din urmă influență există și ea realmente. Lenin vorbește de „atracția instinctivă a proletariatului spre socialism¹¹; această atracție constituie un stimulent pentru ideologii clasei muncitoare în elaborarea noii sale ideologii, științifice, formînd în același timp terenul pentru pătrunderea rapidă și tot mai profundă a acestei ideologii, o dată elaborate, în conștiința proletariatului și a maselor muncitoare în general.

La acestea trebuie să adăugăm, ca aspect important al problemei, ideea că psihicul de clasă, ca reflectare spontană, nemijlocită a existenței sociale, are o relativă independență mai mică față de aceasta din urmă decât ideologia. Aceasta înseamnă că ideologia are, prin natura ei de reflectare ce folosește în mod sistematic mijloacele cunoașterii raționale, o mai mare posibilitate de a devansa mișcarea realității sociale, de a lumina anticipat evenimentele, de a prevedea mersul lucrurilor. Bineînțeles această posibilitate se transformă în realitate numai în cazul unei ideologii științifice, ale cărei rădăcini de clasă permit și cer cunoașterea adecvată a realității. O astfel de ideologie e cea marxist-leninistă. Chestiunea devine deosebit de importantă în socialism, cînd ideologia marxist-leninistă e dominantă și a devenit știința care conduce dezvoltarea societății, iar rămășițele conștiinței vechi acționează mai cu seamă la nivelul conștiinței spontane, a psihicului social. Problema e totodată deosebit de importantă în perioada actuală a desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră, cînd „activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educației burgheze din conștiința oamenilor este tărîmul principal al luptei de clasă, al luptei dintre vechi și nou“¹² — după cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, atrăgînd atenția asupra necesității de a se combate cu fermitate atît rămășițele vechii mentalități în conștiința oamenilor muncii, cît și influențele actuale ale ideologiei burgheze de peste hotare. Noile trăsături ale psihicului socialist, care au o mare influență asupra activității omului în producție, în viața obștească, în viața familiară și în toate relațiile cotidiene, se formează — ca rezultat al noilor condiții de existență — sub influența nemijlocită a ideologiei socialiste, a activității ideologico-educative a partidului. Noile trăsături psihice se înrădăcinează cel mai repede și cel mai profund la camenii muncii înaintați, care își însușesc pe deplin ideologia socialistă cu bazele sale științifice și transpun în practică principiile sale.

О СТРУКТУРЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

(Резюме)

Исследование вопросов формирования и развития социалистического общественного сознания подразумевает изучение его структуры. Автор исходит из общего определения категории общественного сознания, разграничиваясь от мнений, которые делают различие между категориями „общественное сознание“ и „духовная жизнь общества“, констатируя затем, что социалистическое общественное сознание включает в себя

¹¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, p. 381.

¹² *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român*, Editura politică, 1960, p. 88.

в собственном, наиболее широком смысле, всю духовную жизнь социалистического общества, исключая, конечно, те элементы сознания, которые являются чуждыми социализму своим происхождением и характером.

В продолжение изучается структура социалистического общественного сознания на двух координатах: на горизонтальной координате, на которой находятся известные формы или области духовной жизни общества и на вертикальной, на которой находятся два „этажа” или „ступени”, общее и систематическое сознание, соответственно общественная психика и идеология.

Исследуются различные специфические аспекты отношений форм общественного сознания в социализме: постепенное ограничение религиозности трудящихся и укрепление научно-атеистических взглядов, развитие и укрепление социалистического содержания остальных форм, центральная роль политического сознания в духовной жизни социалистического общества.

Последняя часть исследования рассматривает сложное отношение общего и систематического сознания в социализме, отношение общественной психики и социалистической идеологии, исследуя различные аспекты общественной психики — классовой, национальной психики и психики эпохи — в их новой взаимозависимости.

SUR LA STRUCTURE DE LA CONSCIENCE SOCIALE SOCIALISTE

(R é s u m é)

L'étude des problèmes de la formation et du développement de la conscience sociale socialiste suppose l'étude de sa structure. L'auteur part de la définition générale de la catégorie de conscience sociale, délimitant son opinion par rapport à celles qui distinguent les catégories de „conscience sociale” et de „vie spirituelle”; puis il constate que la conscience sociale socialiste comprend, dans son acception propre la plus large, toute la vie spirituelle socialiste, sauf, bien entendu, les éléments de conscience étrangers au socialisme par leur provenance et leur caractère.

L'auteur étudie ensuite la structure de la conscience socialiste selon ses deux axes de coordonnées: l'horizontal, sur lequel se succèdent les formes ou les domaines connus de la vie spirituelle de la société, et le vertical, sur lequel se succèdent les deux „étages” ou „degrés”, la conscience commune et la conscience systématique, le psychique social et l'idéologie.

Suit l'étude de différents aspects spécifiques des rapports entre les formes de la conscience sociale dans le socialisme: réduction graduelle de la religiosité chez les travailleurs et raffermissement des conceptions athéistes scientifiques, développement et renforcement du contenu socialiste des autres formes, rôle central de la conscience politique dans la vie spirituelle de la société socialiste.

La dernière partie de l'étude examine le rapport complexe d'entre la conscience commune et la conscience systématique dans le socialisme, d'entre le psychique social et l'idéologie socialiste, analysant des différents aspects du psychique social — le psychique de classe, le psychique national et le psychique de l'époque — dans leur nouvelle interdépendance.

DIN LUPTA IDEOLOGIEI MARXIST-LENINISTE ÎMPOTRIVA IRATIONALISMULUI FILOZOFIC DIN ROMÎNIA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

de

ION ALUAȘ și GHEORGHE TOMA

Expresie ideologică a crizei economice și politice a capitalismului monopolist, filozofia burgheză reacționară dintre cele două războaie mondiale căpătă un conținut din ce în ce mai antiștiințific, iraționalist, mistic. Prin promovarea celor mai decadente forme ale idealismului subiectiv contemporan: pragmatism, existențialism, intuiționism, precum și prin reînvierea și răspîndirea obscurantismului medieval, purtătorii de cuvînt ai burgheziei reacționare din Romînia căutau să împiedice pătrunderea învățăturii marxist-leniniste în conștiința maselor populare și să le abată pe acestea de la lupta lor revoluționară.

Documentele de partid, presa comunistă, publicațiile periodice aflate sub influența partidului marxist-leninist, precum și presa democratică antifascistă, au desfășurat o largă mișcare împotriva tuturor variantelor ideologiei reacționare a burgheziei și moșierimii. În paginile acestor publicații a fost dezvăluit și criticat conținutul profund reacționar și antiuman al orientărilor filozofice legate direct de mișcarea politică fascistă. Instaurarea unei dictaturi militarofasciste în Romînia, se subliniază într-un document de partid, „ar însemna urmărirea tuturor elementelor intelectuale progresiste, interzicerea oricărei manifestări libere de gîndire, nemărginită reacțiune și aruncarea Romîniei într-o stare de sălbăcie și barbarie”¹, „o robie fără seamăn, lipsită de orice libertate”².

Potrivit liniei politice marxist-leniniste a Partidului Comunist Romîn, au fost create și îndrumate în vederea desfășurării luptei antifasciste numeroase organizații de masă legale ca *Liga Muncii*, *Comitetul național antifascist*, *Asociația „Amicii U.R.S.S.”*, *Blocul democratic*, *Frontul studentesc democratic* etc. Totodată, alături de ziarele și revistele ilegale, au fost editate numeroase publicații legale cu caracter democratic, progresist. „Toate acestea, subliniază tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, ilustrează amploarea pe care a căpătat-o activitatea partidului în această perioadă, marea bogăție a metodelor pe care

¹ *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia*, E.S.P.L.P., ed. a II-a, 1953, p. 309.

² *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia, 1934—1937*. București, 1957, p. 344.

le-a folosit, priceperea cu care a știut să îmbine formele muncii ilegale cu cele legale și semilegale“³.

Apărind și promovind cu dirzenie pozițiile științei marxist-leniniste, precum și valorile pozitive ale trecutului împotriva atacurilor mișcării ideologice de dreapta, fasciste, Partidul Comunist din România a deschis totodată drumul formării unei culturi socialiste în țara noastră. Noi, comuniștii, se spune într-un document de partid, „iubim fierbinte poporul nostru, pentru a cărui piine, pentru a cărui libertate, pentru a cărui cultură luptăm fără preget și pentru care știm să stăm în fruntea mișcării pentru apărarea neatîrnării poporului nostru“⁴.

Dezvăluirea falsității și caracterului antiștiințific al ideologiei burgheze și valorificarea cu grijă a tuturor tradițiilor culturale progresiste din istoria patriei noastre, precum și din istoria universală, este una din sarcinile de bază puse de Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român în fața cercetătorilor frontului marxist din țara noastră. Articolul de față va încerca să scoată în evidență câteva aspecte ale luptei ideologice marxist-leniniste împotriva iraționalismului filozofic și a antiumanismului filozofiei burgheze înainte de Eliberare.

*

După cum se știe, apelul la rațiune a constituit una din trăsăturile principale ale ideologiei burgheze din perioada ei de avânt. Rațiunea reprezenta pe atunci acel instrument cu care gânditorii tinerei burghezii, în măsura în care aceasta năzuia spre progres, loveau în principalele coloane de sprijin ale instituțiilor și ideologiei medievale. Dănd expresie interesului acestei burghezii de cunoaștere și transformare a realității, raționalismul era animat de convingerea în puterea nelimitată de cunoaștere a gândirii. Rațiunea singură este în măsură, afirmau purtătorii de cuvânt ai burghezii în ascensiune, să deosebească adevărul de eroare, binele de rău. Ea reprezintă, după ei, calitatea dominantă a spiritului uman destinată să disciplineze celelalte facultăți sufletești. Nu credința oarbă preconizată de misticismul religios, ci rațiunea este chemată, considerau aceeași, să dirijeze procesul formării personalității umane, întreaga activitate teoretică și practică a acesteia. Originea erorii și a răului trebuie căutată, după Descartes, cel mai strălucit reprezentant al raționalismului modern, în discrepanța dintre intelect și voință. Renunțând la gândire, omul renunță la esența sa, căci „întreagă demnitatea omului rezidă în gândire“, scrie Pascal. Renunțând la gândire, deci la știință, omul cade în robia afectelor, a pasiunilor oarbe, se coboară în atitudini și comportări la nivelul biologicului.

O tendință generală a raționalismului modern a fost aceea de a identifica, pe temeiul unei noi metode de cercetare deductiv-sintetice, logicul cu matematicul. Pentru cei mai mulți dintre gânditorii moderni, începând chiar cu

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Patruzeci de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*. „Articole și cuvântări“ 1959—1961 p. 436.

⁴ *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1934—1937*. București, 1957, p. 344.

epoca Renașterii, idealul suprem de cunoaștere devine cunoștința matematică, fiindcă „marea carte a universului... este scrisă în limba matematicii“, după expresia lui Galilei, și fiindcă ea asigură mai bine ceea ce Descartes va considera criteriu al adevărului: claritatea și distincția. Această tendință a avut pentru epoca respectivă, când burghezia se afla în ascensiune, un rol progresist, constituind o armă puternică îndreptată împotriva spiritului medieval.

Apăreau ca logice și raționale, privind lucrurile din această perspectivă, în primul rând raporturile *cantitative*, deductibile din întindere, singurele capabile de a putea fi exprimate matematic și din care gânditorii moderni derivau apoi calitativul. De aici concluzia după care la baza existenței nu stau cine știe ce entități oculte, cum susținea ideologia medievală, ci raporturi cantitative, simple și controlabile rațional.

Acest mod de a privi lucrurile, alături și de alte cauze, a dus însă, pe de altă parte, la statornicirea unei metode unilaterale, metafizice de a cerceta realitatea. Dezvoltarea practicii sociale, a științelor naturii și chiar a gândirii social-politice, care vor trece treptat din faza descriptivă în faza teoretică, explicativă, au deschis și apoi au adâncit treptat contradicția dintre conținutul viu al cunoașterii omenești și forma logico-filozofică de generalizare. Împinsă în sfera antinomiilor, sub impulsul practicii social-istorice, gândirea teoretică nu putea să iasă din această situație decât pe o cale dialectică, prin depășirea rațională și nu mistică, subiectivistă a contradicțiilor.

Această depășire — în formă idealistă la Hegel —, s-a realizat însă pînă la capăt odată cu apariția filozofiei marxist-leniniste, a metodei și logicii dialectice, capabile să prindă rațional, conceptual, realitatea în devenirea și în unitatea determinațiilor ei contrare. Tocmai acest lucru nu l-au înțeles și nu vor să-l înțeleagă iraționaliștii atunci cînd contestă gândirii capacitatea de pătrundere în *structura intimă a obiectului* care se află în mișcare, în devenire, capacitatea spiritului omenesc de a prinde conceptual realitatea cu nuanțele ei, în determinațiile ei cele mai fine, cele mai complexe.

Pe măsură ce burghezia alunecă, în perioada imperialismului pe poziții politice tot mai reacționare, tot mai ostile progresului social, se întesc atacurile ei împotriva culturii progresiste, materialiste și raționaliste din secolele XVII—XVIII. Capătă o largă circulație ideea după care credința în puterea rațiunii ar fi fost — potrivit expresiei lui Nietzsche — cea mai mare rătăcire a omului. Reluînd această idee, unul din reprezentanții iraționalismului din România consideră rațiunea drept pacostea catastrofală a veacului nostru⁵. Punînd în locul gândirii ca mijloace de investigație filozofică și științifică *intuiția, trăirea, instinctul*, iraționaliștii nu înțeleg, sau refuză să înțeleagă, că acest procedeu al lor nu duce la o depășire a gândirii metafizice generatoare de antinomii, ci mai degrabă la o păstrare a ei, însă la o păstrare pe alt plan. Exprimînd tendințele de destrămarea societății capitaliste contemporane, iraționaliștii nu fac altceva decât să plaseze antinomia la care a ajuns cunoașterea discursivă la un moment dat, cu tot dramatismul ei, de pe planul gândirii, odată cu suprimarea teoretică a acesteia, pe acela al vieții afective, al trăirii. De aici subiectivismul, relativismul psihologizant, caracterul contradictoriu și

⁵ N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, 1937, p. 25.

amoral al culturii și personalității burgheze reacționare, amoralism „ieșit din mîntea zdruncinată a unui corp social condamnat”⁶ și care a atins culmea destrămării și a nihilismului în ideologia și practica politică fascistă.

Revărsarea iraționalismului în filozofia și cultura burgheză din secolul al XX-lea a fost și este unul din indiciile sigure ale adîncirii crizei generale a sistemului capitalist, criză ce cuprinde toate sferele orînduirii burgheze. Frica provocată de mersul real al istoriei și de forța generalizatoare a gândirii teoretice înaintate a determinat burghezia imperialistă, așa cum rezultă din cele arătate mai sus, să nege existența oricăror legi obiective de dezvoltare și, în același timp, fundamentul obiectiv și puterea de pătrundere, de cunoaștere a gândirii omenești. Rațiunea este negată acum, este declarată neputincioasă și amorală fiindcă ea „dăduse verdictul de condamnare” a societății capitaliste. Pentru acest motiv apărătorii unor orînduiri pe cale de dispariție „s-au ridicat atunci împotriva rațiunii descoperind brusc omniprezența iraționalului”⁷.

Această afirmare a „omniprezenței iraționalului”, prin dizolvarea cunoașterii în actul trăirii oarbe, al intuiției sau instinctului este o trăsătură esențială, definitorie a ideologiei filozofice burgheze, din care s-a alimentat mișcarea politică fascistă. De aceea fascismul — se sublinia într-un articol din acea perioadă — este „doctrina antiraționalismului și a forței singelui, ideologia distrugerii culturii și a distrugerii ideologiilor pe care le-a creat chiar burghezia în perioada tinereții sale, în veacurile al XVIII și al XIX-lea”⁸.

Într-adevăr, toate valorile reale create de burghezie în perioada ei de ascensiune, valori care implicau credința în eficiența gândirii omenești, sînt negate într-o formă sau alta de reprezentanții ideologiei imperialiste. În locul vechii scări a valorilor create atunci de către burghezie, unde rațiunea abstractă rămînea etalonul principal, burghezia reacționară promovează actul trăirii, al acțiunii întîmplătoare, individualismul excesiv și violent, precum și sentimentul morții. Toate aceste aspecte care definesc ideologia filozofică și, în general, cultura decadentă, reacționară, au fost dezvăluite și criticate în mod necruțător de către reprezentanții frontului marxist-leninist din țara noastră înainte de Eliberare.

Una din sursele principale de inspirație și susținere a mișcării fasciste din România a fost „trairismul”, variantă romînească a „filozofiei vieții”. După Nae Ionescu, inițiatorul acestei orientări filozofice profund iraționaliste, „cunoștința și atitudinea metafizică este o trăire a realității”. Dar, după el, nu este vorba de o trăire „a realității propriu zise, ci a izvoarelor realității”, act prin care subiectul ar afla „nu numai ce este obiectul ci care sînt posibilitățile și virtualitățile lui”⁹. În această trăire subiectul s-ar putea așeza, chipurile, direct în posibilitatea „pură”, abstractă a vieții, de unde ar realiza actul de creație a obiectului. Acest subiectivism voluntarist, proiectat asupra istoriei, era menit să justifice teoretic posibilitatea construirii spontane a acesteia în

⁶ *În fața raționalului*, „Cuvîntul liber”, 1935, nr. 16.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ideologia tinerețului și cultura*, „Viața romînească”, nr. 5, 6, 7 din 1938. Din volumul: *Tradiții ale criticii literare marxiste din România 1930—1940*. Studiu și antologie de Ileana Vancea, București, E.P., 1962, p. 294.

⁹ Nae Ionescu, *Metafizica*. București, 1942, p. 54, 56.

profida oricăror legi obiective, împotriva oricărui determinism. Eul acesta, care creează obiectul în actul trăirii, nu face altceva decât să se plaseze în propria-i stare de virtualitate, nedeterminare care, sub aspect cronologic, marchează începuturile înnegurate ale istoriei omenirii. Acest „eu“ amorf și gigantic — deoarece creează totul după bunul său plac — este identic cu „eul“ primitiv, îmbibat de misticism și terorizat de spaima în fața forțelor necunoscute și imprevizibile ale universului. Din aceste poziții „trăiriste“, profund iraționaliste, voluntariste, precum și din alte variante ale iraționalismului contemporan a scos Nae Ionescu, ca și ceilalți exponenți ai mișcării fasciste legionare, invitații la „trăirea problemelor“, la „aventură“, la acțiune izvorită din instinct”¹⁰, la „activism viril“ pornit din „ardoare bestială“.

Dezvăluind adevăratul substrat al acestui gen de activism revista *Era nouă* remarca în mod just că aici activismul și subiectivismul „se leagă împreună constituind o temă care... e foarte bună pentru a seduce pe tineri... pe declasați. Acest activism corespunde exact cerințelor politicii imperialiste; fascismul nu e numai o formă a decadenței capitalismului, el este de asemenea și o formă a ofensivei burgheziei care încearcă să depășească criza prin propriile ei puteri; și tocmai fiindcă acest capitalism se descompune, ofensiva antimuncitorească trebuie să fie foarte activă”¹¹.

Activitatea la care îndemnau doctrinele misticizante, fasciste, era în mod necesar în dezacord cu datele științei, cu cerințele rațiunii lucide. Acțiunea era menită să apere rînduiele sociale condamnate de istorie la pieire și să lovească în mișcarea muncitorească, principala forță motrice a progresului social contemporan. În acest sens articolul „Program“ din ziarul *Alte zări* sublinia, pe bună dreptate, că „ajungînd la declinul existenței sale, nici un sistem n-a voit să vadă că este de prisos. Dimpotrivă a căutat porțițe de scăpare, s-a zbătut dînd din mîini și din picioare, acuzînd și brutalizînd”¹².

Elogiul adus „valorii“ etice a „activismului“, a „acțiunii izvorîte din instinct“, precum și orice îndemn la o viață pornită din inconștient, constituiau de fapt îndemn fătîș la violență și crimă împotriva intereselor legitime ale poporului. Pe de altă parte, se cere a fi reținută și observația justă că „acțiunea extremei drepte a însemnat de multe ori o simplă exaltare *cantitativă* a tendințelor ideologice firești și inevitabile ale lumii postbelice (este vorba de ideologia burgheză iraționalistă, s. n.) și transformarea calitativă a acestora în sensul urmărit de această încercare de oprire a evoluției sociale”¹³.

Acțiunea oarbă, răzmerița instinctelor, niciodată nu s-a pomenit să fi stăvilit desfășurarea istoriei. Așezîndu-se împotriva cursului necesității social-istorice — așa cum a dovedit de nenumărate ori practica —, această acțiune se condamnă la eșec inevitabil. „O scînteie s-a aprins în lumea celor disperăți sufletește, degradați moralicește și ratați înainte de vreme și a devenit în curînd flacăra, dar flacăra care n-a transformat sufletele decât în direcția definitive lor înmormîntări”¹⁴.

¹⁰ N. Crainic, *op. cit.*, p. 32.

¹¹ *Neohegelianismul în Italia*, în revista „Era nouă”, 1936, p. 3.

¹² T. Bugnariu, *Program*, în „Alte zări”, anul I, 26. XI. 1933.

¹³ *Ideologia tineretului și cultura*, *op. cit.*, p. 310.

¹⁴ *Ibidem*.

Necesitatea istorică se manifestă, desigur, prin mijlocirea acțiunii umane, acțiune călăuzită însă de rațiune și știință. Numai acea acțiune poate fi fructuoasă, transformatoare de istorie, care pornește de la o concepție științifică ce reflectă adecvat realitatea, necesitatea istorică și cerințele progresului social. O astfel de acțiune a fost și rămîne cea desfășurată de clasa muncitoare, de forțele sociale contemporane înaintate. Reprezentanții gândirii marxist-leniniste din țara noastră în lupta lor împotriva activismului irațional, arbitrar, voluntarist, au arătat că filozofia marxist-leninistă este pentru acțiunea practică, revoluționară, dar pentru o acțiune *luminată de rațiune* și știință și nu în dezacord cu ele. Cunoașterea capătă un caracter practic în filozofia marxistă și tinde să modifice condițiile de viață. „În opoziție cu contemplativitatea — scrie Ath. Joja —, materialismul dialectic consideră, înțelegerea, cunoașterea, drept o punte spre acțiune“¹⁵.

Propagîndu-și ideologia „trăiristă“, subiectiviștii vizau și crearea unui anumit tip uman a cărui dezaxare și pustietate interioară să fie compensată printr-un individualism dus pînă la ultimele lui consecințe și prin cufundarea în mlaștina trăirii sordide. Pe temeiul unei concepții *trăiriste*, voluntariste și mistice nu putea să fie promovată decît o imagine omenească nu numai săracă sufletește, dar și monstruoasă în acțiunile ei practice.

Cum am spus, una din fețele acestui eu, acestui tip de individualitate amorală, este egoismul excesiv care se manifestă prin refuzul de a lua în considerație vreun aspect al realității exterioare. Aruncîndu-se în exclusivitate asupra propriilor sale stări sufletești sau fiziologice, acest egoism „ucide tot ceea ce e nobil, tot ceea ce e frumos, anihilează orice germene al progresului cultural“¹⁶. Dezvăluind acest fenomen al destrămării personalității și culturii burgheze reacționare, criticii marxști arătau că în cadrele acestei mentalități ideologice și psihologice eul individual „este spionat pînă la tortură, lamele subțiri ale introspecției acționează cu exclusivitate, creatorii se coboară din ce în ce mai mult în ei înșiși. Tactica melcului care se scufundă în propria-i carne ori de cîte ori viața din afară îl atinge“¹⁷. Această interiorizare distruge orice legătură a individului cu lumea exterioară și duce la măcinarea sterilă a forțelor lui spirituale, împingîndu-l spre „accidentul îngrozitor al destrămării personalității“. Or, această destrămare se întîmplă pentru că individualismul feroce de care am vorbit „și-a împins fanatismul diferențierii“ pînă la „dislocarea omului social în fărîmitări dezagregante și refractare“¹⁸. Dar nu numai universul social este dislocat în fărîmitări dezagregante și refractare, ci și viața insului, conduita individuală este pulverizată așa fel încît atitudinile individului nu sînt plasate pe o axă și, ca atare, nu sînt susceptibile de a fi previzibile.

În locul unei liinii continue, raționale de conduită apare o avalanșă de atitudini dispuse unele peste altele, unele după altele, fără o legătură interioară între ele. Mai mult, pulverizarea, „dislocarea omului social în fărîmituri dezagregante și refractare“ este împinsă pînă acolo încît fiecare clipă, fiecare moment din viața omului este fărîmitat în tendințe divergente, care nu se lasă

¹⁵ Ath. Joja, *Note asupra cunoașterii*, „Cuvîntul liber“ din 2 aug. 1935.

¹⁶ *Despre soarta culturii actuale*, „Reformatorul“ din 9 sept. 1934.

¹⁷ *Fenomenul social*, „Cuvîntul liber“ din 30 nov. 1935.

¹⁸ *Preliminarii*, în „Buha“ nr. 1 din 1936.

supuse unei discipline, unei norme unitare de conduită. Acesta este unul din aspectele caracteristice ale amoralismului, antiumanismului filozofiei iraționaliste contemporane și a doctrinelor etice și politice ce decurg și se sprijină pe ea. Deci, această „psihologie infinitezimală — se observă judicios într-un material din seria articolelor marxiste la care ne referim —, cu interiorizări labirintice“¹⁹, ca urmare a „dislocării omului din istorie și societate“, aduce cu sine antagonisme grave.

Ieșirea individului din această stare, spun trăiriștii, este posibilă, în ultimă analiză, numai pe calea acțiunii oarbe, a morții. De aceea huliganismul politic imoral și misticismul constituie alți doi parametri definitorii ai activismului „trăirist“, asupra cărora s-a oprit critica marxistă în perioada la care ne referim.

După cum se știe, cultul mistic al morții a luat proporții uriașe în filozofia burgheză contemporană reacționară. Viața, existența omului ca atare, este considerată de către cei mai mulți reprezentanți ai acestei filozofii drept o „aventură absurdă“. „Frica în fața morții“ — care, de fapt, nu este altceva decât expresia fricii burgheziei reacționare în fața istoriei —, „agonia“, „intrarea absolută în neant“, „voluptatea morții“, „triumful nimicului“, „apoteoza finală a neființei“, reprezintă numai o parte din întinsa gamă a expresiilor folosite de acești iraționaliști.

Moartea ar constitui, după părerea unuia din reprezentanții trăirismului legionar, idealul suprem al vieții, întrucât ea, împreună cu stările maladive care o pregătesc și o însoțesc, ne-ar lega de „realitățile metafizice, inaccesibile omului normal“. Nu ar exista, în consecință, argumente pentru a trăi și numai „pasiunea absurdului“ ar mai putea stimula iluzia de viață. De aceea, în comportarea și acțiunile sale omul ar trebui să respecte ilogicul, să înfăptuiască absurdul, căutând în felul acesta refugiu în fața obsesiei morții cosmice, trăind, totodată, sentimentul morții și viziunea distrugerii cu voluptatea dezechilibratului mental, care hohotește în fața paraginei rămase în urma acțiunilor sale elementare²⁰.

Potrivit aceleiași filozofii, omul trebuie să trăiască cât mai intens, să se cufunde în „făptuirea frenetică“. Aceste îndemnuri la trăirea intensă a sentimentelor morții, precum și alte precepte morale, au constituit hrana spirituală a acelor care voiau să întruchipeze, prin viața lor, tipul „omului superior“, precepte ce invitau insistent la acte pline de iresponsabilitate. Asistăm aici „la o adevărată goană de întrecere, la dezlănțuirea organizată a unei simfonii sinistre de gloriificare a faptului morții de cele mai multe ori pentru „frumusețea“ intrinsecă și bucuria de a muri — independent de scop —, căci moartea singură înobilează turpitudinea omenească“²¹.

Proclamarea sentimentului morții ca valoare supremă a vieții umane — se spune într-un articol din *Buha* — „nu este întâmplătoare și izolată. Cîntecul lebedei e aproape pe sfîrșite. Oboseala morții nu e numai metafizică ci și reală: economică, socială, morală, ideologică. Aparența activității febrile care se dezvăluie ca o confirmare a secolului vitezei, este subminată și în curînd va

¹⁹ Ibidem.

²⁰ E. Cioran, *Pe culmile disperării*. București, 1934, p. 63, 33, 12, 13, 31.

²¹ *Ideologia tineretului și cultura*, „Viața românească“, nr. 5, 6, 7 din 1958, *op. cit.*, p. 313.

fi spulberată de o adevărată activitate creatoare a unei vieți pornite din străfunduri de izvoare clare²².

Una din cele mai dezolante expresii „a degradării tinerilor intelectuali, obsedați de ideea morții, înnebuniți de criză și oscilînd între un nihilism absolut și un optimism bolnăvicios, de glorificare a huliganismului și acțiunii cu orice preț, o redau romanele lui Mircea Eliade²³. Terorizați de frica animalică în fața morții, se subliniază într-un articol din *Era nouă*, huliganii „se scufundă în viața animalică... instinctuală și cred că toate marile epoci istorice sînt rezultate ale conștiinței colective a morții; și mai cred că epoca lor e una la fel²⁴.

Pe măsură ce capitalismul își pierde rațiunea de a exista, „în aceeași măsură — se subliniază într-un alt articol publicat în revista *Korunk* — gîndirea burgheză devine idealistă, mai mult mistică. Iar în perioada fascistă, o tendință esențială a sa este de a mistifica și mai mult²⁵ categoriile, noțiunile, reprezentările cu care operează mintea omenească. Fascismul, se consemnează judicios în alt loc, dezlănțuie „toate forțele iraționalismului²⁶ în sfera culturii spirituale, inclusiv misticismul.

Desigur că misticismul își modifică într-o anumită măsură forma în trecerea de la o perioadă istorică la alta, potrivit cerințelor epocii în cadrul căreia este promovat de clasele sociale retrograde, potrivit gradului atins de evoluția în ansamblu a culturii și științei. În secolul al XX-lea forma lui de acum cîteva sute de ani nu va mai fi nimerită, adecvată pentru a servi drept mijloc de captare și otrăvire a conștiinței oamenilor, mai cu seamă a tineretului intelectual. Pentru acest lucru trebuia deci găsită cît mai repede „o nouă mistică, o nouă teologie care să se opună progresului social, prelungind cu un minut agonia²⁷, o asemenea mistică, o asemenea nouă teologie care să acopere acțiunea iresponsabilă și brutală și să aibă drept rezultat „consolidarea dictaturii burgheze“.

Această mistică se bazează, fără îndoială pe reînvierea spiritualității obscurantismului medieval, a misticismului activ și a elementului apocaliptic; un gen de misticism în care insul este îndemnat să abordeze pe Dumnezeu pe căi și prin mijloace strict *individuale* și al cărui ideal nu este numai cultul colectiv al divinității, ci extazul individual. În acest caz sufletul este golit complet de conținutul intelectual printr-o sensibilitate debordantă, gîndirea fiind redusă pînă la suprimarea ei completă. Sensibilitatea misticului devine, prin această umflare tiranică și nesățioasă, capabilă să vrea orice și să înfăptuiască orice.

Ca expresie a unei societăți în plin proces de dezagregare, se arată în articolul amintit mai înainte din revista *Era nouă*, — misticismul reprezintă

²² *Literatura obosită*, „Buha”, nr. 2 din 1936.

²³ *Ideologia tineretului și cultura*, op. cit., p. 314.

²⁴ M. R. Paraschivescu, „M. Eliade: Huliganii”, „Era nouă”, nr. 1, 1936, p. 140—141.

²⁵ Márk Victor, *Hegel a mai Németsországban*, „Korunk”, X, 1936, p. 1, 19.

²⁶ Szeremley László (Gaál Gábor), *A humanizmus és a racionalizmus ellen.*, „Korunk”, 1934, p. 133.

²⁷ M. R. Paraschivescu, *Bergson și noul misticism*, „Cuvîntul liber” din 26 iulie 1936.

ideologia clasei dominante și rostul lui e de a apăra privilegiile acesteia. Filozofia mistică are același rol ca și religia, acest „opium al popoarelor“. El are menirea „să mușamalizeze contradicțiile vieții sociale, să zădărnicească încercările intelectualilor în drumul lor de lămurire, să difuzeze ignoranța în privința fenomenelor sociale și a mizeriei actuale, pentru ca întunecați să-i poată antrena mai ușor pe făgașul tuturor exaltărilor din care numai clasele posedante pot profita“²⁸. Nostalgia reprezentanților burgheziei reacționare după evul mediu „este un rezultat direct al arderii cărților, după cum această nostalgie, îmbrăcată odată în haina unei „teorii“ antiraționaliste, constituie un imbold în plus în alungarea din universități a profesorilor nearieni“. „Și nu trebuie să uităm — se subliniază în această ordine de idei — că extrema dreaptă din țară nu este decît o verigă din lanțul acelor forțe care distrug astăzi orașe neapărate și pregătesc prin „războiul total“ renașterea evului mediu“²⁹.

Este, deci, preferabil pentru o clasă socială aflată în declin cum este burghezia imperialistă, ca structura economică de care este legată existența ei, mecanismul grație căruia își asigură dominația materială și spirituală, legile ce reglează apariția și dispariția acestei orînduiri să nu fie cunoscute, ci să rămîna învăluite în ceața misterului, să le declare inaccesibile cercetării raționale, științifice. Acestor scopuri serveau din plin postulatele fundamentale ale misticismului și trăirismului. Mai mult, burghezia nădăjduia că cei otrăviți cu miasele unei asemenea ideologii vor putea fi mai ușor lansați în „acțiune“ drept forță de șoc împotriva comunismului și democrației. Iraționalismul trăirist unit cu misticismul autohton devine filozofia „de bază a fascismului“³⁰.

Prin urmare, activismul trăirist, profund antiuman, care îndeamnă la „faptă“ irațională, bazată pe o „hotărîre fanatică“ și pe „ardoare bestială“, se împletește cu misticismul, obscurantismul medieval ortodoxist. Izvoarele pe care le oferă misticul ev mediu, la care se adapă activismul iraționalist, nu puteau însă să constituie un punct de plecare pentru o „revoluție în filozofie“. Această întoarcere la evul mediu, la misticismul medieval — se spune într-un articol din revista *Cuvîntul liber* —, are o singură semnificație reală: „această pornire de a reînvia trecutul cu valorile lui cele mai perimate, de a inaugura un nou ev mediu nu apare decît atunci cînd burghezia este în plină dezagregare“³¹.

Decretînd moartea vechii culturi, iraționalismul are în vedere de fapt numai cultura progresistă, democratică, socialistă. Valorile culturale — se arată în articolul *Falimentul unei culturi* —, „repudiate oficial de fascism, sînt posturile de avangardă culturală ale umanității, acelea prin care cunoștința omenescă își află promovarea, evoluția: raționalismul... evoluționismul și... materialismul dialectic“³².

Mai mult, privind problema moștenirii culturale filozofice ei au încercat să acopere pustietatea gîndirii lor cu autoritatea unor gînditori ca Hegel, Spi-

²⁸ Articolul citat din revista „Era nouă“, p. 63.

²⁹ *Ideologia tineretului și cultura, op. cit.*, p. 324.

³⁰ *Fascism și spiritualitate*, „Cuvîntul liber“ din 30 martie 1935.

³¹ *Ideologia disperării*, „Cuvîntul liber“ din 29 dec. 1934.

³² *Falimentul unei culturi*, „Cuvîntul liber“ din 16 mai 1936.

noza și alții, falsificînd grosolan creația acestora. Este vorba de o deturnare a fondului valoric pozitiv al culturii trecutului în direcția justificării apologetice a unei lumi sociale aflate în descompunere. Așa numita „dialectică” existențialistă și trăiristă nu reprezintă altceva decît o denaturare a elementului valoros din gîndirea hegeliană, latura activă a acesteia, și în același timp o umflare la maximum a pozițiilor spiritualiste care țin de sistemul său.

Atitudinea burgheziei față de Hegel, — se spune în articolul *Neohegelianismul în Italia* — „arată mai bine decît orice cît de fundată este distincția făcută de către Marx și Engels între sistemul conservator, reacționar al hegelianismului și între metoda sa progresistă, între idealismul obiectiv și dialectică”. Contradicția dintre metodă și sistem, contradicția fundamentală a gîndirii hegeliene „devine astfel în epoca noastră parte integrantă din lupta dintre burghezie și proletariat”, „interesul însuși pe care proletariatul îl are față de filozofia lui Hegel silește burghezia să se ocupe de hegelianism, să-i deformeze, să-l mistifice pentru a lupta contra marxismului”³³. Opoziția ireductibilă dintre atitudinea burgheză și a proletariatului față de moștenirea culturală, filozofică a trecutului este relevată pregnant într-o serie de articole. Din toate aceste articole se desprinde necesitatea și îndemnul ridicării împotriva nihilismului iraționalist, fascist „prin activarea și afirmarea bunurilor culturale cîștigate de umanitate”³⁴.

Ieșirea subiectului din starea de nedeterminare, lansarea lui în actul „trăirii”, al „faptei”, este un fapt, spun subiectiviștii, care presupune o libertate nelimitată de alegere și acțiune. Plasat în starea de virtualitate pură, la rădăcina existenței, acest subiect ar construi, spontan, irațional, în afară și împotriva necesității obiective, întregul univers. Este evident că reprezentanții iraționalismului „trăirist” identifică, confundă libertatea cu liberul arbitru, după cum, pe de altă parte, reduc necesitatea la întîmplare.

Reprezentanții frontului marxist din țara noastră din perioada dintre cele două războaie mondiale, luînd atitudine și împotriva acestui aspect al activismului subiectivist și al amoralismului individualist, arătau că adevărata libertate se bazează nu pe acțiunea întîmplătoare, anarhică, ci pe înțelegerea rațională a sensului și căilor dezvoltării istorice, ea fiind o *acțiune luminată de rațiune și știință* și nu în dezacord cu ele³⁵. De aceea renunțarea în acțiune „la căile ei dialectice pentru conducerea în istorie” este, în cazul ideologiei de extremă dreaptă, o „reîntoarcere la instinct și inconștient”.

Mai mult au insistat însă reprezentanții gîndirii marxist-leniniste din țara noastră asupra problemei libertății politice și juridice pe care regimul fascist le suprime în favoarea unei așa-zise libertăți spirituale, morale, străbătută de sentimentul „metafizic” al morții. Libertatea spirituală, dezvoltarea multilaterală a unei culturi și personalități depinde nu numai de gradul de cunoaștere a realității, ci și de gradul de libertate juridică și politică. Este însă adevărat că articolele care pun această problemă nu reușesc să dezvăluie în suficientă măsură relația dialectică existentă între aceste două aspecte ale categoriei de libertate.

³³ *Neohegelianismul în Italia*, „Era nouă”, nr. 1 din 1936, p. 28.

³⁴ *Preliminarii*, „Buha” nr. 1 din 1936.

³⁵ A t h. J o j a, *Note asupra cunoașterii*, „Cuvîntul liber” din 24 aug. 1935.

În primul rând — se spune în articolul *Libertate de creație* —, „pentru a construi judecăți valabile cu sau despre ideea de libertate“, trebuie neapărat ținut seama „de caracterul acesta — de clasă — al libertății“. Dezvăluind caracterul istoric și de clasă al libertăților juridice și politice autorul face „o ierarhie a formelor de guvernământ după gradul libertății politice pe care o oferă sau o suprimă“.

Forma cea mai înaltă de guvernământ care oferă drepturi egale tuturor cetățenilor și totodată și „putința de a traduce în fapt toate drepturile“ este „dictatura proletariatului“. Într-adevăr — se arată în continuare —, această organizare socială, în care poporul „prin el însuși și prin reprezentanții lui adevărați, delegați și controlați de el, își legiferează și-și exercită stăpînirea... este, în fond, cea mai liberă, cea mai democratică dintre stăpîniri“. După aceea urmează „democrația burgheză în care se proclamă drepturi egale pentru toți cetățenii, dar în care puțința de a le exercita e redusă, pe măsura posesiunilor material-economice, la un număr restrîns de cetățeni“ și dictatura fascistă în care poporul „e lipsit în egală măsură și de drepturi și de posibilități“³⁶.

Din această perspectivă, documentele de partid, precum și publicațiile comuniste și antifasciste, au demascat cu fermitate esența de clasă a statului totalitarist fascist și caracterul diversionist al lozincilor sale. În deplină concordantă cu „politica burgheză — se subliniază într-un document de partid — organizațiile social-fasciste . . . prin frazeologia demagogică de „stînga“, caută să demoralizeze tineretul muncitor și să-l distragă de la lupta revoluționară de clasă“³⁷. Fascismul — se spune într-un alt document de partid —, avîndu-se în vedere experiența istorică, „va aduce război, cum a adus foamete și război în Italia, cum a adus foamete și pregătirea aventurii războinice în Germania. Fascismul va transforma populația Romîniei în carne de tun pentru Hitler . . .“³⁸.

Din cele spuse pînă acum, pe baza literaturii din presa marxistă, reiese, credem, imaginea „omului nou“, „omului superior“ promovată de literatura filozofică și beletristică „trăiristă“, „ortodoxistă“ și politica fascistă. Imaginea acestui om, amoralismul, antiumanismul său, așa cum se subliniază în paginile revistelor comuniste și antifasciste, este imaginea insului dominat de instincte, despuiat de toate cuceririle depozitate în el din momentul desprinderii sale de regnul animal. „Omul nou“, remarcă autorul articolului *Ideologia tineretului și cultura* referindu-se la această caricatură umană, „disprețuiește rațiunea, utilizînd cîntecul, rugăciunea și apelul la sufletele morților“³⁹.

Psihologia acestui tip uman, înclinată — cum spune unul din promotorii și educatorii lui — către „simplitate“, „pămînt“, „floreșcența virtuților trupești“, „realitățile singelui“, „zvîcnirile infra-conștiente“, reprezintă culmea destrămării personalității burgheze reacționare. „Astfel reînvie, în veacul progresului științific nelimitat, nu numai legenda lui Helios pe calea «oficioasă»

³⁶ M. R. Paraschivescu, *Libertatea de creație*, „Reporter“ din 7 nov. 1937

³⁷ *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia*, E.S.P.L.P., ed. a II-a 1954, p. 140 — 141.

³⁸ Idem, p. 270.

³⁹ *Ideologia tineretului și cultura*, „Viața romînească“ nr. 5, 6, 7 din 1938, *op. cit.*, p. 322.

a unei legi parlamentare, dar și sălbaticul însuși, care face apel fervent și convinge duhurile morților — sub înfățișarea tristă a unui tineret intelectual care se pregătește să conducă societatea⁴⁰.

Pentru a feri masele populare și mai ales tineretul de degradare morală, politică, numeroase documente de partid, publicații antifasciste, oameni de cultură progresiști, au chemat la luptă împotriva propagandei fasciste arătând în același timp pe ce temeuri, în ce condiții se poate construi și dezvolta o cultură adevărată și o personalitate bine articulată, creatoare și nu distrugătoare de valori. Adevăratul optimism, eroism și acțiune creatoare de faptă istorică mare, înălțătoare, „se constituie în doctrină de luminare a conștiinței asupra rolului vieții” și nu prin promovarea acțiunii fără rațiune și împotriva acesteia. Pe această linie, a unei acțiuni raționale, în concordanță cu legile procesului istoric „se află spiritualitatea progresistă⁴¹.”

Dezvăluind conținutul reacționar al ideologiei iraționaliste — atât filozofică cât și politică —, reprezentanții gândirii marxiste au arătat că proletariatul reprezintă în gradul cel mai înalt „interesele vitale și culturale ale omenirii. Progresul acestei clase coincide cu progresul general al umanității. Ideea asupra lumii a proletariatului industrial este obiectivă, față de ideologia falsă și sterilă a lumii capitaliste care-l condamnă la moarte⁴². Iar adevărata personalitate, forma cea mai înaltă a evoluției intelectuale, morale și sufletești a insului uman, se va realiza numai în cadrele societății unde „netezindu-se treptat toate asperitățile și opozițiile — chiar și cea dintre munca intelectuală și cea manuală —, se naște și un nou tip de om care realizează, dacă vreți, faimosul salt din domeniul necesității în domeniul libertății⁴³, ca necesitate înțeleasă, acceptată și stăpinită în sfera practicii concret materiale. Subliniind caracterul profund științific al filozofiei marxist-leniniste, perfectă adecvare a sistemului ei de principii, categorii și legi cu rezultatele practicii contemporane, Ath. Joja arăta că „materialismul istoric sau dialectic nu e hîmera unor vizionari... doritori a se transforma în demiurghi sociali, ci forma și etapa supremă a gândirii sociologice și filozofice moderne. Valabilitatea materialismului istoric (și dialectic, n. n.) e confirmată de știința contemporană”, care „converge spre materialismul istoric și dialectic⁴⁴.”

Autorii marxiști, subliniind conținutul raționalist și revoluționar al filozofiei marxist-leniniste, au arătat rolul uriaș pe care-l joacă această ideologie, „armă spirituală de emancipare a clasei muncitoare⁴⁵, nu numai în lupta de eliberare a proletariatului, ci și în procesul de construire a socialismului. Ei aveau în față, în această direcție, exemplul primului stat socialist din lume, statul sovietic unde „muncitorii intelectuali nu fug de realitate și pe baza unor concepte filozofice materialiste ei ajung la rezultate științifice și tehnice pe care le utilizează în crearea unei culturi noi⁴⁶. Clasicii marxism-leninis-

⁴⁰ Ibidem, p. 292.

⁴¹ *Preliminarii*, „Buha” nr. 1 din 1936.

⁴² N. D. Cocea, *Cuvînt înainte la „Era nouă”*, nr. 1 din 1936.

⁴³ *Realism socialist*, „Șantier” nr. 2 din 1935.

⁴⁴ Ath. Joja, *Funcția socială a delicvențelor politice*, în „Cuvîntul liber” din 29 iunie iunie 1935.

⁴⁵ *Cuvînt înainte*, în „Cultura proletară” nr. 1, 1926, p. 1.

⁴⁶ *Filozofia și actualitatea*, „Cuvîntul liber”, 1 ian. 1934.

mului au găsit cheia cu care poate fi studiată întreaga evoluție a societății omenеști, iar această cheie este metoda dialecticii materialiste, „noul discurs al metodei“, care „aplicată oricărei manifestări vitale... dă dezlegare justă, înțelegerea adîncă a fenomenelor“⁴⁷, metodă verificată pe deplin de practica social-istorică a contemporaneității, nefiind „o dogmă rigidă și nici o metodă unilaterală“⁴⁸.

Activitatea ideologică desfășurată de frontul marxist condus de P.C.R. în presa ilegală și legală înainte de Eliberare a constituit o puternică frînă în calea fascizării țării, contribuind la răspîndirea concepției marxist-leniniste în rîndul maselor. Sub influența directă sau indirectă a acestei activități mulți intelectuali progresiști din țara noastră, deși n-au stat pe poziții marxiste, s-au angajat în lupta împotriva culturii burgheze decadente. Expunerea pozițiilor raționaliste, antifasciste, ale unor gînditori ca P. P. Negulescu, M. Ralea, D. D. Roșca, Tudor Vianu și alții care, în acele condiții, au exercitat prin opera lor o influență mare asupra generațiilor de intelectuali, formîndu-i în spirit raționalist, umanist, va constitui pentru noi obiectul unui alt articol.

Tradițiile de luptă împotriva iraționalismului filozofic, a misticismului și obscurantismului — luptă desfășurată în primul rînd de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, dar și de pe pozițiile unui raționalism nemarxist, limitat —, sînt continuate, în alte condiții de viață, în zilele noastre cînd desăvîrșirea construcției socialiste este în plin avînt. Succesele strălucite obținute de poporul nostru în făurirea unei vieți noi constituie o mărturie vie în sprijinul justetei și caracterului profund științific al politicii Partidului Muncitoresc Român și al concepției sale despre natură și societate, învățătura marxist-leninistă. Totodată cuceririle istorice obținute pe drumul construirii socialismului, al formării unei culturi noi și a unui om superior, reprezintă și verdictul de condamnare rostit definitiv de istorie împotriva negrelor idei iraționaliste, fasciste și a forțelor sociale pe care le reprezentau acestea.

ИЗ БОРЬБЫ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ИДЕОЛОГИИ ПРОТИВ ФИЛОСОФСКОГО ИРРАЦИОНАЛИЗМА В РУМЫНИИ В ПЕРИОД МЕЖДУ ДВУМЯ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ

(Р е з ю м е)

Авторы статьи показывают некоторые аспекты критики философского иррационализма в довоенной Румынии, критики, осуществленной с позиций марксизма и ленинизма в коммунистической или демократической печати в период между двумя мировыми войнами.

Прежде всего, авторы останавливаются на анализе классовых корней и реакционной общественной функции мистической иррационалистической идеологии, непосредственно связанной с фашистским движением, на научном анализе, сделанном документами РКП и многочисленными статьями и исследованиями, написанными с позиций марксистско-ленинского учения.

⁴⁷ *Marxism și țărănism*, în „Frontul evenimentelor culturale și sociale“, nr. 3 din 3 dec. 1932, p. 11.

⁴⁸ *Filozofie și știință*, în „Cuvîntul liber“ din 10 aug. 1935.

В продолжение, авторы обратили своё внимание на те элементы социалистической и антифашистской активной публицистики в период между двумя мировыми войнами, выявляющие изуродованный образ человеческой личности, предложенной доктринами „трэизма“, румынского варианта философского иррационализма, личности которая является одновременно, необходимым продуктом общества в полном процессе разложения.

Координаты такой реакционной буржуазной личности — иррациональность, бессмысленная активность, произвольный волюнтаризм, культ смерти, и т. д. — постоянно выявляются и подчёркиваются авторами настоящей работы на основании обширных ссылок на статьи, появившиеся в легальных или подпольных журналах и газетах РКП или в антифашистской демократической печати („Эра nouă“, „Манифест“, „Блузе албастре“, „Корунк“, „Кувынтул либер“, „Буха“ и т. д.).

В исследовании показывается, что коммунистической печати удалось, в общих чертах, выявить одновременно глубоко научный и гуманный характер марксистско-ленинской философии, осветить тот идеал человеческой личности, который стремится осуществить теория и социалистическая практика.

L'IDÉOLOGIE MARXISTE-LÉNINISTE EN LUTTE AVEC L'IRRATIONALISME PHILOSOPHIQUE EN ROUMANIE ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

(R é s u m é)

Les auteurs présentent quelques aspects de la critique de l'irrationalisme philosophique en Roumanie, critique menée à partir des positions du marxisme-léninisme, dans la presse communiste ou démocrate entre les deux guerres mondiales.

Ils s'arrêtent d'abord à l'analyse des origines de classe et du rôle social réactionnaire de l'idéologie irrationaliste mystique directement liée au mouvement fasciste, analyse scientifique à laquelle procédèrent alors le P.C.R. dans certains documents et les auteurs de nombreux articles et études conçus à la lumière de la doctrine marxiste-léniniste.

L'attention des auteurs est retenue ensuite par ceux des textes parus à la même époque dans la presse militante socialiste et antifasciste, qui mettent en lumière la figure déformée de la personne humaine que proposaient comme idéal les doctrinaires du „trăirisme“, variante roumaine de l'irrationalisme philosophique; aussi bien cet idéal était-il le produit historiquement nécessaire d'une société en plein procès de désagrégation.

Les coordonnées de ce type bourgeois réactionnaire de personnalité—irrationalité, activisme absurde, volontarisme arbitraire, culte de la mort etc. — sont sans cesse dégagées et soulignées par d'amples références aux articles parus soit dans les revues et journaux légaux ou clandestins du P.C.R., soit dans la presse démocratique et antifasciste (Era nouă, Manifest, Bluze albastru, Korunk, Cuvîntul liber, Buha etc.)

Les publicistes communistes, comme le montrent les auteurs, ont su généralement relever à la fois le caractère profondément scientifique et humain de la philosophie marxiste-léniniste et mettre en lumière cet idéal de la personnalité humaine que tendent à réaliser la théorie et la pratique socialistes.

PUNCTE DE VEDERE

CAUZALITATEA ÎN CORELAȚIE CU ÎNTÎMPLĂTORUL ȘI POSIBILUL

de

CĂLINA MARE

O serie de filozofi marxști¹ încearcă să introducă în teoria cauzalității noțiunea de cauză statistică, considerată ca o cauză întîmplătoare, probabilă, în raport cu efectul ei, adică o cauză care uneori produce un efect, alteori nu-l mai produce, uneori îl produce într-un fel, alteori îl produce în alt fel. Din această afirmație ar rezulta o anumită nedeterminare în relația de la cauză la efect, idee pe care o promovează curentele indeterministe, caracterizate fie prin negarea existenței oricărui raport cauzal, fie prin afirmația că relațiile cauzale sînt lipsite de necesitate și univocitate.

Desigur, luarea în considerare a condițiilor, în care are loc un anumit raport cauzal, contribuie la înțelegerea mai nuanțată a acestui raport. Dacă un fenomen A este uneori produs, alteori nu, înseamnă că în primul rînd cauza a acționat într-un ansamblu de condiții suficiente pentru a permite acțiunea sa constantă, în al doilea rînd cauza nu a mai acționat, deoarece acțiunea ei a fost anulată de către alte acțiuni. Dacă efectul este variabil, înseamnă că și cauza sa suferă anumite variații sub influența unor condiții variabile. Ceea ce este constant în cauză produce ceea ce e constant în efecte.

Iată de ce, o concepție consecvent deterministă trebuie să susțină ideea caracterului necesar și univoc al relației cauzale, înțelegînd prin aceasta că o cauză realizată în anumite condiții generează întotdeauna cu necesitate un anumit efect. Acest mod de a înțelege relația cauzală nu duce — după cum consideră unii autori — la negarea aspectelor întîmplătoare din univers, ci — dimpotrivă — la interpretarea mai profundă, mai nuanțată a necesarului și întîmplătorului ca moduri de a fi ale diferitelor conexiuni din univers.

Luînd în considerare complexitatea fenomenelor realității, faptul că fiecare fenomen concret este o unitate a necesarului și a întîmplătorului, a esențialului și a neesențialului, se poate face distincția dintre cauzele care generează laturile, aspectele esențiale ale obiectului respectiv și cauzele care produc aspectele lui secundare, întîmplătoare. Atît prima categorie, cît și cea de-a doua, odată produse, odată realizate, generează într-un ansamblu de

¹ Vezi. I. T. Frolov, *O pricinosti i želesobraznosti v živoi prirode*, Gospolitizdat, Moskva, 1961, p. 28—36. N. N. Jukov - Verejnikov, *Problemele în discuție ale biologiei contemporane și problema cauzalității*; „Probleme de filozofie”, 1962, nr. 4.

condiții corespunzătoare efectul cu necesitate și univocitate. Fenomenele din a doua categorie sînt întîmplătoare nu în raport cu efectul produs, ci în raport cu esența procesului respectiv.

Cu atît mai limpede apare acest lucru, atunci cînd luăm în considerare caracterul relativ al distincției dintre necesar și întîmplător.

În realitate, există necesități de diferite grade de generalitate, după cum există aspecte întîmplătoare într-un anumit raport și necesare în alt raport. Orice fenomen conține unele aspecte necesare. Unul din aceste aspecte necesare îl constituie faptul că fenomenul respectiv este *efectul unei anumite cauze* (de obicei complexe). Notele de necesitate și întîmplare sînt relative și absolute. Ele sînt relative, în sensul că depind de anumite sisteme de referințe și absolute în cadrul aceluiași sistem de referință.

Astfel, apariția unui fenomen poate fi privită sub diferite aspecte, poate fi cercetată în sisteme de referință diferite.

Pe de o parte, un fenomen apare ca efect al unei ghem de interacțiuni date și în aceasta constă caracterul necesar al relației cauzale respective (în ansamblul de împrejurări date, el este tocmai așa cum este).

Pe de altă parte, el este alcătuit din aspecte principale și secundare, din aspecte esențiale și neesențiale, necesare și întîmplătoare. Aspectele sale esențiale, necesare sînt produse de cauze esențiale, aspectele neesențiale, întîmplătoare sînt produse de cauze secundare, întîmplătoare în raport cu esența sa (nu în raport cu efectul produs).

Care ar fi — în acest caz — conținutul noțiunii de *cauzalitate statistică*?

Noțiunea de cauzalitate statistică este greu de menținut, pentru că ea strecoară ideea că uneori cauza produce efectul, alteori nu. De aceea, mai indicată ar fi utilizarea noțiunii de *cauzalitate complexă, mijlocită*, care poate explica limpede conduita diversă a obiectelor, ca înlănțuire a cauzelor individuale, irepetabile, cu cauze esențiale, generale, repetabile și în acest sens necesare.

Dacă prin cauza unui fenomen înțelegem o interacțiune complexă de cauze esențiale și neesențiale, ce se întrepătrund și se înrîuresc reciproc, atunci, din acest punct de vedere, putem afirma fără nici o rezervă că nici un fenomen nu este absolut repetabil, că el este unic prin individualitatea lui și complexul de cauze, care l-a generat, este de asemenea unic și irepetabil.

Dar, sub un alt aspect, se poate afirma că fenomenul unic și irepetabil prin prezența cauzelor respective (deci a cauzelor individuale), are aspecte repetabile, generale, esențiale, necesare, determinate de complexul cauzelor esențiale pentru fenomenul dat.

Astfel stînd lucrurile, comportamentul statistic al unor obiecte sau fenomene din natură poate fi înțeles numai în lumina cauzalității complexe. Un ansamblu de cauze în interacțiune produce un efect, alt ansamblu de fenomene în interacțiune produce alt efect. Ceea ce este repetabil, constant în fenomenele statistice este determinat de același ansamblu de cauze, ceea ce reprezintă oscilațiile, abaterile, se explică prin prezența în ghemul de interacțiuni a cauzelor individuale, irepetabile, care produc cu necesitate (cu necesitatea proprie întîmplării) abaterile de la frecvența dată.

Noțiunea de cauzalitate complexă, introdusă de dialectica marxistă, ne permite să depășim atât unilateralitatea concepțiilor deterministe mecaniciste, care absolutizau necesitatea, cât și eroarea săvârșită de indeterminism, atunci când acesta neagă elementul necesar prezent în orice relație cauzală, introducând arbitrarul în relațiile de generare.

Pentru a evidenția netemeinicia acestor două moduri de a raționa, trebuie analizat raportul de cauzalitate pe două planuri: pe planul realului și pe planul posibilului.

În cazul aspectelor întâmplătoare, posibilul și realul nu coincid, în timp ce în cazul aspectelor necesare, ele coincid (prin definiție). Ceea ce înseamnă că în cazul aspectelor necesare, însăși cauza acestora este efectul necesar al altor cauze, generate și ele de aspectele esențiale ale realității date. Aspectele întâmplătoare sînt numai probabile, pentru că și cauza lor este doar probabilă. Neapariția unui fenomen întâmplător se explică prin neapariția cauzei sale, prin anularea cauzei sale.

De carece nu există aspecte, procese absolut necesare sau absolut întâmplătoare, rezultă că niciodată realul nu coincide cu posibilul, că niciodată posibilul nu se realizează integral. Totdeauna intervine fondul de interacțiuni cu rol perturbator mai mult sau mai puțin pronunțat. Dar dacă nu există o suprapunere între posibil și real, înseamnă că pretutindeni există și cauze posibile, care nu ajung să se realizeze. În înlanțuirea complexă a fenomenelor, niciodată cauza complexă nu se repetă în mod identic, deoarece ca urmare a interacțiunii unor lanțuri cauzale complexe, unele posibilități s-au realizat și altele nu.

Deci un fenomen este probabil (întâmplător), în măsura în care cauza care îl generează este ea însăși doar probabilă și este necesar, în măsura în care cauza lui este necesară.²

Dacă un fenomen nu a apărut, înseamnă că acțiunea cauzei sale a fost anulată de acțiunea altor fenomene, sau cauza lui posibilă (căci corespunde legilor realității) nu s-a transformat în realitate pentru a da naștere efectului, în absența condițiilor coresponzătoare.

De aici rezultă limpede, că prin cauzalitate probabilă nu trebuie înțeles raportul arbitrar, lipsit de necesitate, între cauză și efect, ci faptul că o cauză posibilă nu s-a transformat în cauză reală și de aceea nu a generat efectul. Dacă ea s-ar fi realizat, atunci și efectul ar fi avut loc (cu necesitatea și univocitatea, caracteristice oricărei cauze realizate). Între cauza realizată și efectul generat de ea nu poate exista decît un astfel de raport.

Ținînd seama de faptul că relația dintre cauza realizată și efect este necesară și univocă, putem explica modificările înregistrate de efect prin modificările cauzei. Variația efectului nu este o dovadă a caracterului probabil al raportului de la cauza realizată la efect, ci constituie o dublă demonstrare a legăturii dintre cauză și efect.

Este bine cunoscut exemplul dat de Engels în „Dialectica naturii“:

„Dacă introducem într-o pușcă o capsă, o încărcătură și un glonte și apoi tragem, scontăm pe un efect dinainte cunoscut din experiență, deoarece sîntem în stare să urmărim toate amănunțele întregului proces al aprinderii, arderii,

² H. H ö r z, *Zum Verhältnis von Kausalität und Determinismus*, „Deutsche Zeitschrift für Philosophie“, 2/1963.

exploziei produse prin transformarea bruscă în gaze, a presiunii gazului asupra glontelui. Aici scepticul nu mai e în drept să afirme că din experiența trecută nu decurge că și data următoare fenomenul se va repeta întocmai. Într-adevăr se întâmplă câteodată că fenomenul *nu* se repetă întocmai, că pulberea sau capsă nu ia foc, că țeava puștii explodează etc. Dar însuși acest lucru nu desminte, ci *dovedește* cauzalitatea, deoarece noi putem descoperi cauza oricărei abateri de acest fel de la regulă, făcând cercetările corespunzătoare: descompunerea chimică a explozibilului, umiditatea etc. a pulberii, defectul țevii etc., astfel că aici are loc, ca să zicem așa, o *dublă* verificare a cauzalității³.

Deci dacă un efect nu a apărut, aceasta nu dovedește existența unei cauze care în mod oarecum arbitrar odată l-ar genera și altă dată nu l-ar genera, ci faptul că fenomenul cauză a fost anulat de alte acțiuni și de aceea nu a putut genera efectul. De aceea, departe de a furniza teren pentru speculații indeterministe sau agnostice, exemplul de mai sus constituie o dublă verificare a cauzalității.

Astfel ideea cauzalității complexe ne ajută să ne delimităm de determinismul materialist mecanicist, iar teza necesității și univocității acțiunii cauzelor realizate constituie argumentul hotărîtor împotriva indeterminismului, împotriva introducerii elementelor arbitrare în explicarea fenomenelor naturii. În primul caz, subliniem inexistența unor fenomene absolut identice, unei repetabilități absolute în lanțul cauzării, în al doilea caz reliefăm că în curgerea, în variabilitatea permanentă a lucrurilor, aspectele identice ale cauzelor în condiții identice produc efecte identice.

*

Sublinierea faptului că relația cauzală este necesară și univocă, dacă se repetă cu o constanță relativă, aduce, la rîndul său, în discuție raportul dintre cauzalitate și legea statistică, întrucît, în cazul legilor statistice, operăm cu categoriile de întîmplare și probabilitate.

Pentru lămurirea acestei probleme trebuie în primul rînd să urmărim relația dintre lege și factorii întîmplători.

Înțelegerea dialectică a corelației dintre necesitate și întîmplare permite, pe de o parte, să se releve elementele comune și cele deosebitoare, pe care le conțin legile dinamice și legile statistice.

Cercetînd raportul dintre necesitate și lege din punctul de vedere al celor două tipuri de legi, se poate constata că orice lege este expresie a necesarului. Dar cele două tipuri de legi exprimă necesarul în mod diferit. Astfel, legea dinamică fixează realizarea necesarului în fiecare caz individual, ceea ce are ca urmare caracterul său univoc. Univocitatea legii se explică prin simplitatea relațiilor necesare și prin constanța împrejurărilor în care au loc aceste relații. Legea statistică reține necesarul, elementul constant, repetabil în esențialitatea sa, din ansamblul statistic studiat. De aceea necesarul din legile statistice are un caracter mult mai general, referindu-se la comportamentul an-

³ Fr. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.I.P., 1954, p. 233—234.

samblului statistic și nu la realizarea conduitei individuale, care este întâmplătoare în raport cu procesul în ansamblu (în limitele necesității impuse de ansamblu).

Asupra desfășurării legilor realității își pun totdeauna pecetea factorii întâmplători.

În natură nu există condiții absolut identice, pentru că ansamblul de împrejurări în care se desfășoară fenomenul analizat este variabil. În cazul legilor dinamice, legăturile întâmplătoare îndeplinesc rolul unor mici abateri, unor neînsemnate devieri.

Dacă din analiza dialectică a legii dinamice nu trebuie să lipsească referirea la acțiunea factorilor întâmplători, rezultă clar că din cercetarea conținutului acestui tip de lege nu se poate pierde din vedere nici corelația dintre posibil și real.

Corelația dintre posibil și real prezintă două aspecte:

a) primul constă în aceea că orice fenomen înainte de a deveni realitate trebuie să existe ca posibilitate;

b) al doilea — în corespondența relativă, parțială dintre posibil și real. Și acest al doilea aspect este general valabil pentru fiecare fenomen și proces din lumea materială, deoarece nu există în univers necesitate pură. Existența necesității pure ar anula această din urmă distincție dintre posibil și real, căci un fenomen necesar este tocmai fenomenul la care trecerea de la posibil la real are loc în mod obligatoriu. Dar fenomene absolut necesare nu există.

Problema trecerii de la posibil la real se ridică și la legea dinamică în măsura în care acțiunea factorului întâmplător, prin micile abateri pe care le provoacă, determină implicit o discrepanță între posibil și realizat.

Prin urmare, nici în legea dinamică nu se poate trece cu vederea acțiunea factorilor întâmplători, doar că aici oscilațiile produse au loc întotdeauna în jurul lui 1, în jurul probabilității 100%.

Să vedem care este raportul dintre necesar și întâmplător, posibil și real în cazul legii statistice. Legea statistică exprimă interacțiuni deosebit de complexe, care nu permit realizarea necesarului în cazul fiecărui fenomen individual, deci nu permit determinarea univocă a fiecărui fenomen, ci a ansamblurilor de fenomene.

Altfel spus, legea statistică determină posibilitățile obiective de desfășurare a procesului și exprimă latura cantitativă a acestor posibilități obiective, probabilitatea, sub forma unei constante relative a frecvenței proceselor date.

De unde provine acest specific calitativ al legilor statistice? Din interferența complexă a cauzelor și a condițiilor, în care factorul întâmplător pune o pecete mai pronunțată asupra desfășurării fenomenelor. De aceea, în cazul legilor statistice problema raportului dintre posibil și real se pune în mod mult mai ascuțit. Nu orice posibilitate obiectivă se realizează în fiecare fenomen individual, ci numai una sau unele din ele.

În legile statistice necesitatea se manifestă pentru fenomenele individuale doar în domeniul posibilului. În domeniul realului, ea se manifestă pentru un ansamblu de fenomene (înțelegând prin ansamblu de fenomene atât desfășurarea simultană a unui număr mare de fenomene, cât și repetarea unuia și aceluiași fenomen de numeroase ori în condiții aproximativ identice).

Factorii întâmplători determină perturbări mai mari sau mai mici în desfășurarea legică a proceselor, iar diferite grade de necesitate determină natura legii. Legile dinamice se referă la fenomene relativ simple, în care necesarul își taie drum direct, în vreme ce legile statistice vizează fenomene mai complexe.

Această interpretare a corelației dintre necesar și întâmplător ne permite să conchidem că nu se poate ridica un zid despărțitor între cele două tipuri de lege. Dat fiind că nu există nici necesitate, nici întâmplare pură, dat fiind că distincția dintre necesitate și întâmplare nu este absolută, realitatea dezvăluie — în toate domeniile — atât aspecte dinamice, cât și aspecte statistice.

Astfel, în microcosm, considerat ca domeniu de acțiune al legilor statistice, unele însușiri fizice ale obiectelor pot fi exprimate prin legi de tip dinamic. Cea mai simplă ilustrare a acțiunii legilor dinamice în fizica particulelor elementare o constituie legile de conservare: a spinului, a sarcinii etc. De aceea, pe bună dreptate, cercetători ca R. Răduleț⁴, G. A. Svecinikov, subliniază că „teoria microproceselor reprezintă o împletire specifică de legi dinamice și legi statistice. Niciunul din aceste tipuri de legi luat izolat nu este suficient pentru reflectarea proceselor studiate de fizica particulelor elementare. Numai în ansamblu, legile statistice și dinamice dau în limitele teoriei respective, o descriere completă a fenomenelor microcosmosului”⁵.

Dar studiul deosebirilor și asemănarilor dintre cele două tipuri de legi trebuie întregit cu analiza raportului dintre legea statistică și cauzalitate.

De unde provine discrepanța dintre posibilități și realizarea lor în cazul fenomenelor individuale aparținând colectivelor statistice? De ce numai unele din posibilități se realizează și care anume? De ce există o constantă a frecvenței? De ce această constantă este relativă? Întrebările astfel puse ne îndreaptă tocmai spre problema raportului dintre cauzalitate și legea statistică.

Acest raport poate fi studiat sub două aspecte:

a) dacă există distincții din acest punct de vedere între legile dinamice și legile statistice;

b) dacă există distincții calitative în cadrul legilor statistice, între caracterul statistic al macrocosmosului și cel al microcosmosului.

În primul caz, ni se pare că putem afirma că legile statistice sînt în măsură mai pronunțată modale decît legile dinamice, exprimînd fie legătura necesară dintre stările unui ansamblu, fie modul de distribuție al unui colectiv.

Teoriile statistice studiază schimbările suferite în timp de starea unui colectiv, a unui ansamblu, calculează funcția de distribuție a colectivului statistic la un moment dat, pe baza datelor despre distribuția colectivului într-un moment anterior. În aceste teorii joacă un rol hotărîtor funcția de distribuție, care arată ce parte dintr-un număr suficient de mare de obiecte se află într-o anumită stare. De pildă, legea statistică indică numărul mediu al moleculelor care au o anumită viteză în cazul mișcării calorice, sau distribuția populației pe sexe la un număr mare de cazuri, sau spațiul în care se localizează

⁴ Remus Răduleț, *Principiul cauzalității în fizică*, în „Dialectica cunoașterii științifice”, Ed. Acad. R.P.R. 1962.

⁵ G. A. Svecinikov, *Prichinosti i determinizm v kvantovoi teorii*. „Filosofskie problemi fiziki elementarnih ceastit”, Izd. Ak. N.SSSR, Moskva, 1963.

un ansamblu de microparticule, fără să cerceteze cauza acestor distribuții sau comportamente.

Repetăm, deci, că legea statistică relevă *cum* este ansamblul de relații, de fenomene și nu *de ce* este el așa și nu altfel. De aceea legea statistică este o lege care exprimă relații necesare între diversele stări ale ansamblului, sau distribuții necesare ale colectivului. Problema cauzei schimbărilor necesare survenite în starea colectivelor este situată pe un plan secund. De ce? Pentru că a soluționa problema cauzei schimbărilor suferite de starea unui colectiv statistic, sau a cauzei unei anumite distribuții a colectivului, înseamnă a pătrunde la un nivel mai profund decât cel cercetat de teoriile statistice respective, uneori la nivelul cauzelor concrete ale stărilor inițiale individuale. În teoriile statistice contemporane se face abstracție de cauzele pentru care colectivul se află într-o anumită stare și se pornește de la faptul experimental al stabilității frecvenței. Cunoașterea cauzelor concrete ale stărilor inițiale individuale apare neesențială, explicația teoretică a stabilității frecvenței fenomenelor fiind o sarcină de viitor.

De aceea discuția cu privire la această problemă se duce în momentul de față pe un plan general⁶, fiind în mod diferit soluționată de adepții determinismului și de adversarii lui.

Din faptul că teoria contemporană a probabilităților nu ia în considerare cauzele comportamentului indivizilor, filozofii indeterminiști au scos concluzia falsă că teoriile statistice resping cauzalitatea și se întemeiază pe un indeterminism principial, că legea statistică este expresia unor interacțiuni absolute întâmplătoare între fenomene întâmplătoare, acauzale.

În opoziție cu această interpretare, oamenii de știință și filozofii marxiști au ajuns la concluzia că legea statistică exprimă și ea — ca orice lege — o relație necesară, stabilă și generală, ce se surprinde la nivelul marilor ansambluri. Și această lege se întemeiază pe relații cauzale mai profunde.

Legea statistică ne arată cum se comportă cu necesitate colectivul și care sînt posibilitățile de comportare ale unui anumit individ din colectiv. Dacă un fenomen există doar ca posibilitate, înseamnă că pentru apariția lui nu sînt suficiente condițiile existente și că în primul rînd lipsește cauza lui, înțelegînd prin cauză factorul necesar care completează pînă la suficiență ansamblul de condiții necesare pentru producerea fenomenului dat. Atunci cînd aceste cauze și condiții suplimentare apar, fenomenul se realizează. Numai astfel se poate explica de ce în cazul constanței condițiilor A, uneori fenomenul B apare, iar alteori nu apare. Categoria de probabilitate reprezintă măsura trecerii fenomenului de la posibil la real, expresia cantitativă a apropierii lui de necesitate. Ea permite să caracterizăm din punct de vedere cantitativ influența pe care o exercită un grup de condiții asupra apariției unui anumit eveniment. De aici rezultă că probabilitatea nu exclude cauzalitatea, ci o confirmă, indicînd că fără unele cauze suplimentare fenomenul nu are loc.

Pentru ilustrare, să analizăm relația dintre cauzalitate și legile statistice în microcosm.

⁶ I. V. S a c i k o v. *Probabilitatea și rolul ei în dezvoltarea cunoașterii*, „Probleme de filozofie”, 1962, nr. 5.

Și aici legile statistice cunoscute exprimă din punct de vedere fizic distribuția microobiectelor, fără să spună nimic în mod explicit cu privire la cauzele acestei distribuții.

Legile statistice din microcosm sînt și ele prin urmare, modale. Fără îndoială că alte legi mai profunde, dezvăluite în viitor, vor scoate la iveală cauzele acestui comportament.

De pildă, faptul că mișcarea microobiectului este caracterizată printr-o funcție de undă, care reflectă anumite posibilități obiective de comportare se întemeiază pe o relație cauzală. Fără cauze obiective, fără legături logice în cadrul microproceselor, microobiectul nu ar poseda posibilități obiective determinate și mișcarea sa nu ar putea fi caracterizată cu ajutorul funcției de undă.

În principiu, se poate explica în mod cauzal atît realizarea fenomenelor individuale, cît și nerealizarea lor. Realizarea fenomenelor individuale se datorește unui complex de cauze și o anumită regularitate, o relativă constanță a realizării fenomenelor individuale se explică prin reproducerea relativ identică a acestui ansamblu de cauze și condiții.

În ceea ce privește deosebirea dintre legile statistice din macrocosm și cele din microcosm, această deosebire nu o putem considera — cum fac unii cercetători — principială decît dacă prin termenul „deosebire principială” înțelegem o deosebire calitativă.

Termenul de deosebire „principială” a fost compromis de reprezentanții școlii de la Copenhaga prin coloratura agnostică și idealist-subiectivistă pe care i-au dat-o.

Această deosebire calitativă există și constă în faptul că la realizarea statisticității în microcosm joacă un rol preponderent structura internă a obiectelor, în timp ce la nivelul macro, rolul hotărîtor ar reveni interacțiunii dintre obiectele ce alcătuiesc ansamblul. Asupra importanței pe care o are în legile statistice din microcosm structura internă a microobiectelor, atrag atenția numeroase studii în ultimul timp. Astfel, I. V. Sacikov reliefa cu insistență că metodele statistice de cercetare au asigurat prima pătrundere mai temeinică în structura internă a particulelor elementare. Prin aceste aspecte pozitive, se explică lărga aplicare a legilor statistice în fizica contemporană, în comparație cu legile dinamice⁷.

În concluzie se poate afirma că legile probabiliste, cunoscute astăzi, exprimă modalități necesare de existență a unor ansambluri, de distribuție a unor colective statistice și nu relații cauzale, dar, ca orice lege, au și ele o întemeiere cauzală.

Împotriva indeterminismului, care respinge cauzalitatea pentru faptul că legile statistice — cunoscute pînă astăzi — nu au un conținut cauzal, nu trebuie adus argumentul simplificator că orice lege fixează un raport cauzal, ci trebuie relevat caracterul necesar, general și esențial al raporturilor fixate de legile statistice și faptul că orice lege are un temei, un fundament cauzal.

⁷ I. V. Sacikov, *K oțenke znacenia statisticeskih zakonornostei v fizike elementarnih ceastiŭ*, în „Filosofskie problemî fiziki elementarnih ceastiŭ” Izd. Ak. Nauk. SSSR, Moskva, 1963 și „Poznanie materialnîh sistem i veroiatnost”, „Voprosi filosofii”, 1963, nr. 11.

Împotriva variantelor indeterministe care neagă caracterul necesar și univoc al relației cauzale trebuie reliefat faptul că comportamentul statistic nu este expresia absenței acestei necesități și univocității a raportului de la cauză la efect, în cazul aspectelor repetabile, ci expresia complexității și labilității acestor relații.

ПРИЧИННОСТЬ В СООТНОШЕНИИ СО СЛУЧАЙНЫМ И ВОЗМОЖНЫМ (Резюме)

В настоящей статье, автор указывает на несостоятельность понятия статистической, возможной причины, которая является случайной по отношению к своему эффекту. По мнению автора, осуществленная причина рождает эффект необходимым и однозначным способом. Можно отличить причины, рождающие существенные стороны, аспекты соответствующего предмета, от причин, производящих его побочные, случайные аспекты. Но в этом случае, причины случайны не по отношению к произведенному эффекту, а по отношению к сущности соответствующего процесса. Понятие статистической причинности вводит мысль о том, что иногда причина рождает эффект, а в другой раз нет. Автор считает более адекватным использование понятия комплексной, косвенной причинности, которое может точнее выяснить различное поведение предметов как сцепление индивидуальных, неповторимых причин с причинами существенными, общими, повторимыми и, в этом смысле, необходимыми.

Одновременно, автор рассматривает отношение причинности и возможности, критикуя ту позицию, согласно которой отношение причины и эффекта было бы лишь возможным. Противоречив этой позиции, автор подчеркивает, что если эффект появился, то это не доказывает существования причины, которая, способом в некоторой степени произвольным, иногда родила бы его и в другой раз нет, а доказывает тот факт, что действие причины было аннулировано действием других явлений. Следовательно, возникновение явления имеет одну причину, а его непоявление другую.

Во второй части работы, автор исследует проблему отношения закона и случайных факторов, указывая на роль этих факторов в случае законов динамических и статистических.

LA CAUSALITÉ EN CORRÉLATION AVEC LE CONTINGENT ET LE POSSIBLE

(Résumé)

L'auteur montre dans cette étude le manque de fondement de la notion de cause statistique, de cause probable, contingente par rapport à son effet.

A son avis, la cause réalisée engendre avec nécessité et univocité l'effet. Nous pouvons distinguer les causes engendrant les caractères ou les aspects essentiels de l'objet respectif, des causes qui produisent ses aspects secondaires, contingents. Mais, en ce cas, les causes sont contingentes non par rapport à l'effet produit, mais par rapport à l'essence du processus respectif.

La notion de causalité statistique suggère l'idée que, parfois, la cause produit l'effet et, d'autres fois, non. L'auteur considère préférable d'employer la notion de causalité complexe, médiate, qui peut expliquer avec netteté le comportement divers des objets, en tant qu'enchaînement des causes individuelles, non-répétables, avec des causes essentielles, générales, répétées et, en ce sens, nécessaires.

En même temps l'auteur analyse le rapport entre causalité et possibilité, critiquant le point de vue suivant lequel le rapport de cause à l'effet serait seulement probable. Ce point de vue introduit l'arbitraire dans la relation causale. On souligne à son encontre que, si un effet ne s'est pas produit, cela ne prouve pas l'existence d'une cause qui, de façon pour ainsi dire arbitraire, l'engendrerait une fois et une autre fois ne l'engendrerait pas, mais bien le fait que l'action de la cause a été annulée par l'action d'autres phénomènes. Donc l'apparition du phénomène a une cause, sa non-apparition une autre cause.

Dans la seconde partie de l'étude, l'auteur examine le problème du rapport entre la loi et les facteurs contingents, montrant le rôle de ces facteurs dans le cas des lois dynamiques et dans le cas des lois statistiques.

DESPRE PERSPECTIVELE MODELĂRII CIBERNETICE

Cîteva observații pe marginea unui punct de vedere

de

ION IRIMIE

Oricine a urmărit, fie și numai cu interesul diletantului, discuțiile ce se duc în jurul problemelor pe care știința, botezată de americanul N. Wiener „cibernetica“, le-a pus la ordinea zilei, își poate ușor da seama că una din chestiunile cele mai frământate și controversate e aceea cuprinsă în întrebările: Poate oare mașina cibernetică să modeleze exhaustiv fenomenele vieții și gândirii? Poate oare fi, pe această cale, creată viața și gândirea artificială? E vorba, cu alte cuvinte, de probleme ce privesc perspectivele modelării cibernetică, perspectivele traducerii fenomenelor vieții și conștiinței în limbajul teoretic și tehnic al acestei noi discipline.

Atragem atenția că în miezul discuțiilor e pusă nu problema dacă e posibilă în general modelarea cibernetică a sistemelor biologice și a operațiilor gândirii, ci problema, dacă aceasta e posibilă în mod exhaustiv. E vorba dacă cibernetica poate fi considerată știința absolută a vieții și a gândirii.

Aceste probleme, prin însuși natura lor, au un pronunțat caracter filozofic, au o strînsă legătură cu concepția despre lume, cu problemele precizării locului nostru în sistemul lumii înconjurătoare, precizării raporturilor noastre cu unele din produsele cele mai înalte ale mîinii și minții omenești.

Acest fapt imprimă o notă filozofică înseși discuțiilor. Noțiunile cu care se operează în cadrul lor sînt de multe ori categorii ale filozofiei, argumentele ce se invocă pentru o soluție sau alta sînt în general argumente de ordin pur conceptual.

Ne vom opri și noi, în cele ce urmează, asupra unor momente ale discuției de care am pomenit și vom avea în vedere unele din laturile ei de ordin filozofic.

În cadrul discuțiilor se înfruntă două linii, două tabere. Unii dau problemelor definite mai sus un răspuns afirmativ, alții negativ.

Primii, spre pildă, consideră că cibernetica poate explica toate caracteristicile sistemelor biologice, toate notele activității gândirii. Urmînd prin-

ciunile modelării cibernetice, susțin aceștia, pot fi reproduse fenomenele vieții și ale conștiinței în toate însușirile lor esențiale. În fața acestui gen de modelare nu există nici un fel de limite principale. Cibernetica apare înarmată cu toate cele necesare pentru a desluși singură tainele tuturor fenomenelor vieții și gândirii și pentru a le reproduce în sisteme artificiale. Despre necesitatea abordării fenomenelor din aceste sfere ale existenței și din alte puncte de vedere decât cel cibernetic nici nu e vorba. Cibernetica poate face în această privință totul.

În modul cel mai limpede acest punct de vedere și-a găsit expresie în scrierile unor cibernetici de frunte ca A. M. Turing, W. R. Ashby, L. Couffignal, A. N. Kolmogorov, etc. Primul spre pildă, încă în 1950 și-a lansat în acest spirit articolul „Computing Machinery and Intelligence”¹. Ultimul, ceva mai recent, declară fără nici o rezervă: „Eu aparțin acelor ciberneticieni extrem de fervenți, care nu văd nici un fel de limitări principiale în direcția abordării cibernetice a problemelor vieții și presupun că viața poate fi analizată în întreaga ei bogăție și în această ordine de idei și conștiința umană în toată complexitatea ei, cu ajutorul metodelor ciberneticii”² (s. n., I. I.).

W. R. Ashby, mai optimist decât tovarășii săi de idei, consideră nu numai că omul poate fi complet modelat de mașină, nu numai că poate fi construită mașina-om, dar că va putea fi construită mașina supra-om, mașina care să-l elimine pe om din o serie de operații sociale, mașina care fără nici o milă să-și domine întru-totul creatorul. Nu ne vom lansa în analiza acestor formule și idei extremiste, vom încerca să vedem cum se justifică lansarea ideii potrivit căreia e posibilă crearea mașinii-organism sau a mașinii-om.

Pentru a se putea pune, discuta și afirma ideea identității dintre automate și organisme, automate și om, unii teoreticieni încearcă o redefinire a noțiunilor de „mașină”, „viață”, „gândire”, „creier”, etc. În această redefinire se simte tendința de a lărgi sfera acestor noțiuni, de a le da formule mai cuprinzătoare.

O vădită tendință spre definiții mai „cuprinzătoare” se observă, spre pildă, la cunoscutul cibernetician englez, pomenit mai sus, W. R. Ashby. Iată cum denumește el mașina: „Se numește mașină, orice sistem material a cărui funcționare este în întregime determinată de starea ei interioară și de condițiile ei exterioare”³. Aci intră, după cum e ușor de observat, orice sistem material. Diferența specifică a ceea ce în mod obișnuit numim mașină, chiar mașină cibernetică, nu e deloc surprinsă. Nu cred că poate fi luat drept criteriu pentru precizarea acestei diferențe faptul că mașina e creată de către om și că e subordonată intereselor acestuia. Poate că S. V. Osipov, are mai multă dreptate atunci când scrie: „Mașina este un mecanism sau o unire de mecanisme care înfăptuiesc anumite mișcări utile în vederea transformării sau modificării energiei, sau a executării unei anumite munci”⁴. Foarte importantă e ultima parte a formulei, parte în care se precizează că mașina execută

¹Vezi culegerea „Cibernetica”. București, 1963, p. 305.

²A. N. K o l m o g o r o v, *Automatele și viața*. Culegerea „Cibernetica”. București, Ed. politică, 1963, p. 41.

³W. R. A s h b y, *Folosirea ciberneticii în biologie*, în „Probleme de filozofie” nr. 12/1958, p. 136.

⁴S. V. O s p o v, *Tehnica și progresul social*. Ed. științifică 1960, p. 22.

o anumită activitate în locul omului, că mașina este o prelungire a unor laturi ale activității acestuia.

Definiții mai cuprinzătoare a formulat Ross Ashby și pentru gândire. El e acela care consideră că unicul criteriu al acesteia e „adaptarea selectivă”. „Trebuie considerat că este rațional sistemul capabil să efectueze o selecție adecvată. Această atitudine constituie criteriul raționalității”⁵. După acest criteriu nu numai că toate organismele — plante sau animale — gândesc, nu numai că mașinile automate se comportă în mod strict „rațional”, dar și substanțele chimice în diferitele lor reacții manifestă fenomene ce țin de ceea ce putem numi gândire.

Nota esențială a ceea ce înțelegem de fapt prin gândire, e în mod supărător ignorată. Nu e de loc vorba de faptul că gândirea e doar forma de reflectare ce permite realizarea „adaptării selective” în cazul cel mai complex și mai evoluat al acesteia, în cazul în care adaptarea se face în funcție de cunoașterea esențialului și generalului din fenomenele lumii înconjurătoare.

Tendința de a redefini, de a lărgi sfera, și în acest fel de a modifica conținutul unora din noțiunile amintite mai sus, și-a găsit o anumită expresie și în studiul eminentului matematician și cibernetician sovietic A. N. Kolmogorov, „Automatele și viața”. El cere în special definirea „mai cuprinzătoare a noțiunii de viață”. Argumentul: Cosmonautica ne va putea pune în față o serie de forme de viață sau chiar ființe gânditoare care să fie „constituite într-un alt mod”⁶ decât acela al formelor cunoscute pe pământ. Aceasta este, fără îndoială, întru totul posibil, însă nu e motiv pentru a schimba sensul noțiunilor fundamentale, în și prin care înțelegem sistemul lumii ce ne înconjoară. Vom întâlni incontestabil în cosmos multe sisteme materiale ce vor fi „constituite în alt mod” decât cele de pe pământ. În măsura în care acestor sisteme le vor fi proprii unele note comune cu sistemele materiale pămîntești, le vom încadra în noțiunile existente, în măsura în care le vor fi proprii o serie de însușiri noi, vom elabora pentru acestea noțiuni noi, corespunzătoare.

Aceasta nu înseamnă că noțiunile existente nu pot fi schimbate, nu înseamnă că progresul cunoașterii se realizează numai pe calea înmulțirii noțiunilor și sistemelor de noțiuni, înseamnă doar, că în ciuda elasticității lor, noțiunile din o sfera sau alta a cunoașterii, au și trebuie să aibă și o anumită stabilitate. Momentul elasticității conceptelor nu poate fi exagerat, dacă vrem să nu ajungem în brațele sofisticicii, relativismului și subiectivismului.

Pregătirea terenului pentru lansarea ideilor în care se afirmă posibilitatea creării pe calea modelării cibernetice a vieții și conștiinței artificiale, se face și prin încercările unor ciberneticieni de a elabora definiții „pur formale”, după cum scriu unii, sau „pur funcționale” după expresia altora. O asemenea încercare întâlnim, spre pildă, în studiul pomenit mai sus, al lui A. M. Turing. În acest studiu, se încearcă prin „jocul de-a imitația” să se definească omul și mașina exclusiv după răspunsurile pe care le pot da anumitor întrebări, exclusiv; deci, după funcțiunile lor. Dacă mașina poate răspunde ca și omul unor întrebări, înseamnă că aceasta îndeplinește aceleași funcțiuni și ca atare poate

⁵W. R. Ashby, *Ce este mașina rațională*, în culegerea „Cibernetica” București, Ed. politică, 1963, p. 277.

⁶A. N. Kolmogorov, *Automatele și viața*, în culegerea „Cibernetica” București, Ed. politică, 1963, p. 40.

fi pusă în locul omului. Ba mai mult, în cazul răspunsurilor la anumite probleme „...dacă omul ar încerca să se substituie mașinii, atunci situația lui ar deveni jalnică. De la bun început el s-ar trăda prin încetineala și inexactitatea efectuării calculului”⁷. Tot sensul articolului lui A. M. Turing este de a demonstra că dacă mașina poate face față „jocului de-a imitația” putem susține că ea efectuează ceva ce ar putea fi calificat „gîndire”, putem considera că mașina poate fi om, iar omul nu e mai mult decît o mașină.

În răspunsurile lui A. M. Turing la obiecțiile formulate, în legătură cu punctul său de vedere, de către aceia care consideră că nu putem pune semnul egalității între om și mașină, sînt, fără îndoială, foarte multe lucruri interesante ce ar merita și din punct de vedere științific și din punct de vedere filozofic toată atenția. Nu ne vom opri însă asupra acestora. Firul considerațiilor noastre nu ne permite acest lucru. Vrem să urmărim doar problema definițiilor „pur funcționale”.

Această chestiune e reluată pe un alt plan, aș spune, mai general și cu adevărat principial, de A. N. Kolmogorov în studiul despre care am mai pomenit. Matematicianul sovietic scrie deschis: „Dacă însușirea unui sistem material oarecare de «a fi viu» sau de «a gîndi» va fi definitivă în mod pur funcțional, (dacă, de pildă, orice sistem material cu care pot fi abordate în mod rațional problemele științei și literaturii contemporane va fi recunoscut ca posedînd gîndire), atunci va trebui să recunoaștem în principiu posibilitatea pe deplin realizabilă a *creării artificiale* a unor ființe vii și gînditoare”⁸.

În aceste rînduri nu numai că sînt dezvelite motivele intime ale elaborării „definițiilor pur funcționale”, dar sînt date și indicații suficiente pentru a înțelege ce anume urmează să fie acest tip de definiții. Rezultă cu prisosință că definițiile pur funcționale se formulează exclusiv din punctul de vedere al schemelor, legăturilor, rețelelor, din punct de vedere al funcționii unui anumit sistem. La substratul acestor funcțiuni nu se face nici un fel de trimitere.

Oare e corect din punct de vedere științific ca ceea ce ține de suportul unei anumite mișcări să nu fie luat în considerație? Se poate oare face în mod absolut abstracție de natura schemelor, sau mecanismelor prin care se realizează o anumită funcțiune?

Ignorarea suportului unei anumite funcțiuni nu slăbește oare pozițiile materialismului? „Materialismul e 'sublim'” scrie A. N. Kolmogorov în mottoul studiului său. Dar, în lumina ideilor prezentate mai sus, nu se marchează oare, o abatere de la această filozofie?

Independența relativă a funcționii față de substratul ei nu trebuie transformată într-o independență absolută. Și aci, ca în toate sferele realității și cunoașterii, granițele sînt relative. Desprinderea „schemelor”, „legăturilor”, „funcționilor” de substratul lor poate fi dusă numai pînă la un punct. Pentru înțelegerea lucrurilor, pentru interpretarea corectă a diferitelor funcțiuni trebuie avută în vedere dependența lor de substrat.

⁷A. M. Turing, *Poate oare mașina să gîndească*, în culegerea „Cibernetica”, București, Ed. politică, 1963, p. 307.

⁸A. N. Kolmogorov, *Automatele și viața*, în culegerea „Cibernetica”, București, Ed. politică, 1963, p. 41.

Acest lucru se vede printre altele și în aceea că pentru construirea unei mașini de calcul nu e suficient să știi „schemele“, „legăturile“, „structura“ etc. elementelor acesteia, e nevoie și de o serie de materiale (tuburi electronice, semiconductori, etc.), cu anumite proprietăți fizice.

Diferențele de substrat își pun pecetea în mod substanțial și pe diferențele de funcționare a diferitelor sisteme materiale. „Creierul“ electronic este numai asemănător cu creierul uman, releele acestuia sînt numai în parte și numai din anumite puncte de vedere analoge cu neuronii scoarței cerebrale a creierului natural. „Gîndirea“ mașinii este doar copie palidă a gîndirii umane, este modelul extrem de sărac și de unilateral al acesteia. „Gîndirea“ mașinii este mai săracă decît gîndirea omului chiar și atunci cînd mașina calculează incomparabil mai rapid decît omul și atunci cînd aceasta îl va învinge la șah pe campionul lumii să zicem.

Despre sensul încercărilor ce se fac, atît pe linia elaborării definițiilor „mai cuprinzătoare“, cît și pe linia formulării „definițiilor pur funcționale“, am spus cîte ceva în cele de mai sus. Putem aci însă rezuma: Toate aceste încercări vor să arunce o umbră asupra granițelor ce există între mașinile cibernetice pe de o parte, organisme și om pe de altă parte. Toate acestea vor să pregătească terenul pentru trasarea semnului egalității între mașină, organisme, om.

Trasarea acestui semn va permite apoi fie coborîrea omului în general la nivelul mașinii, fie înălțarea mașinii la nivelul omului. În ambele cazuri rezultatul e bineînțeles același.

Din punct de vedere filozofic ambele moduri de a pune problema păcătuiesc prin unul și același lucru. De dragul unui oarecare grad de identitate între organisme și unele din mașinile zilelor noastre, nu mai sînt văzute diferențele, de dragul notelor comune nu se mai pun sub obiectivul analizei notele de graniță. E vorba în acest fel de o încălcare a măsurii lucrurilor, cum ar spune Hegel, e vorba de introducerea unui punct de vedere metafizic în analiza raporturilor dintre sistemele materiale de care am pomenit. Pe un alt plan se revine la ideea lui Descartes și La Mettrie a animalului și respectiv a omului mașină.

Dar să vedem acum cum se argumentează această revenire, cum se apără ideea posibilității construirii mașinii-organism și a mașinii-om.

Toți ciberneticienii, adepți ai afirmației că e întru totul posibilă crearea vieții și gîndirii artificiale pe calea modelării cibernetice, fac apel la teza materialistă prin care se susține caracterul natural al acestor fenomene. Dacă viața și gîndirea sînt fenomene ce nu au în sine lor nimic misterios, de ce n-ar putea fi *cunoscute* din punct de vedere cibernetice și ca atare *reproduce* în mașinile electronice? Acest argument e fără îndoială îmbietor și formulat într-un mod strict materialist. Îndreptat împotriva variantelor idealismului și agnosticismului, argumentul apără pozițiile optimismului epistemologic. Prin el se promovează ideea corectă că gîndirea se poate cunoaște și se poate modela în toate operațiunile și particularitățile sale. Creierul își deslușește propriile sale taine și se poate reproduce complet în unele din creațiile sale.

Argumentul în discuție, oricît de tare ar părea, are și unele puncte slabe.

Mai întâi: de acolo că viața și gândirea sînt fenomene naturale nu rezultă cu necesitate că cunoașterea lor poate fi epuizată prin apelul la noțiunile și metodele ciberneticii, nu rezultă că modelarea lor poate fi exhaustiv efectuată urmînd principiile de modelare ale acestei unice discipline. Abordarea cibernetică a fenomenelor biologice și psihice e vădit exagerată. Rolul altor discipline, atît în cunoașterea acestor fenomene cît și în crearea lor artificială, este vădit subapreciat. E foarte puțin probabil, spre pildă, că vom putea crea artificial viața „autentică” fără datele biochimiei, biofizicii, fiziologiei, biologie, etc. Modelarea biochimică are, după părerea noastră, perspective mai largi și mai reale pe calea creării artificiale a fenomenelor vieții. Urmînd principiile bionicii se va putea modela o latură sau alta a ceea ce numim viață, urmînd pe cele ale modelării biochimice și biofizice putem spera la crearea vieții în sensul propriu și plin al cuvîntului. Numai atunci cînd vom modela biochimic grămăjoara de nucleoproteide, capabilă să stabilească cu mediul relații de tip metabolic, putem vorbi de viață artificială „autentică”. Căile acestei modelări par a fi mai anevoioase și mai îndepărtate de noi, mai ale viitorului, dar vor fi fără îndoială mai rodnice.

Mereu se vorbește de revoluția sărvișită în știință în general și în științele biologice în special de către cibernetică. Dar ce revoluție se pregătește azi în studierea fizicii și chimiei vieții, ce revoluție va fi atunci cînd vom deține principiile modelării biochimice a diferitelor celule, țesuturi, organe etc. Azi mulți ciberneticieni își pun speranțe uriașe în crearea modelului cibernetic al neuronului. Dar ce speranțe trebuie să manifeste aceia care își vor putea pune problema modelării biochimice a acestuia. Cît de aproape de crearea creierului artificial se consideră primii, dar cît de aproape de realizarea acestui vis vor fi cei din grupa a doua?

Cu siguranță unele din principiile modelării cibernetice își vor găsi un oarecare loc și rol în însăși modelarea biochimică. În cazul acesta însă, datele ciberneticii vor avea un loc subordonat, auxiliar. Într-un viitor îndepărtat putem întrevădea crearea unor sisteme artificiale pe calea sintezei acestor două genuri de modelare: biochimică și cibernetică. Cum vor arăta aceste sisteme, de ce vor fi ele în stare, cît de apropiate vor fi de organisme, om, creier, etc., acum e foarte greu să întrevădem. Că dezvoltarea gândirii științifice va duce la sinteza acestor două ramuri cu perspective într-adevăr imense, cred că nu sînt motive să ne îndoim.

Ciberneticienii, ce-și pun atîtea speranțe în dezvoltarea științei lor, consideră că a prescrie perspective absolute acestor căi ale gândirii înseamnă a manifesta încredere în posibilitățile noastre de cunoaștere și transformare a realității. A sublinia perspectivele dezvoltării ciberneticii, atît pe plan teoretic cît și pe plan tehnic, și a lega acest lucru de posibilitățile nelimitate de cunoaștere ale omului, este fără îndoială bine. Numai că aci, după cîte se pare, unii ciberneticieni confundă două lucruri. Se confundă problema perspectivelor cunoașterii în general cu problema perspectivelor cunoașterii prin noțiunile și metodele unei discipline, adică ale ciberneticii. În cazul de față nu se ține cont de faptul că dacă gândirea, în fața unor fenomene, n-o scoate la capăt cu anumite metode de cercetare, recurge la altele. De analiza unor fenomene — și acesta e cazul cel mai general — conștiința umană se apropie nu în mod unilateral, nu pe un singur drum ci pe mai multe. Numai prin

raportul tuturor căilor posibile de investigație, gîndirea umană se poate apropia de înțelegerea exhaustivă a fenomenelor ce țin atît de sfera lumii înconjurătoare, cît și de sfera propriei sale naturi și esențe.

Dar și aci, și atunci cînd e vorba de cunoaștere în general, trebuie să privim lucrurile prin prisma raporturilor dintre posibil și real, dintre relativ și absolut.

Niciodată posibilul nu devine în întregime real, niciodată cunoștințele relative nu acoperă complet adevărul absolut. Adevărul exhaustiv și cînd e vorba de lucruri sau mai ales de procese finite, și cînd e vorba de lume luată în ansamblul ei, e ceva ce seamănă cu infinitul. Spre el mereu tindem, de el mereu ne apropiem, fără însă a avea certitudinea că-l vom ajunge vreodată. Dacă acest principiu, așa cum ne învață Fr. Engels și V. I. Lenin, trebuie avut în vedere atunci cînd e vorba de cunoaștere în general, cu atît mai mult el trebuie aplicat cînd e vorba de dezvoltarea cunoașterii doar cu anumite metode și doar pe anumite direcții ale ei.

În concluzie, ce se poate reproșa ciberneticienilor ce vorbesc de modelarea exhaustivă a vieții și gîndirii? Li se poate reproșa că exagerează rolul ciberneticii, că transformă cibernetica în știința absolută a vieții și gîndirii, că abordează unilateral atît studiul cît și reproducerea artificială a acestor fenomene extrem de complexe. Ei nu văd limitele principiale ce totuși există în fața acestui gen de modelare. Oricît de largi ar fi perspectivele, limitele nu trebuiesc ignorate.

Din punct de vedere filozofic se poate spune că odată cu unilateralitatea și absolutizările ei introduc, în multe momente ale interpretării lucrurilor, un punct de vedere metafizic. Metafizica, oriunde ar fi și oricum s-ar exprima, fiind o abatere de la dialectică, introduce în același timp și o abatere de la materialism. Arătăm mai sus că unii din teoreticieni ce sînt purtători ai punctului de vedere analizat pînă aci, consideră că se situează pe pozițiile materialismului și apreciază această filozofie ca fiind filozofia „sublimă“. Aceasta e adevărat, numai că se impune o completare: Nu orice materialism e sublim. Numai materialismul ce evită unilateralitatea și absolutizările, numai materialismul ce înțelege relativitatea tuturor granițelor e sublim. Numai materialismul dialectic face acest lucru, numai materialismul dialectic e sublim.

О ПЕРСПЕКТИВАХ КИБЕРНЕТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

(Р е з ю м е)

Делаются некоторые замечания в связи с позицией, согласно которой жизнь и „подлинное“ мышление могут быть созданы путём кибернетического моделирования. Отмечены абсолютизации и элементы односторонности, ведущие к защите такого положения. Выявляется несостоятельность требования выработать для жизни, мышления, мозга, машины и т. д. более „охватывающие“ или „чисто формальные“ определения. Замечены одни из слабых сторон аргументации тех, которые считают, что кибернетика является или может стать абсолютной наукой жизни и мышления. Подтверждается

первенство биохимического моделирования для того, чтобы дойти искусственным путём до жизни, в прямом смысле слова.

Так как одни из сторонников рассмотренной позиции неоднократно уточняют, что их решение полностью соответствует материалистической философии и считают её „величественной“ философией, автор настоящей статьи подчёркивает в заключение что не любой материализм является „величественным“: „величествен“ лишь материализм, избегающий односторонности и абсолютизации, материализм, учитывающий меру всех вещей. Таким материализмом является лишь диалектический материализм.

SUR LES PERSPECTIVES DE LA „MODÉLATION“ CYBERNÉTIQUE

(R é s u m é)

Sous ce titre l'auteur fait quelques observations touchant l'opinion selon laquelle on pourrait, par l'établissement de modèles selon les principes de la cybernétique, créer de la vie et de la pensée „authentiques“. L'auteur souligne les démarches intellectuelles unilatérales et les passages du relatif à l'absolu qui permettent de soutenir une telle thèse. Il dévoile la prétention inconsistante d'élaborer pour la vie, la pensée, le cerveau, la machine etc. des définitions plus „compréhensives“ ou des définitions „purement formelles“. Il dégage certains des côtés faibles de l'argumentation invoquée par ceux qui considèrent que la cybernétique est ou peut devenir la science absolue de la vie et de la pensée. Il affirme la priorité de la „modélation“ biochimique pour atteindre artificiellement à la vie, au sens propre du mot.

Comme certains des adeptes du point de vue analysé ne laissent pas de préciser que leur solution correspond en tout à la philosophie matérialiste, qu'ils considèrent même comme „sublime“, l'auteur souligne en terminant que tout matérialisme n'est pas „sublime“ : seul l'est celui qui évite les modes unilatéraux et absolus de la pensée, le matérialisme qui tient compte de la mesure de toute chose. Ce matérialisme est le matérialisme dialectique.

CÉLSZERŰSÉG A TÁRSADALOMBAN

BALÁZS SÁNDOR

Az emberi társadalom minőségi, a valóság többi területétől megkülönböztető jegyei közé tartozik a tudatos, előre megfontolt emberi tevékenység. Az emberi tevékenység legalapvetőbb formája a munka. A munkavégzés többek között abban is különbözik az állatvilágban folyó látszólag azonos megnyilvánulástól, hogy a munkát folytató ember tudatában előre megjelenik tevékenységének eredménye s tudatosan törekszik ennek megvalósítására. Ez a célratörékvés hiányzik a tudattal nem rendelkező élőlények világából. „A pók a takácshoz hasonló műveleteket végez — írta Marx *A tőkében* — és a méh viaszsejtjei építésével nem egy építómestert szegyenbe hoz. De a legrosszabb építőmester már eleve felülmúlja a méhet abban, hogy az építőmester már felépítette a sejtet a fejében, mielőtt viaszból megépítette volna.”¹ Éppen ezért az emberi munka nemcsak megváltoztatja a természetet, hanem a munkás munkájával *saját célját* is megvalósítja, „a dolgozó szervek erő kifejtésén kívül a munka egész tartama megkívánja a *figyelemben* megnyilvánuló *cél-tudatos* akaratot.”²

Ez a célra irányulás nemcsak a munkafolyamatot, hanem általában minden emberi tettet jellemez.

A társadalmi valóság e sajátossága számos, az elmélet és gyakorlat szempontjából egyaránt fontos probléma megvilágítását követeli meg. Miben áll a célszerűség lényege? Vajon az emberi társadalmon kívül semmilyen értelemben sem létezik célszerűség? Milyen összefüggés van a valóság meghatározottsága, determináltsága és a célszerűség között? Vajon a célok-e az előrehaladás fő mozgatói a társadalomban? — és így tovább. Ezekre a kérdésekre már a marxizmust megelőzően megpróbáltak választ adni, s nem egy esetben éppen az ilyen kérdések helytelen megvilágítása taszította a filozófusokat az idealizmus fertőjébe, helyes választ azonban csak a marxizmus-leninizmus nyújtott. A probléma azonban máig sem lezárt. Az elvi megoldáson túlmenően a marxista filozófusok körében még ma is különbözőek a vélemények a célszerűséggel kapcsolatban.

•

¹ M a r x K., *A tőke*. I. kötet. Szikra, 1949, 192. old.

² Uo.

Kezdjük mindjárt azzal, mit is értünk célszerűsége? A mai marxista gondolkodók a célszerűségnek néha egészen széles, máskor szűk tartalmat adnak. Így jelentkeznek olyan nézetek, amelyek szerint a célszerűség nemcsak az emberi társadalmat, hanem a szerves életet is jellemzi. I. T. Frolov szerint például „a változékonyságnak adaptív jellege van, vagyis 'tematikus orientációt' ('finalizmust', 'célal való megfelelést') jelent, amelynek külső látható eredménye az élőlények morfofiziológiai harmoniája, a létfeltételekhez való alkalmazkodás ('organikus finalizmus')“³.

L. Miroş túl tágnak találja a célszerűség ilyen értelmezését, ugyanis a Frolov-féle felfogásból az is következik, hogy a finalizmus a szervetlen világra is alkalmazható, hiszen itt is van egyensúly és harmónia, s így a finalizmus összetéveszthető a tükrözéssel és általában a kölcsönhatással. L. Miroş szerint „a finalizmus megkülönböztető jegye általában, a kölcsönhatáshoz viszonyítva, a bizonyos cél teljesítése érdekében kifejtett tevékenység“⁴. A szerző véleménye az, hogy a célszerűség a biológiai és pszichológiai határán jelentkezik, ugyanis a cél felé orientálódás a pszichikum megjelenésével esik egybe. Persze ezek után is nyitott kérdés marad, mikor lehet szó célszerűségről, hiszen a pszichikum elemeinek megjelenésére vonatkozóan is eltérő vélemények vannak addig, amíg nem, hogy egyesek az ingerlékenységet már a pszichikum megnyilvánulásának fogják fel. A szerző csak a magasabbrendű állatoknál lát célra irányuló tevékenységet.

A. Tănase viszont azt állítja, hogy a „finalizmus a szó tulajdonképpeni értelmében megköveteli az akaratot, az intenciót, a tudatos célokat és éppen ezért — akárcsak a szabadság — csak a társadalmi életre érvényes kategória“⁵.

Az elvi azonosságon belül adódó ilyen véleménykülönbség a marxista filozófusok között abból származik, hogy a célszerűségnek több értelme van. Célszerűsége legkevesebb három, jórészt különböző dolgot szoktak érteni:

1. Célszerűség, mint bizonyos eredményre vezető tevékenység. A finalizmus ilyen értelmezésébe nem tartozik bele feltétlenül az, hogy ezek az eredmények előre megfogalmazottak legyenek. Éppen ezért az ilyen sajátosan értelmezett célszerűséget fel lehet tételezni az állatvilágban is.

2. Célszerűség, mint *eredmény*, mint valamely tárgy, dolog, jelenség vagy ezek csoportjának *megfelelése* valaminek. A köznapi életben általában ilyen tartalommal szokták használni a célszerűség kifejezést: célszerű az, ami alkalmas valamire. A célszerű munkaeszköz, a célszerű ruhadarab stb. arra utal, hogy az illető dolog jól megfelel arra, amire használják. A célszerűség ilyen felfogása sem rejti magában szükségképpen azt, hogy az eredmény előrevetített legyen. Ebben az értelemben a célszerűség ugyancsak kiterjeszthető az állatvilágra, sőt amennyiben csak az adekvátság, a valaminek való megfelelés értelmében használjuk, az élettelen természetben végbemenő tükrözésnek is egyik velejárója.

3. Célszerűség, mint a *cél* jelenléte a tevékenységben. Ez már a tudatos-ságot feltételezi. Tudati síkon előre megfogalmazott célok csak az emberi

³I. T. Frolov, *Determinizmus és teleológia*. „Voproszi filozofii” 1958. 2. sz.

⁴L. Miroş, *Determinism şi finalitate*. „Studii de materialism dialectic”. Ed. Ac. R.P.R. 1960. 77. old.

⁵A. Tănase, *Libertate şi necesitate*. Ed. Ac. R.P.R. 1960. 107. old.

társadalomban léteznek. Ebben az értelemben a célszerűség valóban csak az ember tevékenységét jellemzi, ugyanis ez ilyen célszerűség *célra törekvést* (tehát akaratot) feltételez.

Hogyha különbséget teszünk a *célszerű tevékenység*, valamint a *célszerűség*, mint *állapot*, mint az ok-okozati kapcsolatok *eredménye* között, hogyha nem azonosítjuk a célszerűséget a tudatosan megfogalmazott *céllal*, akkor a természet és a társadalom közötti egyik alapvető különbség sokkal nyilvánvalóbbá válik, s ugyanakkor lehetőség nyílik arra is, hogy a tág értelemben használt célszerűség sajátos érvényesülését a természetben és a társadalomban nyomon lehessen követni.

A marxista filozófusok egy része azért tartja lehetségesnek a célszerűséget az állatvilágban, mert a *célszerű tevékenység* és a *célok megvalósítása érdekében kifejtett tevékenység* közé nem tesznek egyenlőségi jelet. Eszerint tehát bizonyos tevékenység lehet célszerű, anélkül, hogy valami előre megfogalmazott cél felé törekedne. Ennek alapján az állatok bonyolult ösztönei lehetnek célszerűek, nem mintha az ösztönök valamilyen előre meghatározott eredmény elérése felé tendálnának, hanem olyan értelemben, hogy létrehozzák a végső eredményt. Így például a táplálékszerzés, mint eredmény azt igazolja, hogy a táplálék megszerzését biztosító ösztönös állati tevékenység célszerű volt, mert a megfelelő okozatokat váltotta ki. Amikor tehát a vándormadarak melegebb vidékre költöznek, nem azért viselkednek célszerűen, mert bizonyos cél elérésére törekednek, hanem azért, mert ösztönöskékvésük eredménye — a megfelelő éghajlati viszonyok közé jutás, ami létfenntartásuk feltétele — bekövetkezik az ösztönös tevékenység folytán.

Ha a célszerűséget az eredménytől függőnek tekintjük, akkor kizárunk minden teleológikus látásmódot az élőlények világával kapcsolatban. Engels a teleológiát bírálva éppen azt emeli ki, hogy az idealista finalizmus hirdetői *eleve adottnak* fogják fel a célszerűséget. Wolff lapos teleológiáját így jellemezte: eszerint „a macskát azért teremtették, hogy megegye az egeret, az egeret azért, hogy megegye a macska, az egész természetet pedig azért, hogy a teremtő bölcsességét igazolja.”⁶⁶ Hozzátehetjük, ha a macska megeszi az egeret, nem azért célszerű ez, mert az egér „eleve arra megdeltetett”, hogy megegye a macska, hanem azért, mert ezzel a tevékenységgel a macska olyan eredményt ér el — táplálékfelvétel —, amely célszerűséget kölcsönöz ösztönös viselkedésének.

Az állatvilágban természetesen nem minden viselkedés célszerű még ilyen értelemben sem. Amikor a lepke belerepül a gyertyalángba, s elpusztul, nem viselkedett célszerűen. De valamely állati megnyilvánulás célszerűtlen voltát ugyancsak az eredmény szempontjából kell értékelnünk. Minden olyan tevékenység, amely az egyed vagy a faj megmaradását és fejlődését eredményezi, az illető egyed vagy faj szempontjából célszerű, ha viszont ezzel ellentétes eredményt hoz — célszerűtlen. Éppen ennek a leszögezése nyújt biztosítékot arra, hogy a marxista filozófusok, akik elismerik a célszerűséget (bizonyos eredményt létrehozó tevékenység értelmében) a természetben is, nem tesznek engedményt a teleológiának. Ugyanis az ilyen célszerűség nem

⁶⁶ Fr., *A természet dialektikája*. Szikra, 1952. 38. old.

valamilyen külső, isteni erő által meghatározott, nem terjeszthető ki a természet minden jelenségeire (van tehát célszerűtlenség is az állatvilágban), csak az eredménytől függően lehet elbírálni, tehát a tevékenység kezdetén nincs jelen, s ami ugyancsak fontos: ez a célszerűség viszonylagos, mert mindig a kölcsönhatásban levő jelenségek egyike vagy másika szempontjából áll fenn. Az idealista finalizmus súlyosan téved akkor, amikor a célszerűséget abszolútnak látja. Abszolútnak egyrészt, mert *minden* jelenségben feltételezi, másrészt, mert a kölcsönhatásban résztvevő *minden jelenség* szempontjából érvényesnek tartja. (A macska megeszi az egeret — ezt az egér „szempontjából” is célszerűnek fogja fel.) A finalizmus ilyen hamis elve azért tagadja a célszerűség viszonylagosságát, mert itt a „minden szempontból célszerű” valójában egyetlen szempontnak az abszolútizálását fejezi ki. Ez az egyetlen szempont vagy a feltételezett teremtő, vagy az ember. A teleológia vagy azért tart mindent abszolút célszerűnek, mert az isteni gondviselést, bölcsességet vetíti bele a világ jelenségeibe, s így valamennyi jelenség a feltételezett isteni céltudatot nyilvánítja ki, az isten felé törekszik, vagy pedig azért, mert szemléletében az egész valóság antropocentrista színezetet kap, minden az ember szempontjából célszerű, az emberért van (a csillagok azért léteznek, hogy az ember tájékozódni tudjon stb.) Persze ez utóbbi verzió sem zárja ki a teremtő létezését, csupán ez esetben a magasabbrendű szellemi lény mindent az ember kedvéért teremtett.

Azok a dialektikus materialista gondolkodók, akik tág értelemben célszerűnek nevezik az állatvilág egyes megnyilvánulásait, nem terjesztik ki a társadalomra jellemző célszerűséget a természetre, s ugyanakkor elvetik a célok általi meghatározottságból fakadó, abszolút egyértelmű célszerűséget. Az élőlények világában jelentkező azon ok-okozati láncsorokat nevezik célszerűnek, amelyek bizonyos élőlények vagy azok csoportja számára kedvező eredményekkel járnak.

A célszerűséget ugyanakkor nemcsak bizonyos tevékenységekre szokták vonatkoztatni, hanem magára az eredményre is. Ebben az értelemben a célszerűség az ok-okozati kapcsolatok kibontakozásának végpontja (ami természetesen újabb ok-okozati kapcsolatok kiindulópontja is). Ilyen tartalommal a célszerűség a *célszerűen berendezett* jelenti. Az állatvilágban a természetes kiválasztás és a környezethez való alkalmazkodás során létrejön az eredmény: a környezeti hatásokra adekvátan reagáló szervezet, amely — amennyiben megfelel a funkciók elvégzésének — célszerű.

Felmerül azonban a kérdés, vajon a *célszerűen berendezett* — mint eredmény — azonos-e a *megvalósított céllal*? Véleményünk szerint nem. Beszélhetünk ugyanis valami célszerűségről anélkül, hogy előre kitervezett cél megvalósítását jelentené. Ez annyit jelent, hogy a célszerűséget ilyen értelemben *cél nélküli* célszerűségnek fogjuk fel. (Ami persze nem logikai önellentmondás.)

A materialista determinizmus és a teleológia közötti alapvető ellentét éppen abban nyilvánul meg, hogy az előbbi ha beszél is célszerűségről az emberi társadalmon kívül, ezt nem állítja szembe a meghatározottsággal, hanem vagy a meghatározottság megnyilvánulásának (abban az esetben, ha a célszerű *tevékenységről* van szó), vagy a meghatározottság eredményének

tartja (akkor, ha az egy ok-okozati lánc végpontja). Az idealista finalizmus ott hamisít, amikor a *célszerűen berendezettet azonosítja a megvalósított céllal*. Ez ugyanis egyenlő lenne azzal, hogy a cél az élő és élettelen természetben a célszerű tevékenységet vagy a célszerű eredményt *megelőzően létezett*. Sőt, a teleológikus szemlélet szerint éppen ez a cél hozza létre az eredményt.

Ezek a gondolatok már a teleológikus felfogás első megalapozóinál, így Arisztotelésznél is fellelhetők. Az ókori filozófia „Nagy Sándora” elkövette azt a következtelenséget, hogy az okok különböző formái közé sorolta a célt is: „ok a cél is, azaz: aminek céljából van valami”, s ezt nevezi *végso oknak* vagy *cél-oknak*.

Ez a felfogás belső logikai önellentmondást tartalmaz, ugyanis szó szerint értelmezve azt jelenti, hogy a *még nem létező* (vagyis a cél, mint eredmény) létrehozhat valamit, tehát anélkül, hogy előzőleg léteznék, *végso soron előidézi önmagát*. Ennek a logikai ellentmondásnak az elkerülése érdekében Arisztotelész s a nyomdokain haladó idealista finalisták arra kényszerültek, hogy a célt már kezdetben létezőnek fogják fel. Így minden jelenség kezdetől fogva magában rejtje belső célját, s ez az eleve meglévő cél adja az eredményt.

A finalizmussal összefonódó ilyen okságelvet Arisztotelész és követői nemcsak hogy alkalmazták a társadalomra, hanem e területről vett példákkal „alapozták” meg, s innen terjesztették ki a természetre is, amely így antropomorfista megvilágítást nyert. Jellemző, hogy a „cél-ok”-ra adott egész arisztotelészi példatár a tudatos emberi tevékenység köréből került ki.

A teleológiát hirdető mai burzsoá filozófusok vajmi keveset adtak hozzá az idealista finalizmus „klasszikus” megalapozásához, az alapgondolatokat átvették, legfeljebb új formába öltöztették. Utalhatunk itt a perszonalizmus néven ismert mai burzsoá filozófiai iskolára, amelyben a „személyiség” misztifikált fogalma mögé rejtőzik a teleológia. A perszonalizmus a természet és a társadalom jelenségeinek megszemélyesítésével a célok érvényesülésének egyetemes elvét propagálja. Minden élettelen tárgy, élőlény s maga az ember is tulajdonképpen „személyiség”, amely a belé ültetett célokat követi. A személyiség nemcsak mindent okozó, de a világmindenség céljának megtestesítője is. S hogy a teleológia és a teológia összefonódása még teljesebb legyen, a perszonalizmus elismeri a mindenek felett álló legfőbb személyiséget — a teremtet — is, s így a „személyiségek”, amelyek „szabadon” követik céljaikat, valójában a legfőbb személyiség akarát nyilvánítják ki. Minden az isteni célszerűség, tökéletesség kifejezése — ez a perszonalizmus személyiségfogalmának végso és egyáltalán nem újszerű kicsengése.

A mai burzsoá filozófusok nem egyszer látszólag szembefordulnak a meghatározottságot tagadó indeterminizmussal, sőt még az okság „egyetemeségétől” sem rettennek vissza. Éppen ezért nagyon rugalmasan kell értelmezni a determinizmus—teleológia ellentétet; ez nem minden esetben a dolgok és jelenségek meghatározottságának elismerése és annak elvetése közötti összeütközés. A teleológia — miként mai képviselői is igazolják — nem mindig jelentkezik az oksági determináltság elvetése formájában, gyakran közvetve

⁷Arisztotelész, *Metafizika*. V. könyv. 2. fejezet. Budapest, 1936. 123. old.

teszi ezt, azáltal, hogy a célok általi „oksági“ determináltságot helyezi a valóságos oksági viszonyok helyébe.

A teleológia, bármilyen formát öltön is, vagy szembe kerül a valósággal, vagy ellent kell mondania önmagának. A valóságban állandó fejlődés van, márpedig ez összeegyeztethetetlen a teleológiával. Ha ugyanis azt állítják, hogy a jelenségek a megvalósított célok értelmében célszerűek, akkor el kell fogadniuk minden realizált cél tökéletességét, ez pedig kizárja a szakadatlan fejlődést, hiszen az előrehaladást legfeljebb csak a célok megvalósításáig fogadhatják el. Ha a szakadatlan fejlődést idealista módon meg akarják magyarázni, akkor a célszerűséget úgy kell értelmezniük, mint valamilyen távoli pontot, ami felé minden halad. Ez viszont tagadja a jelenségek tökéletességét, sőt azt is, hogy léteznék a céloknak való megfelelés, hiszen így minden „célszerű“ tulajdonképpen nem felel meg a célnak, mert további még célszerűbb felé „törekszik“. Márpedig a tökéletesség és a céloknak megfelelés a teleológia két alappillére.

*

A marxista filozófusok, bármennyire különböző — szélesebb vagy szűkebb — tartalmat adnak is a célszerűségnek, egyben megegyeznek: a célszerűség mindhárom értelemben együttesen — mint bizonyos eredményt hozó tevékenység, mint a valaminek való megfelelés és mint tudatos célok megvalósítása —, csakis az emberi társadalomban létezik. Különösképpen egyértelmű az állásfoglalás azzal kapcsolatban, hogy előre megfogalmazott tudatos célok csak az emberi tevékenységben vannak jelen. S éppen ezen az úton juthatunk el a széles értelemben vett célszerűség természeti megnyilvánulása, valamint a célszerű emberi tevékenység közötti különbséghez, a célszerű emberi tettek sajátosságaihoz.

De mit is nevezünk célnak a szó egyetlen helyes értelmében? Tükrözést, mégpedig a meglévő viszonyok ismerete alapján a még nem lévő, a várt jövő tükrözését. A célok ilyen meghatározása látszólag azonos a tudományos előrelátással. Valójában azonban a cél és a tudományos előrelátás között különbség van. A tudományos előrelátás ugyanis vonatkozhat olyan még nem lévő, de szükségképpen bekövetkező jelenségekre is, amelyek az emberi beavatkozás nélkül is megvalósulnak. A tudományos előrelátás leírhat bizonyos természeti jelenségeket még mielőtt azok bekövetkeztek volna, de amennyiben azok az ember tevékenységétől függetlenül is megvalósulnak, már nem célok. Ebben az értelemben a tudományos előrelátás szélesebbkörű mint a cél. Ugyanakkor a célban is olyan elem, ami nem kap helyet a tudományos előrelátásban. Vannak olyan hamis tükrözésből fakadó célok is, amelyek nem esnek egybe a tudományos előrelátással.

A tudományos előrelátás és a cél közötti részleges egybeesés azonban semmiképpen sem tagadható. Hogyha a cél a reális lehetőségek felmérése, akkor az a társadalmi változások későbbi bekövetkezésének a tükrözése, tehát tudományos előrelátás, valóban a jövő előre vetített képe.

A társadalomban megfogalmazott célnak van még egy fontos jegye: nem egyszerű kép, hanem feltételez bizonyos, a lehetőség valóra váltására irányuló tevékenységet. Enélkül a cél nem cél, csupán *óhaj*, valami elérésének a *vágya*.

A vágy vagy óhaj célá válásához az szükséges, hogy az ember ne csak várja, kívánja valami megvalósulását, hanem felmérje azokat az eszközöket is, amelyekkel az eredményt el lehet érni, s a cél tudatában gyakorlati tevékenységével elő is segítse megvalósulását.

Éppen ez az a pont, ahonnan a teleológikus társadalomszemlélet kiindul. A hamis érvelés így hangzik: ha a társadalomban minden a célok megvalósítására irányul, ha a cél megelőzi az eredményt, akkor a cél elsődleges, a cél hozza létre az eredményt. A materialista determinizmusra épülő tudományos társadalomszemlélet kimutatja ennek az „érvelésnek” az alaptalanságát. A hamisítás kétoldalú: egyrészt a cél ugynevezett elsődlegességére vonatkozik, másrészt arra, hogy a cél teremtené az eredményt.

A teleológikus társadalomfelfogás ott követi el az első fő hibát, hogy a célokból indul ki, s nem veszi figyelembe, honnan erednek a célok. (Ez egyébként minden idealista társadalmi felfogás fő bűne: megreked az eszméknek a társadalomra kifejtett hatásánál, anélkül, hogy ebben az anyagi létre való *visszabatást* látná, anélkül, hogy az eszmék anyagi eredetét kimutatná.) A történelmi materializmus a célokat — ugyanúgy, mint minden társadalmi eszmét — a társadalom anyagi létéből származtatja. Lenin Hegelt olvasva megjegyezte: „valójában az emberi célokat az objektív világ szüli és a célok az objektív világot feltételezik — adottként, meglévőként találják. Az embernek azonban úgy *tűnik* fel, mintha céljai nem e világból erednének, mintha függetlenek lennének a világtól.”⁸

A teleológia tehát megáll a látszatonál — a cél az ember fejében fogamzik —, s nem tárja fel a *célok okát*. A történelmi materializmus a determinizmus elvének megfelelően a célokat is az okozati láncolatba beépítve vizsgálja, mint az emberek objektív társadalmi viszonyai által meghatározott okozatokat.

Marx és Engels *A szent családban* a proletariátus előtt álló feladatokat elemezve rámutatott, hogy a legforradalmibb osztály céljai nem önkényesen jelentkeznek. „Nem arról van szó — írják — hogy egyik vagy másik proletár, vagy akár az egész proletariátus ideiglenesen mit *képzeli el* céljának. Arról van szó, hogy *mi* a proletariátus, és hogy e létének megfelelően történelmileg mit lesz kénytelen tenni. Célja és történelmi cselekvése saját élethelyzetében csakúgy, mint a mai polgári társadalom egész szervezetében érzékletesen és megmásíthatatlanul ki van jelölve.”⁹ A lehető legvilágosabb, tudományos állásfoglalás ez a célok eredetére vonatkozóan. A proletariátus célja élethelyzetéből fakad — ez az egyetlen helyes materialista álláspont a proletariátus céljainak forrását illetően. Marx és Engels ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy ezeknek a céloknak a gyökerei a célok felismerésétől függetlenül is léteznek; nem az a döntő, hogy egyesek mit *képzelnék* célnak, hanem az, hogy objektíve mi kell hogy legyen e cél.

A célokból kiindulni, s a társadalmi történéseket a célokból levezetni, ellentmond a társadalmi jelenségek törvényszerű meghatározottságának. Hogyha azonban a célok mögött feltárjuk az objektív meghatározót, a célok jelenléte mit sem változtat a történelmi folyamat törvényszerű jellegén.

⁹V. I. Lenin, *Filozófiai füzetek*. Szikra, 1954. 165. old.

⁸Marx — Engels, *Művei*, 2. kötet, Budapest, 1958. 35 — 36. old.

Engels figyelmeztet arra, hogy a társadalom fejlődése egy pontban lényegesen eltér a természet fejlődésének történetétől. Míg a természetben vak erők hatnak szándékos cél nélkül, a társadalomban „semmi sem történik tudatos szándék, kitűzött cél nélkül”¹⁰. Azonban ez „semmit sem változtat azon a tényen, hogy a történelem menetét belső általános törvények szabályozzák”¹¹. A társadalmi fejlődés azért is objektíve törvényszerű, mert nem minden társadalmi esemény valamilyen előre elgondolt célnak a megvalósulása. „Csak ritkán történik az, amit akarunk, a legtöbb esetben a sok szándékolt cél kereszteti egymást és ellentmond egymásnak“, az emberek „a cselekedetek céljait akarják, de azokat az eredményeket, amelyek a cselekedetekből valóban következnek, nem akarják, vagy pedig ha eleinte úgy látszik is, hogy ezek az eredmények megfelelnek a szándékolt célnak, végülis egészen más következményekkel járnak, mint amelyeket akartak”¹².

Ezek az engelsi útmutatások fontos érvet adnak a kezünkbe azoknak a hamisításoknak a visszaverésére, melyek szerint a célok adnák a végeredményt. Hogyan hozhatnák létre a célok az eredményt, hogyha az esetleg éppen a kitűzött célok egyikének sem felel meg, mert sok célszerű tevékenység eredőjeként jelentkezik. A tőkés társadalmi rendet periodikusan megrázkodtató gazdasági válság nem olyan jelenség, amelynek elérésére a tőkés céltudatosan törekednek. Szükségszerű eredmény ez, amely az egyének objektív törvényszerűségei alapján kifejtett céltudatos tevékenységéből fakad, de nem megvalósított cél. A társadalmi eseményeket nem a célok determinálják, hanem azok az anyagi okok, amelyek az emberek céltudatos tevékenységén át hatnak.

Hiba lenne azonban a fentiekből arra következtetni, hogy a társadalomban csak egyes egyéni célok megvalósulására kerülhet sor, hogy az egyéni célok eléréseért kifejtett tevékenységek mindig keresztelnék egymást, s így a társadalom egészének szintjén nem valósulhatnak meg általános célok. Ilyen következtetéshez csak akkor juthatnánk el, ha az antagonista osztálytársadalmak egyik jellemvonását megengedhetetlen módon kiterjesztenők a társadalomra általában, a társadalom fejlődésének minden szakaszára és területére. Amennyiben az emberek által megfogalmazott célok egybeesnek a történelmi szükségszerűséggel, annyiban a társadalom törvényszerű kibontakozása az egész társadalom szintjén is a megvalósított célok formáját ölti. De még ekkor sem a célok eredményezik a célok megvalósulását, hanem az emberek tudatos tevékenysége, amelyen keresztül az objektív törvényszerűségek törnek utat maguknak.

A történelmi materializmus a célok meghatározó szerepének bírálata révén tulajdonképpen a társadalom szubjektívizálásával száll szembe. A célok mint az objektív szükségletek tükrözései szubjektívek, abban az értelemben, hogy bennünk vannak, eszmékként léteznek. A materialista történelemfelfogás ebben az összefüggésben is a szubjektív oldal másodlagos alárendelt szerepét, az objektív és szubjektív oldal dialektikus egységét, egymásba való átcsapá-

¹⁰ *Id.mű.*, 387. old.

¹¹ *Uo.*

¹² *Uo.*

sát emeli ki. A cél másodlagos, mert az objektív viszonyok határozzák meg, mert az emberek előtt álló objektív szükségletek megfogalmazását fejezik ki.

A történelem materialista, determinista felfogása kiemeli, hogy a cél — mint szubjektív, előremutató tükröződés — tulajdonképpen az objektívnek a „meghosszabítása“, és ugyanakkor az ugyancsak objektívhez vezető állomás. Ezen azt értjük, hogy az objektív szükségletek csapnak át dialektikusan szubjektív formát öltő célba, továbbá, hogy a szubjektív cél objektivizálódik a megvalósítás gyakorlati tevékenysége révén. A cél tehát az objektív és objektív közé beékelődő szubjektív. A helyes, tudományosan megalapozott célok esetében az emberi tudattól független a kiindulópont (a célok az objektív valóságból fakadnak); ugyancsak tudattól független, bár tudatos, az az anyagi gyakorlati tevékenység, melynek révén a cél — mint szubjektív formában megfogalmazott objektív lehetőség — valósággá válik, s nem kevésbé az emberi akarattól független a megvalósult cél, az eredmény.

*

A célok másodlagos, az anyagi oldal által meghatározott jellegét hangsúlyozva nem eshetünk az ellenkező végletbe. A történelmi materializmus nem becüli le a társadalomban létező célok szerepét. Más a társadalmi eszmék forrásáról, eredetéről beszélni, s ismét más azoknak a társadalomban betöltött funkciójáról szólni. A materialista történelemfelfogás az eszmék másodlagosságának hirdetésén túlmenően elismeri azok fontos társadalmi szerepét. Különösképpen vonatkozik ez azokra az eszmékre, amelyek megvalósítandó célok formájában jelentkeznek.

A célok tudatosítása a tömegekben fontos feltétele annak, hogy a tömegek aktivitása kibontakozzék. A szocialista ideológia behatolása a tömegekbe a célok szempontjából az objektív törvényszerűségek hatásának megfelelő célok tudatosodása. S hogyha a munkásmozgalom csakis a szocialista ideológiával összefonódva vezetethet a győztes szocialista forradalomhoz, ez azt jelenti, hogy a munkásosztály és a dolgozó tömeg céljainak megfogalmazása és tudatosítása a tökéletes győzelem elengedhetetlen feltétele. Mivel a szocialista ideológia a társadalmi fejlődés fontos hajtóerejévé válik, a valóság adekvát tükrözéséből eredő célokat is a társadalmi fejlődés eszmei hajtómotorjaiként kell kezelnünk.

Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a célok reakciós társadalmi tevékenység ösztönzőivé is válhatnak. Az ilyen társadalmi aktivitás is célszerű; az illető reakciós osztály érdekeinek megfelelő. Amikor a marxizmus-leninizmus klasszikusai az emberi tevékenység célszerű voltára utaltak, általánosan emberi vonást emeltek ki. Nincs tehát alapunk arra, hogy a célszerű tevékenységen csak a társadalmi fejlődés irányában kifejtett tevékenységet értsük. Sőt, még azt sem állíthatjuk, hogy a reakciós célok sohasem jelentik a megvalósítandó jövő képét, hiszen nem egyszer realizálódnak is. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a hamis, reakciós osztálytartalmú célok leleplezése nagy jelentőségű feladat, hiszen ezen keresztül is fékezni lehet a tömegek érdekei ellenére kifejtett célszerű tevékenységet.

Az emberiség igazi céljainak megfogalmazása és előrevetítése különös fontosságú a szocialista társadalmi rendszerben. Ebben az antagonista osztályok

nélküli társadalomban nem jelentkezhetnek olyan társadalmi célok, amelyek egymásnak ellentmondó, ellentétes irányú társadalmi tevékenységre ösztönöznek a társadalom egyik vagy másik csoportját. Rendkívüli jelentőségű az is, hogy a szocializmus körülményei között a minimumra csökken annak a lehetősége, hogy a kitűzött céloknak nem megfelelő eredmények következzenek be. Hogyha eltekintünk a kevésszámú esetlegestől, amelyek részben eltérítetik a célok megvalósítását, állíthatjuk, hogy a szocializmusban minden megvalósítás valóban célszerű: azért is, mert előre megfogalmazott célok realizálása, azért is, mert mint eredmény megfelel az előre tükrözött céloknak, azért is, mert a létrehozásában kifejtett tevékenység célirányos. Itt a célszerűen berendezett valóban azonos a megvalósított céllal, a célszerűség úgy is jelentkezik mint célszerű tevékenység, úgy is mint állapot, úgy is mint tudatos cél jelenléte.

Az idealista finalizmus hibájába eséstől való félelem nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy nyíltan hirdessük: a szocializmus és kommunizmus igenis célszerű, a lehető legcélszerűbb társadalmi berendezkedés, mert megfelel a haladó emberiség céljainak, a dolgozó tömegek anyagi és szellemi igényei mind teljesebb kielégítésének.

A szocializmust és kommunizmust az is jellemzi, hogy itt az általános társadalmi célok és az egyéni célok nincsenek antagonisták ellentmondásban. Az egyéni célok megvalósítása segíti elő az általános célok valóságba való átültetését. A szocializmus éppen ezért a felismert szükségszerűség, a szabadság birodalma, mert az emberek tervszerűen irányított tevékenységének eredménye nem mond ellent annak, amit a társadalom egyes tagjai s az egész társadalom meg akar valósítani.

A tudományos előrelátásra alapozott célszerű társadalmi tevékenységnek a legbiztosabb záloga az, hogy a szocializmus építését és kiteljesítését, majd a kommunizmusra való fokozatos átmenetet a marxi-lenini élcsapat irányítja. A Román Munkáspárt dokumentumai pontosan megfogalmazzák a dolgozó népünk előtt álló célkitűzéseket, pártunk tudatosítja a tömegekben e célkitűzéseket, s mindezzel biztosítja a szocialista építés tudatos, célirányos jellegét. „Minél előbbre jutunk a szocializmus útján — állapította meg Gheorghie Gheorghiu-Dej elvtárs — annál inkább növekszik a párt vezető szerepe a társadalom életében, hiszen a szocialista építés feladatai megkövetelik a nép akarat- és akcióegységét, a társadalom fejlődéstörvényeinek mélyreható ismeretét, a világos történelmi távlatot¹³. E történelmi távlatok, a társadalom objektív törvényei eredményeinek előrevetítése, a tervfeladatokban konkretizált célkitűzések formájában jelentkeznek, s éppen azért szilárdul meg a párt köré tömörülő népünk egysége, mert ezeket a párt által megjelölt célkitűzéseket a dolgozók magukévá teszik, s öntudatosan harcolnak megvalósításukért.

A célok megvalósításának fő biztosítója a realizáláshoz szükséges eszközök biztosítása. „A párt — állapította meg Ion Gheorghie Maurer elvtárs pártunk III. kongresszusán — nemcsak azáltal gyakorolja vezető szerepét a nálunk végbemenő hatalmas társadalmi átalakítási folyamatban, hogy meg-

¹³ Az RMP III. kongresszusa. Politikai könyvkiadó, Bukarest, 1960. 92—93. old.

határozza az ország fejlődési irányvonalát a szocializmus útján, nemcsak azért, hogy nevelje, szervezi, mozgósítja és vezeti a dolgozó tömegeket ennek az irányvonalnak a valóra váltására, hanem azért is, hogy irányítja a szocializmus építése feladatainak megvalósításához szükséges eszközök előállítását és fejlesztését.¹⁴ Éppen azért tekintünk bizalommal a jövő felé, mert minden nagy célkitűzésünk megvalósítására biztosítva látjuk az eszközöket.

FINALITATE ÎN SOCIETATE

(R e z u m a t)

Problema finalității a fost rezolvată în principiu de clasicii marxism-leninismului. Cu toate acestea, filozofii marxști contemporani au formulat, în cadrul unității lor de vederi, păreri diferite cu privire la unele laturi ale acestei probleme. Astfel unii dau un conținut mai larg finalității (de ex. I. T. Frolov), considerând că această caracteristică ar exista și în domeniul vieții organice; alții (de ex. L. Miros) sînt de părere că finalitatea apare odată cu psihicul, adică la animalele superioare; iar alții (de ex. Al. Tănase) afirmă că finalitatea nu există decît la nivelul societății.

Aceste păreri diferite în cadrul unității de principiu al filozofiei marxiste provin din faptul că finalismul este înțeles în mod diferit. Astfel: 1. Finalitate, ca activitate care *aduce un oarecare rezultat*. 2. Finalitatea *rezultatului propriu zis*. 3. Finalitate, ca existența *scopului conștient* în activitate.

Comunicarea face distincția dintre *activitate cu caracter finalist*, care nu presupune în mod obligatoriu formularea prealabilă a scopurilor; finalitate, ca *stare*, ca rezultat al legăturilor cauzele, care de asemenea poate să existe fără scopuri conștiente; și ca *scop* care nu există decît în societate. Autorul critică finalismul idealist, după care la începutul fiecărei acțiuni conștiente sau inconștiente ar exista deja scopurile finale și aceste scopuri ar crea rezultatul.

Autorul e de părere că între ceva *finalist structurat* și ceva realizat conform unui *scop* există o diferență. O structură poate să aibă finalitate și în afara societății însă scopuri realizate există numai în societate.

Comunicarea analizează caracterul specific al finalității în societate prin studierea conținutului categoriei de *scop*. Scopul este oglindirea realității viitoare pe baza cunoașterii relațiilor existente. În această categorie intră și activitatea conștientă a oamenilor pentru realizarea scopurilor. Scopul nu este numai *dorință*, fiindcă presupune aprecierea mijloacelor de realizare și folosirea lor activă. Conținutul categoriei de scop nu este identic cu previziunea științifică: sînt scopuri (nerealizabile) care nu sînt previziuni, științifice, există previziunea științifică care se referă la unele fenomene ce au loc fără intervenția omului și astfel nu sînt scopuri.

În societățile cu clase antagoniste nu toate rezultatele activității apar ca scopuri realizate, fiindcă din încrucișarea activităților desfășurate după scopuri personale, apar unele rezultate (de ex. criza economică etc). care nu au fost fixate ca scopuri.

Se subliniază pe baza indicațiilor clasicilor marxism-leninismului de unde provin scopurile umane. Realitatea obiectivă este determinată față de scopuri, care sînt subiective, fiind ogîndiri în mintea omului. Dialectica dintre obiectiv și subiectiv se manifestă prin aceea, că necesitățile obiective devin subiective odată cu formularea scopurilor, iar scopurile subiective devin obiective prin realizarea lor în activitatea practică socială.

Ultima parte a lucrării arată că scopurile, cu toate că sînt secundare față de realitatea obiectivă, cu toate că nu cauzează evenimentele istorice, au totuși o importanță deosebită în societate. Scopurile intră în forțele motrice spirituale ale societății. În societatea socialistă scopurile personale și scopurile generale ale societății nu se află în contradicție antagonisită. Desăvîrșirea construcției socialiste în țara noastră are un caracter finalist în sensul cel mai bun al cuvîntului, datorită faptului că partidul nostru în documentele sale fixează scopuri bine determinate, mobilizează masele populare pentru realizarea acestor scopuri. Dezvoltarea societății socialiste și comuniste este finalistă și în sensul că corespunde pe deplin scopurilor mărețe ale omenirii: ridicării neconținute a nivelului de trai și cultural al oamenilor muncii.

¹⁴ *Id. mî*, 426. old.

ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ В ОБЩЕСТВЕ

(Р е з ю м е)

Вопрос о целесообразности был решён в принципе классиками марксизма-ленинизма. Всё-таки современные марксистские философы сформулировали, в рамках единства их взглядов, различные мнения по отношению к некоторым сторонам этого вопроса. Эти различные мнения происходят из того, что целесообразность понимается различно. Так: 1. Целесообразность, как деятельность, которая приводит к какому-либо результату. 2. Целесообразность, как результат деятельности. 3. Целесообразность, как существование сознательной цели в деятельности.

В статье различается *целесообразная деятельность*, которая не предполагает обязательно предварительной формулировки целей; целесообразность как *состояние*, как *результат* причинных связей, которая также может существовать без сознательных целей; как *цель*, которая существует лишь в обществе.

Автор придерживается мнения, что между чем-то *целесообразно устроенным* и чем-то осуществленным соответственно *цели* имеется различие. Структура чего-либо может быть целесообразной и вне общества, однако осуществленные цели имеются лишь в обществе. Цель является отражением будущей действительности на основании познания существующих отношений. В эту категорию входит и сознательная деятельность людей для осуществления целей. Объективная действительность является определяющей по отношению к целям, которые являются субъективными, будучи отражением в уме человека. Дialectика объективного и субъективного проявляется в том, что объективные необходимости становятся субъективными с формированием целей, а субъективные цели становятся объективными посредством их осуществления в общественной практической деятельности.

Цели являются духовными побудительными силами общества. Завершение социалистического строительства в нашей стране имеет целесообразный характер в наилучшем смысле слова, благодаря тому, что наша партия устанавливает в своих документах чётко определенные цели, мобилизует народные массы на их осуществление.

LA FINALITÉ DANS LA SOCIÉTÉ

(R é s u m é)

Le problème de la finalité a été résolu en principe par les classiques du marxisme-léninisme. Néanmoins les philosophes marxistes contemporains ont formulé, dans un cadre idéologique identique, des opinions différentes sur certains côtés de ce problème. Cette variété d'opinions provient du fait que la finalité est comprise de façon différente; on a ainsi: 1. La finalité comme activité *produisant un certain résultat*. 2. La finalité comme *résultat proprement dit*. 3. La finalité comme existence du *but conscient* dans l'activité.

La présente communication distingue entre *l'activité à caractère finaliste*, qui ne postule pas nécessairement la formulation préalable des fins; la finalité *comme telle, comme résultat* des rapports de causalité, qui peuvent exister de même sans fins conscientes; et comme *fin* n'existant que dans la société.

L'auteur est d'avis que, entre quelque chose de structure *en vue d'une fin* et quelque chose de réalisé conformément à une *fin*, il existe une différence. Une structure peut aussi avoir une finalité en dehors de la société, mais les fins réalisées n'existent que dans la société. La fin est le reflet de la réalité future rendu possible grâce à la connaissance des relations existantes. Dans cette catégorie entre aussi l'activité consciente des hommes pour la réalisation de leurs fins. La réalité objective est déterminante par rapport aux fins, lesquelles sont subjectives, étant des reflets dans l'esprit humain. La dialectique entre objectif et subjectif se manifeste par le fait que les nécessités objectives deviennent subjectives une fois les fins formulées, et que les fins subjectives deviennent objectives par leur réalisation dans l'activité pratique sociale.

Les fins sont à mettre au nombre des forces motrices spirituelles de la société. L'achèvement de la construction socialiste dans notre pays présente un caractère de finalité dans le meilleur sens du mot par le fait que notre parti formule dans ses décisions des fins bien déterminées et mobilise les masses populaires pour les atteindre.

CONTRIBUȚII ROMÎNEȘTI ÎN FILOZOFIE

O VALOROASĂ CONTRIBUȚIE LA DEZVOLTAREA LOGICII

1. Necesitatea unui „Novum organum dialecticum“.

Astăzi cînd oamenii muncii din patria noastră își îndreaptă privirea peste cei douăzeci de ani ce au trecut de la marele Act al Eliberării, făcînd bilanțul activității lor constructive și înnoitoare în toate domeniile, am socotit util din mai multe motive să consemnăm aici și munca creatoare în domeniul logicii desfășurată de acad. Ath. Joja, unul dintre cei mai competenți gînditori marxști contemporani. În primul rînd, lucrările și studiile sale teoretice aduc nu numai sistematizări, argumentări și fundamentări care vădese o profundă și vastă erudiție privind unele probleme în preocuparea și a altor cercetători, ci și probleme noi puse și fundamentate pentru prima dată în logică. În al doilea rînd, el se numără printre primii gînditori marxști care au văzut și semnalat necesitatea constituirii logicii dialectice ca un „Novum organum dialecticum” al gîndirii și științei contemporane. În al treilea rînd, acad. Ath. Joja este animatorul și îndrumătorul școlii romînești de logică, creată și dezvoltată în anii puterii populare. Studiile cercetătorilor aparținînd acestei școli¹, unele publicate în

volume aparte, altele în revistele de specialitate, scrise de pe poziția de gîndire materialist-dialectică, sînt apreciate de gînditorii marxști din celelalte țări. Avînd un înalt nivel teoretic și erudit argumentate, lucrările cercetătorilor romîni sînt o contribuție de preț a poporului nostru la dezvoltarea științei.

Studiile acad. Ath. Joja argumentează necesitatea sistematizării și dezvoltării unui „novum organum dialecticum”, care să constituie baza teoretic-metodologică a gîndirii și științei, în stare să conducă gîndirea și cercetarea științifică în drumul lor spre adevăr. Constituirea acestui instrument metodologic este cu atît mai necesară cu cît problemele extrem de complexe, privind structura fenomenelor, puse astăzi de către oamenii de știință, nu numai că nu sînt posibil de rezolvat prin mijloacele metodologice utilizate pînă acum, dar aceste mijloace sînt „cu totul improprii și stîngenitoare în actuala fază a științei”. Acest impas, în care se află cercetarea cerută de științele contemporane, este folosit de neopozitiviști în propagarea concluziilor sceptice și dizolvante. Studiile de logică ale gînditorului nostru apără cu îndrjire pozițiile de gîndire materialist-dialectice și demască cu dovezi riguroase științifice feluritele poziții idealiste răspîndite de ideologiile burgheziei.

Metoda unității dintre logic și istoric, aplicată în cercetările sale, dă posibilitate

¹ Notăm studiile lui Radu Stoichița (*Lupta dintre dialectică și metafizică în istoria logicii; Marx și actualii săi critici hegelieni și dialectica în „Caietele filozofice” ale lui Lenin*), lucrările lui H. Wald (*Introducere în logica dialectică; Structura logică a gîndirii*), studiile lui G. Offenberger (*Rolul judecăților negative în cunoașterea realității obiective; Judecățile infinite în logica*

formală și dialectică), studiul lui M. Constantinescu (*Cu privire la funcția gno-seologică a figurilor și modurilor silogistice*).

autorului să analizeze din perspectiva logicii dialectice materialiste sistemele metodologice și logice ale marilor gânditori din trecut, sisteme care au stat la baza dezvoltării științelor la diferite nivele în care se aflau în perioadele respective și să determine măsura în care acestea au importanță în pregătirea constituirii metodei materialist-dialectice și a logicii dialectice ca instrument teoretic al ei.

Fiecare studiu scris de Ath. Joja duce la concluzia că singura teorie metodologică, în stare să asigure omului de știință contemporan lumina călăuzitoare în cercetare și în același timp să asigure argumente certe în lupta împotriva idealismului și metafizicii, este logica dialectică marxist-leninistă. Cunoașterea adică a operelor clasicele noastre, a întregii literaturi de specialitate, cunoașterea problemelor și a structurii științelor contemporane, ca și a operelor principalilor reprezentanți ai curentelor idealiste contemporane permit autorului să dezbătă problemele la un înalt nivel teoretic și să-și susțină afirmațiile ca și înfărmările prin texte nemijlocite și argumente verificate, care cuprinseser fiind într-o logică riguroasă, determină limpede convingerea în justetea rezolvării lor. Chiar dacă ar fi rezerve cu privire la unele rezolvări, nu se poate nega justetea modului în care sînt puse aceste probleme.

Precizările aduse de gînditorul român în problemele de bază ale logicii, cu deosebire în cele cu privire la obiectul logicii dialectice în raport cu logica formală și cea simbolic-matematică, la problema adevărului în logică, la explicarea legilor logicii dialectice, la explicarea unității dialectice a raportului dintre inducție și deducție, la explicarea esenței raționamentului, la valorificarea materialistă a logicii aristotelice, la demascarea și combaterea pozițiilor neopozitiviste contemporane în logică, reprezintă o contribuție teoretică creatoare la opera de adîncire și dezvoltare a legilor și categoriilor logicii dialectice, la realizarea unui „*Novum organum dialecticum*”, capabil să îndrume just gîndirea și cercetarea științifică la nivelul la care au ajuns astăzi. Cercetările acad. Ath. Joja se integrează în efortul comun al logicienilor marxiști contemporani angajați în realizarea sarcinii transmise de Lenin: dezvoltarea creatoare a metodologiei și logicii dialectice pe baza tezelor clasicele marxism-leninismului și a generalizării rezultatelor la care au ajuns practica și științele contemporane.

Rezolvarea teoretică a problemelor metodologiei și logicii dialectice este cu atît mai necesară cu cît astăzi — în fața marilor realizări înfăptuite în țările socialiste, pe baza rezultatelor nemaiîntîlnite ale științei, sub lumina călăuzitoare a învățaturii marxist-leniniste — ideologii burgheziei, aparținînd diferitelor forme idealiste, fac din dialectica și logica materialistă obiectul principal împotriva căruia luptă cu întreg arsenalul lor de ponegriri. Speriați de „deprinderile de gîndire” pe care le determină și de practica pe care o justifică filozofia marxist-leninistă, reprezentanții filozofiei și sociologiei burgheze contemporane încearcă să opună felurite concepții, între ele, unele așa-zis „dialectice”. Ei încearcă să golească dialectica și logica de orice conținut cognitiv, prezentîndu-le ca un „simplu joc al gîndirii” sau ca „sisteme de reguli convenționale”. Unii dintre ei transformă dialectica în „teorie religioasă” și o pun în serviciul justificării și apărării orînduirii capitaliste. Constituiind frîne în calea progresului științific, aceste încercări nu reflectă altceva decît criza și degradarea la care a ajuns rațiunea burgheză contemporană. „O considerare critică detaliată a procesului de dezvoltare a științei contemporane, ca și a metodelor și logicilor propuse a-i da un fundament, scrie Ath. Joja, duc la concluzia că știința modernă nu se poate întemeia decît pe dialectica materialistă. Toate încercările de a substitui dialecticii materialiste neopozitivismul, pozitivismul logic, semantica, existențialismul etc. sînt sortite eșecului”².

Plecînd de la o asemenea considerare a științelor contemporane și a instrumentelor metodologice și logice dezvoltate de-a lungul istoriei, cercetările acad. Ath. Joja aduc fundamentări substanțiale în problemele de bază ale logicii dialectice. În lucrările sale analizează nenumărate probleme, contribuînd la explicarea și argumentarea lor științifică. Aici însă nu urmărim nici analiza diferitelor lucrări și nici nu facem inventarul tuturor ideilor și contribuțiilor aduse în paginile scrise de autorul român. Ne ocupăm numai de acele probleme care, prin modul cum au fost analizate și soluționate, constituie o contribuție creatoare la dezvoltarea și sistematizarea logicii.

²Ath. Joja, *Dialectica marxistă și științele contemporane*, p. 36.

2. Despre obiectul logicii dialectice.

Clasicii marxism-leninismului n-au elaborat o logică dialectică sistematică, dar au indicat principiile ei de bază și au realizat-o concret în operele lor. Așa că cercetătorii marxști contemporani găsesc în aceste opere nu numai model de aplicare a gândirii dialectice în rezolvarea problemelor puse de știință, a problemelor sociale și politice, ci și indicații teoretice prețioase cu privire la studierea și sistematizarea problemelor logicii dialectice.

Plecînd de la aceste indicații, acad. Ath. Joja este primul logician marxist care, interpretînd științific teza lui Lenin cu privire la unitatea dintre dialectică, gnoseologie și logică, aduce o contribuție esențială la rezolvarea problemei dacă logica dialectică este sau nu o știință cu obiect propriu de cercetare. Concluzia la care a ajuns, că logica dialectică are obiect propriu de cercetare și ca urmare este o știință relativ independentă, este azi unanim recunoscută de logicienii marxști.

Analiza definiției date de Lenin logicii duce la această concluzie. „Logica, scrie Lenin, nu este știința formelor exterioare ale gândirii, ci a legilor de dezvoltare a tuturor lucrărilor materiale și spirituale adică a legilor de dezvoltare a întregului conținut concret al lumii și al cunoașterii acesteia, adică bilanțul, suma, concluzia, istoria cunoașterii lumii³”. În această definiție Lenin vede logica în unitate și identitate cu metoda dialectică cu și gnoseologia. Logica corespunde dialecticii deoarece și dialectica poate fi numită teoria „legilor de dezvoltare a tuturor lucrurilor”, corespunde și cu gnoseologia, căci „este bilanțul, suma, concluzia, istoriei cunoașterii lumii”. Ath. Joja atrage atenția asupra modului cum trebuie înțeleasă identitatea dintre dialectică, gnoseologie și logică. Nu poate fi înțeleasă în sensul unei identități formal-logice, în sensul identității abstracte, ci în sensul unei identități concrete, înțelegînd că laturile identității își au fiecare specificul său. „Cu toate acestea, scrie Ath. Joja, unitatea logicii, gnoseologiei și metodei nu înseamnă identitate *abstractă*, moartă, lipsită de deosebiri. Este vorba, dimpotrivă despre o unitate concretă, diferențiată, vie: unitatea logicii, metodei dialectice și teoriei cunoașterii ca momente ale cunoașterii dialectice, ale dialecticii. Fiecare are deci probleme specifice, însă în cadrul unității

generale⁴. Dialectica, gnoseologia și logica dialectică sînt o „triplimitate în unitate”. Identitatea concretă ne cere să nu ștergem orice diferență între laturile întregului. Fiind conformă cu cele mai generale legi ale obiectivului, „fiind structura întregului în pura sa esențialitate⁵, dialectica este în același timp metodă, teorie a cunoașterii și logică — dar laturile acestei unități își au fiecare specificul lor. Prin dialectică punem în evidență aspectul ontologic, prin gnoseologie, condițiile și valoarea cunoașterii, iar prin logică, legile și formele gândirii, care reflectă legile și formele realității obiective în mișcare. Numai interpretării metafizice i se datorează faptul că de-a lungul istoriei dialectica, gnoseologia și logica s-au dezvoltat ca părți rupte una de alta. Din cauza concepției sale idealiste, nici Hegel n-a putut rezolva just această unitate. Rezolvarea științifică a problemei identității dintre dialectică, gnoseologie și logică este dată de filozofia marxistă prin meritul lui Lenin.

Considerată în unitatea ei ca metodă, gnoseologie și logică, dialectica constituie rezultatul istoriei cunoașterii realității obiective de către om în procesul practicii sociale; în același timp fiecare latură constituie o știință separată, vizînd fiecare un aspect specific al realității. Prin urmare logica dialectică este relativ independentă de dialectică și gnoseologie. Deși „cosubstanțială” cu ontologia și gnoseologia materialismului dialectic, nu se confundă cu ele. Logica dialectică are obiect propriu de cercetare: legile, formele și categoriile gândirii, ca forme de reflectare a realității în automișcare contradictorie, în schimbarea și dezvoltarea ei.

Spre deosebire de logica formală tradițională, care studiază formele și legile gândirii corecte și adevărate în alt chip, logica dialectică — scrie Ath. Joja — studiază formele și categoriile logice în conexiune, în raporturile și deductibilitatea lor, deci întrucît sînt un sistem noetic, coerent, necesar și immanent contradictoriu⁶, „studiază formele logice în caracterul lor de reflectare a formelor obiective și în complexul relațiilor sociale în care au apărut⁷”.

⁴ Ath. Joja, *Elaborarea logicii dialectice de către Lenin*, „Studii de logică”, p. 44.

⁵ Ath. Joja, *Dialectica marxist-leninistă — Baza metodologică a științelor*, p. 10.

⁶ Ath. Joja, *Elaborarea logicii dialectice de către V. I. Lenin*, p. 61.

³ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 64.

Considerînd legile și formele logicii „sisteme de reguli convenționale”, jocuri sterile ale gândirii, filozofii burghezi contemporani încearcă să rupă formele logice de conținutul lor; le consideră goale de orice conținut obiectiv; impun o logică formalistă indiferentă față de adevăr. Toate studiile acad. Ath. Joja se caracterizează printr-o atitudine combativă și demascatoare a acestui fel de concepții. Aducînd în sprijin textele leniniste, dovezi din istoria logicii, în special textele aristotelice, precum și datele științelor contemporane, autorul demonstrează că legile și formele gândirii, studiate de știința logicii, asigurînd corectitudinea gândirii, sînt în același timp pline de conținut, reflectă esențialul din realitatea obiectivă, reflectă adevărul.

Lenin accentuează acest caracter al gândirii dialectice. „Logica dialectică cere nu numai descrierea formelor și nu numai istoria naturală descriptivă a formelor gândirii, ci și acordul cu adevărul, adică chintesența, sau mai simplu, rezultatele și bilanțul întregii gândiri”⁸. Formele logice „trebuie să fie forme pline de conținut, forme cu conținut viu, real, indispensabil legate de conținut”⁹.

Adevărul acestor judecăți nu poate fi admis de propagatorii logicii formaliste, care gîndesc de pe pozițiile metafizicii, dar poate fi ușor explicat și înțeles de pe pozițiile de gîndire materialist-dialectice. Plecînd de la înțelegerea dialectică a raportului coincident dintre dialectică, gno-seologie și logică, Ath. Joja explică caracterul reflectoriu al logicii dialectice. Faptul că logica dialectică studiază formele gândirii „pline de conținut”, nu înseamnă că și pierde caracterul de a fi o știință formală. Logica dialectică este o știință formală asemenea logicii nedialectice. Aceasta nu înseamnă că e goală de orice conținut. Logica este formală numai întrucît „formal” indică abstracție de un conținut determinat, dar nu și de orice conținut în general. După cum orice lucru din realitatea obiectivă este o unitate între forma și conținutul său (forma modelează lucrul și în același timp este modelată de conținutul său), și forma logică, prin care reflectăm lucrurile, este în același timp un conținut cognitiv „de maximă generalitate”, conținutul care rămîne după ce forma logică a fost golită de orice con-

ținut determinat. Formele gândirii sînt ele înșile conținuturi care structurează variate conținuturi determinate. În acest sens logica dialectică este o știință formală, dar dezvăluie conținutul formelor, legilor, categoriilor gândirii ca forme ale unor conținuturi determinate. Forma logică este formă pură numai în raport cu diferitele conținuturi determinate pe care le structurează. În raport cu ea însăși este conținut. Constituuie un adevăr, adevărul conținutului pe care-l structurează forma logică, reflectînd formele modului de a fi al lucrurilor. Acest mod de a fi îl constituie „întrepătrunderea generalului și particularului”¹⁰, „ceea ce constituie structura fundamentală a materiei în mișcare”¹¹. Golite de conținutul lor determinat, formele logice în stare pură continuă să reflecte conținutul structurii oricărui lucru: unitatea particular-general ca formă de existență a materiei și, ca urmare, a oricărui lucru. Forma pură a silogismului continuă să reflecte un adevăr, reflectă structura oricărui lucru.

Prin urmare, deși formală, „logica dialectică” e logică a conținutului și esenței sau, mai exact, are un caracter reflectoriu de conținut și esență, fiindcă de-a lungul diferitelor momente și forme ale gândirii ea urmărește *dezvăluirea conținutului în forme*, gradul în care cutare sau cutare formă dezvăluie conținutul sau *esența lucrurilor*,¹². E formală întrucît studiază forma și formele determinate ale gândirii. Se ocupă de „forma formelor logice și nu de conținutul lor determinat. Ea este formală chiar cînd studiază *dezvăluirea conținutului prin diferite forme*, fiindcă studiază formele dezvăluirii conținutului *în genere* și nu a cutărui conținut determinat”,¹³.

Deși formală, logica dialectică — ne arată acad. Ath. Joja — nu este numai știința regulilor care asigură corectitudinea gândirii, e în același timp și știința adevărului, întrucît formele studiate de ea, constituind înșile un conținut, reflectă conținuturi determinate.

¹⁰ Ath. Joja, *Elemente pentru explicarea deducției și inducției*, „Studii de logică”, p. 125.

¹¹ Ibidem, p. 125.

¹² Ath. Joja, *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, „Studii de logică”, p. 73.

¹³ Ibidem, p. 73.

⁸ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 141.

⁹ Ibidem, p. 64.

Dar, spre deosebire de logica formală, ne atrage atenția autorul, logica dialectică are un caracter concret pentru că vede legile și formele gândirii în funcția lor de reflectare a lucrurilor și fenomenelor în întreaga lor complexitate și automișcare. „Gîndirea concretă—arată autorul—constă în considerarea și sesizarea fenomenelor în autoraportul și în eteroraporturile lor, în raportul cu multiplicitatea propriilor laturi și aspecte intercondiționate, în mișcarea și dezvoltarea lor, în multiplicitatea și condiționarea reciprocă cu alte fenomene sau grupuri de fenomene.”¹⁴ Nici logica formală în forma ei clasică și nici logica simbolică nu sînt capabile să reflecte gîndirea concretă. Forma superioară a gîndirii reclamă o logică a concretului.¹⁵ Logicienii marxști sînt astăzi în acord unanim că logica dialectică, deși cosubstanțială cu ontologia și gno-seologia, își are funcția sa proprie în cadrul dialecticii, fiind, cum se exprimă logicianul sovietic M. M. Rozenthal, „aplicarea metodei dialectice la gîndire și cunoaștere, concretizarea principiilor generale ale acestei metode în domeniul legilor și formelor gîndirii”¹⁶

3. Raportul dintre logica formală și logica dialectică.

Mult dezbătută este astăzi problema raportului dintre logica dialectică și logica formală; mai precis spus, a raportului dintre logica dialectică, logica formală clasică și logica simbolic-matematică. Este o problemă căreia logicianul nostru îi dă o atenție deosebită, o analizează sub diferitele sale aspecte și, bazat pe un vast material informativ, în special pe studierea adîncită a textelor clasicilor marxism-leninismului, pe cunoașterea directă a diferitelor sisteme de logică simbolic-matematică, precum și a structurii și rezultatelor unor științe ale naturii, aduce precizări și soluții care îmbogățesc cuceririle științei marxist-leniniste și dau lovituri încercărilor pozitivistilor actuali de a submina valoarea logicii, atît a logicii dialectice cît și a logicii formale comprehensive.

Subliniind indicațiile lui Engels și ale lui Lenin în legătură cu problema raportu-

lui dintre logica dialectică și cea formală clasică, Ath. Joja ne arată că deosebirea dintre cele două logici —amîndouă formale— stă în faptul că se află pe trepte calitativ deosebite în ce privește posibilitățile lor de cunoaștere. Din acest punct de vedere logica formală e limitată. Respectînd numai legile care constituie obiectul ei, gîndirea nu poate să cunoască mai mult decît starea de identitate și relativă stabilitate a lucrurilor și fenomenelor, avînd drept obiect legile și formele prin care gîndirea reflectă „lucrurile și esențialitatea lor distinctivă, relativ stabilă”, logica formală are rolul de a studia gîndirea corectă, necontradictorie, demonstrativă, capabilă să reflecte acele domenii unde se poate face abstracție de dezvoltare și transformare.

Înainte de a surprinde lucrurile în mișcarea și dezvoltarea lor, cunoașterea le sesizează ca identice. Pentru o asemenea cunoaștere categoriile „fixe” cu care operează logica formală — bunăoară, legea identității abstracte — sînt suficiente. Pentru dezvoltarea științei este necesară și cunoașterea înlesnită de logica formală. Pentru a cunoaște întregul trebuie să-i deosebim părțile, să le scoatem din conexiunea în care stau, să le examinăm separat. Acest lucru nu se poate decît dacă le considerăm în relația lor stabilitate. Pentru un asemenea grad de cunoaștere formele logice organizate de legile logicii formale sînt suficiente. Știința însă nu se poate mulțumi cu această cunoștință limitată. Știința și practica cer o cunoaștere mai în esență și mai multilaterală. Numai gîndirea dialectică este capabilă să reflecte adecvat realitatea în întreagă complexitatea și mișcarea ei contradictorie. Știința care studiază gîndirea reflectînd „nu numai stări stabile, ci procese, nu numai forma raționamentului, ci unitatea internă și organică dintre formă și conținut, este logica dialectică”¹⁷. Ea studiază legile logice prin care gîndirea reflectă esențialitatea contradictorie a lucrurilor în automișcarea lor absolută. De aceea logica dialectică vede formele logice sub alt unghi de cum sînt văzute ele de logica formală. Le vede nu atît în structura lor externă, cît mai ales în conținutul lor concret, în modul cum structurează ele, potrivit acțiunii legilor dialectice, variatele conținuturi concrete, în gradul de esențialitate în

¹⁴ Ibidem, p. 68.

¹⁵ Ibidem, p. 68.

¹⁶ M. M. Rozenthal, *Principiile logicii dialectice*, Moscova, 1960, p. 80.

¹⁷ Ath. Joja, *Prezența lui Aristotel în logica modernă*, „Studii de logică”, p. 224.

care reflectă lucrurile în mișcarea și dezvoltarea lor contradictorie.

Privită sub unghiul de vedere al logicii dialectice, noțiunea nu mai este o formă abstractă și neschimbată în conținutul ei, ci o idee care reflectă unitatea și multiplicitatea cuprinsă în lucrurile individuale, reflectă generalul și totodată și particularul. Ea cuprinde nu numai abstractul, ci și „toată bogăția particularului și a concretului”. Noțiunea dialectică reflectă nu numai unitatea și multiplicitatea, nu numai contradicțiile, ci și mișcarea și schimbarea.

În procesul cunoașterii, datorită elasticității lor, noțiunile se mișcă potrivit legilor dialectice ale gândirii, trec unele în altele, reflectând astfel mișcarea obiectivă. Noțiunile sînt baza pe care și din care se dezvoltă celelalte forme logice. Formele logice dezvoltîndu-se una din alta, reflectă adecvat structura materiei în mișcare, reflectă interpătrunderea unității general—particular—singular. Formele logice „reflectă această întrepătrundere”,¹⁸ fiecare într-un anumit mod. În noțiune, constituind un tot unic, unitatea general—particular—singular apare nediferențiată. Dar lucrurile și fenomenele realității obiective, pe care le reflectă noțiunea, se dezvoltă, iar în cursul dezvoltării unitatea contrariilor se modifică în sensul că laturile pot ajunge la o anumită independență, noțiunea nemaiputîndu-le reflecta în mod adecvat. Aceasta duce la necesitatea trecerii de la noțiune la judecată. Judecata reflectă în mod distinct laturile contrarii. Vorbînd despre judecata dialectică, Ath. Joja arată că ea structurează reflectarea distinctă a unității individual—general prin termenii săi, — subiect, predicat. Așa privită, judecata nu e altceva decît o noțiune desfășurată în care unitatea contradictorie reală e reflectată în elementele sale distincte. Trecerea judecării în raționament duce la o formă de cunoaștere și mai adecvată a concretului real, duce la reflectarea mișcării întregului conținut din lucruri și fenomene. Raționamentul este în stare să reflecte în mod diferențiat întreaga unitate a obiectului, deoarece, spre deosebire de judecată, are un termen în plus: termenul mediu. Prin urmare, orice noțiune e un raționament nediferențiat și orice raționament e o noțiune diferențiată. Gîndirea dialectică, avînd capacitatea de a

trece dintr-o formă logică în altă formă logică, înlesnește posibilitatea reflectării tot mai adecvate a realității obiective în întreaga complexitate și mișcare contradictorie. Formele gîndirii dialectice dezvoltîndu-se unele din altele și întemeindu-se unele pe altele, ajung să reflecte tot mai adecvat adevărul concret: noțiunea reflectă nediferențiat unitatea contradictorie obiectivă, identitatea obiectivă — cum se exprimă Ath. Joja; trecerea noțiunii în judecată reflectă unitatea în mod diferențiat, ca identitate concretă; și, mai departe, trecerea judecării în raționament duce la reflectarea unității contradictorii nu numai diferențiat, ci și motivat prin rațiunea sa suficientă. Judecata și raționamentul apar astfel „drept împliniri și dezvoltări ale conceptului pe drumul spre adevăr”¹⁹.

Dată fiind deosebirea menționată dintre logica formală și cea dialectică, și unghiul sub care studiază fiecare obiectul său este altul. Logica formală studiază legile și formele gîndirii considerîndu-le gata constituite, fixe, făcînd abstracție de procesul apariției și dezvoltării lor. Le studiază din punct de vedere al structurii, urmărind elementele din care e alcătuită o formă sau alta, descrie formele logice considerîndu-le izolate și le clasifică după raporturile lor exterioare. Analizează formele logice prin prisma acțiunii legilor identității abstracte, noncontradicției, a terțului exclus și a rațiunii suficiente. Spre deosebire, logica dialectică studiază legile și formele gîndirii privite din unghiul mișcării gîndirii și al gradului de reflectare în procesul cunoașterii; studiază formele în lumina apariției și dezvoltării lor, în legăturile și raporturile lor reciproce, în trecerile lor una în alta, în mișcarea lor. Logica dialectică, ne învață Engels, „deduce aceste forme una din alta, stabilește între ele un raport de subordonare și nu de coordonare, ea dezvoltă formele superioare din cele inferioare”²⁰. Analizează modul cum acționează prin formele logice legile și categoriile dialectice, care reflectă „unitatea în multiplicitatea ei contradictorie”.

Raportul dintre cele două logici apare clar: atît una cît și cealaltă studiază căile reflectării adevărului. Numai că logica formală de tip artistotelic, ca și logica simbolică matematică studiază legile, formele și operațiile gîndirii potrivit cărora gîndi-

¹⁸ Ath. Joja, *Elemente pentru explicarea deducției și inducției*, p. 125.

¹⁹ Ath. Joja, *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, p. 68.

²⁰ F. Engels, *Anti-Dühring*, p. 226.

rea reflectă relațiile cele mai simple din realitatea obiectivă la nivel abstract, considerînd relativa stabilitate. Ca atare, limitele ei de cunoaștere sînt determinate. Măsura în care rămîne valabilă este determinată de nevoile practicii. Coincînd cu metoda dialectică și cu teoria cunoașterii, logica dialectică studiază legile și formele potrivit cărora gîndirea este în stare să reflecte lucrurile și fenomenele realității obiective în întreaga complexitate și automișcare a lor absolută, în concretul lor real.

Nevoile cunoașterii și cercetărilor moderne ale științei reclamă atît știința logicii formale cît și a celei dialectice. Conflictul de care vorbeau unii logicieni se dovedește o afirmație nejustificată. Unitatea obiectivă dintre mișcarea și stabilitatea relativă a lucrurilor, demonstrată de materialismul dialectic, justifică existența celor două logici. Vom examina și pe mai departe, serie Ath. Joja, conceptele, judecățile, raționamentele din punct de vedere al logicii formale *sub specie abstracti*, le vom cerceta însă și *sub specie concreti*, pentru a dezvălui esențialitatea logică²¹.

Subliniind caracterul reflectoriu de adevăr al legilor și formelor gîndirii studiate de logica dialectică și logica formală, Ath. Joja trece prin focul ascuțit al criticii sale pozițiile idealist-subiective ale pozitiviștilor logici și semantici. Refuzînd să recunoască logica materialistă, aceștia reduc legile și formele logice la sisteme de relații pur convenționale și arbitrare în afara oricărei legături cu realitatea obiectivă, se preocupă de logica simbolic-matematică, rupînd-o de logica formală clasică, căreia îi neagă orice valoare. Consemnînd contribuția adusă de unii reprezentanți ai pozitivismului logic la dezvoltarea tehnicii logicii matematice actuale, gînditorul nostru scoate la iveală falsitatea pozițiilor filozofice, pe care se bazează acești gînditori și stabilește în același timp legătura justă ce există între logica formală de tip aristotelic și logica simbolic-matematică pe de o parte, iar pe de altă parte, cum am văzut, legătura dintre logica dialectică și cea formală.

Acad. Ath. Joja demonstrează că logica simbolic-matematică nu e ruptă de logica formală clasică și că între ele nu pot exista deosebiri de esență. Logica matematică e un rezultat al aplicării metodelor matematicii la problemele logicii formale, e rezultată

din întîlnirea logicii formal-aristotelice cu matematica și apare ca o dezvoltare creatoare a logicii formale, o extindere a domeniului și perfecționare a aparatului ei²². Ruptă de logica formală n-ar putea prezenta nici o valoare de cunoaștere, întrucît simbolurile, calculele și formulele ei deductive ar rămînea un joc convențional, care n-ar reflecta nimic din realitatea obiectivă. E adevărat că regulile operațiilor sînt formulate de logica matematică numai pe baza formei exterioare, neglijînd sensul formulelor și cercetează numai raporturile dintre semne și nu „raporturile dintre semne și lucrurile desemnate”, cum face logica formală, dar tocmai în aceasta stă utilitatea practică a logicii matematice. Cînd sistemele convenționale sînt construite în conformitate cu legile și formele logice, care reflectă relații obiective cu privire la un domeniu sau altul de fapte, aceste sisteme sînt utile, cu condiția ca rezultatele la care ajung calculele logic-deductiv să fie conforme cu realitatea obiectivă reflectată prin mijlocirea formelor și legilor logice studiate de logica formală și dialectică. Pentru ușurarea operațiilor logice putem (provizoriu) să despărțim conținutul de forma sa, să operăm numai cu semne, dar referirea la conținut este absolut necesară.

Studiul relațiilor în care stau lucrurile și fenomenele obiective este simplificat și ușurat prin aplicarea calculelor logice, chiar, dacă prin aceste calcule lucrurile sînt prinse fragmentar și în relativa lor stabilitate. Condiția esențială este însă ca aceste calcule să nu fie un joc arbitrar. Calculele logice, serie Ath. Joja, trebuie să se dovedească „nelibere față de un aspect oarecare al realității obiective sau al gîndirii”, să reprezinte aceste aspecte ale realității. Ruperea calculelor logice de legile gîndirii și de un domeniu sau altul de fapte, face din aceste calcule un joc combinatoriu fără nici o semnificație. Pozitiviștii logici și semanticii, considerînd legile și formele logice simple convenții arbitrare și nerecunoscînd caracterul reflectoriu al legilor și formelor gîndirii pe care le studiază logica formală aristotelică, au ajuns să facă din logica simbolică sisteme de relații pur convenționale și arbitrare. Asemenea considerații sînt o consecință a concepției subiective despre realitate. Ori cît de armonios și de precis ar fi alcătuit sistemul formalizat convențional al semanțicilor precizînd felul sem-

²¹ Ath. Joja, *Dialectica marxist-leninistă — baza metodologică a științelor*, p. 17.

²² Ath. Joja, *Critica pozitivismului logic*, „Studii de logică”, p. 356.

nelor cu care operează, regulile de deducție și condițiile de valabilitate, ori câtă coherență internă ar avea acest sistem și ori cât ar satisface principiul formal al noncontradicției, el este fals „deoarece contrazice lumea reală”²³.

În adevăr, logica matematică construiește sisteme de calcul cu ajutorul semnelor, dezvoltă aceste sisteme prin operații deductive, plecând de la anumite propozițiuni fundamentale socotite ca axiome. Pe baza acestor axiome, prin sistemul calculului deductiv ajunge la anumite rezultate. Dar rezultatele nu pot fi valabile numai prin faptul că rezultă logic din punctele de plecare, numai din faptul că în interiorul sistemului nu apar contradicții. Ele pot fi valabile pentru un anumit domeniu de fenomene numai dacă punctele de plecare sînt în conformitate cu legile și formele logicii comprehensive, cu axiomele gândirii, care reflectă relațiile și formele de extremă generalitate ale realității obiective.

Prin urmare, logica matematică nu poate avea valabilitate obiectivă decît legată de logica formală clasică, ca o derivare din ea. Departe de a desființa logica clasică, cum pretind unii logisticieni, logica matematică pleacă de la ea și se întemeiază pe ea, tocmai fiindcă operează cu sisteme de semne indiferente la conținut. Formalizarea determinată de semne devine un mijloc care ajută la dezvoltarea conținutului real. Înlocuind limbajul natural cu sisteme de semne și aplicînd asupra lor regulile de calcul, logica matematică ajunge în mod mecanic la anumite rezultate. Aceste rezultate trebuie să fie conforme cu cerințele formale ale gândirii. Mai mult, ele trebuiesc supuse practicii, singura în măsură să le demonstreze valoarea. „Logica simbolică poate face abstracție de adevăr, dar numai pînă în momentul aplicării și interpretării. Noțiunea de adevăr nu poate fi expulzată din logica simbolică decît cu prețul întîlnirii cu nonsensul”²⁴.

Aceasta îndreptățește afirmația că logica simbolică-matematică își are și originea și dezvoltarea în și prin logica formală clasică și nu este altceva decît o dezvoltare și o perfecționare a mijloacelor ei de exprimare. Ath. Joja arată legătura organică ce există între logica formală clasică, logica simbolică-matematică și logica dialectică. Ajunge la concluzia justă care reflectă ideea că, de

fapt, nu există mai multe logici, ci o logică unică cu mai multe orizonturi. Aceste orizonturi presupunîndu-se și completîndu-se unele pe altele, constituie împreună instrumentul adecvat pentru cercetările moderne ale științei. „Vorbim, scrie Ath. Joja, de o logică formală clasică, de o logică simbolică cu multiple sisteme de calcule logice, de o logică dialectică — ce constituie tot atîtea orizonturi ale *Logicii Unice*, orizonturi care nu se contrapun, ci se completează, se presupun, se întregesc pentru a forma Organon-ul, unealta capabilă să dirijeze cunoașterea științifică a universului”²⁵.

Fiind unul din orizonturile logicii unice, logica matematică trebuie apreciată la justa ei valoare: nu trebuie nici subapreciată sau negată și nici supraapreciată, cum fac unii gînditori care o socotesc drept singura formă modernă a logicii. Dezvoltîndu-se din logica clasică și bazîndu-se pe principiile ei fundamentale, s-a adaptat cerințelor matematicilor moderne, constituind la actualul ei nivel de dezvoltare un instrument util de lucru la îndemîna științei și practicii industriale. Logica formală implicînd adevărul, adică concordanța gândirii cu realitatea obiectivă, trebuie să fie punctul de plecare și punctul de sosire al sistemelor de calcul logic-matematic, tocmai fiindcă în decursul operațiilor sale se îndepărtează de orice conținut. Logica formală filozofică rămîne nu numai necesară pentru logica matematică, dar îi constituie însăși baza, fiindcă studiază procesele reale și de conținut ale gândirii, ceea ce, cum am văzut, nu face logica matematică.

Și cum atît logica formală clasică, cît și logica matematică studiază și reprezintă realitatea și procesele ei în relativă stabilitate, fragmentînd gîndirea și descompunînd-o în combinații de elemente simple, procesul cunoașterii nu poate fi încheiat fără înțelegerea „dinamică” și de ansamblu a legilor celor mai generale ale realității obiective. Această cunoaștere de ansamblu și în mișcare n-o poate realiza decît logica dialectică. Logica dialectică reflectă unitar și dinamic procesele obiective cunoscute numai în mod fragmentar prin mecanismele gândirii logic formale și axiomaticile logistice.

„Orizontul formal-gnoseologic și formal-simbolic, scrie Ath. Joja, rămîn valabile fără exclusivitate. Inșă orizontul formal-gno-

²³ Ibidem, p. 364.

²⁴ Ath. Joja, *Elaborarea logicii dialectice de către V. I. Lenin*, p. 43.

²⁵ Ibidem, p. 59.

seologic, ca și cel simbolic se subordonează unui orizont mai comprehensiv, cel logic-dialectic. Logica formal-gnoseologică și simbolică aspiră prin însăși natura lor deficientă, spre logica dialectică²⁶.

4. Legile logicii dialectice.

Logica gândirii nefiind altceva decât o „modelare după logica lucrurilor”²⁷, legile și formele ei coincid în conținutul lor cu legile și formele obiective: sunt legi subiective ale reflectării raționale a legilor lucrurilor obiective. Dacă legile logicii formale sînt suficient studiate și unanim acceptate de cercetătorii în domeniul filozofiei și a logicii, legile logicii dialectice necesită încă cercetări și lămuriri. La întrebarea care sînt legile logicii dialectice și în ce constă conținutul lor specific, pe baza cercetărilor de pînă acum nu se poate da încă un răspuns unanim acceptat. Ele n-au fost suficient elaborate și formulate. Cercetările actuale sînt de acord în ce privește unghiul sub care trebuie văzute și din care trebuiesc studiate legile gândirii dialectice. Logica fiind în unitate cu dialectica, legile ei trebuie să corespundă în plan logic legilor dialecticii. Trebuie să organizeze conținutul și mișcarea categoriilor și formelor logice ca reflectante a proceselor complexe și contradictorii ale lumii obiective.

Între logicienii marxiști care s-au ocupat de problema legilor gândirii dialectice și care au propus și formulat unele legi ale logicii dialectice, acad. Ath. Joja și-a câștigat un merit deosebit. Nu numai că a arătat cel dintîi necesitatea studierii legilor logicii dialectice și a indicat calea justă pe care să meargă cercetarea, dar a propus și formulat unele legi ale logicii dialectice.

Plecînd de la explicarea justă a raportului dintre dialectică ca metodă, gnoseologie și logică, ajunge la concluzia că legile dialecticii sînt și legile logicii, dar ca legi ale logicii capătă forme și caractere specifice. Prin aceste forme și caractere specifice se deosebesc de legile propriu zise ale dialecticii. Nu e de acord cu acei gînditori care confundă legile gândirii logice cu legile dialecticii. „Nu putem transpune pur și simplu legile metodologiei dialectice în logică, deoarece aceasta accentuează Ath. Joja - ar însemna să ignorăm noțiunea de

lege logică”²⁸, „legile logice trebuie să aibă caracterul de legi logice și nu metodologice”²⁹. Legile dialecticii sînt legi ale realității obiective, au caracter ontologic, legile logice sînt legile gîndirii, legile „manifestării raționale”. Ele reflectă în planul gîndirii, prin conținutul și mișcarea ideilor, a categoriilor logice, caracterele legilor dialecticii: corelativitatea, automișcarea, transformarea calitativă, precum și polaritatea lucrurilor și fenomenelor. Reflectă modul în care categoriile și formele logice reproduc conținutul și mișcarea complexă și contradictorie din lucruri și fenomene.

Ținînd seamă de caracterele specifice ale logicii dialectice și stăpînînd în adîncime textele heraclitiene, hegeliene și cele ale clasicilor noștri, Ath. Joja formulează și propune următoarele legi ca legi ale logicii dialectice: legea identității concrete, legea predicției complexe contradictorii și legea terțiului supervenient. Spre deosebire de legile logicii formale, care organizează conținuturile formelor logice ca reflectante a lucrurilor și fenomenelor realității materiale în stare de relativă stabilitate, aceste legi organizează conținuturile formelor logice ca reflectante a lucrurilor în transformare și mișcare contradictorie. Cele trei legi reflectă în plan logic legea fundamentală dialectică a unității și luptei contrariilor. Presupunînd legea identității abstracte, legea identității concrete organizează reflectarea unității dintre identitate și diferență a aceluiași lucru. Legea predicției complexe contradictorii organizează formele logice ca mijloc de reflectare a laturilor contradictorii din lucruri, iar legea terțiului supervenient organizează reflectarea prin formele logice a laturilor contradictorii din lucruri în procesualitatea lor de identificare și diferențiere.

Baza obiectivă a legii identității concrete ca lege a logicii o constituie legea obiectivă a unității și luptei contrariilor. Spre deosebire de identitatea abstractă, scrie Ath. Joja, identitatea concretă este „unitatea identității și a diferenței”³⁰ existentă în orice lucru obiectiv. Un lucru este identic cu cel însuși (identitate abstractă: $A = A$), „întrucît de-a lungul transformărilor sale rămîne subiectul acestor transformări, schimbările sînt ale sale . . . , dar prin însuși faptul că subiectul se dezvoltă, iden-

²⁸ Ath. Joja, *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, p. 75.

²⁹ Ibidem, p. 75.

³⁰ Ibidem, p. 75.

²⁶ Ibidem, p. 56.

²⁷ „Studii” 6/1963 (Studiul acad. A t h. Joja despre *Logica istoriei*) p. XXXVIII.

titatea generează diferență³¹. Altfel spus : lucrurile sînt în continuă mișcare, transformare și dezvoltare, dar în mișcarea lor își păstrează un anumit timp, pînă la săvîrșirea saltului calitativ, cînd devin esențial altceva, însușirile determinate. Ele își păstrează unitatea în timp ce în simul lor se dezvoltă diversitatea. Această mișcare obiectivă se reflectă în logica gîndirii. Noțiunea (A) este identică cu ea însăși (identitatea abstractă) fiindcă lucrurile pe care le reflectă își păstrează unitatea, dar este în același timp A', A'', A''', adică este nu numai unitatea determinată, ci și totalitatea momentelor prin care trece spre a deveni altceva decît A. Adică A, care e în continuă schimbare (A', A'', A'''), pînă să devină B își păstrează unitatea determinată ($A = A$).

Legea identității concrete acționează atît în alcătuirea conceptelor cît și în dialectica celorlalte forme ale gîndirii. Acțiunea ei face posibilă reflectarea în plan logic a lucrurilor și relațiilor obiective în autodezvoltarea și mișcarea lor contradictorie, face posibilă mișcarea și dezvoltarea formelor logice, trecerea formelor logice unele în altele ca proces logic în stare să prindă mișcarea obiectivă. Analizînd dialectica formelor gîndirii, Ath. Joja face evidentă acțiunea legii identității concrete și prin aceasta necesitatea studierii legilor logicii dialectice.

Conceptul, arată autorul, se formează pe baza acțiunii legii identității abstracte prin identificarea a ceea ce este comun într-o serie de fenomene. Concomitent intră însă în acțiune și legea identității concrete, întrucît, odată format, se dedublează în comprehensiune și extensiune. Astfel diferențiat, conceptul nu mai este o unitate abstractă, ci o unitate a contrariilor, „o unitate a diversității” ; pe de o parte cuprinde unitatea diferitelor note (comprehensiunea), iar pe de altă parte subsumarea diferitelor obiecte (extensiunea). Prin urmare, „chiar în formarea conceptului acționează *simultan și în concordanță* legea identității abstract-formale și legea identității concret-dialectice. Orice concept este (...) o dedublare, dar totodată și o unitate a identității și diferitului”³². Diferențierea conceptului în comprehensiune și extensiune sub acțiunea legii identității concrete duce la apariția momentelor singular-particular-general structurate încă nedistinct. Dezvoltarea acestor momente duce

la spargerea conceptului, la trecerea lui în judecată. Unitatea singular-particular-general cuprinsă nediferențiat în concept, apare în judecată ca o explicare diferențiată. Conceptul se dedublează în subiect și predicat. Comprehensiunea, reflectînd notele esențiale, devine predicat, iar extensiunea, reflectînd clasa de lucruri individuale, devine subiect. Numai legea identității concrete poate explica această trecere spre judecată : dar nu numai spre judecată, ci și de la judecată spre silogism. În silogism mișcarea, autodiferențierea și dezvoltarea obiectului, unitatea diferențiată singular-particular-general este și motivată prin prezența termenului mediu.

Nunai prin legea logic-formală a identității abstracte nu se poate explica diferențierea conceptului în laturile sale contradictorii și cu atît mai puțin se poate explica procesul logic ce se petrece în judecată și raționament. Trecerea gîndirii de la identitatea abstractă la identitatea concretă — unitatea identității și a diferenței —, proces ce are loc în interiorul judecății și, și mai complex, în raționament, poate fi explicată numai prin acțiunea legii identității concrete. Din legea identității concrete, considerată de autor ca lege logică fundamentală derivă celelalte legi logice propuse și formulate de el. Depășind legile logic-formale corespunzătoare, care, cum știm, pretind interzicerea contradicției dintre două forme logice privind același conținut, legile formulate de Ath. Joja organizează formele logice în așa fel încît pot exprima contradicția nu numai dintre două forme logice, ci chiar contradicția din interiorul aceleiași forme logice. Decurgînd una din alta, aceste legi structurează reflectarea în plan logic diferitele momente în dezvoltarea unității dialectice reale dintre laturile contradictorii ale aceluiași lucru.

Formele logice organizate de legele logic-formale nu pot explica coexistența reală a laturilor contrarii din același lucru. Bunăoară, nu pot exprima adevărul constatat de științele contemporane că atomul este în același timp și pozitiv și negativ. Necesitățile științei cer însă exprimarea logică a acestei constatări reale, cer acordul cu „existențele logicității”³³. Legile logice formulate de Ath. Joja răspund acestei necesități. Dacă legea identității concrete, structurînd logic unitatea identității și a

³¹ Ibidem, p. 76.

³² Ibidem, p. 76.

³³ Ath. Joja, *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, p. 84.

diferenței, determină structura judecății prin raportarea dintre un subiect și un singur predicat, legea predicăției complexe contradictorii, formulată de autor ca un corolar al celei dintii, structurează reflectarea coexistenței reale a contrariilor din același lucru sub forma judecății cu mai multe predicate, mai precis spus „a unui predicat complex și contradictoriu, reflectând contradicția reală”³⁴. Depășind legea noncontradicției, legea logic-dialectică permite afectarea unui subiect cu predicate contradictorii și în modul acesta „contradicția reală devine logic inteligibilă și valabilă”³⁵.

Strâns legată de cerințele legii predicăției complexe contradictorii apare necesitatea reexaminării măsurii în care aci poate fi valabilă legea terțiului exclus, care așa cum ne-o înfățișează logica formală se referă la raportul dintre două judecăți contradictorii. În urma unei analize critice a diferitelor poziții luate față de natura și rolul acestei legi logice — unele o afirmă cu tărie în mod metafizic, altele îi neagă orice rol, cum e cazul unor poziții logistice-, Ath. Joja conchide că nu poate fi vorba nici de acceptarea în mod formalist și metafizic a legii terțiului exclus, dar nici de abolirea ei. Legată imediat de problema adevărului și a falsului, această lege trebuie reexaminată spre a i se arăta natura și rolul în ce privește funcția ei de determinare a adevărului. În studiul său *Despre tertium non datur* și face această reexaminare. Privit sub unghiul cunoașterii, la nivelul logicii formale, constată autorul, tertium non datur. „Privit însă ca proces gnoseologic-istoric raportul se înlădiază”³⁶. Bazându-se pe indicațiile lui Lenin și aducând în sprijin constatările științei moderne, care pun în evidență „complexitatea obiectelor și pozițiile lor relaționare, devenirea, mișcarea lor”, Ath. Joja definește creator caracterul specific ce-l cere ca lege logic-dialectică.

Dacă legii identității abstracte ($A = A$) i se suprapune legea identității concrete ($A = A', A'', A'''$ etc.), dacă legii contradicției abstracte i se suprapune legea predicăției complexe contradictorii, căci A în plan intrapropozițional = AB , legii terțiului exclus îi corespunde legea terțiului super-

venient, căci A , așa cum observă Hegel și Lenin, este el însuși terț, este el însuși și în același timp altceva³⁷. A poate fi $+A$ și $-A$ ³⁸. Aceasta nu înseamnă, observă autorul, că terțiul nu acționează în reflectarea lucrurilor, în procesualitatea lor. Acționează și aci însă sub o formă înlădiată, inflexionată³⁹. Apărind în lucruri, înlădierea apare și în gândire, căci logica gândirii e modelată după logica lucrurilor. Ca urmare, nu e vorba de abolirea legii terțiului exclus, căci aceasta ar duce la sofistică. E vorba „numai de înlădierea, de inflexionarea ei potrivit complexității științei moderne, reflectare aproximativă a realității obiective inepuizabilă în multiformitatea ei”⁴⁰.

Determinată de cerințele legii predicăției complexe contradictorii, legea terțiului supervenient explicitează rațional raporturile intrapropoziționale dintre predicatele contradictorii ale aceleiași judecăți, ca reflectare a laturilor contradictorii în dezvoltarea lor procesuală.

Explicațiile temeinic fundamentate cu privire la modul cum acționează gândirea în organizarea proceselor ce se petrec în formele logice, ca reflectări a lucrurilor obiective în mișcarea lor complexă și contradictorie, constituie un aport prețios adus de gânditorul român la formularea și fundamentarea științifică a legilor logicii dialectice. Si alături de contribuția unor cercetători sovietici ca M.N. Alekseev, M. M. Rozenhal, P. V. Kopnin⁴¹, privind formularea legii logic-dialectice a trecerii de la senzorial la rațional, ca reflectare în planul gândirii a dialecticii trecerii schimbărilor cantitative în salturi calitative, a legii negării negației, ca explicare a trecerii de la abstract la concret și a legii concordanței dintre logic și istoric, fundamentările aduse de Ath. Joja legilor logice formulate de el sînt contribuții creatoare la sistematizarea și dezvoltarea logicii ca știință. Sînt răspunsul pozitiv dat

³⁷ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 71.

³⁸ Ibidem, p. 107.

³⁹ Ath. Joja, *Despre tertium non datur*, pp. 111—112.

⁴⁰ Ibidem, p. 115.

⁴¹ M. N. Alekseev și P. V. Kopnin, *Dialectica formelor gândirii*, Moscova, 1959; M. M. Rozenhal, *Principiile logicii dialectice*, Moscova, 1960; P. V. Kopnin, *Dialectica ca logică*, Kiev, 1961.

³⁴ Ibidem, p. 80.

³⁵ Ibidem, p. 84.

³⁶ Ath. Joja, *Despre tertium non datur*, p. 114.

sarcinilor puse în fața cercetătorilor marxști în domeniul logicii de către necesitățile dezvoltării științelor contemporane.

5. Raportul dintre inducție și deducție.

Trebuie subliniat în mod deosebit raportul pe care-l aduce Ath. Joja în explicarea științifică a raportului dintre inducție și deducție, problemă fundamentală în logică. Este cunoscută lupta de-a lungul istoriei logicii între diferitele vederi asupra acestui raport, atât în ce privește natura și legătura ce există între raționamentul inductiv și cel deductiv, cât și în ce privește valoarea lor de cunoaștere. Vederile, în cadrul concepției idealiste și metafizice, consideră cele două raționamente ca fiind rupte unul de altul și exclusive. Dacă unele vederi subapreciază (unele neagă chiar) rolul raționamentului deductiv în cunoaștere, absolutizând inducția apoi alte vederi supraapreciază rolul acestui raționament, negând valoarea inducției. Pozițiile idealiste și metafizice de pe care privesc problemele determină ca aceste vederi, să nu înțeleagă nici natura celor două raționamente și nici raportul în care se află, nici contradicția dintre ele și nici unitatea lor. Precizarea științifică a deosebirilor și a legăturilor dintre cele două forme de raționament a putut fi făcută abia în zilele noastre de pe pozițiile de gândire materialist dialectice, pe baza sugestiilor clasicilor marxism-leninismului. În studiul său, pe cât de modest intitulat („Elemente pentru explicarea inducției și deducției”) pe atât de profund și temeinic documentat, Ath. Joja a reușit să dea o explicație științifică atât naturii celor două forme de raționament, cât și raportului dintre ele. Chiar și unele lucrări și studii astăzi scrise, acceptând distincția transmisă prin logica clasică, găsesc deosebirea între cele două forme de raționamentului numai în faptul că, în raționamentul inductiv inferența se ridică de la judecăți particulare la judecăți generale, iar în raționamentul deductiv inferența coboară de la judecăți generale la judecăți mai puțin generale. A deosebi raționamentele după acest criteriu, înseamnă a le considera că au aceeași natură, că gândirea se mișcă prin ele pe același plan, deosebindu-se doar prin orientarea inferenței, care le opune metafizic. Acest criteriu de a le deosebi nu poate explica nici deosebirea, nici strânsa unitate dintre ele. Ath. Joja demonstrează că nu acesta este criteriul după care pot fi deosebite. Privind problema de pe poziția

materialist-dialectică, ne arată că deosebirea esențială constă în faptul că cele două forme de raționament sînt de natură diferită și se desfășoară în planuri diferite. În acest fapt rezidă și deosebirea (contradicția), dar și strînsa legătură dintre ele (unitatea lor), în sensul că nu pot fi rupte unul de altul.

„Inducția — scrie Ath. Joja — e o mișcare de la planul senzorial la cel logic; mersul de la concepte la concepte este o deducție”⁴². Deducția este „conceptualitate”, inducția „un proces de conceptualizare ca o trecere de la planul senzorial la cel rațional, de la fapte la concepte, de la singular la general”⁴³.

Textele citate pun în lumină distincția ce trebuie făcută între cele două forme de raționament. Cele două raționamente se desfășoară pe planuri diferite. Inferența inductivă se desfășoară în planul experienței, ca un proces de cunoaștere în care gândirea se mișcă de la cunoașterea însușirilor individuale ale lucrurilor la cunoașterea însușirilor generale date în aceste lucruri. Plecînd de la contactul direct cu lucrurile, pe baza experienței, analizelor, comparațiilor, analogiilor, gândirea se ridică treptat de la cunoașterea lucrurilor individuale la cunoașterea însușirilor comune și din ce în ce mai generale și esențiale ale clasei întregi de lucruri, ajungînd în sfîrșit la cunoașterea esenței lucrurilor, la cunoașterea a ceea ce constituie chiar legea după care există și se dezvoltă lucrurile. Acest proces de ridicare de la senzorial spre rațional nu este însă un proces logic. El se orientează numai spre logic și devine logic prin rezultatul la care ajunge. Sfîrșitul acestui proces se situează în planul logic, prin faptul că concluzia este o judecată universală.

În raționamentul deductiv gândirea se mișcă de la idei la idei, de la judecăți la alte judecăți prin urmare, exclusiv în plan logic, rațional. Deosebirea esențială nu constă în orientarea inferenței, ci în natura și deci în planurile în care se desfășoară cele două forme de raționamentului. Deosebirea după criteriul orientării inferenței are un caracter metafizic; duce la ruperea legăturii dintre ele. E adevărat că raționamentul inductiv are un caracter generalizator, gândirea ridicîndu-se de la individual la general și sfîrșind prin a constitui judecăți universale, dar nu

⁴² Ath. Joja, *Elemente pentru explicarea deducției și inducției*, p. 156.

⁴³ *Ibidem*, p. 156.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 157.

este mai puțin adevărat că în raționamentul deductiv, operînd în planul logic cu idei și cu judecăți, gîndirea trece și de la general la particular, și de la un grad de generalitate la același grad de generalitate, dar și de la particular la general. „Ori de cîte ori — scrie Ath. Joja — trecem de la concepte la concepte (chiar subordonate) la alte concepte (supraordonate) facem o deducție”⁴⁴.

Sesizînd deosebirea de natură dintre raționamentul deductiv și inductiv, dar neînțelegînd raportul dialectic dintre ele, unii logicieni au ajuns să nege raționamentul inductiv caracterul de a fi operație logică, să-i nege caracterul de a fi raționament. L. Rougier, mergînd pe urmele lui Lachelier, bunăoară, afirmă că raționamentul ori este deductiv ori nu este. Concepția lor idealistă și metafizică i-a împiedicat de a vedea clar deosebirile și legăturile dintre cele două forme de raționament. Interpretînd dialectic, Ath. Joja ne arată că ridicîndu-se de la faptele la concepte, inducția „prin punctul său de plecare e mai puțin logică, însă prin mișcarea ei de la planul senzorial la cel rațional și mai ales prin punctul ei de sosire este fără nici o rezervă o mișcare logică, nu numai prin formă, ci și prin conținutul ei, prin reflectarea esenței”⁴⁵. Prin degajarea generalului din lucrurile individuale raționamentul inductiv este o operație logică, este un raționament chiar dacă prin natura lui e mai puțin logic decît deducția. Procesul inductiv e o operație logică „fiindcă deși pleacă de la fapte, se mișcă întîi spre și în al doilea rînd în cadrul conceptelor, ca și deducția”⁴⁶. Credem că H. Wald, care s-a ocupat în mai multe lucrări ale sale de problema raportului dintre inducție și deducție și care și-a exprimat acordul cu vederile acad. Ath. Joja, exagerează negînd în mod absolut raționamentului inductiv caracterul de a fi raționament propriu zis: „Expresia raționament inductiv este o contradicție”, scrie H. Wald, iar expresia „raționament deductiv este un pleonasm”⁴⁷.

Cele două forme ale raționamentului constituie o unitate prin care gîndirea este în stare să reflecte realitatea obiectivă din ce în ce mai profund și mai în esență. Uni-

tatea lor indestructibilă este determinată chiar de planurile diferite în care se mișcă gîndirea. Această unitate asigură cunoașterea deplină a lucrurilor, a esenței lor, a legilor lor de producere. Raționamentul inductiv reflectă procesul de trecere de la lucruri la idei „de transformare a faptelor în idei”, ceea ce duce la dezvăluirea legii, iar raționamentul deductiv reflectă în plan pur logic trecerea de la idei la idei, de la judecăți la judecăți, asigurînd cunoașterea esenței lucrurilor în cel mai înalt grad. În mișcarea de la senzorial la general și esențial, raționamentul inductiv ajuns în dezvoltarea sa la sesizarea esențialului din lucruri, reflectat prin judecata — concluzie, pătrunde în planul logic și prin aceasta se transformă în raționamentul deductiv. Concluzia raționamentului inductiv coincide cu începutul celui deductiv. În procesul de cunoaștere continuă, cînd ajungem la sesizarea esențialului „nu mai sîntem în inducție, ci în deducție, fiindcă esențialul, scrie Ath. Joja, nu e de ordin senzorial, ci conceptual”. Așa că, în mișcarea gîndirii de la lucruri la idei și în continuare, de la idei la idei „domeniul inducției se restrînge, cel al deducției se lărgeste”⁴⁸, „deducția absoarbe inducția”⁴⁹. Inducția se transformă în contrariul ei — în deducție.

Deosebirea de natură a celor două raționamente determină unitatea lor, strînsa lor legătură. Raționamentul inductiv constituie baza de pornire a raționamentului deductiv; el este acela care produce materialul cu care operează raționamentul deductiv. Dacă inducția e baza deducției, la rîndul său deducția asigură certitudinea concluziei inductive. „Inducția și deducția, ne învață Engels, sînt legate între ele în mod atît de necesar ca și sinteza și analiza. În loc de a ridica unilateral în slavă pe una din ele în detrimentul celeilalte, trebuie să ne străduim să le aplicăm pe fiecare la locul ei, iar aceasta nu o putem realiza decît dacă nu pierdem legătura dintre ele, faptul că ele se completează reciproc”⁵⁰.

Fundamentarea teoretică dată de Ath. Joja pune în lumină faptul că inducția și deducția nu sînt rupte metafizic una de alta, ci constituie o unitate dialectică.

⁴⁴ Ath. Joja, *Elemente pentru explicarea deducției și inducției*, p. 159.

⁴⁵ Ibidem, p. 158.

⁴⁶ F. Engels, *Dialectica naturii*, p. 229.

⁴⁵ Ibidem, p. 157.

⁴⁶ Ibidem, p. 158.

⁴⁷ H. Wald, *Introducere în logica dialectică*, Ed. Acad. R.P.R. 1959, p. 175.

Calitativ deosebite și totuși inseparabile, cele două forme de raționament sînt mijloacele prin care cunoaștem lucrurile și fenomenele realității obiective din ce în ce mai în esență.

6. Unitatea dintre logică și istorie.

Relevînd contribuția cercetătorului român la explicarea științifică a problemelor de logică dialectică, nu putem trece cu vederea studiile sale de istoria logicii. Aplicînd principiul metodologic al unității dintre logică și istorie, valorifică din perspectiva logicii materialist-dialectice ideile unora dintre cei mai mari gînditori ai omenirii. Studiile pun în evidență, pe de o parte, străduințele acestor mari gînditori de a găsi metodele cele mai adecvate necesare dezvoltării științelor timpului lor, iar, pe de altă parte, rolul ce-l au în pregătirea metodei materialist-dialectice. Nu este întîmplător faptul că se ocupă în special de Aristotel și Heraclit în antichitate, de Bacon și Descartes, deschizători de drum nou epocii moderne. Ei sînt gînditorii care, reflectînd cerințele epocii lor, au pregătît și netezit calea spre constituirea acestui „*Novum organum dialecticum*”, la care am văzut că-și aduce aportul și Ath. Joja.

Dacă logica aristotelică își păstrează și azi valabilitatea științifică și constituie baza și întemeierea valabilității logicii matematice contemporane, dialectica heraclitiană cuprinde în ea „nu numai principiile metodologice, reflectînd trăsăturile esențiale ale dialecticii obiective, ci și implicațiile logice menite să devină, peste multe secole, logica dialectică”⁵¹. Acestea sînt motivele care justifică elanul admirativ al gînditorului nostru pentru cei doi mari gînditori din antichitatea greacă și în același timp străduințele lui competente, nu numai de a reliefa ideile lor, azi verificate prin cercetarea științifică, dar și de a le înfățișa în autenticitatea lor împotriva denaturărilor și mistificărilor idealiste și metafizice, în care au fost prezentate de-a lungul vremurilor.

Urmărind firul dezvoltării metodologiei și logicii ca mijloc teoretic adecvat cerințelor cercetării științifice pe diferitele trepte de dezvoltare a științelor, după ce a analizat și valorificat, din perspectiva logicii dialectice, primele preocupări metodologice și logice în antichitatea greacă, Ath. Joja

stăruie asupra unui alt mare moment din istoria gîndirii omenestii: începuturile epocii moderne. Avîntul furtunos al științelor din această perioadă stînjenit de rămășițele și piedicile scolasticii medievale pretindea o metodă adecvată, care să înlesnească progresul în toate domeniile. Căutările oamenilor de știință din vremea aceea și-au găsit împlinirea în metodele sistematizate și formulate teoretic de marii gînditori moderni Bacon și Descartes. În studiul său *Bacon și Descartes ca logicieni materialisti*, pe baza unei ample analize a condițiilor social-istorice și a caracterului specific pe care-l are știința în această perioadă, Ath. Joja dezvăluie esența materialistă a concepțiilor celor doi gînditori, valoarea metodelor sistematizate de ei, precum și limitele acestor metode, determinate de multiplele condiții istorice concrete. „După cum Bacon, precizează autorul, reprezintă exigența modernă a experienței deși nu ignora importanța matematizării, Descartes reprezintă o altă latură fundamentală a științei moderne, latură mai adîncă decît cea proclamată de Bacon și anume = *organizarea matematică, matematizarea științei*. Amîndoi se asemănau întrucît urmăreau crearea unei logici a invenției. Inșă ei n-au fost în stare să dea analiza adîncă a procesului de gîndire și în această privință inferioritatea lor ca logicieni, în raport cu Aristotel, nu poate fi exagerată; ei n-au pătruns deosebita înțelegere și metodă și de aceea au ignorat înșăși esența logicii. Iar metoda lor, exprimînd necesitățile practice ale dezvoltării științei într-un moment dat al dezvoltării ei, momentul *mecanicismului*, poartă pecetea acestei limitări. Ea a reprezentat înșă o etapă necesară în dezvoltarea metodei care, prin lupta dintre metafizică și dialectică se îndrepta spre crearea metodei dialectice marxist-leniniste”⁵².

Odată cu preocuparea de a valorifica în lumina marxist-leninistă ideile marilor gînditori din trecut în domeniul metodologiei și logicii și odată cu preocuparea de a da explicații științifice unor probleme de bază legate de elaborarea logicii dialectice, logicianul român supune unei ascuțite analize critice concepțiile idealiste și metafizice din logica contemporană, demascînd cu vigoare caracterul antiștiințific, sofistic și retrograd al lor. Observații și critici privind variatele forme în care se manifestă

⁵¹ Ath. Joja, *Originile logicii în Grecia*, „Studii de logică”, p. 207.

⁵² Ath. Joja, *Bacon și Descartes ca logicieni materialisti*, p. 341.

neopozitivismul contemporan pornit din rădăcinile subiectivismului berkeleyan, ca pragmatismul, pozitivismul logic, pozitivismul semantic etc. se găsesc în toate studiile de logică. Văzute la un loc, aceste observații și critici ne oferă o imagine clară despre modul cum încearcă ideologia imperialismului contemporan să reinvie și să substituie gnoseologiei și logicii materialist-dialectice ideile retrograde nominaliste și solipsiste. În același timp ne oferă și argumentarea științifică care demască caracterul dizolvant, erorile subiectiviste agnostice și scepticiste ale acestor concepții. Studiul *Critica pozitivismului logic* este îndreptat împotriva principalilor reprezentanți ai pozitivismului logic și semantic: Bertrand Russell, Wittgenstein, Carnap, Moritz Schlich Rougier, Alfr. Ayer etc. Incercările lor de a prezenta lumea reală ca o lume „fantasmagorică de raporturi fără suporturi” în care obiectele sînt pure creații subiective, categoriile și noțiunile, simple semne convenționale, ce pot reprezenta cel mult „trăiri individuale”, iar logica, ca o logică redusă la analiza limbajului, Ath. Joja le opune gnoseologia și logica materialist-dialectică, singurele în măsură să lumineze calea omului de știință în explicarea raportului dintre obiect și subiect, singurele în măsură să indice și calea cunoașterii și valoarea ei.

Am încercat, în această prezentare, să punem în evidență aportul creator adus de gânditorul român la efortul comun al cercetătorilor marxiști contemporani de a ela-

bora și sistematiza logica dialectică materialistă ca teorie a dialecticii, care să explice procedeele logice, prin care reflectăm dialectica obiectivă a lucrurilor. Studiile sale constituie un întreg unitar atît prin problemele ridicate, cît și prin scopul urmărit. Unitatea lor este dată de străduințele de a demonstra multilateral caracterul științific și rolul de metodă al dialecticii materialiste în cercetarea problemelor ridicate de științele contemporane, de a demonstra necesitatea dezvoltării sistematice a logicii dialectice ca „Organon” în stare să orienteze gîndirea științifică contemporană și de a demonstra în același timp lipsa de teme științifice a concepțiilor idealiste și metafizice. Aceste idei constituie firul călăuzitor al tuturor studiilor scrise de acad. Ath. Joja, fie că tratează probleme legate de metodologie, de logică, istoria logicii, fie că demască feluritele forme ale idealismului în logică.

Analizele profund și multilateral făcute, ca și argumentele judicioase prin care sînt susținute problemele ridicate în lucrările sale, toate converg spre luminarea problemelor de bază ale logicii dialectice materialist, în explicarea și fundamentarea căroră acad. Ath. Joja aduce contribuții menite a îmbogăți cuceririle științei despre gîndirea logică. Problemele aci analizate, ca și alte probleme despre care nu s-a spus nimic, constituie o contribuție nouă și creatoare la dezvoltarea și sistematizarea logicii dialectice.

ION V. MESAROȘIU

Elogiu omului*

De la apariția sa, marxismul, îmbrățișînd o arie largă de preocupări, și-a concentrat atenția asupra omului și istoriei sale, căutînd să descifreze tainele naturii umane, să dezvăluie acele cadre, forțe și legi care ne explică geneza și întreaga evoluție ulterioară a lui „homo sapiens”. „Manuscrisele economico-filozofice”, ale lui Marx ne stau mărturie grăitoare în acest sens.

Omul este aprig disputat de cele două ideologii ce se înfruntă și se exclud reciproc în epoca noastră — ideologia socialismului

triumfător și cea a capitalismului crepuscular. Bătălia se dă, este un lucru bine cunoscut, nu numai pentru mai multe tone de oțel, pentru mai multe chintale de griu, ci și pentru a cîștiga sufletul omului. Explorînd și exploataînd regiunile întunecoase ale conștiinței, verigile slabe ale acesteia, filozofi de diverse orientări idealiste din Apus încearcă să-l amăgească pe om, să-i inculce ideea viabilității unei lumi condamnate la pieire. Ideologii burgheziei crepusculare propun omului o oglindă filozofică în care acesta apare desfigurată, sărăcit, mutilat.

Ființa umană și-a căpătat explicația autentic științifică numai în cadrul filo-

* Pe marginea volumului *Omul și societatea contemporană*, București, 1963.

zofiei marxist-leniniste, căci aceasta arată calea ce duce spre descifrarea „tainei” omului prin explicarea „tainei societății”. Descoperind diversele planuri constitutive ale societății, dispunerea lor ierarhică și dialectica lor reciprocă, descoperind rolul hotărâtor al modului de producție, materialismul istoric ne-a deschis drumul spre înțelegerea omului și a progresului său.

Realitatea socialismului și comunismului nu numai că vine să confirme justetea tezelor marxist-leniniste, dar ea contribuie în același timp efectiv la înnoirea omului prin înnoirea societății. Suprimând cadrul social capitalist, izvorul principal al înstrăinării omului de el însuși, socialismul asigură dezvoltarea omului ca om, deschide largi perspective expansiunii *omnescului din om*. Dacă orinduirile exploatoare, cu întregul cortegiu de fenomene antiomane în chip necesar legate de ele, impuneau o direcție de dezvoltare a individului care ducea la dezagregarea, risipirea, pustiirea sa interioară, socialismul — ca teorie și practică (inclusiv practica mișcării muncitorești) — impune o altă direcție, aceea a redobândirii esenței pierdute.

Volumul *Omul și societatea contemporană* (Editura Academiei R.P.R., 1963)¹, a cărui prezentare parțială o facem în rîndurile de față, reprezintă o valoroasă contribuție românească la elucidarea unor importante aspecte ale problematicii enunțate mai sus.

¹ Publicat în limbile franceză și engleză, volumul cuprinde următoarele studii: A. t. h. Joja *Logica istoriei*; M. Ralea, *Sensul progresului*; C. I. Gulian, *Elica marxistă și probleme valorilor*; D. D. Roșca, *Despre semnificația unor termeni hegelieni*; D. Bădărău, *Silogismul și problema verității premiselor*; V. Roman, *Revoluția tehnică și științifică contemporană și perspectivele sale de progres în socialism și capitalism*; M. Breazu, *Obiectivitatea valorii estetice*; C. Borgeanu, *Progres social și progres uman*; N. Belu, *Conceptul de opinie publică și critica concepțiilor tradiționale*; H. Wald, *Ideea de progres în filozofia contemporană*; Crizantema Joja, *Filozofia contemporană și științele naturii*; I. Ianoși, *Despre sublim și monumental în epoca actuală*; I. Banu, *Istoria filozofiei ca progres al cunoașterii filozofice*; T. Popovici, *Matematicile și cibernetica*; Manea Mănescu, *Statistica și sociologia*; Remus Răduț, *Noile progrese în științele fizico-chimice și categoria de lege*; D. Dumitrescu, *Valoarea metodologică a matematicilor*.

Studiile cuprinse în volum, ripostind numeroase variante ale filozofiei burgheze, aduc o argumentație teoretică originală în favoarea tezelor de bază ale concepției marxiste despre lume. Ele se sprijină pe fapte luate din realitate pentru a dovedi situația diametral opusă a omului în socialism și capitalism și pentru a dezvălui mișcarea progresivă a omului și a societății.

Credem că o idee în jurul căreia se pot grupa numeroase și valoroase considerații cuprinse în diverse studii din volumul recenzat, este ideea *sensului devenirii istorice* în general, a societății contemporane în special. Pe acest fundal este analizată problema omului și a perspectivelor sale de viitor.

Pe această idee centrală sînt axate studiile semnate de acad. Athanase Joja, acad. Mihail Ralea, acad. C. I. Gulian, prof. C. Borgeanu ș. a. Asupra lor ne vom opri în primul rînd în recenzia de față. Alte studii se situează la o distanță mai mică sau mai mare față de ideea enunțată; cîteva, deși prezintă un mare interes teoretic, nu sînt în nici un fel legate de această idee, de aceea le vom ocoli.

Explicarea corectă a esenței omului necesită explicarea științifică a esenței societății. Acad. Ath. Joja și M. Ralea, sprijinindu-se pe teze de bază îndeobște cunoscute ale filozofiei marxist-leniniste, pun în chip original unele probleme pe care le vom sublinia în rîndurile ce urmează.

Minuind cu rară iscusință abstracțiunile filozofice, Ath. Joja ne dezvăluie convingător, în studiul *Logica istoriei*, incapacitatea gândirii istorice nemarxiste de a rezolva relația dintre *identitate și diversitate*, general și particular în devenirea socială. Concepută ca identitate abstractă, încrămențată, *unitatea* istoriei nu lasă loc progresului. Ultimul este considerat, în lumina acestei false prisme (identitatea abstractă), simplă aparență. Mai răspîndită este astăzi în rîndurile filozofilor nemarxiști opinia, de origine relativist-psihologizantă și pozitivistă, în limitele căreia *diversitatea este concepută abstract*, căzîndu-se astfel într-un pluralism absolut. Istoria este pulverizată în molecule autonome, orice comunicare între ele fiind considerată inconceptibilă. Progresul se „dovedește” din nou imposibil, simplă iluzie (Dilthey, Spengler, Aron etc.).

Realitatea istorică, arată pe bună dreptate acad. Ath. Joja, nu poate fi însă subsumată nici unuia din cele două concepte — identitate abstractă sau diversitate absolută — ci numai categoriei de bază a dia-

lecticii — *identitatea concretă*, care exprimă concentrat unitatea generalului lui cu diversitatea particularului.

Descoperind structura de bază a societății, țesută pe două coordonate — relația om — natură și relația om — om în procesul de producție (adică ceea ce numim cu alte cuvinte *modul de producție*) —, Marx și Engels au oferit soluția pe deplin științifică a acestei dificile probleme. În mișcarea de autoînnoire a societății ce asigură în același timp continuitatea (și deci unitatea) procesului istoric mai cu seamă pe linia dezvoltării forțelor de producție și discontinuitatea (saltul) vizibil mai cu seamă în sfera relațiilor de producție și a suprastructurii corespunzătoare lor.

„Marx a tratat istoria în mod concret, ca un *proces unic* (s. n.) — scrie Ath. Joja —, guvernate de legi obiective...”. „Diferitele formațiuni sînt în același timp verigile unui proces *unic*, dar sînt de asemenea în chip esențial deosebite unele de altele” (p. 17).

Ripostind pluraliștilor care admit posibilitatea conceperii istoriei ca o totalitate de discontinuități, acad. Ath. Joja scrie: „În afara unui proces unitar noi nu putem avea nici măcar o totalitate de discontinuități, deoarece un număr de discontinuități nu formează o totalitate ci o juxtapunere” (p. 52).

Dincolo de înțelegerea dialecticii identicului și a diversului, a unității și a diferențelor dintre ele, nu e posibilă o explicație *rațională* (și raționalistă) a istoriei. Temeiul unei astfel de explicații este *monismul materialist*.

Numai în felul acesta filozofia marxist-leninistă a putut descrie un *sens* al devenirii istorice și anume sensul progresiv al mișcării ei. Smulgînd din contextul global al istoriei un eveniment, un segment temporal, ele își pierd sensul, înțelesul, așa cum un organ n-are sens în afara organismului în care funcționează.

„Dacă procesul istoric n-ar fi unitar și n-ar fi guvernate de legi, el ar avea un caracter întimplător. El n-ar putea avea *sens* și nu ar revela o dezvoltare orientată spre *progres*, o mișcare de la inferior la superior” (p. 52).

Progresul istoric este, potrivit doctrinei marxist-leniniste, progresul omului — progres uman... Progresul sub toate formele sale — citim în articolul semnat de acad. M. Ralea — este un *progres uman*. El se realizează întotdeauna *prin oameni*. „... pentru oameni, cu consecințe transformatoare asupra oamenilor” (p. 57).

Omul reprezintă premiul, conținutul și finalitatea istoriei. Esența lui s-a plămădit pe parcursul uriașului salt de la imperiul biologic la cel social prin mijlocirea activității sale fundamentale — munca. Odată conturate „permanențele umane” (munca, bimanitatea, raționalitatea etc.), ele vor evolua în direcția împlinirii lor conform aceleiași dialectici a identității și diversității, urmînd, desigur, nu un drum lin și linear, ci unul plin de zig-zaguri. Căci progresul istoric, subliniază Ath. Joja, „nu este o dezvoltare plată și unilineară; el s-a realizat și se realizează prin contradicții, prin tensiune, prin luptă”. Istoria nu este o idilă, ci a fost, deseori, o tragedie (p. 52).

Privit în esența lui cea mai adîncă, procesul istoric este un *progres*, mergînd de la formele social-economice inferioare la forme superioare și, finalmente, la *umanismul socialist*, la „societatea umană” (Marx).

Se înscrie firesc pe această linie de gîndire ideea formulată de acad. M. Ralea, după care „singurul criteriu valabil — obiectiv valabil — în materie de progres, este gradul de ameliorare a condiției umane, gradul de perfecționare a omului ca atare. ... Progresul este cea mai dramatică dintre problemele umane, deoarece ... el pune în discuție sub o formă concretă și imediată problema omului însuși: sarcinile sale reale, perspectivele lui, sensul său istoric” (p. 57).

C. Borgeanu, V. Roman, H. Wald și alții contribuie la elucidarea a noi și noi fețe ale progresului social, demonstrînd superioritatea materialismului marxist față de toate concepțiile nemarxiste.

Ameliorarea condiției umane depinde de nivelul dezvoltării „forțelor esențiale umane” (forțele de producție), de natura orînduirii social-politice, de ambianța spiritual-ideologică în care trăiește omul. Pornind de la asemenea considerente, C. Borgeanu demonstrează în studiul său caracterul riguros științific al noțiunii marxist-leniniste de progres. Concentrîndu-și atenția asupra revoluției tehnico-științifice contemporane, V. Roman ne dezvăluie implicațiile ei, semnificația ei pentru progresul uman, consecințele ei anti-umane în condițiile capitalismului, perspectivele de ameliorare a vieții ce se deschid omului în condițiile socialismului și comunismului. Iar H. Wald, într-un substanțial articol, respinge pas cu pas, cu mare forță de convingere, diversele opinii filozofice antimarxiste care repudiază ideea de progres, subliniind virtuțile strălucite ale dialecticii ca teorie și ghid metodologic în explicarea fenomenului social-istoric.

Dacă omul se orientează după *valori* în mersul său progresiv, arată acad. C. I. Gulian în studiul său, aceasta nu înseamnă că ideea de progres ar fi viciată de subiectivitatea noastră, cum afirmă mulți filozofi din Apus. Valorile, ca expresie a necesității istorice, au semnificație obiectivă. „Valorile reprezintă calități sau atribute umane reale, determinate de necesități de clasă — economice, politice, spirituale” (p. 77). Judecățile despre progres, chiar dacă implică elementul valoare, își pot păstra pe deplin valabilitatea științifică.

Dincolo de considerațiile general-teoretice pe marginea problemei omului și a progresului său în cadrele societății, studiile cuprinse în volumul recenzat se opresc mai cu seamă asupra destinului omului contemporan, asupra dimensiunilor noi pe care le dobândește omul în condițiile celei mai profunde transformări pe care a cunoscut-o istoria, transformare care duce omenirea dela capitalism la comunism. Socialismul ca doctrină și practică se dovedește un umanism real, total. Acest umanism — afirmă Marx — este adevărata rezolvare a antagonismului dintre om și natură, dintre om și om, adevărata rezolvare a opoziției dintre obiectivare și subiectivare, dintre libertate și necesitate, dintre individ și speță. Căci toate mijloacele de care dispune societatea socialistă și comunistă sînt puse în serviciul oamenilor, a prosperității lor materiale și spirituale. În socialism

și comunism omul este și rămîne *valoarea supremă*. Nimic nu poate fi pus mai presus de om. Aceasta nu exprimă un simplu deziderat moral, ci este, după expresia acad. M. Ralea, o „realitate istorică în plină desfășurare” pe plaiurile țării noastre, pe vastele întinderi ale sistemului mondial socialist.

Conținutul și finalitatea progresului este, așadar, expansiunea *omului* și a umanității de la „sărăcia” și „mizeria” lor primitivă spre ceea ce Marx numea „omul total”, „integral”. Această mișcare progresivă trece prin asprele încercări și lupte ale societății scindate în clase antagonice pînă cînd, izbăvită odată cu revoluția socialistă de seculare opreliști, își găsește împlinirea supremă în cadrele noii societăți socialiste și comuniste.

Din volumul de studii „Omul și societatea contemporană”, volum de certă valoare teoretico-științifică prin care trece ca un fir roșu patosul adevărului ideologiei comuniste — patos care-l situează la un înalt nivel de combativitate față de ideologia anticomunistă — se desprinde firesc o concluzie majoră: în zilele noastre toate drumurile duc spre comunism ca spre limanul izbăvirii omului de orice exploatare, asupra și alienare a forțelor sale creatoare, spre împlinirea omenescului din om.

ION ALUĂȘ

E R R A T A

<i>Pag. Lap</i>	<i>Rîndul Sor</i>	<i>In loc de: Hibás szöveg:</i>	<i>Se va citi: Helyes szöveg:</i>
33 tab. 6	cap col. 4	1956	1965
59	10 de jos	5,48	3,48
65	1 de sus	1959	1964
155.	1. alulról	<i>s Fr.</i>	¹ <i>Engels Fr.</i>
158.	10. alulról	is olyan	is van olyan
167 (col. I)	29 de sus	lucrărilor	lucrurilor
174 (col. II)	23 de jos 6 de jos	cu și existențele	și cu exigențele

43872